ASOCIAȚIA MOLDOVENEASCĂ DE ŞTIINȚĂ POLITICĂ
UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA
UNIVERSITATEA DE STUDII POLITICE ŞI ECONOMICE EUROPENE "CONSTANTIN STERE"

MOLDOSCOPIE
(PROBLEME DE ANALIZĂ POLITICĂ)

Nr.4 (LIX), 2012

REVISTĂ ŞTIINȚIFICĂ TRIMESTRIALĂ

CHIŞINĂU – 2012

MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). – nr.4 (LIX), 2012. - Chişinău: USM, USPEE, AMSP, 2012. – 198 p.

Ideile şi opiniile expuse în materialele prezentate aparțin autorilor
şi nu reflectă neapărat punctul de vedere al colegiului de redacție

Articolele apar în redacția autorilor, sunt recenzate

versiunea electronică:
http://www.usm.md/?mode=437

ISSN 1812-2566

S U M A R

SUMMARY

COMPARTIMENTUL
ISTORIA, TEORIA SI METODOLOGIA STIINTEI

ACADEMICIANUL GHEORGHE RUSNAC □I □TIIN□A POLITICĂ UNIVERSITARĂ

Victor SACA
Republica Moldova, Chi□inău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Rela□ii Interna□ionale, □tiin□e Politice □i Administrative, Catedra □tiin□e Politice
Doctor habilitat în □tiin□e politice, Profesor

This article examined the contribution the academician Gheorghe Rusnac the emergence and development of political science in Moldova. Mr. Rusnac was the first head of Political Department in the country, established in 1989 at the initiative of the State University of Moldova. In 1993 scientist and Professor Gh.Rusnac devive rector of MSU. As the manager has brought an outstanding contribution to the creation in 1995 of the first Faculty of Political Sciences of Moldova. Gh.Rusnac scientist was President of two Specialized Scientific Councils to support doctoral thesis in political science.

A gentleman of great merit lies in the foundation of the National School of Political Studies. He also led doctoral thesis in Political Science 15 people (7-DSc. and 8 - PhD). Disciples of Gh.Rusnac working today as teachers, researchers, politicians and government officials. Scholar Gheorghe Rusnac has numerous publications - 39 monographs and textbooks, 205 - scientific articles, dozens of collections of documents and materials, dictionaries, brochures. His work included a total of 590 scientific titles. At present monentul Gh.Rusnac holds the position of vice-president of the Academy of Sciences is responsible for relations between the Academy and universities.

Devenirea □i dezvoltarea statului Republica Moldova în cei 21ani de independen□ă ne-a demonstrat în mod evident dependen□a lor directă de factorul afirmării □tiin□ei politice na□ionale, □tiin□ă chemată să supună analizei o practică sociopolitică complexă, cu multiple fenomene □i procese contradictorii ce evoluiază neobi□nuit, prin ascensiune □i declin, stabilitate □i instabilitate, ordine □i haos, consisten□ă □i inconsisten□ă □i viceversa. Atare evolu□ie este obiectivă, dar indicii săi sunt determina□i în ultima instan□ă de capacită□ile de impunere a factorului subiectiv, inclusiv de nivelul sus□inut de spiritualitate în domeniul ştiinței politice, de poten□ialul epistemologic □i

axiologic al savantului din domeniul respectiv, de capacită□ile lui de rol □i func□ionale de-a asigura continuitatea în acest domeniu.

În contextul acestor ra□ionamente sunt bine venite □i necesare evaluări adecvate ale activită□ii □tiin□ifice a mult stimatului academician, doctor habilitat, profesor universitar Gheorghe Rusnac. Personalitate marcantă în lumea □tiin□ei politice, unul din fondatorii acesteia în sistemul universitar al Republicii Moldova, domnul Gheorghe Rusnac se bucură de o mare autoritate în cercurile □tiin□ifice ale □ării, în rîndurile studen□ilor, masteranzilor, doctoranzilor, savan□ilor □i profesorilor de la Universitatea de Stat din Moldova □i de la alte institu□ii.

Cre□terea, maturizarea □i devenirea spirituală în □tiin□ă □i învă□ămînt a Domniei sale începe din anii ’60 la Universitatea de Stat din Moldova □i continuă aici la *Alma mater* mai bine de 40 de ani, mai întîi în calitate de student al Facultă□ii de Istorie, apoi doctorand □i posdoctorand în istorie, cadru didactic, secretar □tiin□ific al Consiliului Specializat de sus□inere a tezelor de doctor în istorie, prodecan, secretar al Comitetului de partid al USM, doctor habilitat, profesor universitar, primul □ef-catedră de politologie la USM □i în general în □ară, rector al USM, membru corespondent □i membru titular al A□M în domeniul □tiin□ei politice. Academicianul Gheorghe Rusnac a fost primul savant istoric din Republica Moldova care la sfîr□itul anilor ’80 - începutul anilor ’90 a mobilizat opinia □tiin□ifică □i factorii de decizie din □ară să sus□ină importan□a □i necesitatea recunoa□terii politologiei ca obiect de studiu în sistemul de învă□ămînt universitar □i ca □tiin□ă indispensabilă sistemului academic. Atare atitudine a savantului Gheorghe Rusnac fa□ă de □tiin□a politică era bine con□tientizată □i, desigur, reie□ea din buna cunoa□tere □i apreciere a complexită□ii noilor transformări sociale ce urmau să se realizeze în □ară în primii ani de independen□ă. Chiar de la bun început el vedea rostul □tiin□ei politice universitare atît în domeniul educa□iei tinerei genera□ii, cît □i în cel al construc□iei statale □i societale de tip nou, democratic. Mai mult, savantul Gheorghe Rusnac sesiza □i interpretează □i în prezent aceste câmpuri de rol ale □tiin□ei politice într-o legătură indispensabilă, drept câmpuri complementare ce contribuie la modernizarea sistemului de învă□ămînt universitar în noile condi□ii □i, totodată, la modernizarea □i postmodernizarea politică a □ării.

Urmărind pe parcursul a mai bine de două decenii profesarea □tiin□ei politice în cadrul Universității de Stat din Moldova, remarcăm că la începuturile ei, dar □i ulterior, primul □ef catedră de Politologie Gheorghe Rusnac împreună cu o echipă devotată cauzei □tiin□ifice □i didactice (profesorul A.Zavtur, conferențiarii D.Strah, V.Moşneaga, P.Fruntaşu, D.Ilaşciuc şi alții) au reu□it să facă fa□ă noilor cerin□e de reformare a învă□ămîntului universitar, în particular să creeze baza teoretico-metodologică □i metodică de predare a

cursului normativ de politologie în condi□iile unei □ări în tranzi□ie spre democra□ie. Astfel, sub redacția membrului corespondent al A□M Alexandru Zavtur, cu participarea nemijlocită a dlui Gheorghe Rusnac □i a întregii echipe de la catedră, dar □i a unor reprezentan□i ai altor catedre similare din □ară, a fost publicat în 1991, în edi□ie română □i rusă, primul curs universitar de prelegeri la politologie (alcătuit din 14 teme) din Moldova şi unul dintre primele din URSS. Ulterior, pe parcursul anilor 1993-1998, sub influen□a noilor realități politice legate de constituirea statalității moldoveneşti independente, dar şi a unui nivel nou de cunoştințe a profesurii universitare, a fost elaborat □i editat un nou curs universitar la politologie în 4 volume, sub redacția dlui V.Moşneaga, la care, de asemenea, □i-a adus o contribui□ie substan□ială în calitate de autor, de rînd cu al□i colegi ai săi, savantul Gheorghe Rusnac.

A□adar, în prima jumătate a anilor '90 ai secolului XX cadrele politologice de la universitate, la fel ca şi cele de la alte instituții de învățămînt superior din republică, au acumulat experiența supraviețuirii în acele condiții grele de acomodare la schimbările ce se produceau în societate în general □i în sistemul de învă□ămînt în particular. Drept realizare a lor, în primul rînd a □efului de catedră Gh.Rusnac, cu adevărat poate fi considerată capacitatea de a influen□a păstrarea intactă a predării cursului de politologie la toate facultă□ile Universită□ii, menținerea neschimbată a statutului catedrei de subdiviziune universitară, rezistența colectivului acesteia la provocările sociopolitice ale timpului de atunci.

Or, solicitarea □tiin□ei politice de către structurile politice şi de stat a necesitat crearea unui sistem național bine determinat de pregătire a cadrelor în domeniul respectiv, fapt ce a deschis în fa□a Universită□ii de Stat din Moldova noi orizonturi de afirmare a ştiinței politice universitare, deja prin crearea primelor grupuri de specialitate. Acestea au pus începutul pregătirii cadrelor politologice din Moldova. Grupurile în cauză au fost create în 1993, la ini□iativa Catedrei de Politologie, cu sus□inerea Rectorului USM, Gheorghe Rusnac (numit în această func□ie în iulie al aceluia□i an), la Facultatea de Istorie a Universității, în bază de concurs la buget. Iar în 1994 în cadrul aceleiaşi facultăți s-a deschis deja secția ştiințelor politice la care înmatricularea se făcea la 3 specialități: „politologie şi istorie", „politologie şi drept", „relații internaționale ". Cu toate acestea, eforturile depuse nu satisfăceau necesitățile crescînde în pregătirea cadrelor în domeniu, ceea ce făcea oportună deschiderea în Universitate a unei facultăți speciale care să facă fa□ă cerin□elor □tiin□ifico-didactice.

Sensibilizarea acestei oportunită□i a fost ini□iată □i tradusă în practică în primul rînd prin efortul personal al profesorului, savantului □i managerului Universită□ii Gheorghe Rusnac. În particular, activitatea Domniei sale de

manager universitar □i interuniversitar (Pre□edinte al Consiliului rectorilor institu□iilor de învă□ămînt superior din Republica Moldova) a generat noi preocupări privitor la perspectiva □tiin□ei politice la USM. La mijlocul anilor ’90 el considera modernizarea procesului de pregătire a cadrelor politologice din Universitate □i din □ară drept obiectiv de neamînat. Tocmai de aceea, pentru Universitatea de Stat din Moldova, anul 1995 se socoate pe drept anul unui nou elan în pregătirea cadrelor în domeniu. Atunci □i s-a fondat, conform Ordinului Rectorului USM din 20 iunie, cu începere de la 30 iunie, Facultatea de Ştiințe Politice şi Administrative, denumită în 2001 Facultatea Relații Internaționale, Ştiințe Politice şi Administrative (FRIŞPA). Astăzi, importan□a acestei institu□ii universitare o deducem din practica acumulată pe parcursul celor mai bine de 17 ani de activitate a ei ca prima □i, totodată, unica în felul său instituție de profil politologic din Republica Moldova, perioadă în care ea devine institu□ia cheie în pregătirea cadrelor didactice de specialitate, dar şi de afirmare □i dezvoltare a ştiinței politice moldoveneşti per ansamblu.

La începuturi un aport real în afirmarea Facultății, ca centru al ştiinței politice din țară, şi-au adus profesorii Gh.Rusnac, A.Zavtur, conferențiarii V.Moşneaga, D.Strah (primul decan al Facultății), V.Beniuc, D.Ilaşciuc, P.Fruntaşu şi alții. Activitatea □tiin□ifică □i didactică a ini□iatorilor o regăsim nu doar în instituționalizarea ştiinței politice universitare în dimensiuni de facultate, ci □i în consolidarea şi dezvoltarea de mai departe a acesteia, în antrenarea şi pregătirea a noi forțe de savan□i în domeniu, inclusiv de la alte facultă□i ale Universită□ii – Jurnalism □i □tiin□e ale Comunicării, Istorie. Or contribu□ia managerului □i savantului universitar Gh.Rusnac în acoperirea necesită□ilor de func□ionare a Facultă□ii este unică, fapt ce rezultă nu doar din ini□ierea deschiderii acesteia în cadrul USM, ci □i din evolu□ia ei pe parcurs, din rezultatele pe care le are acumulate la activ subdiviziunea dată în dezvoltarea □tiin□elor politice.

De obicei despre capacită□ile oricărei institu□ii, inclusiv educa□ionale, putem judeca după poten□alul său uman la diferitele etape de manifestare. Privit prin lumina acestei axiome poten□ialul uman de la FRI□PA, la cinci ani ai acesteia (2001), avea deja format un nucleu de entuziaşti (Gh.Rusnac, V.Moşneaga, A.Zavtur, V.Cujbă, V.Saca, A. Roşca, Iu.Gorincioi, T.Spinei, T.Turco ş.a) bine pregăti□i în domeniu, care dezvoltau şi promovau activ □tiin□a politică, împreună cu unii speciali□ti politologi de la alte facultă□i (V.Moraru, C.Marin, C.Solomon □.a.), atît în *Alma mater* şi în țară, cît şi peste hotare, avea creată o bază instituțională şi de cadre bine determinată. Efectivul Facultății număra atunci peste 60 persoane, inclusiv 2 membri corresponden□i ai AŞM, 4 doctori habilitați şi 22 doctori în ştiințe [1, 17]. A urmat apoi, la insisten□a dlui Gh.Rusnac, procesul includerii tot mai active în lumea ştiinței politice a multor cadre de vîrstă medie □i tînără – V.Teosa, V.Borş, R.Tanasă,

C.Mînăscurtă, A.Margarint, A.Morozan, M.Bulova, E.Anghel, I.Bucătaru, R.Gorincioi, V.Andrie□, R.Svetlicinîi, S.Cebotari, C.Covali (Ejov), R.Rusu, V.Perciun (Bevziuc), N.□veatcov ş.a.

Apelînd la metoda comparației constatăm, că la 10 ani de existen□ă (2006), FRIŞPA, cu cele 4 catedre ale sale – □tiin□e Politice □i Administrative, Rela□ii Interna□ionale, □tiin□e Juridice, Limbi Străine Aplicate – □i laboratorul □tiin□ific „Sociologia politică", antrena în activitatea ştiințifică deja 133 cadre, între care distingem 2 membri corespondenți ai AŞM, 6 doctori habilitați, 25 doctori în ştiințe [2]. Prin efortul lor de zi cu zi ştiința politică a Facultății şi Universității în general a făcut un pas calitativ nou în evoluția sa.

Capacită□ile ştiințifice ale Facultă□ii □i Universită□ii în domeniul □tiin□elor politice au crescut considerabil grație instituției doctorantură □i post-doctorantură, institu□ie inaugurată de către savantul □i profesorul Gheorghe Rusnac. Pregătirea cadrelor ştiințifice a căpătat o nouă suflare începînd cu anul 1998 cînd pe lîngă USM s- a creat Consiliul Ştiințific Specializat în filosofie şi politologie (primul Consiliu din □ară abilitat cu dreptul de examinare a tezelor de doctorat în domeniul □tiin□elor politice), a cărui pre□edinte a fost Gh.Rusnac. Această structură □tiin□ifică a funcționat pînă la sfîrşitul lui 2003, perioadă în care la specialitatea "Teoria şi istoria politologiei; instituții şi procese politice"au fost elaborate şi susținute 15 teze de doctorat, inclusiv 8 teze de doctor în ştiințe politice (C.Kling, C.Manolache, T.Spinei, J.Stepanova, V.Borş, C.Mînăscurtă, R.Tănasă) şi 7 teze de doctor habilitat în ştiințe politice (V.Beniuc, V.Moşneaga, V.Moraru, V.Saca, C.Marin, C.Solomon, A.Roşca) [3]. În anii 1998-2003 majoritatea specialiştilor în politologie de la FRIŞPA şi de la alte facultă□i ale USM au susținut tezele de doctorat în Consiliul sus-menționat al Universității.

De la sfîrşitul anului 2003 – începutul anului 2004 se profilează o etapă calitativ nouă în pregătirea cadrelor ştiințifice în □ară, inclusiv în domeniul politologiei, etapă ce se remarcă odată cu reformarea sistemului de evaluare şi atestare a lor, cu elaborarea şi aprobarea unui nou Regulament cu privire la conferirea gradelor ştiințifice şi titlurilor ştiințifice şi ştiințifico-didactice în Republica Moldova. Tot atunci senatelor universitare li se oferă dreptul de a institui Consilii Ştiințifice Specializate şi de a desemna Seminare de Profil la specialitățile corespunzătoare. Conform art.6 al Regulamentului, Consiliile Ştiințifice Specializate, ca verigă principală a CSA în atestarea cadrelor ştiințifice, se organizează ad-hoc pentru fiecare teză aparte. Se admite examinarea de unul şi acelaşi C.Ş.S. (în şedințe aparte) a două teze de doctor ce țin de aceeaşi specialitate şi au teme adiacente [4, 5]. Atare modificări, dar □i cele ce au urmat în procesul de organizare şi susținere a tezelor de doctorat au

avut drept scop ridicarea nivelului calităţii de pregătire şi atestare a cadrelor ştiinţifice în institu□iile universitare □i academice din □ară.

În temeiul Hotărîrii Prezidiului C.S.A.din 25.12.2003, hotărîre luată în baza demersului Senatului USM din 30.10.2003, avizat de Comisia de experţi în politologie, sociologie, filosofie şi istorie, Comisia Superioară de Atestare, reorganizată ulterior în Consiliul Naţional de Acreditare şi Atestare (CNAA), a adoptat la 23 ianuarie 2004 Ordinul nr.58 [5] de instituire în cadrul USM a Consiliului Ştiinţific Specializat DH 30-23.00.01 - 25.12.03 la *specialitatea 23.00.01 – Teoria şi istoria politologiei: instituţii şi procese politice,* reorganizată pe parcursul anului în *"Teoria, metodologia şi istoria politologiei; instituţii şi procese politice".* Drept Pre□edinte al Consiliului a fost desemnat dl Gh.Rusnac, iar secretar □tiin□ific respectiv dl V.Saca. Tot prin acest Ordin a fost aprobată şi componenţa de bază a Seminarului □tiinţific de Profil la specialitatea respectivă (Preşedinte – dl.V.Moşneaga, secretară ştiinţifică – dna A.Roşca). Ulterior, odată cu apari□ia necesită□ilor de pregătire a cadrelor în domeniul rela□iilor interna□ionale, Consiliul Na□ional pentru Acreditare □i Atestare a aprobat □i componen□a Seminarului □tiin□ific de Profil la *specialitatea 23.00.04 – Teoria □i istoria rela□iilor interna□ionale □i dezvoltării globale,* a cărei Pre□edintă este dna V.Teosa, iar secretară □tiin□ifică – dna S.Cebotari. Acesta, în rezultatul examinării □i dezbaterii tezelor de doctorat, la fel recomandă sus□inerea lor publică în Consiliul □tiin□ific Specializat în domeniul □tiin□elor politice de la USM.

Desigur, noile cerin□e de reformare a procesului de pregătire □i atestare a cadrelor □tiin□ifice din □ară a canalizat străduin□a savan□ilor politologi de la USM spre modernizarea activită□ii □tiin□ifice □i mobilizarea a noi for□e tinere pe făga□ul □tiin□ei politice în institu□ie. O reac□ie adecvată la aceste cerin□e a demonstrat Consiliul □tiin□ific Specializat în domeniul □tiin□elor politice în frunte cu Gh.Rusnac, fapt întruchipat plenar în obiectivele □i activită□ile sale □tiin□ifice pe parcurs. În acest context consider oportune unele sugestii la temă.

Prima. O contribu□ie aparte în reorganizarea Consiliului spre realizarea imperativelor actuale de pregătire a cadrelor în domeniul politologiei la USM revine savantului Gh.Rusnac. Autoritatea Domniei sale în calitate de Pre□edinte al Consiliului □tiin□ific Specializat a condus substan□ial la promovarea □tiin□ei politice universitare. Acest adevăr rezultă nu doar din activitatea sa de manager a unei institu□ii cu tradi□ii □tiin□ifice □i cu un nivel avansat de □tiin□ă. Principalul □ine de faptul, că realizările □tiin□ifice ale savantului în politologie Gh.Rusnac au devenit deja general recunoscute de către întreaga comunitate □tiin□ifică în domeniu din □ară □i, respectiv, de nucleul structurii □tiin□ifice a □ării – Academia de □tiin□e a Moldovei. Meritele □tiin□ifice deosebite ale savantului au fost înalt apreciate la 17 mai

2000, cînd el este ales în calitate de membru corespondent al A□M la specialitatea □tiin□e politice (politologie). Iar aproximativ peste 7 ani, la 3 aprilie 2007, dl Gh.Rusnac este ales deja membru titular al A□M la aceia□i specialitate. Aceste realizări ale savantului Gh.Rusnac pot fi considerate pe drept realizări ale □tiin□ei politice universitare □i na□ionale per ansamblu. Ele vizează în mod direct activitatea Domniei sale în calitate de Pre□edinte al Consiliului □tiin□ific Specializat în domeniul respectiv, activitate ce a durat pînă la sfîr□itul anului 2007 cînd Gh.Rusnac este desemnat de către Guvern în calitate de Ambasador al Republicii Moldova în Italia.

A doua sugestie. În procesul de reformare a activită□ii □tiin□ifice na□ionale în general □i universitare în particular, inclusiv a C□S în politologie, savantul Gh.Rusnac a pus un accent special pe factorul responsabilită□ii □tin□ifice a personalului antrenat în cercetare, îndeosebi a celor ce ghidează în mod permanent investiga□iile □tiin□ifice. Anume, cre□terea responsabilită□ii □tiin□ifice era în opinia Domniei sale de savant, dar □i de manager al Universită□ii, izvorul dezvoltării □tiin□ei politice în institu□ie. În ambele sale ipostaze de activitate – de savant □i manager - el convoca diverse întruniri ale oamenilor de □tiin□ă de la USM □i de la alte institu□ii din □ară. În cadrul acestor întruniri, organizate □i desfă□urate la un nivel profesional sus□inut, conducătorii □i consultan□ii □tiin□ifici, precum □i doctoranzii □i postdoctoranzii participau activ la dezbaterea problemelor în domeniu □i, respectiv, la luarea deciziilor în vederea optimizării activită□ii □tiin□ifice în Universitate. Astfel de întruniri, la care principiul responsabilită□ii □tiin□ifice era împărtă□it □i recunoscut drept indispensabil de către toate păr□ile participante, devenise o bună tradi□ie pe parcursul întregii activită□i de rector al USM a dlui Gh.Rusnac.

A treia. O trăsătură distinctivă deosebită a savantului □i managerului Gh.Rusnac, prezentă în activitatea □tiin□ifică de la USM, inclusv în cadrul C□S, □ine de tendin□a permanentă a Domniei sale de a crea □i a men□ine o atmosferă □tin□ifică constructivă, liberă de impuneri □i dominări a unor puncte de vedere autoritare în dezbateri, atmosferă bazată pe respectarea diferitor opinii, inclusiv a tinerilor savan□i. Men□ionez acest adevăr în mod special, fiindcă în calitate de secretar □tiin□ific al acestui Consiliu condus de dl Gh.Rusnac, am urmărit în mod personal procesele □i efectele pozitive ale acelei atmosfere □tiin□ifice ce exista pe parcursul pregătirii □i desfă□urării □edin□elor publice de sus□inere a tezelor de doctorat. Dezbaterile aveau pe drept caracter democratic, reflectau opinii diverse atît a savan□ilor deja afirma□i, cît □i a tinerilor cercetători în domeniu. Atare atmosferă o întîlnim □i astăzi în cadrul acelor □edin□e a Consiliilor □tiin□ifice Specializate *ad-hoc* de sus□inere a tezelor de doctorat în □tiin□e politice, la care pre□edinte este dl Gh.Rusnac.În persoana dlui profesor □i academician Gh.Rusnac tinerii

savan□i se bucurau □i continuă să se bucure de sus□inere □i încurajare chiar □i în cele mai grele situa□ii.

A patra sugestie. Activitatea savantului Gh.Rusnac în cadrul Consiliului Științific Specializat s-a desfăşurat într-o strînsă legătură cu Seminarele □tiințifice de Profil la specialită□ile respective (el personal este membru al ambelor Seminare de profil), cu colaboratorii Catedrelor de Ştiințe Politice, Rela□ii Interna□ionale, □tiin□e Administrative a USM, precum şi cu specialiştii de profil politologic de la alte catedre şi instituții din țară (inclusiv institu□ii de învă□ămînt, □tiin□ifice, mass media, diplomatice, militare) □i de peste hotare. Luările de cuvînt ale dlui Gh.Rusnac pe marginea dezbaterilor tezelor de doctorat la □edin□ele Catedrei □i a Seminarelor de Profil întotdeauna se disting prin stricte□e profesională □i principialitate fa□ă de calitatea lucrărilor elaborate de pretenden□ii la grad □tiin□ific, dar, totodată, □i prin sus□inerea □i promovarea acestora după merit.

Aceste □i alte sugestii vis-a-vis de personalitatea savantului Gh.Rusnac în contextul reformării activită□ii □tiin□ifice din □ară sunt confirmate de realizări serioase în pregătirea cadrelor □tiin□ifice. Astfel, în anii 2004-2007 (perioadă în care în calitate de Pre□edinte al C□S a fost dl Gh.Rusnac) în □edințele de susținere publică a tezelor de doctorat la *specialită□ile 23.00.01 – Teoria, metodologia şi istoria politologiei: instituții şi procese politice, □i 23.00.04 – Teoria □i istoria rela□iilor interna□ionale □i dezvoltării globale* au fost susținute 15 teze de doctor şi 2 teze de doctor habilitat în ştiințe politice. Iar în perioada de existen□ă a acestui Consiliu (anii 2004-2012) au fost sus□inute respectiv 30 teze de doctor □i 2 teze de doctor habilitat (Tab.1).

Tabelul 1. Susținerea tezelor de doctor şi doctor-habilitat în ştiințe politice în Consiliul Ştiințific Specializat de la USM, anii 2004-2012 [6].

Nr. ord.	***Autorul***	***Denumirea tezei***	***Conducător / consultant ştiințific***
Teze de doctor			
1.	Peru Aurelia	Promovarea imaginii liderului politic: metode şi tehnici (cazul Republicii Moldova)	Roşca Alla
2.	Ermolovici Andrei	Relațiile belaruso-moldave: starea şi tendințele dezvoltării (analiză politologică)	Moşneaga Valeriu
3.	Margarint Ana	Elita politică din Republica Moldova: aspecte ale formării şi dezvoltării.	Cujbă Vasile

4.	Morozan Alina	Minoritățile naționale în Republica Moldova: starea şi probleme de integrare (analiză politologică).	Moşneaga Valeriu
5.	Bulova Margarita	Spațiul şi timpul electoral în condițiile Republicii Moldova: analiza şi modelarea parametrilor dinamici.	Saca Victor
6.	Anghel Elvira	Reflectarea tranziției în comportamentul politic al maselor (cazul Republicii Moldova).	Cujbă Vasile
7.	Țurcan Dumitru	Interesele politice şi mass-media. Cazul Republicii Moldova.	Moraru Victor
8.	Gorincioi Radu	Democratizarea Republicii Moldova în contextul proceselor de globalizare	Saca Victor
9.	Bucătaru Igor	Instituționalizarea partidelor politice din Republica Moldova: Studiu interdisciplinar	Moşneaga Valeriu
10.	Tăbîrță Silviu	Impactul politicului asupra stratificării sociale în condițiile tranziției democratice	Varzari Pantelimon
11.	Perciun Victoria	Influen□a sistemului electoral asupra formării pluripartidismului în Republica Moldova □i Israel: studiu comparat (aspectul istorico-politologic)	Solomon Constantin
12.	Cebotari Svetlana	Politica externă a Republicii Moldova în contextul proceselor integra□ioniste: interese □i priorită□i	Saca Victor
13.	Rusu Rodica	Dimensiunea ideologica a procesului politic în Republica Moldova	Sandu Ion
14.	Cozma Artur	Diploma□ia Republicii Moldova în perioada anilor 1944-2001	Rusnac Gheorghe
15.	Albu Natalia	Influen□a procesului de globalizare aspra securită□ii	Ro□ca Alla

		na□ionale a Republicii Moldova	
16.	Ejova Cristina	Terorismul interna□ional în contextul globalizării (analiză politologică)	Saca Victor
17.	Palihovici Serghei	Reforma administra□iei publice din Republica Moldova în contextul integrării europene	Mo□neaga Valeriu
18.	Ple□ca Valeriu	Impactul reformei armatei asupra asigurării securită□ii na□ionale. Cazul Republicii Moldova	Ro□ca Alla
19.	Vareaghin Ion	Dilemele institu□ionalizării procedurilor democratice în contextul tranzi□iei est-europene	Saca Victor
20.	□urcan Galina	Cultura politică a studen□ilor. Cazul Republicii Moldova	Saca Victor
21.	Socolov Tatiana	Mass media □i dezvoltarea comunitară (analiză politologică)	Moraru Victor
22.	Andrie□ Vasile	Republica Moldova în contextul integrării europene (dimensiuni politice)	Mo□neaga Valeriu
23.	□veatcov Nicolai	Problema solu□ionării conflictelor politice în Republica Moldova (cazul UTA”Gagauz Yeri” si Transnistriei)	Turco Tatiana
24.	Cojocaru Igor	Politici sociale în sfera muncii în contextul integrării europene a Republicii Moldova (dimensiuni politico-juridice)	Teosa Valentina
25.	□ugui Eduard	Uniunea Europeană în contextul reconfigurării sistemului politic inerna□ional	Sandu Ion
26.	Mironova Svetlana	Rela□iile politice ale Unită□ii teritoriale autonome Gagauzia (Gagauz Yeri) cu autorită□ile	Mo□neaga Valeriu

		centrale din Republica Moldova: realită□i □i perspective ale dezvoltării	
27.	ABOU SALEM Essam Faisal Abdel Karim (Danemerca)	Strategii contemporane interna□ionale de solu□ionare a conflictelor regionale (cazul conflictului palestino-israelian)	Teosa Valentina
28.	Dolghii (Stamatin) Elena	Strategii □i mecanisme de guvernare politică a Consiliului Europei. Cazul Republicii Moldova	Teosa Valentina
29.	Slobodeniuc Ghenadie	Dimensiuni politice ale dezvoltării potențialului uman în contextul globalizării (cazul Republicii Moldova)	Teosa Valentina
30.	Nicolaev Irina	Dimensiuni politice ale rela□iei putere -opozi□ie în contextul transformărilor democratice din Republica Moldova	Mo□neaga Valeriu

Teze de doctor-habilitat

1.	Sacovici Vasilii	Antiglobalism: esență, cauze şi forme de bază.	Rusnac Gheorghe
2.	Teosa Valentina	Politici sociale practice în sfera muncii din Republica Moldova în condițiile globalizării (analiză politologică)	Mo□neaga Valeriu

Din numărul total de 32 doctoranzi □i competitori care au susținut tezele de doctorat în perioada respectivă 29 sunt cetățeni ai Republicii Moldova (16 din ei au activat sau activează în prezent la FRIŞPA) şi 3 – cetățeni ai altor state. Ace□tea din urmă au sus□inut 2 teze de doctor şi 1 teză de doctor habilitat.

Desigur, şedințele Consiliului Ştiințific Specializat, ca etapă finală de sus□inere a tezelor de doctorat, depind în cea mai mare parte de nivelul dezbaterilor □i deciziile din cadrul □edin□elor Catedrei şi a Seminarelor

□tiin□ifice de Profil. Fiind deja tradiționale aceste dezbateri reflectă gradul de maturitate □tiin□ifică a colectivelor respective. În particular, gradul înalt de activism al membrilor celor două Seminare demonstrează că şedințele acestora pot fi considerate pe drept o "repetiție generală" a Şedințelor Consiliului Ştiințific Specializat. La ele se manifestă activ întreaga echipă, compusă din specialişti atît de la Facultatea Relații Internaționale, Ştiințe Politice şi Administrative, cît şi de la alte facultăți ale USM, precum şi de la alte instituții din țară.

Referitor la componen□a Seminarului *la specialitatea 23.00.01 – Teoria, metodologia □i istoria politologiei;institu□ii □i procese politice* ea este compusă din 15 persoane bine cunoscute în câmpul □tiin□elor politice din republică: 2 academicieni (Gheorghe Rusnac □i Alexandru Ro□ca), 7 doctori habilitați (Victor Saca - pre□edinte al Seminarului, Constantin Solomon – vice-pre□edinte, Vladimir Anikin, Constantin E□anu, Constantin Marin, Victor Moraru, Valeriu Mo□neaga) şi 6 doctori (Igor Bucătaru - secretar □tiin□ific al Seminarului, Vasile Cujbă, Iulia Gorincioi, Ion Sandu, Valentina Stan, Pantelimon Varzari) [7]. Acest poten□ial □tiin□ific poate face fa□ă noilor cerin□e în pregătirea cadrelor calificate în domeniu.

Astfel, astăzi avem tot temeiul să considerăm ştiința politică a Facultății □i Universită□ii drept una bine afirmată, cu capacită□i reale de valorificare a practicii politice în toată complexitatea acesteia. Prin activitatea □i sus□inerea nemijlocită a savantului Gh.Rusnac □i a discipolilor săi, prin îmbinarea reu□ită a experien□ei savan□ilor experimenta□i cu elanul celor tineri, □tiin□a politică în □ara noastră are deja acumulate tradiții care leagă în mod organic prezentul cu trecutul ei, dar care constituie, totodată, un suport semnificativ pentru viitor. În acest context efectul tradiției politologice de la FRIŞPA, găsindu-şi expresie sintetică în funcționalitatea formelor sale instituționale de organizare, în concepțiile elaborate şi susținute public la şedințele CŞS, s-a văzut a fi viabil în funcție directă de capacitățile noilor generații de cercetători de a moşteni şi a îmbogăți arsenalul cunoştințelor politice □i, bineîn□eles, de a asigura astfel continuitatea investiga□iilor □tiin□ifice în domeniul respectiv.

Deci, semnifica□ia func□ionării în ultimii 15 ani a Consiliilor □tiin□ifice Specializate de sus□inere a tezelor de doctor □i doctor habilitat în politologie se regăse□te în maturizarea Facultă□ii Rela□ii Interna□ionale, Științ□e Politice □i Administrative şi, desigur, în creşterea autorității științei politice universitare □i na□ionale. Anume aceste Consilii, prin activitatea lor, au contribuit la fondarea şcolii na□ionale de □tiin□e politice în frunte cu membru titular al AŞM, doctor habilitat, profesor universitar Gh.Rusnac, eveniment care are o importan□ă □tiin□ifică majoră pentru facultate, universitate □i □ară. Această □coală constituie în felul său un centru al □tiin□ei politice na□ionale în sistemul universitar al Republicii Moldova, centru ce determină în mare

măsură nu doar calitatea teoriei politice □i instruirii universitare în domeniul respectiv, ci □i pe cea a transformărilor politice din □ară pe calea democratizării, consolidării democratice □i modernizării.

Formarea □i dezvoltarea treptată pe parcursul anilor' 90 pînă în prezent a □colii politologice a domnului Gh.Rusnac au mers mînă în mînă cu acumularea de noi cuno□tin□e □i experien□e în domeniu, cu îmbinarea teoriei □i practicii, cu folosirea ra□ională a valorilor occidentale □i, desigur, cu sensibilizarea necesită□ilor dezvoltării statului □i societă□ii moldovene□ti. Astăzi, la o distan□ă de aproape două decenii de existen□ă a □colii în cauză, este bine venită evaluarea de către domnul academician Gh.Rusnac a situa□ie □tiin□ei politice din □ară. Domnia sa pe drept remarcă, că astăzi prima □i cea mai grea etapă de formare a cadrelor în □coala politică proprie a fost depă□ită cu succes. Politologia moldovenească a atins nivelul de autogenerare, a fost acumulată o experien□ă utilă de pregătire □i sus□inere a tezelor de doctor □i de doctor habilitat în diferite ramuri ale □tiin□ei politice [8, 11].

Discipolii academicianului Gheorghe Rusnac au devenit 7 doctori şi 8 doctori habilita□i în ştiințe politice (Tab.2), persoane care astăzi activează în diferite domenii din Republica Moldova □i din alte □ări: educa□ional, academic, diplomatic, militar, mediatic. Ei promovează în practică valorile □i tradi□iile □colii în care sau format ca cercetători. Manifestarea lor în aceste domenii are mai mult un caracter mixt: teoretico-practic, vizînd cercetări în cadrul diferitor proiete, dar □i activită□i didactice, manageriale etc.

Tab.2. Lista persoanelor care au sus□inut tezele de doctorat în □tiin□e politice sub îndrumarea dlui Gheorghe Rusnac, academician, doctor habilitat, profesor universitar [9]

Nr. Ord.	*Numele, prenumele*	*Denumirea temei*	*Data, anul sus□inerii*
		Teze de doctor	
1.	Lipciu Ion	Constituirea pluripartidismului în Republica Moldova	01.11.1995
2.	Chistruga Ilarion	Problema apari□iei □i dezvoltării societă□ii civile	25.09.1997
3.	Manolache Constantin	Securitatea ecologica: probleme politico-militare	28.12.1998
4.	Spinei Tudor	Teoria rela□iilor interna□ionale: unele aspecte metodologice □i structurale	18.12.1999
5.	Tănase Ruslan	Comportamentul electoratului din Republica Moldova: determinante, mecanisme, modele	21.05.2003

6.	Mânăscurtă Cezar	Simbolurile politice – modalită□i de identificare na□ională (studiu politologico-istoric)	25.06.2003
7.	Cozma Artur	Diploma□ia Republicii Moldova în perioada anilor 1944-2001	30.05.2007
Teze de doctor habilitat			
1.	Beniuc Valentin	Institu□ionalizarea puterii politice totalitare în Moldova postbelică: esen□a □i specificarea	02.02.1999
2.	Mo□neaga Valeriu	Dimensiunile institu□ionale □i umane ale proceselor migra□ioniste în Moldova	30.06.1999
3.	Moraru Victor	Mass-media □i politica în societatea contemporană (studiu teoretico-analitic)	29.06.2001
4.	Saca Victor	Interesele □i rela□iile politice în condi□iile tranzi□iei democratice	23.01.2002
5.	Marin Constantin	Societatea civilă: abordări clasice □i reconsiderări moderne	04.04.2002
6.	Solomon Constantin	Institu□ionalizarea □i evolu□ia sistemului politic democratic în Republica Moldova	23.10.2002
7.	Ro□ca Alla	Impactul comunicării politice asupra democratizării societă□ii	29.12.2003
8.	Sacovici Vasile	Антиглобализм: причины, сущность и основные формы	04.04.2005

Astăzi □coala academicianului Gh.Rusnac, prin antrenarea de noi for□e tinere, continuă bunele tradi□ii ale cercetărilor politologice de la FRI□PA □i de la USM în general. Totodată, ea este în permanen□ă axată pe factorul inova□iei, □i ce e foarte important, pe îmbinarea acesteia cu tradi□ia, oferîndu-se astfel coeren□ă proceselor continuită□ii □tiin□ifice. Doar e bine cunoscut argumentul, că îmbinarea optimă a tradi□iei □i inova□iei este condi□ia *sine qua non* a continuită□ii cercetărilor în cadrul oricărei □coli □tiin□ifice, fapt

dovedit deja de practica func□ionării multora din ele, inclusiv a □colii condusă de savantul Gh.Rusnac.

Cercetările în domeniul □tiin□elor politice ale dlui Gh.Rusnac □i ale discipolilor săi sînt bine cunoscute opiniei ştiinţifice din Republica Moldova, dar şi celei internaţionale. Privite ca semnifica□ie de con□inut □i formă, ca factor de rol pentru practica politică, aceste cercetări pot fi considerate de pionierat în diverse ramuri ale □tiin□ei poltice: stasiologiei, cratologiei, sistemului politic, democra□iei, sistemului electoral □i scrutinului, migraţiologiei, tranzitologiei, intereselor şi relaţiilor politice, comunicării politice, rela□iei politologie - medialogie, societă□ii civile, problematicii politico-militare a securită□ii ecologice, globalisticii.

Importan□a acestor cercetări □tiin□ifice o deducem □i din faptul că ele au stat la baza elaborării □i editării unor monografii, documente □i materiale, dic□ionare, manuale, bro□uri □i altor publica□ii. Luate ca un tot aceste lucrări de autor constituie un suport informaţional solid, un amplu material teoretico-empiric □i metodic de o mare valoare pentru studen□i, masteranzi, doctoranzi, profesori. La astfel de lucrări ale academicianuli Gh.Rusnac □i ale discipolilor săi raportăm: Rusnac Gh. (coautor Beniuc V.) „Conceptele şi noţiunile de bază ale diplomaţiei. Dicţionar” (Chişinău, 1998); Rusnac Gh. (coautor Fruntaşu P.) „Republica Moldova pe calea democratizării” (Chişinău, 1999); Rusnac Gh. (coautori Zavtur A., Mo□neaga V.) „Puterea politică □i conflictul social” (Chi□inău, 1999); Rusnac Gh. şi alţii. „Republica Moldova: istoria politică (1989-2000). Documente şi materiale”. Vol.I-II. (Chişinău, 2000); Rusnac Gh. (coutor Manolache C.) „Enviromental Security of the State” (Chişinău, 2002); Rusnac Gh. (coautor Mo□neaga V.) „Republica Moldova. Alegerile parlamentare (1994) şi geografia politică a electoratului” (Chişinău, 1997); Rusnac Gh. (coautor Sacovici V.) „Globalistica. Globalizarea □i integrarea, problemele globale ale contemporaneită□ii, antiglobalismul” (Chi□inău, 2007); Руснак Г. (соавторы Мошняга В., Морару В.) „Маятник миграции. (Кишинэу, 2012); Мошняга В. (соавтор Руснак Г.) “Мы строим Европу. И не только” (Chi□inău, 2005); Mo□neaga V. (coautori Rusnac Gh., Moraru V., □urcan V.) „Fa□etele unui proces: migra□ia for□ei de muncă din Republica Moldova în Italia” (Chi□inău, 2011); Moraru V. Mass media vs politica (Chi□inău, 2001); „Brain drain: cazul Republicii Moldova” (Chi□inău, 2011); Mo□neaga V., Rusnac Gh., Sacovici V. (coord.) „Politologie. Manual pentru specialită□ile nonprofil” (Chi□inău, 2007); Mo□neaga V., Rusnac Gh., Saca V. □i al□ii. „Drepturile omului. Mecanisme de protec□ie (interna□ionale □i din Republica Moldova). Manual” (Chi□inău, 2007); Мошняга В., Руснак Г., Сакович В., Сака В. (коорд.) „Политология”. Т I-II (Кишинэу, 2008); Saca V. Interese politice şi relaţii politice: dimensiuni tranzitorii (Chişinău, 2001); Saca V. (coautori Cebotari S., Coropcean I.) „Politica externă a Republicii

Moldova în contextul proceselor integra□ioniste” (Chi□inău, 2008); Solomon C. „Aspecte ale vie□ii politice în Republica Moldova (1989-2002)”. (Chi□inău, 2002); Solomon C. (coautor Anikin V.) „Republica Moldova: alegerile, puterea, societatea civilă” (Chi□inău, 2011); Roşca A. „Comunicarea politică şi democratizarea societății” (Chişinău, 2003). Cujetînd astăzi despre contribu□ia □tiin□ifică a dlui Gh.Rusnac în dezvoltarea câmpului informa□ional al □tiin□elor politice din Republica Moldova constatăm un număr impresionant de publica□ii: 39 de monografii □i manuale, 205 articole □tiin□ifice, zeci de culegeri, materiale, documente, dic□ionare, bro□uri – în total bibliografia savantului însumează 590 de titluri [10, 92-165].

Rolul savantului Gh.Rusnac □i al discipolilor săi în dezvoltarea □tiin□ei politice universitare este semnificativ □i prin participarea la numeroase foruri ştiințifice na□ionale □i internaționale (precum □i la organizarea lor): conferin□e, simpozioane, seminare, sesiuni. Tradi□ională a devenit deja editarea culegerilor tematice în baza materialelor prezentate la aceste foruri. Ele sînt deosebit de valoroase în plan □tiin□ific □i informativ pentru □coala superioară, institu□iile □tiin□ifice de profil din □ară □i de peste hotare. Astăzi remarcăm un □ir de publica□ii de acest gen: „Statul național şi societatea polietnică: Moldova în anii ’90” (Chişinău, 1997); „Identitatea națională şi comunicarea” (Chişinău,1998); „Moldova, România, Ucraina: bună vecinătate şi colaborare regională” (Chişinău, 1998); „Moldova, România, Ucraina: integrarea în structurile europene (Chişinău, 2000); „Moldova, România, Ucraina: integrarea europenă şi migrațiunea forței de muncă” (Chişinău, 2000); „Mass-media în societățile în tranziție: realități şi perspective” (Chişinău, 2001); „Republica Moldova la începutul mileniului III: realități şi perspective” (Chişinău, 2001); „Noul concept de securitate interna□ională” (Chi□inău, 2002); „Minoritățile naționale şi relațiile interetnice: tradiția europeană şi experiența noilor democrații pentru Moldova” V.I-II (Iaşi, 2002); „Procesul de globalizare: provocări şi soluții” (Chişinău, 2004); „Organizațiile non-guvernamentale şi impactul lor asupra proceselor de transformare” (Chişinău, 2004); „Puterea şi opoziția în contextul managementului politic” (Iaşi, 2005); „Interconexiuni în contextul globalizării” (Chi□inău, 2005); „Integrarea europeană – realită□i □i perspective” (Gala□i,2006); „Populația Republicii Moldova în contextul migrațiilor internaționale” (Iaşi, 2006); „Republica Moldova: două decenii pe calea democra□iei □i independen□ei” (Ia□i, 2009); „□tiin□a politică în Republica Moldova: realizări □i perspective. Sec□ia □tiin□e politice” (Chi□inău, 2011) □.a.

O semnifica□ie deosebită pentru comunitatea □tiin□ifică din domeniul □tiin□elor politice, dar □i pentru to□i cei ce manifestă un anumit interes fa□ă de aceste □tiin□e, o are editarea revistelor □tiin□ifice. Anume prin intermediul acestora, consideră pe drept academicianul Gh.Rusnac, are loc popularizarea

teoriilor □tiin□ifice, ideilor în rîndurile comunită□ii, oamenii de □tiin□ă din □ară sunt la curent cu ultimele realizări în domeniul □tiin□ific ce-i interesează, iar comunitatea □tiin□ifică interna□ională poate lua cuno□tin□ă de lucrările savan□ilor no□tri [8, 13].

Astfel, realizările □tiin□elor politice de la USM au devenit cunoscute atît în □ară, cît □i peste hotare, în primul rînd, gra□ie Analelor □tiin□ifice ale institu□iei date (astăzi Revista □tiin□ifică „STUDIA UNIVERSITATIS"), a căror redactor-□ef mult timp a fost savantul Gh.Rusnac. Prin intermediul acestora (unul din volumele Analelor, iar astăzi din volumele revistei „STUDIA UNIVERSITATIS" con□ine tematica □tiin□elor sociale, inclusiv cea politologică) cercetătorii, cadrele didactice de la facultate □i de la alte institu□ii din □ară familiarizează opinia □tiin□ifică na□ională □i interna□ională cu rezultatele cercetărilor în domeniu.

Or, specificul □tiin□elor politice din □ara noastră este reflectat mai evident în revista □tiin□ifică de specialitate MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică), revistă editată la USM, a cărui fondator a fost Gh.Rusnac. Apari□ia acesteia în 1993 □i evolu□ia ei ulterioară a contribuit substan□ial la devenirea mai întîi a Catedrei de Politologie, apoi şi a Facultății Rela□ii Interna□ionale, □tiin□e Politice □i Administrative în ansamblu, fapt consemnat □i în alte publica□ii [11, 148-158; 12, 35-47]. Pe parcursul celor aproape două deceniu de exisen□ă revista a devenit cartea de vizită a Catedrei, Facultă□ii □i Universită□ii. Mai mullt, prin cele 60 de numere ale sale, editate pînă la moment, revista „MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică)" a devenit în plan național unica şi cea mai prestigioasă în domeniul politologiei, creînd o imagine pozitivă ştiinței politice universitare, dar şi din întreaga țară. Astăzi ea apare ca revistă a Universită□ii de Stat din Moldova □i a Asocia□iei moldovene□ti de □tiin□ă politică. Rolul revistei se distinge prin mai multe aspecte.

Unu. Revista poartă un caracter pronun□at ştiințifico-informativ. Ea con□ine o analiză amplă şi profundă a diferitor aspecte ale practicii politice din Republica Moldova, fiind astfel utilă ca izvor de informație pentru specialişti în domeniu şi pentru întreaga opinie ştiințifică na□ională □i interna□ională ce se interesează de specificul ştiinței politice în condi□iile unei □ări în tranzi□ie spre democra□ie. În acest sens pe paginile revistei sunt publicate rezultatele cercetărilor ştiințifice atît a savanților universitari (profesori, doctoranzi, masteranzi) de la FRIŞPA şi de la alte facultăți ale USM, cît şi a unor cercetători din alte instituții ale □ării şi de peste hotare.

Doi. Revista este adresată studenților, masteranzilor, doctoranzilor, profesorilor facultății şi altor instituții de specialitate, avînd astfel un rol instructiv-didactic. Materialele revistei sînt utile în pregătirea de seminare, colocviu, exa-

men; în elaborarea tezelor de licență, de master, de doctorat; în perfecționarea cursurilor normative şi opționale.

Trei. Revista are □i rol politico-practic, axat pe anumite recomandări ale savan□ilor politologi aduse actorilor puterii în vederea raționalizării activității acestora în rela□iile cu societatea civilă, cu opoziția, dar □i ra□ionalizării rela□iilor între însă□i componentele guvernării de coali□ie.

Revista „MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică)” a devenit □i mai valoroasă odată cu înregistrarea ei la 21 iunie 2004 în registrul ISSN, adică cu obținerea cifrului bibliografic internațional. Astfel, ea pe drept este recunoscută pe plan internațional. Despre aceasta ne vorbe□te □i componen□a colegiului de redac□ie a revistei, care în ultimii ani s-a diversificat din contul antrenării savan□ilor din mai multe □ări ale lumii – Regatul Unit, Rusia, Ucraina, Belarus, Portugalia, România, Estonia.

O altă revistă de specialitate, cu rolul său specific în dezvoltarea □tiin□elor politice, apărută acum cinci ani la ini□iativa academicianului Gh.Rusnac la Catedra Rela□ii Interna□ionale a Universită□ii de Stat din Moldova, este „Studii Interna□ionale. Viziuni din Moldova”. Revista a devenit deja o sursă importantă de idei, propuneri □i recomandări □tiin□ifice pentru realizarea politicii externe a □ării noastre, contribuind, totodată, la perfec□ionarea procesului □tiin□ifico-didactic la Facultate □i Universitate. Prin aspectele sale de con□inut, în particular, prin modalită□ile de abordare ale proceselor integra□ioniste, la care Republica Moldova este parte, prin cercetările comparative a acestor procese, precum □i prin reflectarea reu□ită a rela□iilor interna□ionale în curriculum-ul universitar revista este recunoscută atît în □ară, cît □i peste hotare, ob□inînd înregistrare interna□ională.

Contribu□ia academicianului Gh.Rusnac □i a discipolilor săi (V.Mo□neaga, V.Moraru, V.Teosa, C.Solomon, V.Saca □. a.) în dezvoltarea □tiin□ei politice universitare constă, de asemenea, în eforturile depuse pînă acum de integrare a poten□ialului nostru □tiin□ific în comunitatea politologică internațională. Prin străduin□a lor s-a aprofundat colaborarea ştiințifică cu diverse centre universitare □i □tiin□ifice din Europa şi SUA, colaborare ce cuprinde mai multe direc□ii: participarea la conferințe, simpozioane, seminare ştiințifice; publicarea articolelor □tiin□ifice în revistele din străinătate; editarea peste hotarele □ării a studiilor efectuate; realizarea proiectelor comune de natură □tiin□ifică □i didactică; ridicarea calificării cadrelor didactice □i □tiin□ifice din Republica Moldova în institu□iile de profil din alte □ări □i, respectiv, desfă□urarea schimbului de experien□ă; organizarea stagiunilor □tiin□ifice pentru tinerii savan□i; ob□inerea □i realzarea de granturi în domeniul învă□ămîntului □i în cel al cercetării etc. În realizarea acestor □i altor direc□ii de colaborare o experien□ă pozitivă a acumulat Catedrele □tiin□e Politice □i Rela□ii Interna□ionale a Universită□ii de Stat din Moldova.

La capitolul colaborări internaţionale, de rînd cu alte manifestări, menţionăm în particular participarea Catedrei Ştiinţe Politice împreună cu diferite centre ştiinţifice din ţările ex-sovietice la realizarea proiectului ştiinţific al Institutului de informaţie în domeniul ştiinţelor sociale al Academiei de Ştiinţe din Rusia cu privire la dezvoltarea politologiei în spaţiul postsovietic. Acest proiect, susţinut de Asociaţia Internaţională a ştiinţei politice, a elaborat culegerea de lucrări ştiinţifice „Politologia în statele ex-sovietice” aceasta fiind publicată mai întîi în limba rusă, iar mai apoi, către congresul ordinar al Asociaţiei care a avut loc în Japonia (2006) a fost tradusă în limba engleză. În această ediţie fiecărei ţări i s-a oferit un capitol aparte cu un volum de 1,5 c.a. Din partea ţării noastre atare capitol, cu denumirea „Dezvoltarea politologiei ca ştiinţă şi obiect de studiu în Republica Moldova”, a fost pregătit de către doctorii habilitaţi în ştiinţe politice V.Moşneaga şi V.Saca.

Colaborarea internaţională, desfă□urată de catedrele facultă□ii în vederea dezvoltării □tiin□ei politice, se realizează şi prin cursurile de prelegeri şi conferinţe susţinute la USM de către profesorii universitari din SUA, Franţa, Germania, România, Rusia, Bulgaria etc. Totodată, în ultimii ani unii savan□i □i profesori în □tiin□ele politice de la USM la fel susţin cursuri de prelegeri în faţa studenţilor şi masteranzilor din centrele universitare a altor ţări – Austria, Estonia, Bulgaria (V.Moşneaga) sau au fost antrenaţi în stagiuni ştiinţifice (A.Roşca, SUA; V.Mo□neaga, Olanda, Austria; M.Iaţco, Spania; şi alţii).

Desigur, realizările sus-men□ionate în evolu□ia □tiin□elor politice universitare sînt doar o parte a acelei activită□i □tiin□ifice complexe în domeniu determinată într-o măsură decisivă de capacită□ile □coalii politologice a academicianului Gh.Rusnac. Or, fiecare discipol al acestei □coli, cum □i fondatorul ei domnul Gh.Rusnac, con□tientizează pe deplin nu doar realizările, ci □i problemele serioase cu care se confruntă □tiin□ele politice din Universitate □i din □ară per ansamblu. Între aceste probleme pe prim plan se impune deficitul de resurse financiare, de potenţial logistic, de reciclare □i remunerar a cadrelor ştiinţifice etc.

Totodată, rămîne a fi manifestă problema stimulării activităţii ştiinţifice, îndeosebi a tinerilor savanţi. Deficitul pluralismului de stimulente face ca cea mai mare parte a doctorilor conferenţiari să renunţe de la teza de doctor-habilitat, iar mulţi din tinerii savanţi să depăşească considerabil termenul de pregătire şi finisare a tezei. Astăzi constatăm că nu pu□ine cadre de tineri savan□i în domeniul □tiin□elor politice pregătite la USM sau la A□M emigrează din □ară, cauza fiind acelea□i probleme (în special, materiale) cu care se confruntă □i alte categorii sociale.

Schimbarea situa□iei spre bine în dezvoltarea de mai departe a ştiinţei politice universitare necesită noi măsuri de raţionalizare a activităţii de cercetare: orientarea mai puternică a cercetărilor spre procesul de instruire, ajustarea inter-

acțiunii dintre pilonul cercetării şi cel educațional la standardele internaționale în conformitate cu cerințele procesului Bologna; reevaluarea organizării cercetărilor ştiințifice prin antrenarea mai activă a cadrelor ştiințifice înalt calificate la concursuri de programe, proiecte, granturi şi teme naționale şi internaționale; diversificarea stimulării activității ştiințifice a tinerilor savanți, investirea în ştiință a noi mijloace materiale şi morale pentru a ridica prestigiul cercetătorului ca forță motrice a progresului social; fortificarea activită□ii cercetătorilor politologi în promovarea imaginii pozitive a □arii întru asigurarea avansării mai ferme în procesul euro-integrării.

Realizarea acestor măsuri necesită eforturi sus□inute din partea factorului de decizie care promovează politica □tiin□ifică, dar □i a cercetătorului în domeniu. Astfel avem o situa□ie cînd destinul □tiin□ei politice universitare depinde de raportul între cei ce fac □tiin□a politică □i cei ce o reglementează prin politici concrete. Cît ne prive□te pe noi, cercetătorii, aici sînt bine venite cuvintele domnului Gheorghe Rusnac expuse în legătură cu necesită□ile actuale □i cu misiunea actuală a □tiin□ei politice: „Dacă ne dorim ca □tiin□a politică să se dezvolte realmente, acest proces este unul necesar □i oportun. De realizarea lui depinde în mare parte consolidarea statului nostru independent, integrarea lui reală în comunitatea democratică interna□ională” [8, 15].

Bibliografie:

1. Cujbă V. Pledoarie pentru libertate şi afirmare. // Republica Moldova la începutul mileniului III: realități şi perspective. - Chişinău: USM, 2001
2. Arhiva catedrelor FRIŞPA pentru anul 2006
3. Arhiva Consiliului Ştiințific Specializat DH 23.98.60 de pe lîngă Universitatea de stat din Moldova, anii 1998-2003
4. Regulamentul cu privire la conferirea gradelor ştiințifice şi titlurilor ştiințifice şi ştiințifico-didactice în Republica Moldova. – Chişinău, 2004
5. Arhiva Consiliului Național pentru Acreditare şi Atestare a Republicii Moldova.
6. Arhiva Consiliului Ştiințific Specializat DH 30. 23.00.01-25.12.03, anii 2004-2012
7. Arhiva Seminarului □tiin□ific de profil la specialitatea 23.00.01 - Teoria, metodologia şi istoria politologiei; instituții şi procese politice din cadrul USM, anii 2004-2012
8. Rusnac Gh. □tiin□a politică în Republica Moldova la etapa actuală. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). - Chi□inău:USM, nr.2 (XXXVII), 2007
9. Arhiva Consiliilor Ştiințifice Specializate ale USM, anii 1998-2012
10. Academicianul Gheorghe Rusnac. Biobibliografie. (coord. C.Manolache). – Chi□inău: Institutul de Studii Enciclopedice al A□M, 2012

11. Saca V., Rusnac Gh. Cercetare şi tradiţie politologică: la 10 ani ai MOLDOSCOPIEI (Probleme de analiză politică). // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXI. - Chişinău,2003, p.148-158
12. Сака В. Политическая наука в Молдове: тематическое и инструментальное измерение). // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXIV. - Chişinău, 2004

Prezentat la redactie
la 15 decembrie 2012

COMPARTIMENTUL
GUVERNAREA POLITICĂ SI ADMINISTRAREA PUBLICĂ

CONSIDERAȚIUNI PRIVIND STATUL BUNĂSTĂRII: ESENȚĂ ŞI OBIECTIVE

Mariana IAȚCO
Republica Moldova, Chişinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale Ştiințe Politice şi Administrative, Catedra Ştiințe Politice
Doctor în ştiințe politice, lector

The aim of this chapter is to address the origin and development of the concept of the welfare state and its different types in our societies. Our interest is that the conception of the welfare state is an unavoidable part of social policies in contemporary societies and whatever the type of welfare state that we have right now, is the result of social development that has conditioned. The objective of this article is to address the origin and development of the concept of welfare state and its different types existing in contemporary societies. Our interest is that the welfare state is a framework design social policies currently unavoidable and not some type of welfare state existing at the moment, it is the fruit of social development that the conditioning.

Obiectivul prezentului articol este de a aborda originea şi dezvoltarea conceptului de stat al bunăstării şi tipurile sale diferite existente în societățile contemporane. Interesul nostru rezidă în faptul că conceperea statului bunăstării constituie un cadru inevitabil a politicilor sociale în prezent şi oarecare nu ar fi tipul de stat al bunăstării existent în acest moment, el este fructul dezvoltării sociale ce l-a condiționat.

După cum se ştie, la sfâr□itul secolului trecut s-au produs o serie de evenimente istorice care au fundamentat modelele de state al bunăstării, care se vor consolida mai târziu, după cel de al II Război Mondial. □i care va oferi o largă dezbatere privind conceptualizarea statului bunăstării în discursul politic □i academic.

Desigur, unii autori au oferit un suport analitic care ne permite să în□elegem ce semnifică conceptul de stat al bunăstării. Astfel, autorul S.Giner propune definirea statului bunăstării ca fiind "un ansamblul de institu□ii de stat care furnezează politici sociale ce vizează îmbunătă□irea condi□iilor de trai □i de promovare a egalită□ii de □anse pentru cetă□eni" [1, 261]. Vine să completeze această defini□ie autorul L.Moreno afirmând că, în conformitate cu concep□ia politicilor sociale, ac□iunile pe care guvernele le aplică în via□a publică, în

special în domeniul fiscal, securitatea sănătă□ii □i educa□ie, ocuparea for□ei de muncă constituie esența statului bunăstării [2, 20].

În acela□i timp, un alt autor J.Pico propune opinia sa, după care statul bunăstării nu poate fi în□eles ca un stat al serviciilor sociale. Eviden□iind, prin urmare scopul redistributiv al statului, prin care încearcă să-l modifice, cu instrumente legislative, administrative şi for□ele pieții [3, 133].

În acest context, este esen□ial să subliniem defini□ia oferită de autorul G.Esping-Andersen, care determină statul bunăstării ca o noțiune ce implică responsabilitate a statului de a asigura standarde minime de bază în protec□ia socială pentru cetă□enii săi [4, 37].

După cum se poate observa fiecare paradigmă teoretică tinde să definească într-un mod sau altul statul bunăstării. Definit prin responsabilitatea statului de a asigura standardele de bază minime de protec□ie socială pentru cetă□enii săi, s-ar evita problema dacă politicile sociale sunt emancipatoare sau nu, dacă ajută la legitimarea sistemului social sau nu, dacă acestea contravin sau suplinesc procesele de pia□ă.

Studiile care încearcă să explice statul bunăstării bazându-se pe cheltuielele pot fi unele eronate. Deoarece unele state cheltuie o mare cantitate de beneficii pentru funcționari, alte investesc în asisten□a socială testată de dreptul de a o primi, unii investesc sume uria□e sub formă de impozitare pentru planurile de pensii private. Însă, acest lucru nu este ceea ce am considera un angajament de solidaritate □i cetă□enie. Mai mult decât atât, cheltuielile modeste privind unele programe poate însemna un suport mult mai în serios al statului bunăstării în angajamentul ocupării depline a for□ei de muncă.

Noi trebuie să pornim de la un concept al structurei statului pentru a judeca când un stat este cel a bunăstării. Ideea centrală a unui stat al bunăstării este cetă□enia socială, acordarea drepturilor sociale cu statut legal □i practic privind drepturile de proprietate, oferindu-le un regim de inviolabilitate □i de creditare bazate pe cetă□enie □i nu pe comportament. Trebuie să luăm în considerare, de asemenea, modul în care activită□ile statului în domeniul protec□iei sociale sunt interconectate, cu cele ale pie□ei □i cu rolul familiei.

Trebuie de remarcat, printre alți autori, şi ideea lui M.Preda folosind analogia unei noțiuni de rețea de siguran□ă pentru a reprezenta un set de măsuri de protec□ie socială pe care o societate le acordă cetă□enilor săi ca să nu "intre" în situa□ii de risc: ca sărăcia, marginalizăre socială, etc. Această re□ea este □esută din ac□iunile actorilor publici □i priva□i, dintre care noi nu trebuie să uităm în special de protec□ia care provine de la însuşi familie [5, 18]. Deci, cât mai multe acțiuni există, cu atât mai multă densitate în re□ea se va forma □i mai pu□ine □anse vor exista ca să rămână eventuale goluri sau similitudini de riscuri care ar putea prezenta un pericol social pentru societate.

Cu toate acestea, configura□iile acestor re□ele nu sunt uniforme în toate □ările, ci corăspund cracteristicilor politicilor sociale, istorice □i politice din fiecare □ară. Scopul acestor rețele de siguran□ă socială este faptul că acestea pot servi ca o rampă de lansare pentru a canaliza indivizii să î□i depă□ească dificultă□ile.

De men□ionat, că referitor la familie ca sursă de protec□ie nestatală trebuie să relevăm rolul solidarită□ii comunitare, altruismului organizat, caritatea tradi□ională, precum □i activită□ile economice nereglementate. Să nu uităm că pia□a ca un mecanism specific de asemenea, ar trebui să fie, considerată ca o sursă de protec□ie. Cele men□ionate mai sus fac parte din rețele de siguran□ă socială. Ar fi un reduc□ionism să considerăm statul, unicul responsabil pentru "ultimele acțiuni de securitate socială", de□i ar trebui să fie şi să constituie garantul □i inductorul lor principal. În acest context, putem spune că statul are o legitimitate socială puternică în activitatea sa de protec□ie, mai ales că, în cele mai multe cazuri răspunde ini□iativelor cetă□ene□ti, adesea sus□inute de către grupurile de lobby.

Cu toate acestea, nu există, o unanimitate, între cercetătorii în domeniul respectiv în ce priveşte datarea originei statului bunăstării. Persistă tendin□ă de a considera statul bunăstării ca un fenomen care apare în economiile capitaliste, după ce de al Doilea Război Mondial. Să menționăm, de exemplu, autorul R.Mishra care define□te statul bunăstării ca un sistem social dezvoltat în democra□iile capitaliste industrializate după perioada postbelică □i a rămas mai mult sau mai pu□in intact până la mijlocul deceniului anilor □aptezeci secolul trecut [6, 56].

În acela□i timp, al□i cercetători datează originile statului bunăstării cu mul□i ani mai înainte. Printre autori, există părerea că apari□ia statului bunăstării se atestă în dreptul englez cu privire la săraci din 1601. Dar, al□i exper□i susțin părerea referindu-se la originea aşa-numitului stat al bunăstării în legisla□ia socială din perioada guvernului german a cancelarului Otto von Bismarck (1815-1898), care a dat un impuls dezvoltării ulterioare a statului bunăstării [7, 39].

Scopul acestei legisla□ii sociale a fost de a men□ine ordinea socială, şi, de asemenea, a contribuit foarte mult la îmbunătă□irea condi□iilor de via□ă ale muncitorilor din industriile primare, care în general trăiau □i lucrau în condi□ii mizere.

Baza esen□ială a statului bunăstării consistă în ideea unui legământ între capitali□ti □i muncitori. Convenind, □i reieşind din motivul că nici un grup social nu este suficient de puternic pentru a se impune altuia, pe de altă parte este evident că are de câ□tigat, atât timp cât persistă circumstan□ele care au condus la crearea sa în calitate de e□ec al capitalismului pie□ei libere, precum şi amenin□area blocului comunist, balan□a for□elor politice □i sociale [8, 22].

A□a cum s-a remarcat la început, atât legislația engleză □i cît şi cea germană au avut ca impact final neutralizarea ac□iunilor organizate de grupurile de muncitori, în general, foarte radicale. Dar nu a fost doar acest obiectiv din urmă. De asemenea, alte motive au constituit impulsul final pentru un sistem de protec□ie socială, precum □i necesitatea de a răspunde la cerin□ele de protec□ie □i preocupările de tip umanitar din partea politicienilor social-democrați, liberali □i conservatori. Precum şi dezvoltarea politică în cre□tere a partidelor de stânga.

Consecin□ele au fost obtinerea unei stabilități majore, nu doar de natură economică, ci □i politică. Aceasta se explică prin institu□ionalizarea drepturilor sociale ce au atins un nivel de stabilitate politică □i de men□inere a păcii sociale, în timp ce se legitima sistemul economic [9, 46].

Este important de a marca ideea autorului V.Zapatero, având în vedere că statul bunăstării s-a dezvoltat datorită faptului că orientările de bază din secolul trecut ale conservatorilor, liberalilor □i sociali□tilor, susțineau ideea de luptă împotriva □omajului, lipsei de adăpost, nesiguranței în perioada de îmbătrânire, ignoran□ei sociale, sănătații (probleme de bază ale protec□iei), a fost o combina□ie ideală a democra□ie, în calitate de stat □i pia□ă. Obiectivele urmărite de aceste ideologii politice erau securitatea, libertatea □i egalitatea [10, 23-37].

În diferite pozi□ii care au fost convergente, s-au utilizat abordări diferite. Astfel, curentul conservator a aplicat func□ionalismul cu privire la ac□iunile sectorului public care sunt în cre□tere în ceea ce prive□te dezvoltarea □i cre□terea economică a unei societă□i, din punctul de vedere al dezvoltării modernizării economice ce interactionează cu schimbările sociale, culturale, etc.

Din punct de vedere a curentului liberal, se susținea ideea dezvoltării, care implica niveluri de mizerie socială în fața cărora n-a existat întotdeauna un răspuns simplu. Se recunoştea faptul că sistemul economic nu era perfect, deoarece existau multe e□ecuri ale pieții (cauze structurale □i obiective). Atunci, s-a impulsat reforma liberală, bazată pe ideea că statul bunăstării nu este un instrument de a elimina inegalită□ile sociale ci de a elimina sărăcia, care împiedică dezvoltarea libertății. Acesta a creat posibilitatea de a reconcilia bunăstarea □i capitalismul, transformând pia□a în principalul instrument de alocare a resurselor □i subsidiere, a statului.

În cele din urmă, perspectiva socialistă, nu reprezinta o pozi□ie coerentă. După cum afirmă, cercetătorul J.Pico, există trei abordări diferite în cadrul spectrului larg al ideologie anti-capitaliste:

1. social-democra□ia reformistă, în□elegea statul bunăstării, ca rezultat al mobilizării politice în cadrul capitalismului, fiind de acord cu interven□ia statului în economie.

2. social-democra□ia mai radicală, tindea spre o transformare treptată a capitalismului.

3. abordarea marxistă, considera statul bunăstării ca un instrument de control social al clasei muncitoare [11, 40].

Pozi□ia statului bunăstării, din perspectiva ideologie de stânga s-a dezvoltat în măsura în care se permitea lupta împotriva inegalită□ii. Se explică, prin faptul că nu se încerca eradicarea sărăciei prin instituirea unui minim la nivel na□ional, dar asigurarea unei bunăstări maxime, o previzualizare a principiului "fiecăruia după nevoia lui", o aspira□ie de bază, a redistribuirei. Socialismul democratic avea o idee fermă, despre o politică de impozitare progresivă, ce ar permite transferul de venituri de la bogați spre săraci, eliminarea inegalității, □i atingerea unei societăți mai integrate.

Putem considera că pactul social dintre cele trei pozi□ii ideologice a făcut posibilă dezvoltarea statului social, contribuind la o etapă de pace □i prosperitate în ultima jumătate a secolului XX.

Cu toate acestea, reieşind din aceste atitudini au avut loc dezbateri foarte importante cu privire la dezvoltarea statului bunăstării, cum ar fi: ar trebui să fie asigurările sociale obligatorii sau facultative? Ar trebuie să fie protejați to□i sau numai anumite grupuri? Discu□ii ce continuă să fie actuale pînă astăzi.

Legisla□ia socială care s-a ini□iat a fost baza modernizării sistemelor de securitate socială, care a fost efectuată în conformitate cu principiul contributiv, folosit pentru finan□area politicilor de protec□ie socială. Datorită ideie de contribu□ie obligatorie, a fost posibil consolidarea □i acceptarea statului bunăstării de către angajatori, angaja□i □i administrația publică. În acest context, interven□ia statului a fost legitimată de asemenea, prin exercitarea ac□iunilor de protec□ie în mod continuu, în situa□ii de risc care afectau angajații.

Dintr-o altă perspectivă pragmatică, autorul R.E.Goodin este de părere că abordarea ini□ială a statului bunăstării coincide cu ideea că, de□i este normal ca persoanele fizice să î□i asume responsabilitatea pentru ei în□i□i □i familiile lor, unii nu o îndeplinesc şi apărea problema ce să facem cu cei care nu pot sau nu doresc să-□i exercite această responsabilitate [12, 115]. Desigur, problema este prezentă □i rămâne una actuală pînâ astăzi. Conform autorului sus-menționat care sus□ine că colectivele de "saraci capabili" au devenit simbolul dependenție publice.

Ar trebui să men□ionăm că baza de legitimare al statului bunăstării, după autorul J.Pico constau din următoarele:

- consens general privind anumite valori □i bunăstarea populară;
- se consideră că statul bunăstării este cel care obține cea mai mare eficiență în apărarea bunăstării;

- cel mai ridicat nivel de participare □i acces la serviciile de asisten□ă socială pe care îl au cetă□enii.

Cu toate acestea, trebuie să menționăm că, ini□ial, statul bunăstării nu avea ca scop lupta împotriva sărăciei, ci de a satisface nevoile în domenii precum educa□ia, sănătatea □i ocupărea for□ei de muncă pentru clasele muncitoare. Consolidarea acestuia ajunge să fie în□eleasă că toate clasele sociale erau vulnerabile □i că principiile de solidaritate, echitate □i universalită□ii beneficiază pe to□i [13, 4].

Cucerirea socială a sistemelor de protec□ie socială ale statului bunăstării, reprezintă drepturile sociale pe care diferiți agenți sociali încerca să-le apăre împotriva criticilor inițiate. Totusi, aceasta continuă să fie o dezbatere deschisă de la originea statului bunăstării, ce se referă la anumite pozi□ii politice □i ideologice.

De fapt, în conformitate cu numeroasele studii Raportul Beveridge care a fost publicat în Anglia, a pus începutul extinderii politicilor de protec□ie socială, care a culminat cu crearea sistemului național de sănătate gratit si universal, în această □ară în cadrul general de impozitare, ceea ce a contribuit la finan□area politicilor sociale pentru to□i cetă□enii săi.

În general, ideea lordului W.Beveridge privind construc□ia statului bunăstării în Marea Britanie, după cel de al doilea Război Mondial s-a bazat pe trei puncte:

• *securitatea socială □i serviciile conexe*. Cu scopul de a stabili principiul universalismului sau extinderea ariei de acoperire a asigurărilor sociale pentru a proteja to□i cetă□enii, indiferent de statutul lor profesional.

• *ocuparea for□ei de muncă completă în societatea contemporană*. Cu scopul de a defini un nivel de subzisten□ă, prin asigurarea unui venit decent de subzisten□ă pentru to□i cetă□enii.

• *Voluntariat*. În scopul de a asigura un spa□iu amplu pentru ini□iativa privată de îndată ce vor îndeplini obiectivele men□ionate mai sus. Acest moment presupune un sistem mixt care va oferi: securitate socială de bază, asisten□ă socială pentru cazuri speciale, □i, bineîn□eles, asigurările private pentru a cre□te gradul de satisfac□ie a necesităților sociale.

În acest context, trebuie să men□ionăm faptul că statul bunăstării se dezvoltă în perioada postbelică, în anii de cre□tere economică semnificativă pentru Europa de Vest, relaționate cu ideile keynesiene, ca suport a stabilității macroeconomice, care să permită corelarea dintre men□inerea cererii interne □i a cre□terii productivită□ii economiilor na□ionale europene.

În acela□i timp, epoca de consolidare a statului bunăstării, cronologic stabilit între anii 1950 □i 1980, se poate afirma, că este modernizarea socială într-un model de cre□tere economică □i a cheltuielilor sociale [14, 18]. Încurând după aceea, în anii '80 s-a produs o schimbare majoră în gândirea dominantă

despre statul bunăstării. Din cauza crizei economice, trăită în acel moment de toată Europa a cre□terii pre□urilor la petrol în 1973, au crescut puternic cheltuielile pentru beneficiile sociale, mai ales în sfera □omajului.

Este interesant faptul, că deja în 1979 guvernul britanic a declarat în programul său că nu putea permite o creştere majoră a cheltuielilor publice care ar împiedica dezvoltarea sectorului privat. Astfel, încep să apară afirmațiile din discursurile politice care conturau idea “mai multă piață mai puțin stat”.

Astfel, în acest deceniu, se poate stabili apari□ia ideii de societate al bunăstării vizavi de stat al bunăstării, fiindcă, pentru a rezolva problemele bugetare s-a direcționat dezbaterea spre ac□iunea privată, spre pia□ă □i responsabilită□ile proprii □i familiale. În ciuda acestor tendin□e, cheltuielile sociale nu au scăzut în anii ’80 □i ’90 pînă în ziua de azi, chiar □i în □ările în tranziție politico-economică, cum este Republica Moldova continuă să crească cheltuielile sociale, iar unele programe sociale majore nu au fost încheiate.

În acelaşi timp, este adevărat că s-au înăsprit condi□iile de acces □i că, în sfera de protec□ie socială continuă să crească prezen□a ini□iativelor private, fiindcă în domeniul protec□iei au crescut □i se percep domenii în care e posibil de investit cu garan□ii mai mari decât la începutul creării statului bunăstării.

Se poate argumenta că, aceste politici sociale s-au dezvoltat în primul rând, prin ocuparea for□ei de muncă prin intermediul programelor de orientare de formare profesională. Acest moment, este ceea ce autorul G.Esping-Andersen nume□te "mercantilizare", ceea ce înseamnă că lucrătorii salaria□i prin accesul la ocuparea for□ei de muncă asigură modalitatea de integrare socială [15, 42].

Un fapt foarte interesant, afirmă autorul A.Castells, determinant în timpul nostru este faptul că locul de muncă nu mai este unul integrator □i astăzi este posibil sa fii sărac lucrând, cum de exemplu demonstrează realitatea din SUA având niveluri ridicate de ocupare a for□ei de muncă □i totodată rate ridicate de populație săracă. Menționând faptul, că acesta este un proces de "destabilizare a celor stabili" de vulnerabilitate a pozi□iilor care înainte se puteau considera sigure [16, 192]. În acela□i timp, internaționalizarea pie□elor □i cerin□elor de concuren□ă au devenit ținta unei politici de reducere a costurilor în care factorul determinant este flexibilitatea.

Cu toate acestea, trebuie să evidențiem impulsul politicilor sociale din perspectiva ini□iativelor interna□ionale întreprinse, pentru eradicarea sărăciei dintr-o abordare a justi□ie sociale. Este cunoscut faptul, că în Actul din 4 octombrie 2001, document a ONU cu privire la drepturile omului în mod special se men□ionează expres că sărăcia □i excluziunea socială constituie o încălcare a drepturilor omului □i un afront intolerabil la adresa demnită□ii umane, oferindu-se informa□ii statistice că sute de mii de femei, bărba□i □i copii din întreaga lume sunt în sărăcie extremă, □i mai mult de 1.000 de milioane de oameni trăiesc cu mai pu□in de un dolar pe zi.

Problema eradicării sărăciei este un obiectiv principal pentru mai multe guverne, inclusiv pentru cel din Republica Moldova. De la proclamarea independen□ei □i tranzi□ie spre democra□ie, sărăcia nu dispare din agenda publică a guvernelor Republicii Moldova. De asemenea, să re□inem faptul că lupta împotriva sărăciei este un element-cheie al solidarită□ii sociale □i a păcii în lume.

De asemenea, ajunge să fie o necesitate fundamentală atât pentru □ările din Uniunea Europeană, cât □i pentru cele din Europa de Est, acordându-se o prioritate egală atât politicilor sociale cît şi celor de dezvoltare economică pentru a asigura accesul tuturor persoanelor, în special celor mai vulnerabile la drepturile sociale fundamentale (educa□ie, locuin□e, asisten□ă medicală, locuri de muncă, etc.), în cadrul programelor na□ionale de incluziune socială a fiecărei □ări.

Numai prin asigurarea drepturilor sociale ale cetă□enilor săi, o □ară ca Republica Moldova, în situa□ia sa de dezvoltare economică □i democratică poate realiza stabilitatea socială □i o democra□ie func□ională reală. În acela□i timp, în func□ie de traiectoria sa de modelare a politicilor sociale actuale modelul se va a stabili modelul de stat al bunăstării sociale.

Bibliografia:

1. Giner S. Lamo de Epinosa E., Torres C. Diccionario de Sociología. – Madrid: Alianza Editorial S.A., 1998
2. Moreno L. Ciudadanos precarios. La ultima red de protección social. – Barcelona: Ariel Sociología, 2000
3. Pico J. Teorías sobre el Estado del Bienestar. - Madrid: Ed. Siglo XXI, 1987
4. Esping Andersen G. Los tres mundos del Estado del Bienestar. – Valencia: Ed. Alfons el Magnanim, 1993
5. Preda M. Politica sociala romaneasca intre saracie si globalizare. – Bucuresti: Ed. Polirom, 2002
6. Mishra R. Globalization and the Welfare State. - Edward Elgar, Cheltenham, UK, 1999
7. Pico J. Modelos sobre el Estado del Bienestar. De la ideologia a la práctica. // Casilda R., Tortosa J.M. (edit.) Pros y contras del Estado del Bienestar. – Madrid: Tecnos 1996
8. Castells A., Bosch N. El futuro del Estado del Bienestar: algunas lineas de reflexion. // El futuro del Estado del Bienestar. - Madrid: Editorial Civitas, 1998
9. Ochando C. El Estado del Bienestar. Objetivos, modelos y teorías explicativas. - Barcelona: Ed. Ariel, 1999

10. Zapatero V. Tres visiones sobre el Estado del Bienestar. // Revista Sistema, nr.80-81, Madrid: 1987, p.23-37
11. Pico J. Modelos sobre el Estado del Bienestar. De la ideología a la práctica. // Casilda R., Tortosa J.M., (edit.) Pros y contras del Estado del Bienestar. - Madrid: Tecnos, 1996
12. Goodin R.E. El bienestar social como responsabilidad social colectiva. // Schmidtz D., Goodin R.E. Bienestar social y responsabilidad. - Madrid: Cambridge University Press, 2000
13. Arriba A. El concepto de exclusión social en politica social. // Unidad de Politicas Comparadas CSIC. Revista ¨Trabajo Social Hoy¨. Doc. Trab. 02-01. - Madrid. 2002
14. Rodriguez Cabrero G. Tendencias de cambio en política social. // Rodriguez Cabrero G., Sotelsek Salem D. Apuntes sobre Bienestar Social. - Valencia: Universidad de Alcala, 2002
15. Esping Andersen G. Los tres mundos del Estado del Bienestar. – Valencia: Alfons el Magnanim. 1993
16. Castels R. Las metamorfosis de la cuestión social. Una crónica del salariado. - Barcelona: Paidos, 1997

Prezentat la redactie
la 2 decembrie 2012

Recenzent – ***TURCO Tatiana***, doctor in stiinte politice, conferentiar

ACCESUL LA INFORMAȚIE ŞI PROTECȚIA INFORMAȚIILOR CLASIFICATE

Vitalie OJOG
Republica Moldova, Chişinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Drept
Doctorand, magistru in drept

The article "Access to information and protection of classified information" describe the importance of information for the development of modern society and in the future the tendencies to a knowledge-based society, which requires a war for information, for power. Complexity, importance and consequences of using the information in their decision-making make necessary the correspondence with all the requirements of modern management, because only in this way are operational quality strategic information store. Otherwise, it would increase uncertainty in decision making and may lead to incorrect grounding them with unpredictable consequences.

Dezvoltarea societății actuale către societatea informațională şi, în viitor, către societatea bazată pe cunoştințe, impune un adevărat război pentru informații, pentru putere, pentru a fi cel mai bun. Complexitatea, importanța şi consecințele utilizării informațiilor în procesul decizional fac necesară corespondența acestora cu toate cerințele managementului modern, deoarece, numai în acest mod, informațiile păstrează calitatea de operaționalitate strategică. În caz contrar, s-ar accentua incertitudinea în luarea deciziilor şi ar putea conduce la fundamentarea eronată a acestora, cu consecințe greu de prevăzut.

În aceste condiții generarea, controlul, diseminarea şi utilizarea informațiilor, precum şi, în mod deosebit, securitatea acestora nu mai reprezintă doar un vector de cunoaştere şi anticipare, ci o armă considerată deosebit de eficace, ceea ce face ca informația şi sistemele informaționale să devină o miză politică, militară şi economică, atît în prezent cît, mai ales, în viitor, prin deschiderea şi dezvoltarea celei mai cumplite bătălii pentru informații, comunicare, blocare sau ducere în eroare [1, 28].

Cei care dețin informații dețin şi puterea şi, evident, capabilitatea de a influența, în avantaj propriu, cursul evenimentelor. În acelaşi timp însă, posesorul informațiilor poate bloca sau interzice accesul competitorilor la acestea şi îi poate duce în eroare în procesul elaborării deciziilor. El poate altera, în esența sa, procesul de colectare, procesare, stocare sau diseminare a informațiilor. Prin toate acestea mijloace, deținătorul informației îşi asigură supremația, adică sporul de operaționalitate în acțiune [2, 86].

În zilele noastre informaţia a devenit deja cea mai apreciată comoară a omenirii. Obţinerea, deţinerea şi utilizarea de informaţii au necesitat şi limitarea libertăţilor şi drepturilor cetăţenilor prin anumite măsuri, un exemplu constituindu-l măsurile speciale privind accesul la informaţiile clasificate. În consecinţă, protecţia informaţiilor clasificate necesită a fi echilibrată cu accesul la informaţii, libertatea expresiei şi alte drepturi ale societăţii. În ultimii cîţiva ani, multe ţări din regiune, în procesul de revizuire a secretelor de stat mai vechi, au profitat de ocazie pentru a reduce secretizarea excesivă. Este evident faptul că protecţia informaţiilor clasificate nu trebuie utilizată în calitate de „carte de atu", care poate fi scoasă pentru a stopa discuţiile pe marginea unor aspecte importante. Protecţia trebuie echilibrată faţă de alte interese ale societăţii, precum circuitul liber de informaţii, răspunderea democratică, procese echitabile în lupta împotriva corupţiei.

Analiza situaţiei curente din Republica Moldova la capitolul reglementărilor legislative de protecţie a informaţiilor clasificate şi corelarea cu principiile accesului la informaţii evocă deficienţe instituţionale şi sistemice prin prisma prevederilor similare a statelor Uniunii Europene. În acest sens, în scopul reliefării neajunsurilor legislative şi procedurale a tematicii respective, este necesară o abordare conceptuală complexă, bazată pe principiile şi reglementările internaţionale în sfera protecţiilor informaţiilor clasificate şi liberului acces la informaţii.

Potrivit Declaraţiei Universale a Drepturilor Omului, *„orice persoană are dreptul la libertatea opiniei şi expresiei; acest drept include libertatea de a susţine opinii fără nici o interferenţă şi de a căuta, primi şi răspîndi informaţii şi idei prin orice mijloace, indiferent de frontiere*" [3].

Legile cu privire la secretizarea informaţiei au impact atît asupra dreptului persoanelor la exprimarea propriilor opinii – de exemplu, prin stabilirea restricţiilor asupra materialelor ce pot fi publicate în mass-media – cît şi asupra dreptului oricărei persoane de a avea acces la informaţia deţinută de către organele publice.

Atît dreptul la libertatea de exprimare, cît şi dreptul la informaţie sunt bine reglementate în legislaţia internaţională. Dreptul la libertatea de exprimare este garantat de normele articolului 19 al Declaraţiei Universale a Drepturilor Omului (DUDO), articolul 19 al Pactului internaţional cu privire la drepturile civile şi politice[4] (PIDCP), şi articolul 10 al Convenţiei Europene pentru Drepturile Omului (CEDO) [5].

Republica Moldova a ratificat atît PIDCP, cît şi CEDO. Dreptul de acces la informaţia deţinută de către organele publice este unul dintre drepturile fundamentale ale omului recunoscut de legislaţia internaţională ca parte a articolului 19 al DUDO şi PIDCP, care garantează dreptul de a căuta şi obţine informaţii.

Ca drept, are o importanţă crucială, fiind şi elementul indispensabil funcţionării democraţiei şi respectării altor drepturi. În lipsa dreptului la informaţie, autorităţile publice pot deţine controlul asupra fluxului de informaţie, 'ascunzând' materialele care prejudiciază guvernarea şi procedînd la difuzarea selectivă a 'noutăţilor bune'. Într-un asemenea climat, abuzul de putere creşte, iar încălcările drepturilor omului pot rămâne neinvestigate. Anumite tipuri de informaţii, divulgarea cărora ar putea prejudicia interesele legitime pot fi restrânse, însă doar dacă sunt întrunite un şir de măsuri de precauţie.

În Carta pentru Securitatea Europeană a Organizaţiei pentru Securitate şi Cooperare în Europa, al cărei membru este şi Republica Moldova, a fost declarat dreptul publicului de a avea acces la informaţie, iar libertatea mass-media a fost numită "*un element esenţial al oricărei societăţi democratice, libere şi deschise*" [6]. În anul 2001, Adunarea Parlamentară a chemat ţările participante săşi "*intensifice eforturile în vederea promovării transparenţei şi răspunderii*".

Una din chestiunile-cheie privind dreptul la libertatea de exprimare şi dreptul la informaţie ţine de situaţia cînd autoritatea publică poate refuza divulgarea informaţiei, sau cînd exercitarea dreptului la libertatea de exprimare poate fi restrânsă. În legislaţia internaţională, dreptul la libertatea de exprimare poate fi restrâns în conformitate cu cerinţele stipulate în articolul 19(3) a PIDCP: "*Exercitarea drepturilor la libertatea de exprimare şi la informaţie poate fi supusă anumitor limitări care trebuie însă stabilite în mod expres prin lege şi care sunt necesare:*

(a) respectării drepturilor sau reputaţiei altora;

(b) apărării securităţii naţionale, ordinii publice, sănătăţii sau moralităţii publice".

Orice restrângere a dreptului la libertatea de exprimare sau informaţie trebuie să facă faţă unui triplu test, aşa cum a fost stabilit de către Comitetul Naţiunilor Unite pentru Drepturile Omului. Acest test prevede trei cerinţe faţă de restrângerea drepturilor menţionate şi anume ca această limitare să fie: a) prevăzute de lege; b) să fie făcute în scopul protecţiei intereselor legitime specificate; şi c) să fie necesare în vederea protecţiei acestui interes.

Prima condiţie nu poate fi întrunită prin simpla stipulare a acestei restrîngeri în legislaţia naţională. Aceasta însuşi trebuie să fie în concordanţă cu principiile drepturilor omului consacrate în PIDCP [7]. Curtea Europeană a Drepturilor Omului în jurisprudenţa sa cu privire la prevederile similare ce se conţin în Convenţia Europeană pentru Drepturile Omului privind libertatea de exprimare, a elaborat două cerinţe fundamentale. Acestea sunt următoarele: legea trebuie să fie accesibilă în mod corespunzător; şi persoanele trebuie să poată şti care este legea aplicabilă. Legea la fel trebuie formulată în mod suficient de precis astfel încît persoanele să fie capabile – iar în caz de necesitate, cu ajutorul unor sfaturi corespunzătoare – să prevadă, în mod rezonabil, în circumstanţele cauzei, con-

secințele la care poate duce acțiunea sa[8, alineatul 49]. Restrîngerile formulate în mod vag sau la general, respectiv, nu fac față cerinței de "a fi prevăzute de lege".

Cea de a doua condiție este ca măsurile legislative de restrîngere a dreptului la libertatea de exprimare să urmărească unul din scopurile menționate în articolul 19(3) al PIDCP, anume protecția drepturilor sau reputației altora, securitatea națională, ordinea publică sănătatea sau moralitatea publică.

Cea de a treia condiție stabileşte că măsurile întreprinse în vederea protecției intereselor legitime trebuie să corespundă standardului stabilit prin termenul de "necesitate." Acesta este un test foarte strict. În acest sens, adjectivul 'necesar' nu este un sinonim al "indispensabilului", nici nu dispune de flexibilitatea expresiilor de genul "admisibil", "ordinar", "de folos", "rezonabil" sau "de dorit". Acesta implică existența unei "necesități sociale imperioase" [8, alineatul 59].

Legislația internațională conține prevederi cu privire la situațiile cînd autoritățile publice pot în mod legal refuza oferirea informației de care dispun. În conformitate cu prevederile articolului 19(3) a PIDCP, autoritatea publică este obligată să ofere orice informație de care dispune şi care îi este cerută, cu următoarele excepții:

1. Dacă informația ține de un interes legitim protejat specificat în lege;
2. Dacă oferirea acesteia ar putea cauza un prejudiciu substanțial acestui interes;
3. Dacă prejudiciul cauzat interesului protejat este mai mare decît interesul publicului de a obține această informație [9].

1. Interesul legitim protejat

Legile ce reglementează dreptul la informație trebuie să enumere în mod exhaustiv toate interesele legitime care ar putea justifica refuzul de a oferi informația. Această enumerare trebuie să se limiteze la chestiunile ce țin de respectarea legii, protecția informației de ordin personal, securitatea națională, secretul comercial sau de alt gen, securitatea publică sau individuală, şi protecția eficacității şi integrității proceselor de adoptare a deciziilor de către guvern.

Excepțiile trebuie să fie stabilite în mod limitat întru evitarea necomunicării informației divulgarea căreia nu poate prejudicia interesul legitim. Mai mult ca atît, aceste excepții trebuie să fie bazate mai degrabă pe conținutul, decît pe tipul documentului care este solicitat. Pentru ca acest standard să fie întrunit, excepțiile trebuie, în cazurile corespunzătoare, să fie limitate în timp. De exemplu, justificarea secretizării informației în baza protecției securității naționale poate dispărea după ce a fost eliminat pericolul pentru securitatea națională.

2. Prejudiciu substanțial

Odată fiind stabilit că informaţia dată cade sub incidenţa scopului legitim prevăzut de legislaţie trebuie să se stipuleze că divulgarea acestei informaţii ar putea cauza un prejudiciu substanţial acestui scop legitim. În unele cazuri, comunicarea acesteia ar putea fi atît benefică, cît şi dăunătoare scopului enunţat.

3. Prejudiciul ce ar putea fi cauzat prevalează asupra interesului de divulgare a acestei informaţii.

Cea de a treia cerinţă a testului stabileşte că autoritatea publică trebuie să examineze dacă poate prevala interesul public general în comunicarea informaţiei asupra faptului că comunicarea acesteia ar putea prejudicia serios interesul protejat. Spre exemplu, cu referire la securitatea naţională, divulgarea informaţiei ce ţine de cazurile de mituire în unele instanţe ar putea prejudicia interesele protejate şi expune practicile de corupţie.

Ultimele, însă, pot duce la eradicarea corupţiei şi, deci, la întărirea securităţii naţionale pe termen lung. În asemenea cazuri, informaţia trebuie să fie divulgată în pofida faptului că ar putea cauza prejudicii pe termen scurt.

Cumulativ, triplul test este destinat garantării faptului că accesul la informaţie este limitat doar în cazurile cînd aceasta serveşte interesului public general. Dacă este aplicat în mod corect acest test va elimina toate excepţiile formale şi grupurile de excepţii, precum şi orice altă prevedere al cărei scop real este de a proteja guvernarea împotriva hărţuirii, de a preveni divulgarea ilegalităţilor, de a ascunde informaţia de la public sau de a consolida o ideologie anume.

Un alt izvor de drept internaţional relevant îl constituie **”Principiile de la Johannesburg** privind securitatea naţională, libertatea de exprimare şi accesul la informaţie” (Principiile de la Johannesburg) [10], care au fost adoptate în octombrie 1995 de către un grup de experţi în legislaţia internaţională şi drepturile omului convocat de „ARTICLE 19” şi Centrul pentru Studii Juridice Aplicate a Universităţii din Witwatersrand [11, 73].

Acestea conţin un set minim de principii ce se referă la limitarea dreptului la libertatea de exprimare şi dreptului la informaţie pe motive de protecţie a securităţii naţionale. Principiile de la Johannesburg au fost aprobate de către Raportorii speciali ai Naţiunilor Unite pentru libertatea opiniilor şi exprimării şi sunt utilizate ca instrument de referinţă de către Comisia Naţiunilor Unite pentru Drepturile Omului.

Acestea stipulează că dreptul de a căuta, primi şi răspîndi informaţii, poate, în unele cazuri, fi restrîns din motive specifice, printre care se numără şi protecţia securităţii naţionale. Totuşi, motivele de protecţie a securităţii naţionale nu pot restrînge în totalitate dreptul de acces la informaţie. Următoarele principii sunt deosebit de relevante:

Principiul 2: Interesul legitim al securităţii naţionale

”(*a) Restrîngerea justificată în baza motivelor de securitate naţională nu poate fi legitimă decît dacă scopul primar al acesteia şi efectul doveditor constă*

în protejarea existenței sau integrității teritoriale a statului contra utilizării sau amenințării cu forța, sau pentru protejarea capacității sale de a răspunde utilizării sau amenințării cu forța, fie provenind din exterior, aşa cum este cazul forței armate, sau din interior, aşa cum este cazul incitării la răsturnarea guvernului prin violență.”

Principiul 15: Regula generală cu privire la divulgarea informației secrete

”Nici o persoană nu poate fi pedepsită din motive de securitate națională pentru divulgarea informației dacă (1) divulgarea acesteia, de fapt, nu a cauzat nici un prejudiciu şi probabil nu va dăuna interesului legitim al securității naționale, sau dacă (2) interesul public în cunoaşterea informației prevalează asupra prejudiciului cauzat în urma divulgării acesteia.”

Principiul 16: Informația obținută prin intermediul serviciului public.

”Nici o persoană nu poate fi persecutată din motive de securitate națională pentru divulgarea informației pe care a aflat-o dacă interesul publicului de a cunoaşte această informație depăşeşte dauna cauzată în urma comunicării acesteia.”

Principiul 12: Enumerarea exhaustivă a excepțiilor ce țin de securitatea națională.

"*Un stat nu poate refuza categoric accesul la toate informațiile privind securitatea națională şi trebuie să stabilească prin lege categorii limitate şi particulare de informații care trebuie ținute secrete pentru a proteja interese legitime de securitate națională*."

Principiul 13: Interesul public în divulgarea informației

"*În toate legile şi deciziile privind dreptul de a obține informații, va prima interesul public în cunoaşterea informațiilor*."

Principiile de la Johanesburg nu constituie norme obligatorii, însă, oficiali ai Organizației Națiunilor Unite, ai Curții Europene a Drepturilor Omului, precum şi ai altor organisme jurisdicționale internaționale, se raportează tot mai frecvent la acestea, considerînd oportună transformarea lor în standarde.

În Europa, din punctul de vedere al tradiției reglementării dreptului de acces la informații publice, Suedia este unul dintre primele state care a introdus în Constituția sa, încă din 1766, prevederi dedicate accesului la informații publice. Totodată, Suedia este prima țară din lume al cărei parlament a adoptat o lege a accesului la informația de interes public (Legea libertății presei, 1766), care prevedea că documentele oficiale trebuie "la cerere, puse la dispoziția oricărei persoane", fără perceperea vreunei taxe. Deciziile autorităților de a refuza accesul la documente oficiale pot fi atacate la tribunalele administrative generale şi, în ultimă instanță, la Curtea Supremă Administrativă.

Pornind de la conceptele globale mai sus prezentat, Constituția Republicii Moldova consfințeşte, prin enunțul prevăzut la art.4 alin.(1), principiul potrivit

căruia „dreptul persoanei de a avea acces la orice informație de interes public nu poate fi îngrădit" [12].

În spiritul acestui principiu, autoritățile statului, potrivit competențelor ce le revin, sunt obligate să asigure informarea corectă a cetățenilor asupra activităților publice şi a problemelor de interes personal ale acestora fără a se aduce, însă, atingere vieții intime, familiale şi private, valori ocrotite, în egală măsură, de art.28 din Legea fundamentală.

Prevăzînd posibilitatea în care exercitarea dreptului la liberă informare ar putea să implice şi unele acțiuni mai puțin legitime, ce ar putea să aibă ca efect vătămarea unor valori universal recunoscute şi protejate, legiuitorul a stabilit, prin alineatul (3) al aceluiaşi articol, o excepție de la regula consacrată de alineatul (1). Astfel, potrivit Constituției, dreptul la informație nu trebuie să prejudicieze măsurile de protecție a cetățenilor sau siguranța națională.

În continuarea acestor prevederi, Legea fundamentală, prin articolul 54, reglementează posibilitatea şi condițiile generice în care poate avea loc restrîngerea unor drepturi sau libertăți constituționale, enumerînd, limitativ, motivele pen-tru care exercițiul unui drept poate fi îngrădit: interesele securității naționale, integrității teritoriale, bunăstării economice a țării, ordinii publice, în scopul prevenirii tulburărilor în masă şi infracțiunilor, protejării drepturilor, libertăților şi demnității altor persoane, împiedicării divulgării informațiilor confidențiale sau garantării autorității şi imparțialității justiției.

În mod justificat, în Republica Moldova, atît legiuitorul cît şi societatea civilă au fost preocupați, pentru început, de elaborarea unui act normativ referitor la exercitarea dreptului constituțional al persoanei referitor la liberul acces la informațiile de interes public.

Astfel, a fost adoptată Legea privind accesul la informație Nr.982-XIV din 11.05.2000 care defineşte, într-o manieră generală, informația de interes public, ca fiind orice informație care priveşte activitățile sau rezultă din activitățile unei autorități sau instituții publice, indiferent de suportul ori de forma sau modul de exprimare.

În scopul facilitării cunoaşterii de către public a informațiilor mai sus definite, actul normativ stabileşte, pentru autorități şi instituții publice, desmembrăminte sau structuri aflate sub autoritatea acestora, regii autonome, companii naționale etc., obligația de a comunica, din oficiu, anumite categorii de informații. În acest sens, potrivit legii, entităților respective le revine sarcina de a publica şi actualiza buletine informative cuprinzând categorii de informații care pot fi accesate de public sau de a prezenta publicității rapoarte periodice referitoare la activitatea pe care o desfăşoară.

În plus față de informațiile care se comunică din oficiu publicului, orice persoană are dreptul să solicite şi să obțină de la autorități şi instituții publice

informaţii de interes public, acestea fiind obligate să asigure accesul la datele solicitate în scris sau verbal.

Cu toate acestea, prevederile aceleiaşi legi limitează aria liberului acces la informaţie, instituind cinci excepţii, dintre care prima vizează domeniul informaţiilor clasificate, astfel:

a) informaţiilor atribuite la secret de stat, reglementate prin lege organică, a căror divulgare neautorizată sau pierdere poate aduce atingere intereselor şi/sau securităţii Republicii Moldova;

b) informaţiilor confidenţiale din domeniul afacerilor, prezentate instituţiilor publice cu titlu de confidenţialitate, reglementate de legislaţia privind secretul comercial, şi care ţin de producţie, tehnologie, administrare, finanţe, de altă activitate a vieţii economice, a căror divulgare (transmitere, scurgere) poate atinge interesele întreprinzătorilor;

c) informaţiilor cu caracter personal, a căror divulgare este considerată drept o imixtiune în viaţa privată a persoanei, protejată de legislaţia privind protecţia datelor cu caracter personal;

d) informaţiilor ce ţin de activitatea operativă şi de urmărire penală a organelor de resort, dar numai în cazurile în care divulgarea acestor informaţii ar putea prejudicia urmărirea penală, interveni în desfăşurarea unui proces de judecată, lipsi persoana de dreptul la o judecare corectă şi imparţială a cazului său, ori ar pune în pericol viaţa sau securitatea fizică a oricărei persoane - aspecte reglementate de legislaţie;

e) informaţiilor ce reflectă rezultatele finale sau intermediare ale unor investigaţii ştiinţifice şi tehnice şi a căror divulgare privează autorii investigaţiilor de prioritatea de publicare sau influenţează negativ exercitarea altor drepturi protejate prin lege [13].

Revenind la practica asigurării unui regim de protecţie a informaţiilor neclasificate, din prisma limitării accesului publicului la acestea, menţionăm că aceasta se regăseşte atît la nivelul structurilor administrative ale Uniunii Europene cît şi în cadrul Organizaţiei Tratatului Atlanticului de Nord, ambele organizaţii stabilind categorii de informaţii care, deşi nu sunt clasificate, au un caracter sensibil şi sunt destinate personalului autorizat (LIMITÉ, pentru UE şi UNCLASSIFIED, pentru NATO) [14, 112].

În Republica Moldova, după intrarea în vigoare a Legii nr.982-XIV, avînd ca suport esenţial atît principiile fundamentale definite de Constituţie, cît şi nevoia de compatibilizare a legislaţiei naţionale de securitate cu standardele europene şi cu exigenţele general valabile în toate statele cu tradiţie democratică în materia securităţii, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Legea cu privire la secretul de stat nr.245-XVI din 27.11.2008, prin care au fost a înlocuite vechile reglementări referitoare la apărarea secretului, utilizate încă din anii '70. Prin intrarea în vigoare a legii sus-menţionate au fost instituite limitele dreptului

persoanei la informații, prin definirea informațiilor clasificate şi stabilirea condițiilor speciale în care acestea pot fi accesate.

Totuşi, evaluarea complexă a prevederilor legislative nominalizate prin prisma eforturilor integraționiste comunitare a Republicii Moldova necesită abordări multilaterale, inclusiv şi cu punctarea tendințelor de ajustare şi modificare necesară. Aspirațiile de integrare în Uniunea Europeană vor cuprinde inevitabil şi stringența racordării legislației naționale pe dimensiunea protecției informațiilor clasificate şi alinierii la standardele comunitare, ceea ce dictează necesitatea efectuării ulterioare a unor studii ştiințifice comparative aprofundate.

Bibliografie:

1. Petrescu S. Informația – a patra armă. – Bucureşti: Editura militară, 1999.
2. Pivariu C., Lumea secretelor. – Braşov: Editura Pastel, 2005
3. Rezoluția Adunării Generale a Națiunilor Unite 217A (III), adoptată la 10 decembrie 1948 (Republica Moldova a aderat prin Hotărîrea Parlamentului Republicii Moldova nr.217-XII din 28.07.90). // Monitorul Oficial, Nr.008 din 30.08.1990.
4. Rezoluția Adunării Generale a Națiunilor Unite 2200A (XXI)", adoptată la 16 decembrie 1966, în vigoare din 23 martie 1976, ratificat prin Hotărîrea Parlamentului nr.217-XII din 28.07.90. // Monitorul Oficial, Nr.008 din 30.08.1990.
5. Convenția pentru protecția drepturilor omului şi libertăților fundamentale, 213 U.N.T.S. 222, în vigoare din 3 septembrie 1953. În vigoare pentru Republica Moldova din 12 septembrie 1997. Ratificată prin Hotărîrea Parlamentului nr.1298-XIII din 24.07.97. // Monitorul Oficial, Nr.054 din 21.08.1999.
6. OSCE, Carta securității economice – Bucureşti, 1999.
7. Cauza «Faurisson versus Franța», 8 noiembrie 1996, Comunicarea nr.550/ 1993 (Comitetul Națiunilor Unite pentru Drepturile Omului).
8. Cauza "Sunday Times versus Regatul Unit", 26 aprilie 1979, cererea nr.6538/74, alineatul 49 (Curtea Europeană pentru Drepturile Omului).
9. Dreptul publicului de a şti, principiul 4, articolul 19, http://www.article19.org/pdfs/standards/righttoknow.pdf, accesat la 20.06.2012.
10. Dreptul publicului de a şti, http://www.article19.org/pdfs/standards/joburgprincipiuls.pdf, accesat la 12.06.2012.
11. Mendel T. Principiile de la Johannesburg: privire generală şi implementare – Bucureşti, 2003.
12. Constituția Republicii Moldova din 29 iulie 1994. // Monitorul Oficial, Nr.1 din 12.08.1994

13. Legea privind accesul la informație, Nr.982-XIV din 11.05.2000. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.88-90/664 din 28.07.2000
14. Matei D., Strategia de securitate europeană – răspunsul la noile riscuri şi provocări din mediul internațional. // Gîndirea Românească”, 2005, nr.2.

Prezentat la redacție
la 14 decembrie 2012

Recenzent – ***Diana BENCHECI***, doctor in stiinte politice, conferentiar

ANALIZA CONȚINUTULUI NOȚIUNII DE LIDER. TEORII ŞI TIPURI DE LIDERISM.

Radu STAMATIN
Republica Moldova, Chisinau, Academia de Administrare Publica pe linga Presedintele Republicii Moldova
Doctorand

The term of leader is used increasingly frequently in various works. Although the concept of leader appears with the organization of society and manifestation of the phenomenon of power, currently there is no unique definition of leader. Finally, all definitions of the leader were reduced to a series of five categories: first category includes definitions of the leaders which categorized them as people entrusted with power by the appointment or election to the default organizational structures; the second category deals with the leader like a "central person" in the group; the third category present leaders as favorite or popular persons; the fourth category considers the leader as the most competent person in the group; the fifth category defines the leader as a member of a group which exercises an accepted influence on the overall group or person who exercises the largest influence in the group. Referring to the theories of leadership, we must note that in the literature have outlined several theories and approaches in this regard. In a broader approach, theories of leadership can be conventionally classified into the following categories: personality theory (qualitative approach, biological approach, psychoanalytic and etiological approach); situational theory of leader, that consider the leader as a product of a situation that possess certain qualities; constituents theory - this approach assumes that the leader acts on behalf of their group and reflects aims of the group; interaction theory which treat the leader as a product of interaction of several factors.

A synthesis of theories reflected in scientific literature allows to highlight the following theories: personalities theories, behavioral theories, primary situational theories, contingency theories, cognitive theories, theories of social interaction.

It would be incorrect to equate the way how the types of leaders are described theoretically and their practical expressing. Also it would be incorrect to say that some of them can be considered effective and others less efficient. For an effective leadership, a dynamic and flexible leader must adhere to the majority of management styles (depending on environment).

În ultimul timp noțiunea de lider intră tot mai insistent în limbajul nostru curent. Aşa, ne-am obişnuit deja cu expresiile „lider de partid", „lider de opinie" şi

chiar cu relativ proaspăta calificare de lider al celui mai bun proprietar de pământ. Însă care este esenţa şi conţinutul noţiunii de lider şi care sunt problemele ce intervin în cercetarea termenului dat?

Etimologic, noţiunea de lider provine de la termenul englez *leader* ce desemnează „conducător, cel ce indică drumul" [15, 140] sau, într-o altă accepţiune, „conducător, administrator sau manager" [11, 161]. Totodată, termenul de lider apare demult, o dată cu organizarea societăţii, cu apariţia fenomenului de putere [15, 140].

O problemă importantă în cercetarea termenului de lider apare la definirea acestui termen. La moment, nu există o unică definiţie a liderilor, precum nu există o singură lucrare consacrată lor [13, 6]. Încă în 1960, intervenind cu o revistă a literaturii psihosociologice de până la '49, B.M.Bass identifică circa două mii de studii referitoare la deţinătorii poziţiilor de putere [20]. Peste paisprezece ani, în 1974, R.M.Stogdill constată că la cele stabilite anterior mai trebuie adăugate vreo mie de lucrări [26]. Încă peste un timp, la 1985, acelaşi B.M.Bass, revenind la subiect, demonstrează existenţa a aproximativ şapte mii de lucrări axate pe problematica liderismului [19].

Evident, de la caz la caz, creştea şi numărul definiţiilor date liderilor. Astfel, dacă în 1949 se vorbeşte despre existenţa a o sută treizeci de definiţii, atunci în 1981 se recunoaşte că numărul lor a ajuns la câteva sute [14, 6].

După cum estimează unii autori [21], actualmente numărul definiţiilor date liderilor este atât de mare, încât poate fi egalat cu numărul cercetătorilor preocupaţi de liderism. Conştienţi de faptul că o atare abundenţă de definiţii poate mai degrabă încurca, decât ajuta la găsirea unei imagini certe a celor situaţi în vârful piramidelor sociale, mai mulţi autori - cum ar fi, de exemplu, C.A.Gibb, B.M.Bass, R.Lambert şi E.Hollander - au procedat, pe parcurs, la gruparea lor pe categorii, fiecăreia din acestea revenindu-i câte o ipostază a actului de conducere.

În definitiv, totalitatea definiţiilor cu privire la lideri s-a redus la un şir de cinci categorii, vis-a-vis de care s-a stabilit un acord mai mult sau mai puţin general:

Prima categorie acoperă definiţiile în care liderii sunt categorisiţi drept persoane învestite cu putere prin numire sau alegere în cadrul unor structuri organizaţionale prestabilite. Luaţi din această perspectivă, ei nu sunt altcineva decât şefii / conducătorii formali, oficiali, instituţionali (director de întreprindere, şef de catedră, director de şcoală, comandant de armată, primar, ministru etc.). Aceste categorii de persoane au status şi rol de conducere în cadrul grupului. Totodată, acestea se bucură de un ansamblu de atribute: putere, influenţă, coordonare, planificare, dirijare, supraveghere, control şi evaluare a activităţii celorlalţi, şi, totodată, de preocupare de dispoziţiile, atitudinile, moralul membrilor, de starea de spirit şi atmosfera din grup [12, 177].

Deşi apare ca o verigă necesară organizării grupului, prin intrarea formală în statusul oficial conferit de funcţie, liderul instituţional nu implică, în mod automat, recunoaşterea valorii sale de conducător de către cei din jur [5, 224]. Astfel, dacă puterea liderului derivă doar din valoarea funcţiei şi acesta nu este apreciat cu încredere şi stimă de către colectiv, atunci acesta îndeplineşte doar rolul de lider formal a grupului dat. Dacă liderul instituţional, intrând oficial în status, nu are disponibilităţile necesare pentru a-l actualiza şi dezvolta, atunci la suprafaţă apar, de regulă, unul sau mai mulţi lideri informali, acestora din urmă revenindu-le misiunea de a acoperi golurile apărute [14, 8]. Liderii informali sunt percepuţi ca sursă demnă de încredere, stimă, consideraţie. Liderul informal are o putere de influenţă câştigată în cursul raporturilor dintre membrii grupului, este o autoritate reală, recunoscută pentru capacităţile personale sociale (competenţă în relaţiile interpersonale), profesionale (competenţa în raport cu sarcina de grup), cât şi pentru o serie de componente individuale concrete (trăsături pozitive ale caracterului) [12, 177].

Desigur, cea mai optimală conducere se efectuează atunci, când conducătorul este recunoscut ca lider nu numai din cauza poziţiei pe care o are în ierarhia statusurilor, dar şi atunci când el posedă nemijlocit calităţile individuale intrinseci ale liderului, varianta coincidenţei, suprapunerii acestor două părţi ale conducerii. Astfel, potrivit lui Ph.Paraire, autorul unui captivant studiu despre marii lideri ai istoriei mondiale, liderii adevăraţi nu se identifică în mod necesar cu toţi conducătorii, şefii sau comandanţii. Liderul autentic desemnează un şef reprezentativ, acceptat de colectivitate, ceea ce corespunde mai bine unei viziuni consensuale a societăţii umane [7, 15]. Dacă noţiunile de şef, conducător etc. - pun preţ pe calităţile individuale ale relaţiei de autoritate, atunci noţiunea de lider sugerează consensualitatea relaţiei de autoritate. Lider, deci, este omul care se vrea şi poate fi „mai mult constructor decât conducător...” [7, 15].

A doua categorie reprezintă definiţiile prin mijlocirea cărora liderul este prezentat drept „persoana centrală” în grup, adică persoana care concentrează atenţia, aprecierea şi stima celor din jur. „Punct de referinţă” sau „Etalon al bunei comportări”, „persoana centrală” stârneşte la ceilalţi membri ai grupului dorinţa de a se identifica cu ea, de a o urma în toate [13, 7].

A treia categorie redă definiţiile prin care liderii sunt prezentaţi drept persoane preferate / populare. Obiect al unor alegeri afective, persoana preferată sau, altfel zis, liderul sociometric se produce în baza unor criterii care nu se înscriu nici în tendinţa spre identificare, nici în dorinţa de asemănare şi nici în logica evaluării. Aceste criterii dispun mai degrabă de un profil acţionai: persoana populară este persoana cu care membrii grupului doresc să se asocieze pentru a întreprinde diferite activităţi [6, 138].

Potrivit rezultatelor mai multor cercetări, teoretice şi experimentale, persoanele preferate nu trebuie identificate cu cele instituţionale. Astfel, E.Hollander

stabileşte, alături de M.Weber, că alegerile din prietenie au o relație mai mare cu tovărăşia decât cu funcția de conducere. La acelaşi lucru se referă şi R.Bales, constatând că în contextul vieții grupale coexistă mereu doi lideri complementari: unul competent în temă („specialistul în sarcină") şi altul centrat pe afectivitate („omul cu popularitate") [14, 8].

A patra categorie însumează definițiile din care rezultă că liderul este „specialistul în sarcină", adică persoana care se dovedeşte a fi cea mai inițiată / competentă în ceea ce are de făcut grupul. Un adevărat lider, opinează, spre exemplu, W.Jenkins, trebuie să arate o anumită superioritate (față de ceilalți membri ai grupului) în cel puțin una dintr-o suită de situații. Tot în această categorie se pot include şi indivizii care, datorită unor calități personale deosebite, dețin poziții de frunte în anumite sfere sociale, precum lider în box, baschet, lider în producția de automobile etc. [15, 140]

În cele din urmă, *cea de-a cincia categorie* se referă la definițiile în care liderii sunt tratați în termeni de influență. În acest context, liderul este definit ca membrul unui grup care exercită o influență acceptată asupra ansamblului grupului [25, 102] sau persoana care exercită cea mai mare influență în grup [18, 480]. Elementul centralizator al rețelei de comunicări din cadrul comunității, liderul, consideră R.B.Cattel, R.Lambert, A.A.Schutzenberger, R.M.Stogdill şi D.C.Pelz, se impune printr-un statut deosebit într-o ierarhie de influențe aşezate sub formă de piramidă [13, 9]. În această accepțiune, liderul este persoana căreia un grup sau o comunitate îi încredințează dreptul de a lua decizii importante, prin care acesta determină țelurile şi modalitățile de activitate colectivă [15, 140].

Sistematizând categoriile expuse mai sus, vom constata că cele cinci identități în baza cărora s-a profilat spectrul definițiilor cu referință la lideri - „şef instituțional", „persoana centrală în grup", „persoana preferată", „specialistul în sarcină", „persoana cea mai influentă" — nu se exclud reciproc. Mai mult decât atât, aceste identități pot fi chiar interdependente. Cine a demonstrat, bunăoară, că şeful instituțional nu poate fi şi un bun specialist în sarcină sau o persoană foarte influentă? Sau cine a arătat, teoretic ori practic, că specialistului în sarcină îi este interzis să fie, în acelaşi timp, persoană influentă sau/şi persoană preferată? Nimeni, bineînțeles.

Astfel, se poate constata că cele cinci tipuri de definiții ale liderilor trebuie tratate nu atât în mod separat, cât de pe pozițiile unor note comune. Într-adevăr, la o analiză mai scrupuloasă, se observă că şi în primul, şi în al doilea, şi în al treilea, şi în al patrulea, şi în al cincilea caz ideile orbitează, de fapt, în jurul unuia şi aceluiaşi nucleu epistemiologic: liderul se caracterizează prin preponderența influenței sale asupra celorlalți membri ai grupului, el constituind polul în jurul căruia aceştia se grupează şi regrupează mereu.

Reținând acest important moment, se poate afirma, în definitiv, că marea diversitate a definițiilor cu privire la lideri poate fi redusă, în fond, la o singură formulă interpretativă, care arată că liderii, luați în ansamblu, sunt persoane care își exercită la maxim influența, fie formal sau informai, orientând și coordonând activitatea altora [14, 10].

În continuare ne propunem să analizăm calitățile esențiale pe care trebuie să le aibă liderul. Problema dată nu are o abordare unitară la specialiști.

În acest sens, unii autori [7, 15-16] menționează că orice om poate deveni lider în următoarele condiții:

- persoana care își exercită autoritatea în raport cu alți oameni se bucură de încrederea acestora;
- deținătorul de autoritate, adică persoana investită cu o putere, dispune de un caracter consensual;
- mulțimea de oameni consideră că persoana data posedă în mod sigur calități de care ei sunt lipsiți: competență și curaj, spirit de decizie etc.;
- constituie obiectul simpatiei colective;
- sub puterea lui domnește comunitatea celor egali;
- este preocupat de realizarea obiectivelor unui grup de oameni;
- reușește să consolideze eforturile oamenilor în realizarea obiectivelor lor;
- structuralizează, organizează, canalizează și reglementează efortul colectiv de supraviețuire;
- transformă pasiunile colective în acțiuni concrete de materializare a lor;
- inteligența lui îl face să adere la proiectul colectiv pe care îl decelează în mulțime;
- dacă este o persoană care prin ambițiile, calitățile sale este capabilă de o autonomie suficientă pentru a schimba cursul lucrurilor.

Autorii români E.Burduș și Gh.Căprărescu [4] sunt de părere că liderii sunt persoanele cu un spirit penetrant, o capacitate de analiză relativ dezvoltată, aptitudinea de a gândi strategic și multidimensional, și o bună intuiție profesională. Viziunea unui lider, care se degajă dintr-un spirit penetrant, se bazează pe utilizarea unei mari cantități de informație, un consum mare de timp, care conduc la recunoașterea în sugestiile altora a unor noi posibilități de acțiune, a unor noi oportunități.

Liderii sunt persoane simpatice, carismatice, cu o mare posibilitate de comunicare și aptitudini necesare înțelegerii oamenilor. Printre calitățile caracteristice liderilor trebuie să fie următoarele [4, 101-102]:

- cunoaștere a grupului pe care îl conduce și a sectorului de activitate (piața, concurența, produsele, tehnologii, personalități-cheie, stimulente care motivează fiecare individ etc.);

- relații în societate şi în sectorul de activitate;
- anumită reputație şi anumite antecedente privind succesul în diferite afaceri;
- aptitudini şi competențe (capacitate de analiză, raționamente sigure, gândire strategică şi multidimensională, facultatea de a crea bune relații de muncă, sensibilitatea față de alții, înțelegerea naturii umane);
- calități personale (integritate, onestitate);
- motivare puternică pentru a fi lider.

Totodată, unele dintre aceste calități ale liderilor se pot forma, întrucât multe pot fi educabile, dar altele sunt calități înnăscute [4, 102].

Alți autori [8] menționează că liderii adevărați trebuie să întrunească două categorii de calități: calitățile profesionale şi calități morale.

Calitățile profesionale trebuie să includă [8, 7]:

- un comportament demn care ar permite să cucerească simpatia, stima şi încrederea oamenilor;
- deprinderi pentru o muncă cu caracter analitic care i-ar permite identificarea şi formularea problemelor, colectarea informației necesare în acest sens, evaluarea capacităților aliaților şi adversarilor politici, intuirea tendințelor de dezvoltare a situației (politice, economice, sociale) şi identificarea acțiunilor ce ar putea avea eficiență maximă;
- deprinderi organizatorice care ar trebui să facă posibilă găsirea şi implementarea soluțiilor de compromis în munca colectivă, formularea obiectivelor pe termen scurt şi pe termen lung, crearea condițiilor şi distribuirea sarcinilor între membrii grupului;
- deprinderi ale unei comunicări eficiente, care ar permite exprimarea ideilor şi emoțiilor de natură să-şi asigure suportul colectivității şi să o convingă să întreprindă măsurile necesare pentru realizarea sarcinilor trasate.

Calitățile morale ale liderului se manifestă mai ales prin modul lor de viață. Acestea pot cuprinde [8, 8-9]:

- respectul pentru normele legale şi pentru cele general acceptate pentru un comportament adecvat;
- comportă adecvat în propria familie;
- practicarea unor relații deschise cu colegii;
- caracterul puternic. Un lider puternic ar trebui să fie capabil să depăşească cu demnitate situațiile de conflict sau criză. El trebuie să aibă o disciplină interioară fără de care este imposibilă planificarea şi atingerea scopurilor propuse. De asemenea, el trebuie să-şi stăpânească emoțiile şi reacțiile impulsive, să evite căderea în disperare sau panică atunci când sfidările sînt foarte puternice;
- caracterul imparțial. Atunci când în interiorul unor grupuri apar conflicte, părțile sunt atât de mult implicate în el încât uită de principalele scopuri ale

organizaţiei; în astfel de situaţii liderul trebuie fie imparţial, evitând să fie atras de nici una din părţile antrenate în conflict. Comportamentul său trebuie să fie de natură să arate că urmările conflictului sunt pierderea punctelor de reper în atingerea scopurilor comune;

- capacitatea de a-şi evalua în mod adecvat posibilităţile, să-şi cunoască părţile tari şi cele slabe.

Autorii S.H.Baum şi D.Conti [1] menţionează că liderii extraordinari au cinci tipuri de caracteristici, iar cei care le posedă sunt, în general, cei mai eficienţi şi mai de succes oameni din orice organizaţie. Ei pot conduce orice - orice tip de afacere sau de organizaţie. Caracteristicile date sunt [1, 22-23]:

- Dorinţa de a prelua comanda. Această dorinţă începe să se manifeste ca un interes ocazional de a prelua conducerea în situaţiile în care se pot obţine satisfacţii sau câştiguri personale;
- Caracterul. A avea caracter înseamnă să faceţi lucrul corect atunci când nu este nimeni de faţă pentru a vă vedea, ca şi cum acţiunile dumneavoastră ar fi vizibile sau ar putea fi arătate întregii lumi;
- Curajul de a căuta provocări şi a accepta riscuri. Liderii sunt capabili să-şi depăşească propriile temeri şi îndoieli atunci când se confruntă cu provocări. A fi gata să conduceţi înseamnă a fi gata să înfruntaţi probleme şi să luaţi decizii indiferent de propriile şovăieli şi convingeri restrictive, de siguranţa postului propriu sau de reputaţia personală;
- Capacitatea de a acţiona. Liderii învaţă să acţioneze rapid şi înţelept, să facă faţă multiplelor surprize ale vieţii. Liderul trebuie să dea dovadă de capacitate emoţională de a acţiona atunci când alţii evită sau dau înapoi în faţa riscului şi stresului presupus de acţiunea respectivă; de asemenea, trebuie să aibă capacitatea de a gândi în mod critic pentru a acţiona cu înţelepciune;
- Abilitatea de a captiva şi inspira. Liderii învaţă să compună o imagine în aşa fel încât alţii să rezoneze cu ea.

O opinie apropiată, referitoare la calităţile liderului, o au autorii R.Goffee şi G.Jones [9]. Potrivit acestora, oamenii aşteaptă de la un lider patru categorii de calităţi [9, 190-194]: autenticitate, semnificaţie / importanţă, entuziasm şi comuniune. Mai presus decât orice, oamenii cer ca liderul să fie autentic, ca liderii să-şi dezvăluie adevărata personalitate - ceva din trăsăturile lor particulare. În cel de-al doilea rând, oamenii au nevoie să se simtă importanţi, ei vor ca propria contribuţie să le fie recunoscută. La fel, oamenii au nevoie să fie însufleţiţi. În esenţa sa, liderul presupune faptul de a-i entuziasma pe ceilalţi să depună eforturi susţinute, în vederea obţinerii unor rezultate mai bune. Nu în ultimul rând, oamenii vor să se simtă parte integrantă a unei comunităţi. Fiinţele umane sunt născute pentru a se afla mereu în relaţii de sociabilitate - şi îşi doresc cu ardoare stabilirea unor raporturi de solidaritate.

T.Bradberry evidențiază doar trei calități de bază ale unui lider de succes, şi anume [3, 13]: cerințe clare, comunicare eficientă cu subalternii şi concentrarea pe performanțe.

O altă părere este împărtăşită de autorul J.Adair [17]. Într-un studiu asupra calităților de lider ale unor personaje istorice el arăta faptul că marea calitate - sau cea care ar trebui să fie - a liderilor este capacitatea lor de a motiva oamenii, arătând că „aceasta este legată de entuziasmul şi angajamentul propriu liderului, de capacitatea lui de a comunica şi de a împărți acest entuziasm cu alții, şi de a-i pasiona...; dacă cineva are un post de manager, el nu va fi un lider decât în momentul în care funcția sa va fi acceptată trup şi suflet de către cei care lucrează cu el".

Generalizând opiniile menționate mai sus, am putea evidenția următoarele calități esențiale ale unui lider adevărat:

- abilitatea de a conduce oamenii şi de a se bucura de încrederea acestora;
- capacitatea de a identifica cele mai importante probleme ale colectivului condus şi de a consolida eforturile subordonaților în soluționarea eficientă a acestor probleme;
- caracterul puternic şi adevărat, care îi permite să depăşească situațiile de conflict sau criză; tot aici se poate menționa şi responsabilitatea față de efectuarea activităților necesare, spiritul penetrant, curajul de a căuta provocări şi a accepta riscuri şi capacitatea de a-şi stăpâni emoțiile şi reacțiile impulsive;
- dorința puternică de a prelua conducerea;
- posedarea unor aptitudini şi competențe de care alții sunt lipsiți, precum abilități organizatorice şi de analiză, gândire strategică şi multidimensională, integritate, onestitate,
- capacitatea de realizare a unei comunicări eficiente cu colectivul condus, menținerea unor relații strânse cu subordonații, sensibilitatea față de problemele şi doleanțele acestora;
- abilitatea de a inspira şi de a motiva oamenii, de a-i entuziasma să activeze eficient în vederea obținerii performanțelor dorite.

Tot în acest context, unii autori propun un şir de elemente pentru a face mai eficientă activitatea liderilor. Printre acestea pot fi enumerate [8, 12-13]:

- sistematizarea propriilor idei şi îndreptarea activității colegilor în albia cuvenită;
- utilizarea eficientă a timpului propriu şi prețuirea timpului colegilor;
- delimitarea strictă a acțiunilor utile de cele inutile, devoratoare de timp şi care nu contribuie la atingerea scopurilor grupului;
- determinarea priorităților, evaluarea importanței scopurilor şi deciziilor intermediare. Un lider cunoaşte întotdeauna care sarcini sunt fundamentale şi care sunt secundare pentru atingerea scopului final;

- evitarea impunerii deciziei personale. Chiar dacă soluția pare a fi evidentă, liderul ar trebui să întreprindă eforturi ca decizia finală să poarte amprenta efortului colectiv al colegilor săi.

Înrudită cu noțiunea de lider este noțiunea de liderism, prin care se subînțelege mecanismul interacțiunii liderului cu susținătorii săi [6, 137] sau procesul de exercitare a influenței puterii asupra celorlalți cu scopul integrării activității colective, orientată spre satisfacerea intereselor societății respective [15, 140].

Liderismul reglementează relațiile dintre lider şi indivizi, grupuri sociale, instituții şi societate, în general, reprezentând un mecanism ce stabileşte relațiile politico-morale între subiectul şi obiectul condus. Esența acestui fenomen se manifestă prin relațiile de dominație şi subordonare, influență şi conformare. Evident că subordonarea, în cazul dat, este conştientă şi benevolă [11, 160].

Liderismul (social, politic) este caracteristic naturii omului, comunității sociale, fiind una dintre cele mai vechi forme de organizare a activității sociale, politice, un mijloc de soluționare a problemelor cotidiene, prezentându-se ca un proces bilateral de influență a subiectului asupra obiectului şi invers. Această influență reciprocă se manifestă, pe de o parte, prin faptul că obiectul nu numai că-şi alege subiectul (liderul), dar şi examinează comportamentul lui politic în scopul satisfacerii intereselor lor, pe de altă parte, pe parcursul procesului de influență reciprocă rolul principal îi revine subiectului, adică liderului. Liderismul nu este o invenție a oamenilor, ci o necesitate vitală istorico-socială ce contribuie la organizarea activității, la asigurarea ordinii, la propăşirea socială. Chiar din primele etape ale evoluției societății s-au evidențiat diverse forme de relații între oameni, grupuri sociale şi comunități la formarea cărora locul de frunte le revenea celor care aveau o experiență mai bogată de viață, erau mai isteți, curajoşi, puternici, ingenioşi, înțelepți etc. Această categorie de persoane era calificată drept lideri, fiind învestiți pe parcursul activității lor cu autoritate şi încredere din partea adepților.

Liderismul ca fenomen social există în toate sferele de activitate a omului. Fără lider activitatea în comun, în grup este imposibilă. Pe parcursul timpului, liderismul social a evoluat de la formele cele mai simple până la o structură ierarhizată în zilele noastre. Odată cu evoluarea şi complicarea vieții sociale, paralel cu liderismul social, în epoca modernă apare şi liderismul politic. Anume în acest domeniu se intersectează vectorii şi antipatiile unor sau altor indivizi, grupuri sociale, comunități, aici se află centrul proceselor politice ce reprezintă tendințele dezvoltării sociale [11, 161].

Referindu-se la liderismul politic, autorii B.Țîrdea şi L.Noroc evidențiază următoarele niveluri ale acestuia [15, 145-146]:

1. *Liderismul la nivelul grupurilor mici* (colectiv, grup studențesc). Liderul reprezintă mecanismul integrării activității de grup, el organizează activitatea grupului, dispune de anumite calități - capacitatea de a lua decizii, asumarea răs-

punderii etc. La acest nivel, sunt foarte importante calitățile personale. Astfel, în urma cercetărilor realizate, au fost depistați 4 factori ortogonali ai poziției de lider:

- considerația pentru subordonați (49,6%);
- inițiativă de structurare (33,3%): menține nivelul de performanță a grupului, se asigură că rolul său este bine înțeles, are o atitudine tranşantă, îi atribuie fiecărui o sarcină;
- pretențios în ceea ce priveşte performanțele (9,8%): insistă să conducă echipele aflate în întrecere, încurajează munca suplimentară, stimulează membrii grupului pentru efort mai mare;
- receptivitate (7%): este dispus să accepte schimbări în know-how, nu blamează pe membrii care comit erori, este sensibil la ceea ce se petrece în grup [2, 77].

2. *Liderismul la nivelul mişcărilor politice, a sindicatelor, a partidelor*. În acest caz, o însemnătate principală o au nu atât calitățile personale ale liderului, cât capacitatea lui de a exprima adecvat interesele populației sau ale grupului ce-1 reprezintă (ştie să materializeze interesele în revendicări politice, depistează tactica de luptă etc.)

3. *Liderismul la nivelul instituțiilor de stat.* Aici contează capacitatea de atragere şi administrare a resurselor. Ca efect, liderismul național e unul distanțat, fiindcă nu există comunicarea nemijlocită a susținătorilor cu liderul; multifuncțional, în sensul că liderul trebuie să satisfacă şi interesele maselor, dar şi a grupurilor lobbyste, firmelor, anturajului; corporativ, în sensul că în spatele liderului se află o echipă, interese. Liderul devine o figură simbolică, rolurile sale sunt îndeplinite de echipă, de ,,elita executivă”. Liderul de stat acționează în cadrul unor norme, legi, iar maşina birocratică funcționează indiferent de schimbarea liderilor [29, 23].

Referindu-ne la teoriile despre liderism, trebuie să menționăm faptul că în literatura de specialitate s-au conturat mai multe teorii şi abordări în acest sens. Astfel, prezintă interes clasificarea realizată de Jago (1994) a teoriilor liderismului. Pornind de la premisa potrivit căreia conducerea este atât proces (adică utilizarea unei influențe noncoercitive pentru a dirija şi coordona activitatea membrilor unui grup organizat în vederea realizării obiectivelor acestora), cât şi proprietate (ansamblul de calități şi caracteristici atribuite celor care exercită cu succes influența), el stabileşte patru criterii (universalitate versus contingență; trăsături versus comportamente), din combinarea cărora rezultă patru tipuri de teorii [16, 31-32]:

- în teoriile de tipul 1, conducerea este o trăsătură posedată de lider, care este eficace în toate grupurile şi în toate contextele organizational;
- în teoriile de tipul 2, conducerea apare ca un comportament observabil al liderului, tot independent de particularitățile situației;

- teoriile de leadership şi management tipurile 3 şi 4 consideră trăsăturile şi comportamentele liderului în raport cu particularitățile situației, „oferind modele de leadership foarte complete şi, fără îndoială, respectând mai mult complexitatea fenomenelor”.

Într-o abordare mai largă, teoriile privind liderismul pot fi clasificate convențional în următoarele categorii:

I. *Teorii personaliste*:

a) Abordarea calităților. Liderul este individul care deține un set de calități prin care automat se evidențiază de ceilalți şi care îl propulsează in poziția de lider [18, 480-481; 2, 56]. Această abordare are foarte multe carențe, dat fiind faptul că poziția de lider nu se alimentează întotdeauna de calitățile intrinseci sau conduitele specifice ale individului. Mulți psihologi care au încercat să schițeze lista calităților, care sunt necesare pentru a deveni lider au eşuat, dat fiind faptul că în diferite grupuri, comunități sociale, situații sunt diferite cerințele față de lider [15, 141].

b) Abordarea biologică. Liderul este persoana care poate insufla frică celor din jur. Această calitate se datorează şi cantității de hormoni masculini, testosteron, care determină gradul de agresivitate a individului. Astfel, la animale, căpetenia este masculul cel mai agresiv şi mai puternic, fapt datorat abundenței de testosteron. Indivizii care au testosteron din belşug ocupă poziții dominante în societate.

c) Abordarea psihoanalitcă (Z.Freud). Liderul este produsul sublimării dorințelor sexuale, pe care societatea pune tabu. Ca efect, individul îşi reorientează energia sexuală în alte sfere, în cazul dat sfera politică.

d) Abordarea etiologică. H.Lasswell consideră că liderul este produsul unor traume suferite în copilărie. În consecința, indivizii traumați tind spre putere, care este un mecanism de compensare a acestor traume.

II. *Teoria situațională* priveşte liderul ca produsul unei situații, care solicită anumite calități. Fiecare individ are cel puțin o calitate prin care îi depăşeşte pe ceilalți. Ca efect, când apare situația, care solicită anume aceasta calitate, individul devine lider. Diferite situații vor solicita diferite tipuri de lideri. Desigur, nu puțini au fost acei care au repudiat această concepție din considerentul că transformă personalitatea liderului în marionetă [27, 224].

III. *Teoria constituenților*. Liderul este un produs al aşteptării maselor, al susținătorilor. Această abordare presupune că liderul acționează din numele grupului şi reflectă scopurile grupului. Mulți adepți ai acestei abordări consideră liderismul un produs al relației dintre lider şi adepții săi. Ca efect, nu putem studia liderul în afara cunoaşterii mişcărilor sociale, psihologiei unor grupuri etc. Toate aceste impun capacitatea de a satisface aşteptările anturajului, să manifeste conformism (în cazuri foarte rare liderul e în stare să modifice aşteptările, interesele adepților).

IV. *Teoria interacţiunii factorilor* priveşte liderul ca produsul interacţiunii dintre mai mulţi factori. Specialistul american în domeniul psihologiei politice, M.Hermann evidenţiază următorii factori:

- Contextul istoric, situaţia, în care se realizează rolul diriguitor al liderului.
- Calităţile psihologice ale liderului.
- Trăsăturile caracteristice ale grupurilor diriguiţi de către liderul respectiv.
- Caracterul relaţiilor reciproce dintre lider şi cei pe care el îi conduce.
- Această abordare este astăzi îmbrăţişată de majoritatea politologilor, unii venind cu propriile contribuţii.

Mai recent a început să se contureze un alt criteriu de grupare a teoriilor conducerii, şi anume criteriul istoric. De exemplu, D.Hartog şi Koopman (2001) împart teoriile conducerii în patru categorii distincte:

- până la sfârşitul anilor '40 ai secolului trecut (teoriile personologice);
- de la sfârşitul anilor '40 până la sfârşitul anilor '60 (teoriile comportamentiste şi ale stilului);
- de la sfârşitul anilor '60 până la începutul anilor '80 (teoriile contingenţei);
- de la începutul anilor '80 până în prezent (teoriile „noii conduceri").

Fiecare dintre aceste două modalităţi are atât avantaje, cât şi dezavantaje. Prima modalitate oferă o viziune coerentă din punct de vedere problematic, dar, neţinând seama de criteriul istoric, ar putea produce o oarecare confuzie. Cea de a doua modalitate surprinde evoluţia istorică a teoriilor asupra conducerii, dar este nevoită să revină asupra unei serii de idei, să le reia, deoarece acestea nu au apărut într-o succesiune logică, ci uneori concomitent sau chiar devansându-se unele pe altele [16, 34].

O sinteză a teoriilor reflectate în literatură ştiinţifică şi de specialitate privind fenomenul liderismului permite a scoate în evidenţă următoarele teorii:

- Teoriile personologice. În esenţă, aceste teorii postulează următoarele idei: conducătorii (liderii) se nasc, şi nu devin. Teoriile personologice au luat de-a lungul timpului diferite înfăţişări, dintre care două ni se par a fi tipice, şi anume teoria conducerii carismatice şi teoria trăsăturilor [16, 42].

- Teoriile comportamentiste. Au apărut şi s-au dezvoltat în continuare şi ca o alternativă la teoriile personologice. Rămînînd centraţi pe persoana conducătorului, ei încep să se orienteze spre comportamentele acesteia, încercînd să surprindă modul şi gradul în care ele influenţează eficienţa activităţii de conducere. Aşadar, se porneşte de la premisa că în activitatea de conducere nu contează ce este şi cum este liderul, ci ce anume face el. In felul acesta s-au conturat două teorii ale conducerii, relativ asemănătoare între ele, şi anume teoria elaborată de

cercetătorii de la Ohio State University şi teoria elaborată la University of Michigan Institute for Social Research: teoria celor două dimensiuni comportamentale şi teoria continuumului comportamental [16, 47].

- Teoriile situațional primare. Sunt specifice perioadei anilor '40. Ele au apărut ca o reacție contra teoriilor personologice care se centrau exclusiv pe trăsăturile de personalitate ale liderului. De data aceasta, în centrul preocupărilor se află nu atât individul, cât situația în care el acționează, şi mai ales particularitățile ei. Pornindu-se de la aceste idei, au fost formulate o serie de teorii axate pe rolul situației în activitatea de conducere. Unele dintre acestea, relativ simpliste şi exclusiviste, pot fi încadrate în grupa celor numite de noi „situaționale primare", altele, mai elaborate şi sofisticate, pot fi încadrate în altă categorie – teoria supunerii față de legea situației

- Teoriile contingenței. Au fost formulate în decursul anilor '60. Intenția lor generală este aceea a corelării teoriilor opuse până atunci, adică a teoriilor personologice şi a celor situaționale. Dacă primele teorii postulau universalitatea trăsăturilor de personalitate (indiferent de particularitățile situației) în determinarea eficienței conducerii, celelalte decretau, dimpotrivă, primordialitatea situației (independent de trăsăturile sau de comportamentele liderului). Noile teorii încearcă să realizeze deziderratul empiric al potrivirii dintre persoană şi situație. Aceste idei au prins contur clar, coerent, în cadrul unor teorii ale contingenței, dintre care cele mai semnificative aparțin lui R.E.Fiedler, lui P.Hersey şi P.K.N.Blanchard. Pot fi menționate: teoria favorabilității situațiilor de conducere şi teoria maturității subordonaților [16, 64].

- Teoriile cognitive. S-au formulat şi dezvoltat prin anii '70. Deşi unii autori (Gordon; Mullins; Gibson et al.) le încadrează în rândul teoriilor situaționale, mai exact a celor de contingență, iar alții (Smither) le etichetează ca teorii de compromis, amplasându-le între cele personologice şi cele comportamentiste, a treia grupă de autori le consideră o categorie de sine stătătoare [16, 68]. Teoriile cognitive amplasează în centrul lor tocmai activitatea de procesare a informației, aceasta apărând în calitate de variabilă contingență, de care depinde deci eficiența conducerii. Dintre teoriile cognitive, cele mai semnificative au fost formulate de Vroom şi Yetton (1973), House şi Mitchell (1974), Green şi Mitchell (1979). Pot fi menționate:

a) *teoria normativă a luării deciziei*;

b) *teoria „cale-scop"* - se originează într-o sugestie formulată de House în 1971 şi dezvoltată de el împreună cu Mitchell în 1974. Sarcina liderilor constă în a creşte gustul pentru performanță al subalternilor; liderul identifică scopul pentru subordonați şi căile / drumurile care duc la realizarea lui; liderul oi ajută pe subordonați să perceapă corect situația în care se află, să-şi elaboreze expectații rezonabile, apoi îşi ajustează propriul comportament la aceste aşteptări;

c) *teoria atribuirii*. Este expresia teoriilor atribuirii dezvoltate în psihologia socială în anii '40-'60. În domeniul psihoorganizațional, teoria atribuirii a fost formulată de R.Calder (1977), Green şi Mitchell (1979). Liderul este văzut ca un „procesor" de informații, în sensul că el caută informațiile care ar putea explica de ce anume se întîmplă un eveniment; pornind de la aceste informații, el construieşte explicații cauzale care îi ghidează comportamentul [16, 73].

- Teoriile interacțiunii sociale. Se bazează pe faptul că activitatea de conducere este dinamică, ea trebuie studiată şi de sus în jos, dar şi de jos în sus, deoarece nu numai liderii prin comportamentele lor influențează subordonații, ci şi aceştia din urmă oşi pun amprenta asupra comportamentelor liderului. Teoriile interacțiunii sociale ale conducerii se interesează de influența majoră dintre lideri şi subordonați (caracteristici, forme de manifestare etc.) în vederea optimizării actului de conducere. În rândul teoriilor interacțiunii sociale se încadrează mai multe teorii, noi oprindu-ne asupra a două dintre ele:

a) *teoria legăturilor diadice verticale*. A fost formulată inițial de Dansereau, Graen şi Haga şi a cunoscut diferite adaptări în timp (Graen, Scindura; Graen, Uhl-Bien). Pe scurt, teoria postulează următoarele idei: liderul trebuie să identifice acei membri ai grupului care sunt capabili, motivați, dedicați scopurilor organizației, cu un grad sporit de autonomie; indivizii care dețin aceste caracteristici constituie ceea ce se numeşte in-group (acestora liderul le acordă o mai mare libertate de mişcare) spre deosebire de ceilalți, numiți out-group (cu care liderii lucrează mai formal); primii sunt mai aproape de putere, ceilalți mult mai departe de ea; liderul împreună cu fiecare dintre membrii in-groupului constituie o diadă verticală, aşa încât relațiile dintre lideri şi subordonați sunt constituite dintr-o multitudine de asemenea diade.

b) *teoria conducerii tranzacționale*. Exprimă poate cel mai bine caracterul interactiv al conducerii. Printre autorii care au contribuit cel mai mult la formularea ei oi amintim pe următorii: Hollander (1978); Burns (1978); Bass (1985); House etal. (1988); Steers (1991). Hollander, de pildă, definea conducerea ca pe un proces care implică o tranzacție, un schimb social între lideri şi subordonați, presupunînd totodată influență şi contrainfluență. După opinia lui, conducerea apare la intersecția a trei variabile: lideri (competențe, caracteristici de personalitate, motivație, expectanțe), subordonați (competențe, trăsături de personalitate, motivație etc.), situație (sarcini şi resurse, structuri şi reguli etc. [16, 77]). Interacțiunea şi tranzacția sunt asemănătoare, dar nu identice. Tranzacția are în vedere influența reciprocă dintre lideri şi subordonați, ca şi schimbul social, dinamic dintre cele două părți. Burns susținea la rîndul său că între lideri şi subordonați apare un schimb de natură economică, politică, psihologică, iar conducerea este conceptualizată în termeni de costuri şi beneficii.

Problema tipologiei liderismului a prezentat şi prezintă un deosebit interes. Un şir de cercetători au propus şi fundamentat diferite criterii de clasificare a fenomenului.

Autorul german M.Weber evidenţiază trei tipuri de lideri, punând accent pe fenomenul puterii care există în diferite societăţi [14, 62-63; 15, 148]:

- Liderul tradiţional (monarhul) se bazează pe credinţa în sfinţenia şi veşnicia tradiţiilor. Liderul apare în virtutea tradiţiilor. Modul de cârmuire este intens personalizat şi limitat de norme şi obligaţii cutumiare;
- Liderul birocratic (preşedintele), liderism legal, bazat pe legitatea ordinii existente, pe alegerea, competenţa liderului;
- Liderul carismatic (conducătorul maselor) Liderismul carismatic se bazează pe credinţa în capacităţile exclusive ale conducătorului, care dispune de carismă, haruri divine. Weber ajunge la concluzia, că puterea carismatică apare atunci când societatea trece prin crize serioase, când cetăţenii nu mai recunosc instituţiile statale existente.

În interpretarea neofreudistă, liderul carismatic este rezultatul influenţei complexului narcisist. În opinia lui E.Fromm, narcisismul este o boală profesională sau capital profesional a politicienilor, mai ales, a celora care au atins puterea datorită popularităţii în mase [30, 177].

După câte vedem din această clasificare, toţi liderii pot fi ataşaţi la schema: lider fondator (carismaticul), lider conservator, păstrător al sistemului (tradiţional), şi liderul reformator (legislatorul). Toţi liderii sunt nevoiţi să execute una din următoarele funcţii: crearea unui sistem politic; menţinerea integrităţii acestuia; transformarea acestuia şi adaptarea la cerinţele mediului [28, 136].

În lucrarea „Patterns of Aggresive Behavior in Experimentally Created Social climates” (1939), psihologul şi sociologul american K.Lewin demonstrează, împreună cu R.Lippitt şi R.K.White, posibilitatea reducerii felului de a fi al liderilor la o tipologie calitativ nouă [24, 271-301]:

- liderul de tip autoritar,
- liderul de tip democratic,
- liderul de tip permisiv („laissez-faire”).

După imaginea liderului (M.D.Hermann) pot fi distinse următoarele categorii de lideri:

- Liderul „portdrapel” se deosebeşte prin propria viziune a realităţii, prin idealul său, visul, cu care va cointeresa masele (Lenin, Martin Luter King, Homeini ş.a.) Ei au un ideal pentru cauza căruia se vor strădui să modifice sistemul politic. El formulează scopurile şi indică direcţiile de activitate a susţinătorilor lui (simpatizanţilor);
- Liderul „servitor" se străduie să studieze interesele majore ale diferitor grupuri sociale şi să le realizeze. Are capacitate de convingere;

- Liderul „negociator” se străduie să depisteze compromisul social prin negocieri cu diferite grupuri sociale şi prin manevre politice;
- Liderul „pompier” se orientează la cele mai actuale şi ardente probleme ale momentului. Acțiunile lui sunt determinate de situația concretă. Apare deseori in situații de criză.

Un alt criteriu de clasificare a fenomenului liderismului este cel după funcțiile de bază exercitate:

- lider orientat spre scop (Task leader), specializat în formularea sugestiilor, oferirea informației, exprimarea opinii lor, stabilirea scopurilor activității grupului;
- liderul socioemoțional ajută pe alții să se exprime, face glume, descarcă tensiunea, exprimă sentimente pozitive față de ceilalți.

Similară este şi poziția lui F.E.Fiedler, care după mai multe cercetări a fenomenului liderismului, evidențiază două tipuri de lideri: „lider centrat pe relații interpersonale” şi „lider centrat pe sarcini” [13, 71-73].

După stilul conducerii:

- lider autoritar este autocrat în primirea hotărârilor;
- lider democrat se consultă cu echipa de guvernare, cu cetățenii în luarea deciziilor, dispersează prerogativele puterii [16, 150].

Cercetătorul R.Likert consideră oportună divizarea categoriilor de lider autoritar şi lider democratic în patru subcategorii: „lider autoritar - exploatativ”, „lider autoritar - binevoitor” şi, respectiv, „lider democrat - consultativ”, „lider democrat - participativ”. [13, 66]

După tipologia G. Le Bon [10, 80-81], toți liderii pot fi împărțiți în două categorii mari: aventurieri şi ctitori. Primii reprezintă oameni energici, cu voință ,tare, dar de moment. Reintrați însă în mersul obişnuit al vieții cotidiene, liderii aventurieri nu-şi pot exercita funcțiile decît cu condiția să fie ei înşişi conduşi fără încetare, să simtă mereu deasupra lor un om sau o idee, să urmeze o linie de conduită bine trasată. Liderii ctitori, din contra, reprezintă persoane capabile să exercite, grație unei voințe durabile, influențe constante şi foarte puternice (uneori, în pofida exteriorizărilor mai puțin strălucite).

Conform tipologiei lui J.M.Burns, toți liderii se împart în două categorii mari: lideri tranzacționali (Leader Transactional) şi lideri reformatori (Leader Transforming).

Prin cercetările lor, H.Frankfort (1978) şi S.Ozment (1980) [23, 5] scot în evidență tipul liderului providențial care-şi croieşte calea prin nenumărate eforturi personale. Dorind să obțină ceva, intervine cu argumente, convinge, duce tratative, roagă, apelează la intrigi, intră în coaliții, utilizează forța etc. [14, 92].

R.R.Blake şi J.S.Mouton elaborează o tipologie bazată pe o grilă cu două variabile: variația gradului de interes pentru sarcină sau relații. Astfel, ei evidențiază 99 tipuri de lideri, care pot fi grupați în 5 mari categorii distincte: lideri

«populişti», lideri «secătuiţi», lideri moderat-oscilanţi, lideri centraţi pe sarcini şi lideri centraţi pe grup. Liderii centraţi pe sarcină (1.9) manifestă un interes sporit faţă de rezultate şi, concomitent, unul scăzut faţă de oameni. Liderii centraţi pe relaţii (9.1) manifestă un interes sporit faţă de rezultate şi, concomitent, unul scăzut faţă de oameni. Liderii centraţi pe grup (9.9) dovedesc o mare preocupare pentru sarcină şi pentru oameni. Referindu-se la cele cinci tipuri de lideri, R.R.Blake şi J.S.Mouton ţin să menţioneze că varianta 9.9 este întotdeauna cea mai bună. În scopul obţinerii unei maxime eficiente, concluzionează R.R.Blake şi J.S.Mouton, întreaga cultură organizaţională trebuie racordată la obţinerea variantei 9.9.

Autorul W.J.Reddin înaintează o tipologie a liderismului bazată pe trei variabile - interes pentru oameni (IO), interes pentru rezultate (IR) şi interes pentru eficienţă (IE), W.J.Reddin obţine opt tipuri distincte de lideri: liderul altruist, liderul dezertor, liderul autocrat, liderul ezitant (oscilant), liderul promotor, liderul birocrat, liderul autocrat-binevoitor şi liderul realizator [14, 79].

După spiritul de angajare personală şi caracterul relaţiilor de colaborare, autorul D.Chalvin construieşte o tipologie a liderilor axată pe cinci dihotomii: a) organizatorul-birocrat; b) participativ-demagogul (paternalistul); c) întreprinzătorul-autocrat (tehnocrat); d) realist-oportunistul; e) maximalist-utopistul modernizaţi [14, 77].

R.J.House priveşte evoluţia fenomenelor societale prin prisma raporturilor dintre natura sarcinilor ce stau în faţa indivizilor şi modalităţile de realizare a lor. Astfel, în viziunea lui, liderii pot fi împărţiţi în lideri susţinători, lideri instrumentali, lideri participativi şi lideri centraţi pe rezultat/performanţă.

În concluzie se poate menţiona că termenul de lider este utilizat din ce în ce mai frecvent în diverse lucrări. Deşi noţiunea de lider apare o dată cu organizarea societăţii şi manifestarea fenomenului de putere, în prezent nu există o unică definiţie a liderilor. În definitiv, totalitatea definiţiilor cu privire la lideri s-a redus la un şir de cinci categorii: prima categorie cuprinde definiţiile în care liderii sunt categorisiţi drept persoane învestite cu putere prin numire sau alegere în cadrul unor structuri organizaţionale prestabilite; a doua categorie abordează liderul drept „persoana centrală" în grup; a treia categorie prezintă liderii drept persoane preferate sau populare; a patra categorie consideră liderul drept persoana care se dovedeşte a fi cea mai competentă în ceea ce are de făcut grupul; a cincia categorie defineşte liderul ca membrul unui grup care exercită o influenţă acceptată asupra ansamblului grupului sau persoana care exercită cea mai mare influenţă în grup. Sunt importante şi calităţile de bază pe care trebuie să le aibă liderul autentic: abilitatea de a conduce oamenii şi de a se bucura de încrederea acestora; capacitatea de a identifica cele mai importante probleme ale colectivului condus şi de a consolida eforturile subordonaţilor în soluţionarea acestor probleme; caracterul puternic şi adevărat; dorinţa puternică de a conduce; abili-

tăţi organizatorice şi de analiză, gândire strategică şi multidimensională; realizarea comunicării eficiente cu colectivul condus; menţinerea unor relaţii strânse cu subordonaţii; motivarea subordonaţilor. Inseparabilă de noţiunea de lider este cea de liderism, prin care se subînţelege mecanismul interacţiunii liderului cu susţinătorii săi sau procesul de exercitare a puterii asupra celorlalţi cu scopul integrării activităţii colective, orientată spre satisfacerea intereselor societăţii respective.

Referindu-ne la teoriile despre liderism, trebuie să menţionăm faptul că în literatura de specialitate s-au conturat mai multe teorii şi abordări în acest sens. Astfel, prezintă interes clasificarea realizată de Jago (1994) a teoriilor liderismului care stabileşte patru criterii (universalitate versus contingenţă; trăsături versus comportamente), din combinarea cărora rezultă patru tipuri de teorii: teoriile de tipul 1, în care conducerea este o trăsătură posedată de lider, care este eficace în toate grupurile şi în toate contextele organizational; în teoriile de tipul 2, conducerea apare ca un comportament observabil al liderului, tot independent de particularităţile situaţiei; teoriile de leadership şi management tipurile 3 şi 4 consideră trăsăturile şi comportamentele liderului în raport cu particularităţile situaţiei, „oferind modele de leadership foarte complete şi, fără îndoială, respectînd mai mult complexitatea fenomenelor".

Într-o abordare mai largă, teoriile privind liderismul pot fi clasificate convenţional în următoarele categorii: *teorii personaliste (*abordarea calităţilor, abordarea biologică; abordarea psihoanalitcă; abordarea etiologică); *teoria situaţională* priveşte liderul ca produsul unei situaţii, care solicită anumite calităţi; *teoria constituenţilor* - această abordare presupune că liderul acţionează din numele grupului şi reflectă scopurile grupului; *teoria interacţiunii factorilor* priveşte liderul ca produsul interacţiunii dintre mai mulţi factori.

O sinteză a teoriilor reflectate în literatură ştiinţifică şi de specialitate privind fenomenul liderismului permite a scoate în evidenţă următoarele teorii: teoriile personologice; teoriile comportamentiste; teoriile situaţional primare; teoriile contingenţei; teoriile cognitive (a) *teoria normativă a luării deciziei*; b) *teoria „cale-scop*"; c) *teoria atribuirii);* teoriile interacţiunii sociale (*teoria legăturilor diadice verticale*, *teoria conducerii tranzacţionale*).

Pornind de la cele expuse, ar fi incorect să se pună semnul egalităţii între felul cum se manifestă practic tipurile de lideri şi felul cum ele sunt descrise teoretic. Totodată la fel de incorect ar fi să se afirme că unele din ele pot fi apreciate drept eficiente, iar altele mai puţin eficiente. În scopul unei conduceri eficiente, un lider dinamic şi flexibil trebuie să adere, în funcţie de anturaj, la majoritatea stilurilor de conducere.

Bibliografie:

1. Baum S.H., Conti D. Cum se formează lideri ca Jack Welch. - Bucureşti: Meteor Press, 2008.
2. Borțun D. Psihologia comunicării. - Bucureşti, 2003.
3. Bradberry T. Cele 3 calități ale unui lider de succes. - Bucureşti: Editura Amaltea, 2009.
4. Burduş E., Căprărescu Gh. Fundamentele managementului organizatiei. – Bucureşti: Editura Economică, 1999.
5. Cornea S. Introducere în politologie. - Cahul: USC, 2008.
6. Cornea S. Politologie. Note de curs. Cahul: Tipografia Raza de Sud, 2004.
7. Ghidul liderului comunitar. - Chişinău: Centrul Contact, 2004.
8. Ghidul tînărului lider politic. - Chişinău, 2002.
9. Goffee R., Jones G. De ce ai fi tu şeful? Cum sa devii un lider autentic. – Bucureşti: Editura All, 2010.
10. Le Bon G. Incertitudinile prezentului. - Iaşi: Institutul European, 1996.
11. Popescu T. Politologie. - Chişinău: “Tipografia Centrală”, 2007.
12. Rusnac S. Preocupări contemporane ale psihologiei sociale. - Chişinău, 2007.
13. Şleahtițchi M. Eseu asupra reprezentării puterii. Cazul liderilor. - Chişinău: Ştiința, 1998.
14. Şleahtițchi M. Liderii. - Chişinău: Ştiința, 1998.
15. Țîrdea B., Noroc L. Politologie. - Chişinău: Pontos, 2006.
16. Zlate M. Leadership şi Management. - Bucureşti: Polirom, 2004.
17. Adair J. John Adair's 100 Greatest Ideas for Effective Leadership and Management (100 Greatest Ideas). - London: Capstone Publishing Ltd., 2002.
18. Andrew B. et al. Psychology. Fourth Edition. - New York, 1993.
19. Bass B.M. Leadership and Performance Beyond Expectations. - New York, 1985.
20. Bass B.M. Leadership. Psychology and Organizational Behavior. - New York: Harper and Brothers, 1960.
21. Ben-Joav O., Hollander E., Carnevale P. Leader legitimacy, leader - follower interaction and follower ratings of leader. // Journal of Social Psychologie, 1983, Nr.121 (I).
22. Fiedler F.E. A Theory of Leadership Effectiveness. - Mc Grow-Hill, 1967.
23. Keren M. Moses as a Visionary Realist. // International Political Science Review, 1988, Vol.9, Nr.1.
24. Lewin K., Lippit R., White R.K. Patterns of Aggressive Behavior in Experimentally Created Social Climates. // Journal of Social Psychology, 1929, Vol.10, p.271-301.
25. Mucchielli A., Mucchielli R. Lexique de la psychologie. - Editions Sociale Francais, 1969.

26. Stogdill R.M. Handbook of Leadership: A survey of theory and research. - NewYork: Free Press, 1974.
27. Гозман Л. Политическая психология. - Ростов-на-Дону, 1996.
28. Ильин М., Коваль Б. Личность в политике: „Кто играет короля”. // Полис, 1999, №6, с.132-137.
29. Трофимов М. Политическое лидерство. // Социально-политические науки, №12, 1991, p.21-27.
30. Фромм Э. Анатомия человеческой деструктивности. - Москва, 1994.

Prezentat la redactie
la 3 septembrie 2012

Recenzent – ***Rodica SVETLICINII***, doctor in stiinte istorice, conferentiar

CONSIDERATIUNI GENERALE PRIVIND CULTURA ORGANIZAȚIONALĂ ÎN ORGANIZAȚIILE DIN SECTORUL PUBLIC

Rodica SVETLICINÎI
Republica Moldova, Chişinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Ştiințe Politice şi Administrative, Catedra Ştiințe Politice
Doctor în ştiințe istorice, conferențiar

Nowadays, the concept of organizational culture has aroused widespread interest among researchers in the field. Once identifying and studying it, organizational culture played a major role in the birth and development of a new way to conceive the Organization, its management and, by default, to turn in the intra and extra organizational sphere.

Until today, the bibliography brings together the views of researchers, for the most part about the organizational culture within the firm, international and multinational companies, although public sector organizations ought to represent one of the permanent reference points on which they ought to have it in mind, given the strong influence that these organizations through their work, the members of communities and societies of every country, as a whole. In the present study we intend to define organizational culture in public sector organizations, identifying a number of peculiarities and its importance for public organizations.

Cultura organizațională reprezintă unul dintre cele mai importante fenomene care s-a afirmat începînd cu deceniul opt al secolului XX şi a influențat semnificativ modul de gîndire şi acțiune atît a cercetatorilor din domeniu, cît şi a managerilor din diferite organizații. Conceptul a evidențiat rolul relațiilor socioculturale ale personalului asupra durabilității şi reuşitei organizațiilor de tip privat sau public, fapt ce a condiționat un amplu interes în cercetarea culturii organizaționale.

Analizînd evoluția culturii organizaționale ca domeniu de studiu, remarcăm, că pentru prima dată acest fenomen a fost cercetat în organizațiile din sectorul privat. Una din cauzele principale, ce a atras atenția multor cercetători asupra acestui fenomen au fost performanțele firmelor nipone după cel de-al doilea război mondial, explicate într-o măsură apreciabilă prin cultura lor specifică. Deşi a suferit distrugeri importante în timpul războiului, neavînd aproape nici o resursă naturală şi cu o suprapopulație de aproape 126 milioane locuitori, Japonia a reuşit să atingă cea mai mare rată de creştere economică, cel mai redus nivel al şomajului şi să creeze un climat de muncă stimulativ pentru angajații firmelor. Interesul specialiştilor americani şi vest-europeni de a explica „miraco-

lul" japonez a condus la considerarea culturii, atît la nivel macro, cît şi micro, ca un factor determinant al funcționalității şi performanțelor firmei.

Succesul economiei japoneze de la sfîrşitul anilor '70 şi începutul anilor 80 ai secolului XX, concomitent cu declinul dominației economice americane, a condus la încercarea de a găsi o explicație plauzibilă pentru diferențele evidente de productivitate şi de succes comercial dintre cele două țări. Cercetătorul W.Ouchi a constatat că aceste diferențe organizaționale corespund cadrului culturilor naționale şi a argumentat că unele caracteristici ale managementului japonez, în special cea privitoare la strategiile de resurse umane, pot fi adaptate la firmele americane. Pentru W.Ouchi, legătura existentă între cultura națională şi cea organizațională era crucială.

Pe plan mondial, preocupările pentru identificarea culturii organizaționale, a locului ei în succesul sau eşecul organizației au debutat în 1957, odată cu abordarea organizației ca organism social de către savantul american Th.Szelnic. Studiile ulterioare asupra unor companii americane de succes ca Hewlett-Packard, IBM, Procter & Gamble, Delta Airlines, Eastman-Kodak au relevat importanța culturii organizaționale, din perspectiva practicii manageriale, care le-a transformat în corporații de succes. Interesul trezit de această nouă latură a practicii manageriale s-a soldat pe plan teoretic cu numeroase încercări de a o delimita şi defini.

O definiție elaborată a culturii este cea a cercetătorul american E. Schein, care şi-a formulat opiniile privind cultura organizațională ca rezultat al consultanței acordate mult timp firmelor. El defineşte cultura organizațională ca fiind ,,un model al prezumțiilor de bază învățat, descoperit sau dezvoltat de către un anumit grup, o anumită colectivitate, în procesul de învățare cum să-şi rezolve cu succes problemele de adaptare externă şi integrare internă, care a funcționat suficient de bine o anumită perioadă pentru a fi validat şi care urmează să fie transmis noilor membri ca fiind modul corespunzător de a percepe, gîndi şi simți vis-à-vis de acele probleme" [5, 111]. Această abordare a culturii organizaționale o mai putem explica şi prin totalitatea cunoştințelor comune acumulate de un grup de angajați, dobîndite în urma punerii lor în practică şi înfruntării provocărilor lansate de mediu şi de dezvoltarea organizației.

Cercetătorii T.Peters şi R.Waterman, specialişti la Harvard Business School, care în 1989, au făcut analiza mai multor industrii americane care au obținut eficiență maximă, definesc cultura organizațională ca "un set coerent şi dominant de valori împărtăşite, transmise prin mijloace simbolice precum poveşti, mituri, legende, sloganuri, anecdote, povestioare" [4, 25].

Autorii români O.Nicolescu şi I.Verboncu consideră că, "cultura organizațională rezidă în ansamblul valorilor, credințelor, aspirațiilor, aşteptărilor şi comportamentelor conturate în decursul timpului în fiecare organizație, care pre-

domină în cadrul său şi care îi condiţionează direct şi indirect funcţionalitatea şi performanţele” [3, 296].

Pînă astăzi literatura de specialitate reuneşte puncte de vedere ale cercetătorilor în cea mai mare parte despre cultura organizaţională din cadrul firmelor, marilor companii internaţionale şi multinaţionale, cu toate că în opinia noastră organizaţiile din sectorul public ar fi trebuit să reprezinte unul din punctele de referinţă permanentă pe care ei ar fi trebuit să-l aibă în vedere, dată fiind influenţa puternică pe care aceste organizaţii, prin activitatea lor, o exercită asupra membrilor unei comunităţi şi a societăţii, în ansamblu. Interesul sporit privind cultura organizaţională în sectorul public ar fi condiţionat şi de rolul organizaţiilor publice în societate şi anume de a oferi oferi produse şi servicii publice de cea mai bună calitate pentru satisfacerea nevoilor sociale generale şi specifice pentru persoane fizice şi juridice, în condiţii de eficienţă economică.

Reieşind din cele menţionate cultura organizaţională în organizaţiile publice poate fi definită ca ansamblul trăsăturilor distinctive, spirituale, materiale, intelectuale şi afective rezultate din modul de gîndire, simţire şi din personalitatea indivizilor, manifestate în procesele de muncă care determină semnificativ misiunea organizaţiilor publice şi obiectivele fundamentale ale acesteia [2, 157].

Cercetătorii din domeniu subliniază că există o legătură între cultura naţională şi cultura organizaţională din organizaţiile publice, ce comportă amprentele specificului naţional. Astfel componentele culturii organizaţionale sunt asemănătoare cu cele ale culturii naţionale. Şi aici se întîlnesc eroi, ritualuri, mituri, simboluri şi, într-o anumită măsură, valori. Dar la toate acestea se adaugă la nivel de organizaţie un concept nou, şi anume misiunea organizaţiei. Remarcăm că organizaţia publică are obiectivele şi misiunile stabilite de acte normative (legi, reglementări) care îi restrîng din start spaţiul de acţiune şi flexibilitatea. Ea poate să se ocupe de ceea ce a fost îndreptăţită prin lege să facă – un minister nu poate să se „reprofileze” brusc pe un alt domeniu pentru că acesta este mai interesant la un moment dat, spre deosebire de organizaţia privată care îşi poate defini obiectivele strategice şi misiunile în funcţie de propriile preferinţe.

Comprexensiunea culturii organizaţionale în organizaţiile publice poate fi facilitată şi prin identificarea unor particularităţi specifice.

În primul rînd, în organizaţiile din sectorul public, multe din valorile şi ideile care stau la baza culturii organizaţionale sunt preluate din diferite abordări şi modele teoretice clasice, tradiţionaliste. Acestea sunt determinate de tipul de stat, de formele de promovare a democraţiei, de conţinutul strategiilor şi politicilor generale ale statului.

În sectorul public formarea culturii organizaţionale a devenit mai evidentă cînd la începutul secolului XX s-a extins sfera de aplicare a gîndirii clasice promovată de sociologul german M.Weber. Prin ideile integrate în această accepţiune teoretică, cunoscută sub numele de abordare birocratică, au fost introduse şi

fixate în organizațiile din sectorul public, în general, şi în cele din domeniul administrației publice, în special, cîteva din valorile şi ideile fundamentale care au reprezentat baza culturilor organizaționale. Abordarea nu conținea numai idei, dar şi valori, chiar o viziune, o filosofie care, afirma fondatorul ei, va conduce organizația publică la succes, respectiv la creşterea gradului de satisfacere a nevoilor sociale generale şi specifice identificate şi integrate în conținutul interesului public. În acest context, amintim că M.Weber în teoria birocrației, a menționat următoarele valori: serviciu public oferit de profesionişti, recrutarea şi numirea pe bază de merite, neutralitate politică, stabilitate pe posturi şi funcții [1, 107-108].

Treptat o parte din idei şi valori au devenit instituționalizate şi mai bine de cincizeci de ani au constituit repere de raportare şi elemente de coeziune în culturile organizaționale din sectorul public din majoritatea țărilor dezvoltate şi în curs de dezvoltare ale lumii. Practic, după anii '60 secolul XX s-a constatat o schimbare în sistemul de idei şi valori, ca urmare a schimbărilor apărute în viziunea şi strategia noilor lideri integrați în organizațiile din sectorul public. De altfel au fost formulate noi valori cum ar fi: justiția socială, participarea publică sau servirea interesului cetățeanului, comportamentul moral al angajaților, care au redefinit conținutul culturilor organizaționale în sectorul public.

O altă particularitate rezidă în faptul că, de multe ori în organizațiile din sectorul public sînt promovate valori tradiționale, ce acordă o atenție scăzută cetățeanului şi se subsumează, în primul rând, principiului servirii statului şi puterii centrale (loialitatea față de un individ). Multe organizații publice au tendința de a privi cetățeanul ca o valoare teoretică, cu un impact minor la nivelul funcționării efective; dincolo de declarațiile tipice şi necesare referitoare la prioritatea acordată intereselor cetățeanului, angajații au tendința de a considera publicul ca o entitate abstractă, ce îşi îndeplineşte disciplinat îndatoririle definite de administrație şi care nu îşi depăşeşte condiția de subiect al administrării.

Analizînd cu atenție curentele de gîndire, care au apărut în timp ca o necesitate permanentă, forțînd practic organizațiile publice să adapteze continuu sistemul de valori şi ideile de bază consacrate de care avea nevoie sectorul public şi fiecare societate în parte, poate fi constatată influența pe care abordările teoretice au avut-o asupra realității practice, în general, şi a culturii organizaționale din sectorul public, în special. Pe fondul acestor abordări şi curente care au reprezentat fundamentul teoretic de idei pe care s-au conturat culturile organizaționale în sectorul public, fiecare organizație, în funcție de domeniul în care activează, a determinat propriul sistem de valori şi idei fundamentale pentru cultura organizațională.

Menționăm că în conținutul culturii organizaționale, în afară de valori şi idei provenite din teorii, precum şi abordări, curente, coordonate ale politicii statului în sectorul public, se identifică şi modele de gîndire, simțire şi manifes-

tări dobîndite de angajații din organizațiile publice de-a lungul vieții lor personale şi în cadrul unei astfel de organizații.

Astfel se remarcă două categorii de elemente care influențează conținutul culturii organizaționale în sectorul public [2, 160]:

• teoretice, care au statut de variabile − ele se modifică precum o doctrină de la o perioadă istorică la alta, conferind şi culturii organizaționale un grad de flexibilitate avansat;

• ce țin de natura umană, pe care, practic, sistemul, organizația publică le moşteneşte prin angajații săi, purtători reprezentativi ai valorilor culturii naționale specifice contextului în care ei s-au născut, au fost educați şi lucrează.

Cunoaşterea conținutului culturii organizaționale, identificarea locului ei în succesul sau eşecul organizației publice joacă un rol major în formarea şi dezvoltarea unui nou mod de a concepe organizația, managementul acesteia şi, implicit, de a activa în mediul intra şi extraorganizațional. Motivele care justifică interesul tot mai accentuat al teoreticienilor şi managerilor publici pentru studiul culturii organizaționale pot fi exprimate astfel:

- pentru multi teoreticieni din domeniu, cercetarea culturii organizației asigură un mod de a evalua personalul fără a solicita folosirea unor modele psihologice sau sociologice sofisticate. Cultura permite observarea comportamentului uman, îmbinarea şi justificarea acestuia prin descrierea simbolurilor, valorilor şi conceptiilor existente în cadrul oranizației publice;

- cultura este tot mai larg acceptată de managerii publici ca instrument de perfecționare, deoarece prezintă relații ale organizației, care, deşi greu de definit, sunt foarte relevante pentru funcționarea acesteia;

- adaptarea la mediul extern – astfel, prin investigații referitoare la locul ocupat de misiunea organizației, la concepțiile de bază ale managementului, la modul în care sunt percepute şi puse în practică valorile şi perspectivele, precum şi la nivelul în care aceasta concordă cu schimbările din mediu, cultura organizațională poate contribui la procesul de adaptare la cerințele mediului extern;

- integrarea internă – se refera la gradul de aderență al personalului la obiectivele organizației, coeziunea între membri, climatul de muncă, elementele care influențează funcționalitatea instituției. Cultura – prin calitatea ei – poate susține sau nu procesul de socializare şi integrare internă a personalului, poate legitima statusuri şi roluri, distribuția puterii, sistemul de promovare, recompense şi sancțiuni.

Bibliografia:

1. Alexandru I. Administrația publică. Teorii. Realități. Perspective. – Bucureşti: Lumina Lex, 1999

2. Androniceanu A. Noutăți în managementul public. – Bucuresti: Universitară, 2008
3. Nicolescu O., Verboncu I. Fundamentele managementului organizației. – Bucureşti: Tribuna Economică, 2002.
4. Peters T., Waterman R. In Search of Excellence. – New York: Harper & Row, 1992
5. Schein E. Organizational Culture. // American Psychologist, February, 1990, p.109-119, http://www.machon-adler.co.il/readers/reader56.pdf

Prezentat la redactie
la 19 septembrie 2012

MODALITĂ□I DE FINANȚARE PUBLICĂ A PARTIDELOR POLITICE ŞI CAMPANIILOR ELECTORALE ÎN STATELE DIN REGIUNEA MĂRII NEGRE

Pantelimon VARZARI
Republica Moldova, Chi□inău, Academia de □tiin□e a Moldovei, Institutul Integrare Europeană □i □tiin□e Politice
□ef-sec□ie □tiin□e Politice, Doctor în filozofie, conferen□iar universitar, conferen□iar cercetător

Dorian BODIU
Republica Moldova, Chi□inău Academia de □tiin□e a Moldovei, Institutul Integrare Europeană □i □tiin□e Politice
Doctorand, magistru în □tiin□e politice

The issue of funding the political parties and election campaigns is a quite sensitive one, both for the actors directly involved in obtaining financial benefits (political parties, institutions of control, and so on), and for the whole society which is quite reticent towards this matter. Unfortunately, at social level the perception of parties' financing is misunderstood sometimes, or is accepted, but only superficially. Moreover, some opinion leaders, political analysts, journalists etc. often understands the problem related to the financing of political parties and electoral campaigns inadequately or incorrectly.

This article aims to examining the ways of direct and indirect public funding of political parties and election campaigns in the states from Black Sea region (Bulgaria, Russian Federation, Georgia, Romania, Ukraine, Turkey) and Moldova. Without taking too many analytical and critical comments on this issue, we will present in a comparative manner the annual amounts established expressly for public funding and eligibility criteria for direct and indirect public financing in the countries of the region, and some key data on the issues under discussion.

Finanțarea partidelor politice şi a campaniilor electorale este o parte componentă a unei problematici mai vaste – a democratizării societă□ii contemporane. În acela□i timp, subiectul nostru este un domeniu pe cît de sensibil, pe atît de controversat, îndeosebi, în societă□ile care au pă□it pe calea democra□iei. Chiar dacă nu există soluții universale în acest domeniu, totuşi, sunt anumite standarde internaționale minime, sugestive, spre exemplu, cele expuse de *Transparency International* □i de *Consiliul Europei*. Noi însă nu ne vom opri la aceste standarde şi nici la ralierea la acestea a legislațiilor naționale din statele

riverane ale Mării Negre (Bulgaria, Federația Rusă, Georgia, România, Ucraina, Turcia) şi din Republica Moldova. Cu toate că problematica discutată este un domeniu destul de complex, în cele ce urmează vom reliefa doar modalitățile finanțării publice directe şi indirecte a partidelor politice şi a campaniilor electorale din statele vizate, fără a le supune comentariilor analitice sau critice, adică vom prezenta cuantumurile anuale stabilite expres pentru finanțarea publică, criteriile de eligibilitate pentru finanțarea publică directă, criteriile de eligibilitate pentru finanțarea publică indirectă, precum şi unele date de referin□ă legate de domeniul de referință. Drept surse de documentare pentru noi au servit datele cantitative şi calitative extrase de pe *site*-urile specializate în domeniul de referință, portalurile oficiale ale autorităților electorale din statele vizate, precum şi studiile unor experți / instituții care au documentat domeniul de referință în anumite state, de aceea informațiile pot avea un caracter relativ, dar pot fi utilizate □i în calitate de metode de cercetare.

Prin finanțare publică directă se înțelege totalitatea alocațiilor financiare parvenite din partea statului acordate partidelor politice sau subiecților politici electorali în scopul rambursării cheltuielilor curente ale acestora sau în scopul rambursării cheltuielilor legate de campania electorală. Sub finanțarea publică indirectă a partidelor politice cad sub incidență următoarele articole: acordarea de timp de antenă gratuit în campaniile electorale, oferirea locațiilor din partea autorităților publice pentru desfăşurarea activităților curente de partid sau campaniilor electorale, facilitățile fiscale (scutirea de taxe pentru veniturile unui partid şi deduceri din taxele de venit pentru terțe persoane care contribuie la venitul unui partid politic [1, 13].

Chiar dacă aparatul categorial referitor la finanțarea partidelor politice este unul destul de divers de la stat la stat, pentru a păstra originalitatea terminologiei, nu s-a intervenit deloc la uniformizarea lui. Astfel, prin finanțare publică în continuare se va subînțelege: finanțare publică pentru activitățile curente / statutare sau destinată rambursării cheltuielilor de campanie electorală a partidelor politice, alocații publice, subvenții (subsidii publice) din partea statului. La fel şi subiecții beneficiari ai finanțări publice vor fi identificați după caz: partide politice, coaliții, blocuri electorale, concurenți electorali, candidați, subiecți electorali.

Pentru valorile financiare legate de finanțarea partidelor politice şi a campaniilor electorale se vor folosi valutele naționale ale statelor vizate şi echivalentul relativ la zi al acestora, iar în cazul Republicii Moldova se vor stipula valorile nominale financiare exprimate în lei moldoveneşti (MDL).

Bulgaria

Finanțarea publică directă:

În Bulgaria suportul finanțării din partea statului a partidelor politice a fost mai semnificativ în anii perioadei de tranziție, însă acesta a fost redus gradual, devenind unul simbolic. Spre exemplu, în anul 1991, Ministerul Finanțelor a alocat subvenții partidelor politice, coalițiilor şi candidaților independenți care au obținut mandate în urma alegerilor parlamentare, conform deciziei nr. 317 din 16.09.1991 cu privire la finanțarea campaniilor electorale. Partidele politice şi coalițiile care au obținut peste 50.000 de voturi în alegerile parlamentare precedente pentru Marea Adunare Națională (Parlament) a Țării au primit fiecare în avans cca 3.600.000 de leve bulgăreşti (cca 1.840.471 de euro). În acelaşi timp, fiecare partid politic sau coaliție putea debita de la stat credite în aceeaşi valoare pentru scopuri electorale. Conform rezultatelor alegerilor, partidele politice şi coalițiile primeau fonduri publice adiționale în dependență de mandatele parlamentare obținute (30.000 de leve bulgăreşti pentru fiece mandat parlamentar, cca 16.000 de euro). Suma adițională acordată candidaților independenți, care au obținut mandat parlamentar, constituia diferența dintre valoarea inițială şi cuantumul acordat pentru un mandat parlamentar. Aceleaşi reguli, au fost aplicate şi în anii 1994-1997, ulterior eliminîndu-se din cauza efectului inflației din anul 1998 [2, 83].

Puțin mai tîrziu, Bulgaria adoptă finanțarea publică a partidelor politice şi o reglementează prin *Legea Partidelor Politice* şi *Codul Electoral*. Suma alocată anual se divide în patru părți din bugetul central pentru partidele politice şi coalițiile, care au participat în cadrul alegerilor parlamentare precedente şi care au obținut mandate. Valoarea finanțării publice se alocă conform numărului de voturi valabil exprimate obținute de partidele politice sau coaliții. În aceste condiții, statul alocă finanțare publică pentru partidele politice sau coalițiile care au participat în scrutinele precedente şi au obținut nu mai puțin de 1% din voturile valabil exprimate, dar nu au obținut reprezentare parlamentară. Suma totală anuală (cca 31.700.00 euro) destinată finanțării publice a partidelor politice se calculează din bugetul anual de stat, avînd ca bază numărul de voturi valabil exprimate la ultimele alegeri parlamentare (4.226.194) [3] înmulțit la 5% (cca 7,5 euro) din salariul minim pe economie (cca 150 euro) [4] stabilit pentru anul calendaristic respectiv [5].

Finanțarea publică indirectă:

Acces media

Pe durata alegerilor prezidențiale timpul de antenă gratuit (60 de minute pe săptămînă) este distribuit între candidații la funcția de preşedinte şi vicepreşedinte, propuşi de partidele politice şi coalițiile reprezentate în Parlament, conform ratei lor de reprezentare. Restul timpului de antenă gratuit este distribuit egal

pentru candidații propuşi de partidele politice şi coalițiile nereprezentate în Parlament, dar nu mai mult de 5 minute pe săptămînă pentru un candidat.

Pe durata alegerilor parlamentare posturile publice bulgare de televiziune şi radio alocă timp pentru dezbateri politice pentru concurenții reprezentați în parlament de 2 ori pe săptămînă (90 minute la televiziune şi 120 minte pentru 2 canale radio). Timpul pentru dezbateri politice este prevăzut şi pentru partidele politice ne-reprezentate şi coalițiile care au înregistrați candidați în minimum 1/3 din circumscripțiile naționale. Conform deciziei parlamentului din august 1991, în prima şi în ultima zi a campaniei electorale, posturile publice de televiziune şi radio oferă timp de antenă gratuit egal, în limită de pînă la 5 minute pentru fiecare din concurenții nereprezentanți în Parlament [2, 85].

Acces spații publice

Partidele politice care au grup parlamentar, precum şi cele ce au obținut peste 1% din numărul de voturi valabil exprimate la ultimele alegeri parlamentare sunt în drept să solicite de la stat, prin intermediul municipalităților, pentru desfăşurarea activităților lor curente şi electorale, spații adecvate la prețuri de locațiune preferențiale, decît cele de piață [5].

Federația Rusă

Finanțarea publică directă:

Finanțarea publică a partidelor politice se realizează în baza participării acestora în calitate de concurenți electorali şi are drept scop compensarea cheltuielilor financiare ale partidelor politice.

Cuantumul total anual al alocațiilor publice (cca 55.000.000 de euro) destinate finanțării partidelor este constituit din 20 de ruble ruseşti indexabile anual în dependență de inflație (cca 0,5 euro) înmulțit la numărul de alegători înscrişi în listele electorale la ultimele alegeri parlamentare pentru *Duma de Stat* sau pentru alegerile prezidențiale (109.860.331) [6].

În condițiile valorii anuale a alocațiilor publice, pot obține finanțare partidele politice ale căror candidați au obținut la ultimele alegeri parlamentare nu mai puțin de 3% din voturile valabil exprimate şi candidatul cărora înregistrat la funcția de Preşedinte al Federației Ruse a obținut în urma alegerilor prezidențiale nu mai puțin de 3% din voturile valabil exprimate.

Astfel, în incidența menționată mai sus, sursele publice destinate partidelor politice se distribuie:

a) în baza rezultatelor alegerilor parlamentare, în felul următor: 20 de ruble ruseşti înmulțit la numărul total de voturi valabil exprimate pentru candidații partidului respectiv;

b) în baza alegerilor prezidențiale, în felul următor: 20 de ruble ruseşti înmulțit la numărul de voturi valabil exprimate pentru candidatul partidului respectiv.

În cazul perioadelor electorale, în decurs de maximum 3 luni de la alegeri, finanțarea publică pentru acel an sau perioadă oferă alocații publice pentru cheltuielile legate de alegeri, în aceleaşi condiții ca şi în cazul finanțărilor publice anuale [7].

Finanțarea publică indirectă:

Acces media

În conformitate cu reglementările electorale din Federația Rusă, atît la nivelul alegerilor parlamentare, locale generale, cît şi la nivelul prezidențialelor, toți concurenții electorali dispun de timp de antenă gratuit la posturile publice de radio şi televiziune în sensul duratei timpului, precum şi al orei de audiență. În aceleaşi condiții, legislația reglementează şi garantează accesul echitabil şi gratuit pentru toți concurenții electorali în media publică de stat scrisă [8].

În cazul alegerilor prezidențiale, legislația oferă cîte 80 de minute timp de antenă gratuit pentru candidați în timpul zilelor de lucru la posturile publice de televiziune şi radio. Această formă de finanțare indirectă din partea statului, scuteşte partidele politice aproximativ de 10.000.000 de ruble ruseşti (cca 250.000 de euro) cheltuieli în cadrul unui scrutin prezidențial [2].

Acces spații publice

Autoritățile de la toate nivelele sunt obligate să creeze condiții egale şi pentru participarea în campaniile electorale, referendumuri şi acțiuni politice pentru partidele politice [8].

Georgia

Finanțarea publică directă:

Art.29 din *Legea organică* a Georgiei privind uniunile politice ale cetățenilor din 1997 stipulează că un anumit cuantum din bugetul de stat este alocat pentru suportul financiar al partidelor politice în vederea susținerii activităților şi facilitării creării unui sistem politic sănătos şi competitiv. Pentru a fi eligibile la finanțarea publică, partidele politice trebuie să depăşească pragul electoral de 4% în cadrul alegerilor legislative şi 3% în cadrul alegerilor locale generale.

Totuşi finanțarea finală publică este compusă din 3 elemente: finanțarea de bază care este de trei tipuri: standard – 150.000 de lari georgieni (cca 70.000 de euro) şi pentru subiecții electorali (partide politice / blocuri electorale) care la alegerile parlamentare precedente au obținut peste 8% din sufragii sau 6% din sufragii la alegerile locale generale – 300.000 de lari georgieni (cca 140.000 de euro); bonusuri pentru fiece membru al parlamentului ales pe liste de partid şi finanțarea bazată pe numărul de voturi valabil exprimate pentru fiecare partid. Cuantumul finanțelor publice ce urmează să fie recepționate de către un partid politic se calculează în felul următor:

$Z=B+(M*600*12)+(L*100*12)+(V*1,5)+(W*1)$, unde *Z* este cuantumul total anual ce urmează să-l recepționeze un partid politic, *B* este valoarea finan-

țării de bază, *M* reflectă numărul total de mandate de deputați (pînă la 30) obținute în baza listei proporționale, *L* reflectă numărul total de mandate de deputați (mai mult de 30) obținute în baza listei proporționale, *V* reflectă numărul de voturi valabil exprimate pentru concurentul electoral respectiv (pînă la 200.000), iar *W* – numărul de voturi valabil exprimate pentru concurentul electoral respectiv (mai mult de 200.000). O altă mențiune este adaosul financiar de 10% în cazul alegerilor locale, dacă 20% dintre reprezentanți aleşi la 10 candidați sunt femei [9].

Finanțarea publică indirectă:

Acces media

Pentru a nimeri sub incidența susținerii publice indirecte, subiecții electorali trebuie să fie eligibili, în sensul întrunirii unor anumite condiții, şi anume: participarea în cadrul unui scrutin electoral parlamentar precedent şi obținerea a nu mai puțin de 4% din voturile valabil exprimate sau participarea în cadrul unui scrutin electoral precedent pentru alegerile locale generale şi obținerea a nu mai puțin din 3% din voturile valabil exprimate pe toată țara.

În condițiile enumerate, difuzorul public alocă timp de antenă gratuit pentru publicitate electorală pentru fiecare subiect electoral în valoare de 90 secunde odată la 3 ore. Totuşi există şi anumite prevederi şi pentru subiecții electorali neeligibili, pentru care difuzorul public este obligat să determine timpul de antenă gratuit relevant acestora, care este distribuit egal între ei [9].

Acces spații publice

Autoritățile locale sunt obligate să asigure subiecții electorali pentru organizarea întrunirilor şi manifestațiilor electorale, în vederea asigurării acestora cu spațiul necesar gratuit [9].

România

Finanțarea publică directă:

Conform prevederilor legale din România, partidele politice primesc anual subvenție de la bugetul de stat, care nu poate fi mai mare de 0,04% (cca 39.000.000 de lei româneşti sau cca 8.700.000 de euro) din veniturile prevăzute [10] în bugetul de stat pentru anul respectiv. La fel şi prevederile constituționale valorizează principiul egalității de şanse între femei şi bărbați, astfel stipulîndu-se că pentru partidele politice care promovează femei pe listele electorale, pe locuri eligibile, suma alocată de la bugetul de stat va fi majorată proporțional cu numărul mandatelor obținute în alegeri de candidații femei. Subvenția de la bugetul de stat se acordă în funcție de următoarele criterii:

a) numărul de voturi primite în alegerile parlamentare;

b) numărul de voturi primite în alegerile locale.

Este de men□ionat că 75% din bugetul anual acordat partidelor politice sunt împărțite partidelor politice, proporțional cu numărul de voturi primite la

alegerile parlamentare, respectiv media voturilor valabil exprimate pentru *Camera Deputaţilor* şi *Senat*, dacă au realizat pragul electoral. La fel, 25% din bugetul anual acordat partidelor politice se distribuie partidelor politice, proporţional cu numărul de voturi valabil exprimate, primite la alegerile locale pentru alegerea consilierilor judeţeni şi consilierilor din cadrul municipiului Bucureşti, dacă au obţinut cel puţin 50 de mandate de consilier judeţean şi de consilier din cadrul municipiului [11, 66-67].

Finanţarea publică indirectă:

Acces media

România reliefează, ca şi în celelalte cazuri, finanţarea publică indirectă, prin reglementarea accesului concurenţilor electorali la posturile publice ale difuzorilor media.

Astfel, legislaţia românească stipulează că partidele politice, alianţele politice, alianţele electorale, organizaţiile cetăţenilor, aparţinînd minorităţilor naţionale care participă la alegeri, şi candidaţii independenţi au acces gratuit la serviciile publice de radio şi televiziune proporţional cu numărul de candidaturi propuse şi rămase definitive. Fiecare societate publică de radio şi televiziune va lua în considerare numărul de candidaturi propuse de fiecare competitor electoral în aria geografică acoperită de postul respectiv de radio sau televiziune. Partidele politice, alianţele politice, alianţele electorale, organizaţiile cetăţenilor, aparţinînd minorităţilor naţionale care participă la alegeri conform prezentului titlu, precum şi candidaţii independenţi sunt obligaţi să solicite, în termen de 48 de ore de la data stabilirii zilei votării, conducerii serviciilor publice de radio şi televiziune, acordarea timpilor de antenă. Posturile private de radio şi televiziune vor practică acelaşi tarif pe emisiune şi pe unitate de timp pentru toţi competitorii electorali care participă în alegeri, conform prezentului titlu, iar timpii de antenă oferiţi competitorilor electorali trebuie să fie proporţionali cu cei practicaţi de posturile publice [12].

Acces spaţii publice

Autorităţile publice centrale şi locale asigură în mod prioritar spaţii gratuite pentru oficiile centrale şi teritoriale ale partidelor politice, însă nu mai mult de un spaţiu per unitate teritorial-administrativă.

Alte beneficii ale finanţării publice indirecte

Partidele politice nu sunt subiecţi ale impozitării cotizaţiilor, donaţiilor şi ale altor activităţi ce aduc venituri partidului în condiţiile statutare [13].

Ucraina

Finanţarea publică directă:

Actualmente, nu există finanţare publică a partidelor politice în Ucraina. La 28 noiembrie 2003 Parlamentul ucrainean a amendat legislaţia naţională prin introducerea finanţării publice a partidelor politice. Legea respectivă introducea

finanțarea publică a activităților statutare ale partidelor politice şi rambursarea cheltuielilor partidelor politice pentru alegerile parlamentare. În concordanță cu prevederile acestei legi, finanțarea pentru activitățile statutare ale partidelor politice trebuia să debuteze începînd cu 1 ianuarie 2007, iar rambursarea cheltuielilor de campanie electorală – imediat după alegerile parlamentare din martie 2006 (rambursare efectuată prin decizia separată a *Comisiei Electorale Centrale a Ucrainei*). Prin *Legea bugetului de stat al Ucrainei din anul 2007* se suspendă finanțarea activităților statutare ale partidelor politice şi a campaniilor electorale, iar prin *Legea bugetului de stat din anul 2008* acestea se reintroduc. Totuşi, ulterior, *Curtea Constituțională a Ucrainei* consideră neconstituțională reintroducerea finanțării publice a partidelor politice şi campaniilor electorale, decizia menținîndu-se pînă în prezent.

Conform prevederilor anterioare din legislația Ucrainei privind finanțarea partidelor politice, finanțarea publică a partidelor politice se oferea conform unor criterii de eligibilitate. Astfel, dreptul la finanțarea publică pentru activități statutare o au partidele politice care au depăşit individual sau în bloc pragul de 3% la ultimele alegeri, distribuită conform numărului de voturi valabil exprimate pentru fiecare partid/bloc electoral la ultimele alegeri parlamentare. Aceleaşi prevederi se referă şi la rambursarea activităților legate de campania electorală, însă distribuția finanțării publice se realizează în mod egal între toți concurenții electorali care au depăşit pragul electoral de referință. Cuantumul total al finanțării publice urma să fie stabilit prin înmulțirea salariului minim pe economie (stabilit la data de 1 ianuarie a anului ce preceda finanțarea publică) cu numărul alegătorilor incluşi în listele electorale pentru ultimele alegeri parlamentare ordinare. Astfel, dacă legea era în vigoare conform celor preconizate, atunci partidele politice obțineau începînd cu anul 2007 aproximativ 227.049.748 de hrivne ucraineşti (cca 21.205.701 de euro) [14, 92-95].

Finanțarea publică indirectă:

Acces media

Campaniile electorale prin intermediul mass-mediei, indiferent de forma de proprietate se derulează în baza principiului oportunităților egale. Partidul politic care a înregistrat candidați în circumscripția națională sau un candidat într-o singură circumscripție uninominală are dreptul să utilizeze orice tip de mass-media de stat, conform limitelor de timp de antenă gratuit sau spațiului pentru tipar stabilite de *Comisia Electorală Centrală* a □ării.

În cazul alegerilor prezidențiale, unele cheltuieli sunt finanțate din bugetul de stat: publicarea posterelor informative pentru candidați, incluzînd programele integrale şi informații generale despre candidat (biografie, foto etc.) – a cîte 5 exemplare pentru fiece secție de vot; timp de antenă gratuit pentru fiecare candidat – a cîte 30 de minute la postul public național de televiziune, 45 de minute la postul național de radio şi în regiuni pentru difuzorii locali de televiziune

a – cîte 30 de minute şi 20 de minute pentru cei de radio; oferirea de timp pentru dezbateri între candidați – pînă la 60 de minute pentru fiecare 2 candidați în primul tur de scrutin şi pînă la 100 de minute pentru cei 2 candidați participanți în cadrul turului al doilea de scrutin; publicarea programului electoral al fiecărui candidat în ziarul oficial al *Radei Supreme* „Голос України", precum şi în publicațiile oficiale regionale / locale.

În cadrul alegerilor locale generale, statul se obligă să susțină organizațiile de partid regionale în vederea publicării posterelor pentru candidații la consiliile regionale, în 2 exemplare pentru fiecare secție de vot, asigurarea cu spațiu în cadrul presei scrise şi la televiziunea şi radioul local/regional în dependență de fondurile disponibile la nivel local/regional [15].

Acces spații publice

Autoritățile locale, prin intermediul fondurilor publice alocate de către *Comisia Electorală Centrală*, sunt obligate să ofere spațiu destinat afişajului electoral în condiții egale pentru toți concurenții electorali.

Alte beneficii ale finanțării publice indirecte

Partidele politice ucraineşti au un statut de organizații non-profit şi anumite tipuri de venituri sunt scutite de impozitare: veniturile active (cotizații, donațiile mici dacă nu depăşesc anual mai mult de 5% din venituri) şi veniturile pasive (dividende bancare, *royalty* – dreptul de autor) [14].

Turcia

Finanțarea publică directă:

Sistemul de finanțare publică directă a partidelor politice în Turcia a fost introdus pentru prima dată în anul 1965 în *Legea nr.648 privind partidelor politice*, însă aceasta a fost un subiect de manipulare politică, amendament constituțional şi revizuire constituțională pînă la mijlocul anilor '70 ai secolului trecut. Astfel, puteau obține finanțare de la bugetul de stat partidele politice care au obținut nu mai puțin de 5% din numărul de voturi valabil exprimate sau dacă au obținut mandate parlamentare la ultimul scrutin electoral, în proporție cu numărul de voturi valabil exprimate. Aceste prevederi s-au menținut pînă în septembrie 1980, atunci cînd ca urmare a intervenției militare toate partidele politice au fost interzise. Abia în anul 1983, în Turcia se reintroduce subsidiul de stat acordat partidelor politice, proporțional numărului de mandate parlamentare obținute.

În anul 2005, prin amendamentele aduse la *Legea privind partidele politice* s-a instaurat un nou sistem de finanțare publică. Astfel, doar partidele politice care au participat la ultimele alegeri generale şi au depăşit pragul de 10%, sunt eligibile pentru a obține finanțare de la stat, proporțional numărului de voturi obținute. Conform bugetului de stat anual, acesta alocă pentru partidele politice aproximativ 20% din anumite articole de venituri. Partidele politice care nu au

depăşit pragul electoral de 10%, dar au obținut mai mult de 7% din voturile valabil exprimate la fel sunt eligibile pentru finanțare. Cuantumul stabilit pentru această categorie de alocații se calculează prin înmulțirea ajutorului minim acordat pentru partid cu numărul de voturi valabil exprimate pentru partidul respectiv la ultimele alegeri generale şi nu poate fi mai mic de 350 de lire turceşti (cca 150 de euro) [16, 45-46].

Finanțarea publică indirectă

Acces media:

Postul de radio de stat în campania electorală a fost utilizat pentru prima dată în Turcia în anul 1949, chiar dacă era folosit în manieră monopolistă de partidul aflat la guvernare în acea perioadă. Tocmai în anul 1993 s-a introdus o regulă prin care toate partidele înregistrate în calitate de concurenți electorali în cadrul alegerilor parlamentare dispun de timp de antenă gratuit în cadrul posturilor de televiziune şi radio, însă fără o stipulare exactă a distribuției timpului. Există însă o altă mențiune normativă prin care guvernarea dispune de 30 de minute lunar la posturile publice de televiziune şi radio, în vederea reflectării şi promovării activităților, fără drept la replică. Publicitatea comercială a fost anulată în anul 1987 de către *Curtea Constituțională*, bazîndu-se pe faptul că aceasta este contrară principiului egalității. Însă candidații şi partidele politice au dreptul la publicitate comercială în presa scrisă [16, 47].

Alte beneficii ale finanțării publice indirecte:

Activele materiale şi nemateriale ale partidelor politice sunt scutite de impozitarea anuală [17].

Republica Moldova

Finanțarea publică directă:

Chiar dacă la modul direct acest tip de subvenționare a partidelor politice din partea statului este pilonat normativ, el este mereu amînat şi evitat de legislația bugetului de stat (pînă în anul 2013), dat fiind că resurse pentru acest articol al bugetului nu pot fi identificate din partea statului. Totuşi baza normativă trebuie modificată şi consolidată, în speranța că în următorii ani finanțarea publică directă, care constituie 0,2% din veniturile prevăzute în bugetul de stat pentru anul respectiv, se va implementa adecvat. Aproximativ 42.066.000 MDL, în situația veniturilor prevăzute în bugetul de stat al Republicii Moldova din anul 2012. Conform *Legii bugetului de stat pe anul 2012 nr.282 din 27 decembrie 2011* veniturile constituie 21.367.269,1 mii de lei, iar cheltuielile – 22.164.269,1 mii de lei [18, 4].

Astfel, pentru a fi eligibil la finanțarea publică, art. 28 din *Legea nr.294-XVI din 21 decembrie 2007 privind partidele politice* [19, 10] stipulează că alocațiile anuale din bugetul de stat pentru finanțarea partidelor politice constituie 0,2% (aproximativ 21.033.000 MDL, în situația veniturilor prevăzute în bugetul

de stat al Republicii Moldova din anul 2012) din veniturile prevăzute în bugetul de stat pentru anul respectiv şi se distribuie după cum urmează:

a) 50% – partidelor politice proporţional cu numărul de mandate obţinute la alegerile parlamentare şi validate la momentul constituirii noii legislaturi a Parlamentului;

b) 50% – partidelor politice proporţional cu numărul de voturi acumulate la alegerile locale generale, cu condiţia că acestea au obţinut nu mai puţin de 50 de mandate în organele reprezentative ale unităţilor administrativ-teritoriale de nivelul al doilea.

Respectiv, la situaţia anului 2012, alocaţiile anuale din bugetul de stat pentru finanţarea partidelor politice s-ar distribui în felul următor:

a) 21.033.000 MDL se vor distribui între Partidul Comuniştilor din Republica Moldova (42 mandate), Partidul Liberal Democrat din Moldova (32 mandate), Partidul Democrat din Moldova (15 mandate) şi Partidul Liberal (12 mandate) în felul următor (conform numărului de mandate obţinute la alegerile parlamentare din 28 noiembrie 2010 şi validate la momentul constituirii legislaturii a XIX-a a Parlamentului Republicii Moldova): PCRM – 8.746.000 MDL, PLDM – 6.663.000 MDL, PDM – 3.123.000 MDL, PL – 2.500.000 MDL;

b) 21.033.000 MDL se vor distribui între PCRM (508.422 voturi, 434 mandate), PLDM (311.988 voturi, 300 mandate), PL (223.257 voturi, 130 mandate) şi PDM (212.548 voturi, 226 mandate) în felul următor (conform rezultatelor alegerilor locale generale din 5 iunie 2011, voturile acumulate şi mandatele obţinute la consiliile raionale şi municipale): PCRM – 8.643.000 MDL, PLDM – 5.304.000 MDL, PL – 3.795.000 MDL şi PDM – 3.613.000 MDL.

Astfel, conform distribuţiei de mai sus, doar patru partide politice ar obţine anual în totalitate din alocaţiile de stat pe durata ciclurilor electorale de referinţă: PCRM – 17.389.000 MDL, PLDM – 11.967.000 MDL, PDM – 6.736.000 MDL şi PL – 6.295.000 MDL [20, 13-14].

Finanţarea publică indirectă:

Acces media

Este de specificat faptul că legislaţia actuală prevede şi ajutoare indirecte şi garanţii din partea statului pentru concurenţii electorali. În acest sens, art.64[1] alin.5 din *Codul Electoral al Republicii Moldova* [21] prevede că în cadrul alegerilor parlamentare şi referendumurilor republicane, radiodifuzorii publici acordă gratuit concurenţilor electorali cîte 1 minut pe zi, timp de antenă pentru plasarea publicităţii electorale. Pentru publicitate electorală contra plată, fiecărui concurent electoral i se oferă nu mai mult de 2 minute pe zi pe durata campaniei electorale la fiecare radiodifuzor. Condiţiile de procurare a timpilor de antenă şi taxele respective se comunică cu 3 zile calendaristice înainte de punerea pe post a publicităţii electorale. Plata pentru timpii de antenă acordaţi concurenţilor electorali nu poate depăşi plata încasată în mod obişnuit pentru publicitatea comer-

cială. Timpul de antenă pentru publicitatea electorală contra plată se acordă tuturor concurenților electorali la unele şi aceleaşi ore de emisie.

Acces spații publice

Art.47 al *Codului Electoral* [21] prevede pentru concurenții electorali să organizeze întîlniri cu alegătorii, autoritățile administrației publice locale fiind obligate să asigure posibilitatea desfăşurării unor astfel de întîlniri în termene şi în condiții, precum şi, că autoritățile administrației publice locale sunt obligate ca, în termen de 3 zile de la data începerii perioadei electorale, să stabilească şi să garanteze un minim de locuri speciale de afişaj electoral, un minim de localuri pentru desfăşurarea întîlnirilor cu alegătorii.

Alte beneficii ale finanțării publice indirecte

O altă mențiune de susținere indirectă a concurenților electorali este făcută în art.37 al *Codului Electoral* prin care se precizează că statul acordă concurenților electorali credite fără dobîndă. Creditele primite de la stat se acumulează, complet sau parțial, de către stat, în funcție de numărul total de voturi valabil exprimate pentru concurentul electoral în circumscripția electorală respectivă. Suma, determinată prin împărțirea sumei creditului la numărul de alegători care au participat la votare, apoi prin înmulțirea rezultatului obținut cu numărul de voturi valabil exprimate pentru concurentul electoral respectiv, urmează a fi stinsă din contul statului. Concurenții electorali care au obținut mai puțin de 3 la sută din voturile valabil exprimate pe întreaga țară sau în circumscripțiile respective, vor restitui creditele primite din bugetul de stat în termen de 2 luni de la data încheierii votării. Ceilalți concurenți electorali vor restitui creditele în termen de 4 luni [20, 14].

Este evident că reglementările na□ionale asupra modului de finan□are politică pot afecta într-un fel sau altul posibilită□ile de participare a cetă□enilor în procesul decizional □i, în general, în via□a publică a societă□ii [22, 9-10; 23, 90-92]. În acest context, este men□ionat că evolu□ia cadrului legislativ în acest domeniu în □ara noastră a devenit mai dinamică □i mai cuprinzătoare. Astfel, în vara anului 2012 a fost propus pentru dezbateri proiectul *Legii cu privire la finan□area partidelor politice □i a campaniilor electorale*, acesta fiind elaborat cu titlul de ini□iativă legislativă de către Prim-vicepre□edintele Parlamentului □ării V.Plahotniuc [24]. Proiectul în cauză are drept scop asigurarea transparen□ei în finan□area activită□ii partidelor politice □i a candida□ilor la alegeri □i a egalită□ii de □anse în competi□ia politică. El reglementează, printre altele, raporturile juridice ce □in de finan□area partidelor politice □i a campaniilor electorale, inclusiv a candida□ilor la alegeri, stabilind, totodată, principiile de finan□are a partidelor politice, transparen□a în activitatea financiară a partidelor politice □i a candida□ilor la alegeri, precum □i controlul asupra activită□ii financiare a acestora.

Vom specifica □i faptul că la 17 decembrie 2012 în cadrul □edin□ei Mesei rotunde de la *IDIS „Viitorul”* a fost prezentat un *Îndrumar metodologic* privind diferite aspecte ce țin de finanțarea campaniilor electorale şi modul de raportare la *Comisia Electorală Centrală a Republicii Moldova* [25], *Îndrumarul* fiind destinat „trezorierilor” partidelor politice. Această □edin□ă a fost organizată în contextul discu□iilor privind necesitatea sporirii gradului de transparen□ă a finan□elor politice de către *Comisia Electorala Centrala a Republicii Moldova, Misiunea OSCE în Moldova* □i *IDIS „Viitorul”*. Raportul asupra problemei dezbătute a fost elaborat în urma discu□iilor publice organizate anterior pe marginea noului model de raport privind finan□area campaniei electorale, cu participarea reprezentan□ilor partidelor politice, mass-media □i societă□ii civile. Noul model de raport financiar este mai detaliat □i implică mai multe exigen□e la completarea lui, punctînd toate posibilele cheltuieli suportate de către concuren□ii electorali în campania electorală ce urmează a fi raportate în mod obligatoriu.

Îndrumarul metodologic în cauză reiese din proiectul *Legii pentru modificarea şi completarea unor acte legislative* (finan□area campaniilor electorale □i a partidelor politice) lansat de *Comisia Electorală Centrală a Republicii Moldova* [26], în care sunt propuse mai multe amendamente în *Codul electoral nr.1381-XIII din 21 noiembrie 1997*, în *Legea nr.294-XVI din 21 decembrie 2007 privind partidele politice* □i în alte legi □i norme legislative (*Codul penal al Republicii Moldova nr.985-XV din 18 aprilie 2002, Codul contravențional al Republicii Moldova nr.218-XVI din 24 octombrie 2008, Codul fiscal nr.1163-XIII din 24 aprilie 1997, Legea Curții de Conturi nr.261-XVI din 5 decembrie 2008* □.a.) referitoare la finan□area partidelor politice □i a campaniilor electorale, avîndu-se în vedere condițiile şi modul de susținere financiară a campaniilor electorale, rapoartele privind finanțarea campaniilor electorale, răspunderea contravențională, patrimoniul şi supravegherea finanțării partidelor politice, dona□iile, finanțarea din bugetul de stat a partidelor politice, utilizarea alocațiilor din bugetul de stat, rapoartele anuale privind gestiunea financiară a partidelor politice, supravegherea şi controlul finanțării partidelor politice, auditul şi verificarea rapoartelor privind gestiunea financiară ale partidelor politice, precum □i alte aspecte ale finan□ării partidelor politice □i a campaniilor electorale.

În concluzie men□ionăm că problema finan□ării partidelor politice □i a campaniilor electorale este una actuală pentru toate □ările cu un regim democratic de guvernare. Pentru Republica Moldova acest subiect a devenit unul de actualitate în contextul aprofundării reformelor democratice □i alinierii la normele democratice europene. Asta pentru că, □ara noastră aflîndu-se într-o democra□ie de tip electoral, pur procedurală, are nevoie de o implicare activă a cetă□enilor în via□a publică, inclusiv în via□a politică, astfel încît democra□ia

participativă ar fi un etalon i pentru societatea noastră, iar procesul democratizării ar căpăta un caracter ireversibil.

Bibliografie

1. Brighidin A., Bodiu D. Practici internaționale în domeniul finanțării partidelor politice: opțiuni de reformă pentru Republica Moldova / Fundația „Est-Europeană Moldova”. - Chişinău, 2012.
2. Austin R., Tjernström M. [et al.]. Funding of Political Parties and Election Campaingns. / International Institute for Democracy and Electoral Assistance. Stockholm, 2003. [online] http://www.idea.int/publications/funding_parties/funding_of_pp.pdf (vizitat 13.10.2012).
3. Site-ul Comisiei Electorale Centrale din Bulgaria pentru alegerile parlamentare pentru Marea Adunare Națională din anul 2009: http://pi2009.cik.bg/results/ proportional/rik_00.html (vizitat 13.10.2012).
4. Минимална работна заплата в Република България 1991-2012. [online] http://accountantbg.com/doc/minimalna-rabotna-zaplata-v-v-republika-blgariya-1991-2011 (vizitat 13.10.2012).
5. Are there provisions for direct public funding to political parties? [online] http://www.idea.int/political-finance/question.cfm?id=270 (vizitat 13.10.2012).
6. Президентские выборы в России (2012 г.). [online] http://ru.wikipedia.org/wiki/Президентские выборы в России (2012) (vizitat 23.10.2012).
7. Legea Federației Ruse privind partidele politice din 11.07.2001, nr.95-ФЗ. [online] http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc; base=LAW;n=136060 (vizitat 23.10.2012).
8. Political Finance data for Russian Federation. [online] http://www.idea.int/political-finance/country.cfm?id=191 (vizitat 27.10.2012).
9. Political Finance data for Georgia. [online] http://www.idea.int/political-finance/country.cfm?id=79 (vizitat 27.10. 2012).
10. Venituri bugetare România. [online] http://www.ziare.com/articole/venituri+ bugetare+ romania (vizitat 27.10.2012).
11. Gilia C. Sisteme de finanțare ale partidelor politice în dreptul comparat. // Sfera Politicii, Bucureşti, 2012, nr.3 (169), p.65-81.

12. Legea României nr.35/2008 pentru alegerea Camerei Deputaților şi a Senatului şi pentru modificarea şi completarea Legii nr.67/2004 pentru alegerea autorităților administrației publice locale, a Legii administrației publice locale nr.215/2001 şi a Legii nr. 393/2004 privind statutul aleşilor locali. [online] http://www.clr.ro/rep_htm/L35_2008.htm (vizitat 13.11.2012).
13. Political Finance data for Romania. [online] http://www.idea.int/political-finance/country.cfm?id=189 (vizitat 13.11.2012).
14. Kovryzhenko D. Regulation of political parties in Ukraine / Agency for Legislative Initiatives and OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights. - Kyiv, 2010. [online] http://parlament.org.ua/upload/docs/Party%20Report%20 Ukraine.pdf (vizitat 17.11.2012).
15. Political Finance data for Ukraine. [online] http://www.idea.int/political-finance/country.cfm?id=228 (vizitat 23.11.2012).
16. Genskaya O.F. Public Funding of Political Parties: The Case of Turkey in Public Funding Solutions for Political Parties in Muslim-Majority Societies, IFES, - Washington, 2010. [online] http://www.ifes.org/files/PublicFundingSolutionsforPolitical PartiesinMuslim-MajoritySocieties.pdf (vizitat 23.11.2012).
17. Political Finance data for Turkey. [online] http://www.idea.int/political-finance/country.cfm?id=223 (vizitat 11.11.2012).
18. Legea bugetului de stat pe anul 2012 nr.282 din 27 decembrie 2011. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 25 ianuarie 2012, nr.19-20 (4057-4058), p.4-58.
19. Legea privind partidele politice nr.294-XVI din 21.12.2007. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 29 februarie 2008, nr.42-44 (3135-3137), p. 6-11.
20. Bodiu D. Finanțarea partidelor politice şi a campaniilor electorale din Republica Moldova: realități normative, alternative şi proiecte / OSCE. – Chişinău, 2012.
21. Codul Electoral al Republicii Moldova, nr.1381 din 21.11.1997. // http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=312765 (vizitat 13.09.2012).
22. Lipcean S. Evaluarea finan□ării partidelor politice □i campaniilor electorale în Republica Moldova / IDIS „Viitorul”. Politici publice. - Chisinau, 2009, nr.5.
23. Anikin V., Solomon C. Republica Moldova: alegerile, puterea, societatea civilă. - Chi□inău: S.n. („Tipografia-Sirius” SRL), 2011.
24. Proiectul Legii cu privire la finan□area partidelor politice □i a campaniilor electorale.

http://www.parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelegislative/tabid/ 61/LegislativId/ 1229/Default.aspx (vizitat 13.09.2012).

25. Îndrumar metodologic privind diferite aspecte ce țin de finanțarea campaniilor electorale şi modul de raportare la CEC. http://www.comunicate.md/index.php?task=articles&action=view&article_id=6332 (vizitat 17.12.2012).

26. Proiectul Legii pentru modificarea şi completarea unor acte legislative (finan□area campaniilor electorale □i a partidelor politice). http://cec.md/files/files/Proiecte%20de%20lege%20privind%20modificarea%20si%20completarea%20unor%20actele%20legislative_finantarea%20partidelor%20politice%20si%20a%20campaniilor%20electorale.pdf (vizitat 25.10.2012).

Prezentat la redactie
la 8 decembrie 2012

COMPARTIMENTUL
SOCIOLOGIA POLITICĂ

ACTIVITATEA MEDIATICĂ: OPORTUNITATEA ABORDĂRII STRATEGICE

Victor MORARU
Republica Moldova, Chişinău, Academia de □tiin□e a Moldovei, Institutul Integrare Europeană □i □tiin□e Politice
Director, doctor habilitat în științe politice, profesor

MARIANA TACU
Republica Moldova, Chişinău, Academia de □tiin□e a Moldovei, Institutul Integrare Europeană □i □tiin□e Politice
cercetător □tiin□ific

The role of media strategies in the reflecting and building process of the socio-political reality is marked by a functional framework that triggers actions one after another. The strategies include items that belong to different dimensions, thus contributing to the development of the media functioning mechanism from an interdisciplinary perspective. The effectiveness of any media strategy depends on the quality of monitoring and scanning the activity environment and the environment in which we operate. The result of media strategies depends on the types of mass media that are drawn in this circuit. The ways to impose some hierarchies of the political events, public opinion are determined, on the one hand, by the actual conditions in which they take place, on the other hand they are established in accordance with the interests of the media institutions or other institutions. The socio-political reality, presented in a specific way, is a force oriented towards certain political actions and political leaders.

Ca □i orice domeniu de activitate, sfera mediatică are nevoie de abordări strategice. Discuțiile privind elaborarea □i aplicabilitatea strategiilor orientate spre dezvoltarea institu□iilor media reprezintă, la nivel local □i internațional, un subiect de actualitate în cercurile elitei politice □i în marile trusturi media. În mod firesc, aceste strategii ajung în vizorul politologilor, sociologilor, psihologilor în vederea realizării analizelor teoretice □i practice a mecanismului de funcționare a mass-mediei, stabilirii impactului, descifrării efectelor şi explicării reacțiilor audien□ei. Acest fapt se datorează locului pe care-l ocupă mass-media în societatea contemporană, activită□ii ample desfă□urate de operatorii câmpului mediatic, capacită□ii de creare, gestionare □i articulare a rela□iilor

între două sau mai multe sisteme sociale. În această ordine de idei, examinarea mijloacelor de comunicare în masă contribuie la determinarea anumitor etape privind activitatea de selectare a informa□iilor, precizează modul de procesare al acestora, canalele □i modalită□ile de difuzare, precum □i diagnosticarea anticipată a impactului produs asupra publicului. Respectiv, rolul strategiilor mediatice în procesul de reflectare □i construire a realită□ii social-politice este marcat de un cadru func□ional ce declan□ează ac□iuni care implică în egală măsură atât sistemul mediatic, cât □i cel politic.

Termen de origine greacă *„strategie”*, provenit din practica militară, este frecvent utilizat cu acela□i sens □i în alte domenii, precum politică, economie, management, psihologie, sociologie, rela□ii publice. Strategia presupune un plan de ac□iuni bine determinat, urmărind un scop precis, în vederea ob□inerii unui rezultat pozitiv, într-o competi□ie în care se confruntă două sau mai multe păr□i. Orice strategie, sus□inea A.Beaufre, unul din sus□inătorii abordării strategice, „presupune un duel de voin□e în a impune anumite condi□ii” [1]. Conceptualizarea abordării strategice cunoa□te un itinerar destul de complex. În zilele noastre, în 1995, J.L.Thompson prezenta strategia ca pe un mijloc prin care se atinge un scop, implicând în desfă□urarea strategiei atât obiective principale, cât □i obiective secundare [2]. Cercetătorii au semnalat că există strategii func□ionale, de ansamblu şi strategii competitive, ce se referă la fiecare activitate în parte, strategiile funcționale influențând în mod direct strategiile competitive. În 1996 R.Bennett a descris strategia ca fiind „direcția pe care o alegi să o urmezi pentru a îndeplini o misiune” [3]. În 1998 H.Mintzberg a enumerat cinci utilizări principale ale cuvântului „strategie”: 1. *Un plan* – în sensul de acțiune conştientă, intenționată; 2. *O tactică* – ca manevră specifică, având drept scop surclasarea oponenților sau competitorilor; 3. *Un pattern* – reprezentat printr-o succesiune de acțiuni; 4. *O poziție* – instrument de localizare, într-un anumit mediu; 5. *O perspectivă* – în sensul de modalitate integrată de percepere a lumii [4].

C.White în 2004 a propus o hartă cognitivă amplă, sugerând că trei dintre elementele strategiei au caracter prescriptiv, şi anume strategie ca design, planificare şi poziționare, iar celelalte descriu ce anume se întâmplă de fapt pe parcursul conceperii unei strategii. Aceste elemente intră în stabilirea strategiei sub formă de: a) reflectare a unei culturi organizate sau a unei rețele social-politice; b) proces politic; c) proces de învățare; d) proces episodic sau de transformare; e) expresie a psihologiei cognitive; f) retorică sau joc de limbaj; g) adaptare ca reacție la circumstanțele mediului; h) expresie a eticii sau filosofie morală; i) implicarea sistematică a rațiunii şi utilizarea unor reguli simple [5, 20-21]. C.White recunoaşte rolul central ocupat de comunicare în gândirea strategică. În prezent, modelele generice ale strategiei evidențiază patru abordări: 1. clasică (analiză, plan de implimentare); 2. evoluționară (deschiderea în privința opțiuni-

lor); 3. procesuală (respectarea regulilor la nivel local); 4. sistemică (ac□iuni legate între ele). Aceste dimensiuni includ variabile reprezentate de putere □i cultură, care lipsesc din multe modele tradi□ionale. Inevitabil, acest lucru are o importan□ă majoră în stabilirea specificului strategiei, indiferent de domeniul de aplicare. În acest sens, un exemplu elocvent sunt strategiile mediatice care cuprind aceste patru dimensiuni, fiecare eviden□iindu-se la diverse etape de dezvoltare a planului de ac□iuni elaborat pentru a asigura reu□ita în competi□ia cu for□ele contrapuse, în vederea ob□inerii maximumului posibil de sus□inători în campaniile electorale sau în alt gen de competi□ii politice. Strategiile au în vedere folosirea oportunită□ilor □i constrângerilor oferite de mediul politic, resursele disponibile □i reac□iile posibile ale opozi□iei politice. Numeroasele strategii prin care reprezentan□ii politicului încearcă să dobândească un surplus de control în câmpul comunicării mediatice vizează domeniul marketingului politic. În linii mari, aceasta constă în „aplicarea tehnicilor de marketing, pentru ob□inearea sprijinului local sau global, al unor grupuri sociale bine precizate” [6, 166].

L.Hart a men□ionat că cea mai mare contribu□ie a unei strategii este corelarea scopurilor cu mijloacele într-un context mai amplu decât cel militar. De regulă, în termeni teoretici un plan strategic cuprinde următoarele aspecte principale: a) modul de ac□iune; b) scopurile □i obiectivele ce urmează a fi realizate; c) timpii de execu□ie; d) mijloacele □i resursele ce se vor utiliza; e) principalele direc□ii de ac□iune pe plan economic, social, politic □i legislativ [7, 287]. Din punct de vedere practic, în mass-media aceste reguli cu privire la organizarea unei strategii în vederea realizării unui scop, sunt respectate, confirmarea este prezentată prin rezultatele ob□inute de diverse institu□ii mediatice în urma reflectării constante a unei probleme politice, activită□ii unui partid sau lider politic, ca urmare a unui plan de ac□iuni bine determinat. În această ordine de idei, de notat că în literatura de specialitate apar definite cu claritate noțiunile de *„strategie politică”*, *„strategie socială”*, *„strategie publicitară”*, *„strategie psihologică”*, *„strategie economică”*, *„strategie de management”*, *„strategie de marketing”* *□.a.*, pe când sintagma *„strategie mediatică”*, în majoritatea cazurilor, este elucidată insuficient.

În încercarea de a defini într-un mod complex □i cât mai clar ceea ce numim *„strategie media”* se poate de pornit de la formula: S + M = SM, unde *S – strategie* – □tiin□a, arta ce pune în eviden□ă filosofia, logica utilizării for□elor ce de□in puterea; *M – media* – mijloace, modalită□i tehnice moderne de informare □i influen□are; *SM – „strategie media” – plan de acțiuni exacte, stabilite □i puse în aplicare de o institu□ie media sau trust media având la bază un scop: 1. general - fundamental, cel de a reflecta realitatea în ordinea: a) apari□iei, b) desfă□urării, c) gradului de importan□ă a evenimentelor într-o societate; 2. particular – oscilant, cel de a construi □i reflecta realitatea în*

raport cu activitatea □i obiectivele altor institu□ii, astfel preluând scopul principal stabilit în prealabil în func□ie de: a) centrul de interes, b) direcțiile de acțiune, c) liniile directoare – cu privire la ob□inerea rezultatului dorit.

Strategiile media cuprind elemente ce apar□in diferitor dimensiuni, astfel contribuind la dezvoltarea mecanismului de funcționare a mass-media din perspectivă interdisciplinară, la baza căruia se află trei din abordările principale de care dispune comunicarea: 1) procesul cu mecanisme şi determinări proprii; 2) miza pentru societate şi pentru fiecare dintre membrii săi; 3) evaluarea influenței față de propriile sale ambiții sau față de valorile care permit aprecierea acestei influențe [8, 29]. Rezultatul strategiilor aplicate poate fi remarcat odată cu apariția efectelor, acțiunile eviden□iindu-se sub o altă formă, într-o altă agendă decât cea mediatică, fără a se face însă o distincție clară între acțiunile logice, non-logice, premeditate sau spontane.

În procesul de stabilire □i descriere a tipologiilor de strategii mediatice identificate, de eviden□iat faptul că, din punct de vedere teoretic, acestea nu sunt construite ca postulate sau teorii formale, pe de o parte având la bază paradigme generale, pe de altă parte datorită caracteristicilor □i particularită□ilor ce reprezintă diversele domeni în care pot fi dezvoltate □i aplicate. În acest sens, corela□ia dintre sistemul mass-media □i sistemul politic indică o orientare clară către două mari categorii de strategii media:

1) macrostrategii ce cuprind: a) strategii media psihodinamice; b) strategii media socioculturale; c) strategii media de construire a semnificatului unei realită□i. Strategiile media psihodinamice reprezintă concepte ce lansează variate ipoteze cu privire la identificarea stimulilor interni □i externi dintr-un anumit mediu, societate, cu un rol determinant în crearea □i schimbarea atitudinilor, comportamentelor indivizilor □i grupurilor, □inându-se cont de sistemul biologic ereditar, modalită□ile de creare a unui statut emotiv, de factorii ce contribuie la construirea structurii cognitive individuale □i colective. Potrivit lui L.Festinger, informa□ia transmisă în cel mai coerent mod determină dinamica factorilor emotivi □i cognitivi în acest proces, spre deosebire de sistemul ereditar care rămâne intact [9, 140-142].

Un subiect se raportează la realitate din perspectivă cognitivă, implicând necesități şi aspirații ale eului psihologic şi ale eului social. În acest context, H.Mead distinge două aspecte ale eului: 1. eul psihologic – care ar reprezenta eul ca subiect; 2. eul social – care ar reprezenta eul ca obiect. Mai exact: „Eul psihologic este reacția organismului la atitudinile celorlalți □i eul social este ansamblul organizat de atitudini ale celorlalți pe care ni le asumăm” [10, 38]. Atitudinile celorlalți constituie eul social organizat, la care se reacționează în postura de eu psihologic. Diminuarea gradului intelectual, sporirea gradului de emotivitate, creşterea bruscă a sentimentului de panică, diminuarea facultății componentelor mulțimii de a gândi independent, necesitatea imperioasă pentru

mulțime de a avea un lider sau un obiect al urii, căruia să i se supună fără ezitare sau pe care să-l nimicească fără ezitare, în viața de stradă [11, 119] – reprezintă caracteristici de bază ale mul□imii, determinate de psihologi. În cadrul strategiilor psihodinamice mijloacele de comunicare în masă aliate ale unor partide politice sau politicieni aparte utilizează frecvent variate forme de persuasiune □i manipulare în vederea ob□inerii rezultatelor dorite.

Strategiile media socioculturale definesc reguli de comportament pentru indivizi în conformitate cu normele fundamentale din interiorul unui sistem. Individul este prezentat într-un context social general, interac□ionând cu lumea externă prin intermediul mesajelor transmise de diverse mijloace de comunicare în masă. Strategiile socioculturale prevăd de multe ori renun□area la sinergiile interpersonale în favoarea rela□iilor individuale. D.Jodelet eviden□iază faptul că „formele de cunoaştere practică, elaborate social şi împărtăşite, prin care un subiect se raportează la un obiect, contribuie la construirea unei realități comune unui ansamblu social” [12, 160-162]. Modelele, normele şi valorile socioculturale interiorizate în ontogeneză, precum şi experiența socială acumulată, valorizată şi actualizată într-un anumit context, duc la crearea reprezentărilor sociale, reprezentările constituind elementul central în procesul de reflectare, înțelegere şi interpretare a realității, realitatea, la rândul ei, reprezentând un proces continuu de construire, care se desfăşoară paralel cu practica şi cunoaşterea social-culturală [13, 26]. Drept consecin□ă a acestei situa□ii, constată cercetătorii, este contactul tot mai intens al individului cu „reprezentări mediatizate ale unei lumi fizice şi sociale complexe, mai degrabă decât cu aspectele obiective ale mediului nostru înconjurător" [14, 258], □i tocmai gravitarea mass-mediei (care adoptă, deseori, în mod tendențial postura de un autentic creator al realității) spre crearea, construcția realității reflectate, spre impunerea unei viziuni specifice a acestei realități suscită interesul cercetătorilor preocupați de analiza proceselor politico-mediatice [15, 157-163].

Strategiile media de construire a semnificatului unui eveniment, implică procese bazate pe fapte, date reale, interpretate în manieră particulară, specifică mijloacelor de informare. Cercetătorii M.DeFleur □i S.Ball Rokeagh sus□in că mass-media determină într-o anumită măsură „reprezentările mintale”, influen□ând reac□iile noastre în interac□iunea cu problemele publice, în acest context reac□iile fiind determinate de cuno□tin□e ce marchează ac□iuni comportamentale [14, 287].

Construirea semnificatului unui realitățiii, cunoaşterea acesteia şi activitatea subiectului social aparțin în mod esențial unei unități dialectice care fundamentează şi condiționează nemijlocit comportamentul individual şi social, la toate nivelurile şi formele de manifestare în dependență de categorizarea acesteia. Categorizarea socială reprezintă una dintre modalitățile primare prin intermediul căreia se structurează experiența socială, individuală şi de grup. În cadrul desfă-

şurării oricărei activităţi oamenii sunt supuşi unor adevărate avalanşe de informaţii privind anumite persoane, evenimente □i fenomene contemporane. Operarea cu această cantitate considerabilă de informaţii ar fi practic imposibilă, dacă acestea nu ar fi organizate, structurate şi grupate în anumite categorii, având semnificaţii distincte, specificate ca atare. „Informaţia categorizată devine funcţională” [16, 33], astfel putând fi stocată, prelucrată şi utilizată cu mult mai mare promptitudine în diferite situaţii concrete. Presa contribuie la definirea semnifica□iei unei realită□i prin ierarhizarea argumentelor □i determinarea gradului de importan□ă a detaliilor ce reprezintă un subiect sau eveniment politic. Rela□ia dintre semnificant - subiect - comportament, a fost prezentată în toate timpurile ca o piatră unghiulară recunoscută în analiza naturii umane. În cadrul acestor strategii comunicarea de masă define□te, amplifică, substituie □i stabile□te semnificatul.

2) Microstrategiile cuprind: a) strategii media de timp; b) strategii media de mediu; c) strategii media de percep□ie; d) strategii media stricte sau flexibile; e) strategii media de inversie; f) strategii media preluate; g) strategii media avalan□ă.

Strategiile de timp sunt planificate pe un termen scurt, mediu sau lung. În procesul de elaborare a acestui tip de strategii, de o importan□ă majoră este cercetarea ac□iunii mediatice □i cercetarea formelor de reac□ii manifestate de publicul receptor. Planul de ac□iuni poate fi stabilit în dependen□ă de subiectul politic ce urmează a fi prezentat, după caz men□inut pe agenda mediatică. Formula de bază în acest caz cuprinde factori ce vizează modalită□ile de influen□are a unor capacită□i mintale fundamentale: captarea □i concentrarea aten□iei, stimularea imagina□iei creative, motiva□ia. Perioada de timp prezintă anumite avantaje în direc□ia cre□terii gradului de cunoa□tere a unei probleme: fie rapid – pentru perioadele scurte ce prevăd efecte imediate; fie într-un ritm normal – astfel cuprinzând diverse categorii de public, fără a impune anumite condi□ii; fie lent – cu un scop mult mai precis de prezentare, reperezentare, detaliere □i infiltrare a informa□iilor la nivel cognitivo-afectiv, ce presupune o procesare mai îndelungată a informa□iilor □i detaliilor. Fundamentală în acest sens este □i determinarea perioadei de timp din momentul apari□iei reac□iilor □i până în momentul manifestării anumitor atitudini, precum □i analiza rela□iilor dintre atitudini □i judecă□i, la care se referă C.Hovland □i M.Sherif, din perspectiva factorilor referitori la influen□a internă □i externă, precum □i acordurile care pot fi favorabile sau defavorabile între emi□ători □i receptori [17, 117].

Strategiile de mediu sunt divizate, la rândul lor, în două categorii - strategii ce □in de: 1. mediu extern, cuprinzând elaborarea unui plan de ac□iuni generale în urma unei ample analize a macromediului (tehnologic, demografic, socio-cultural, etc.) □i a micromediului (categorii de public, concuren□ă, etc.),

în care este prevăzută desfă□urarea activită□ii. Din aceaste perspective pot fi identificate □i evaluate oportunită□ile □i impedimentele. Oportunită□i în sensul de ac□iune prin care institu□ia mediatică poate ob□ine avantaje diferen□iate decât cele prevăzute anterior □i impedimente în sensul dificultă□ilor generate de perturbări neprevăzute; 2. mediu intern, particular institu□iei, constituit din totalitatea punctelor forte □i slabe ale acesteia. Analiza în cazul acestui tip de strategii presupune examinarea problemelor aferente fiecărui pas prevăzut în planul de ac□iuni. Analiza competitivită□ii unei strategii de mediu presupune □i utilizarea unor tehnici speciale pentru categorizarea tuturor unită□ilor strategice de dezvoltare a unei institu□ii media în raport cu o altă institu□ie media sau institu□ie politică.

Strategiile de percep□ie se bazează pe investiga□ii detaliate cu privire la categoriile de public, demonstrând la nivel practic că audien□a reac□ionează în mod diferit la problemele politice expuse de mass-media. Aceste diferen□e sunt legate pe de o parte de categoria de vârstă, nivelul de educa□ie, mediul social, obiceiurile sociale, variabilitatea caracteristicilor socio-demografice, iar, pe de altă parte, de capacită□ile personale referitoare la gradul □i disponibilitatea de a percepe anumite probleme la nivel cognitiv-afectiv. Capacitatea mass-mediei de a influen□a percep□iile este recunoscută în termeni practici □i datorită abilită□ii de a stabili o ierarhie a detaliilor ce reprezintă un eveniment, un actor politic. Speciali□tii în domeniu au determinat că rolul agendei la nivelul percep□iilor evenimentelor cu caracter politic este principal într-o societate. Inducerea perceperii unui eveniment într-un mod anumit presupune prezentarea descriptiv-explicativă a realită□i politice, implicând detalii ce răspund necesită□ilor de cunoa□tere, afective, integrative □i, în anumite circumstan□e, de evaziune, adaptate la exigen□ele categoriilor de public ce reprezintă □inta acestor mesaje [18, 32].

Strategiile stricte, în general, presupun păstrarea stabilită□ii planului de ac□iuni fundamental, devenind unul dintre principiile comunicării de masă ce se referă la „corectitudine” în executarea ac□iunilor stabilite în faza ini□ială a elaborării strategiei, astfel garantând ob□inerea rezultatului prevăzut. În sens particular, respectarea acestui principiu în procesul de dezvoltare a strategiei respective presupune corectitudine în respectarea normelor jurnalistice, în interrela□ionarea cu alte institu□ii media, în raport cu alte structuri socio-politice, corectitudine fa□ă de public, astfel oferind transparen□ă maximă în direc□ia cunoa□terii celui care de□ine controlul asupra informa□iilor transmise, statutul de „sursă de putere” în acest context fiind conferit mediei.

Strategiile flexibile sunt de natură func□ională. Acest tip de flexibilitate oferă echilibru între perspectivele interne □i externe prin corelarea factorilor interdisciplinary □i permite modelarea obiectivelor secundare ale strategiei, pe parcursul executării ac□iunilor. Se focalizează asupra reproducerii □i

men□inerii raporturilor create, eviden□iind astfel valori ale normelor definite de condi□iile în care indivizii □i grupurile se adaptează fără a pune în discu□ie regulile mecanismului de obedien□ă, datorită libertă□ii de a alege, oferite necondi□ionat. În acest context, elemente ale modelului bidimensional stabilit de D.McQuail, „mass-media versus teoria axată pe societate”, reprezintă un fundament conceptual util. Dimensiunea perspectivelor axate pe media, respectiv pe societate, eviden□iază abordări centrate pe sfera de activitate specifică mass-mediei, considerând-o un catalizator esen□ial al schimbării social-politice [5, 149].

Strategiile de inversie au la bază formula ce dezvoltă ipoteza „complicării lucrurilor simple şi mascarea celor cu adevărat complicate”. În acest context, cunoscuta teorie „agenda-setting” are un rol major, datorită capacită□ii de a pune în prim plan anumite evenimete politice, preluate de către public ca fiind cele mai importante. Acest tip de strategie este u□or de identificat din punct de vedere teoretic □i frecvent aplicat în practică, atât în cazul desfă□urării anumitor evenimente politice, cât □i în cazul creării imaginii unui lider politic, colaborarea dintre sfera activită□ii politice □i mass-media fiind bazată pe o serie de ac□iuni □i interac□iuni opera□ionale care definesc eficacitatea mijloacelor de comunicare în masă în mediul politic. Reu□ita depinde de scopul institu□iei media sau de scopul unei alte institu□ii ce stă în spatele acesteia, de capacită□ile jurnali□tilor în direc□ia selectării modalită□ilor de reflectare ce cuprind principii de documentare, selectarea informa□iilor, ierarhizarea detaliilor, limbajul utilizat, mărimea caracterelor, aranjarea în pagină – în cazul presei scrise, tonul vocii, ora de difuzare – în cazul radioului □i televiziunii. În această direc□ie, new media este cea care în prezent dispune de o for□ă particulară. În parametrii elaborarării unui plan strategic de natură inversivă persuasiunea este instrumentul ce determină traiectorii între apartenen□ă □i destina□ie [19, 25].

Strategiile preluate sunt strategiile puse în aplicare în mod conştient la un anumit nivel în domeniul politic, cu scopul de a fi preluate la acelaşi nivel, în acela□i ritm de către mass-media, fie con□tient sau incon□tient. Capacitatea de interpretare a ac□iunilor în cazul strategiilor preluate se bazează pe stilul de comportament al mijlocelor de comunicare în masă, capabile să se sincronizeze cu mi□cările sistemului care a stabilit ac□iunile strategice. Caracterul flexibil al acestor strategii nu permite stabilirea unor particularită□i fundamentale, precum nu permite □i prognozarea anumitor rezultate finale. Astfel atingerea fiecărui obiectiv □ine de succesul sau insuccesul aplicării fiecării tehnici. Atragerea mijloacelor de comunicare în masă în jocul acestor strategii se datorează indiciilor neclare oferite în momentul în care interesul fa□ă de un subiect, problemă, persoană, reprezintă un punct de referin□ă într-o anumită perioadă de timp. Asimetria în percep□ia similitudinii □i diferen□ei constă în: 1. u□urin□a

cu care se acceptă rela□ia de consens în a realiza acela□i scop (cineva î□i dore□te ce ne dorim noi), împreună vom realiza mai bine, mai repede, sau invocând anumite principii de concuren□ă, caracterul ac□iunilor poate fi amplificat sau diminuat, conform ritmului desfă□urării evenimentelor; 2. definirea prin referin□ă eviden□iază diferen□ele marcate de un proces invers (diferen□ele fa□ă de scopul celui care a ini□iat strategia atestă diferen□ele celuilalt fa□ă de ei) [20, 35].

Strategiile avalan□ă demarează în for□ă, reflectând avalan□a de evenimente politice ce se desfă□oară vizând o problemă □i pot avea un impact puternic, uneori necontrolat. Caracterul informa□iei, formularea mesajelor, limbajul utilizat, imaginile selectate, modalită□ile □i ritmul transmiterii, joacă roluri principale în reflectarea sistematică a ceea ce se întâmplă. Una din responsabilită□ile minime indispensabile ale mijloacelor de comunicare în masă în acest sens, este stabilirea argumentelor centrale □i secundare, astfel determinând nenumărate posibilită□i de reflectare, predeterminate, determinate sau libere.

Din perspectivă teoretică, în termeni analitico-descriptivi, aceste tipuri de macro- □i microstrategii media pot fi identificate datorită particulari□ă□ilor ce eviden□iază detalii importante de care se □ine cont în procesul de elaborare a planului strategic, dar □i a etapelor de dezvoltare □i aplicare a acestuia în vederea reliefării anumitor factori ce nu sunt predispu□i la condividerea proprietă□ilor (temporale, atitudinale, perceptive) individualizatoare. În termeni practici, într-un cadru analitico-ilustrativ general, caracteristici fundamentale ale fiecărui tip de strategie, prezentată în contextul de mai sus, se regăsesc ca elemente secundare la baza altor tipuri, astfel contribuind la dezvoltarea planului strategic într-o formulă mult mai complexă, varietatea formelor intercalate conducând la amplificarea for□ei de ac□iune. Convingerile cercetătorilor converg în ideea că strategiile „trebuie să pornească întotdeauna de la nevoia de realizare a obiectivelor comunicării cuantificabile într-un mod specific □i ideal, scopul fundamental fiind atingerea unei anumite pozi□ionări care să integreze obiectivele ce vizează categorii diferite de public” [21, 128].

Etapele de bază în elaborarea unei strategii media corespund cu etapele de dezvoltare a planului general, definite la nivel teoretic de scopul principal ce prezintă subiectul, contextul, situa□ia, activitatea, inten□ia, formele de interac-□iune □i, la nivel practic, de obiectivele ce stabilesc direc□iile principale □i secundare, instrumentele, formele de execu□ie. Raportul dintre *media* (care prezintă subiectul politic, determină formele de ac□iune, joacă rolul de instrument) – *sfera politică* (care î□i expune activitatea, î□i manifestă public inten□iile) – *public* (care este □inta ambelor sisteme) poate fi reprezentat printr-un model triumviral ce prezintă variate forme de influen□ă reciprocă,

evidente în contextul celor trei agende: mediatică, publică □i politică, nucleul acestui model fiind constituit dintr-un circuit informa□ional continuu.

Eficacitatea oricărei strategii media depinde de calitatea monitorizării □i scanării mediului de activitate □i mediului în care se ac□ionează. Rezultatul strategiilor media depinde □i de tipurile mijloacelor de comunicare în masă - presă scrisă, radio, televiziune, new media. New media reprezintă astăzi dinamica unei societă□i la toate nivelurile de interac□iune, grad de complexitate □i competen□ă. Atât din punct de vedere mediatic, dar □i politic, coeren□a în procesul de dezvoltare a unei strategii impune o abordare sistemică, prin intermediul unui ansamblu de ac□iuni legate între ele □i care se influen□ează reciproc. Nici o decizie nu poate fi luată, ignorând consecin□ele pe care le poate avea sau contrazicând abordarea de până la acel moment [22, 15].

Rolul □i locul strategiilor mediatice în procesul de stabilire a ordinii prioritare a evenimentelor politice este de o importan□ă majoră. Modalită□ile de impunere a acestor ierarhii opiniei publice sunt determinate, pe de o parte, de condi□iile reale în care se desfă□oară evenimentele, pe de altă parte sunt stabilite în conformitate cu interesele institu□iilor media sau ale altor institu□ii. Realitatea politică, prezentată în mod specific, constituie o for□ă în direc□ia orientării către anumite ac□iuni politice □i lideri politici. De men□ionat, în acest context, este □i faptul că fluxul de interac□iuni □i formele de comunicare crează conexiuni în lan□ în procesul de stabilire a agendei politice: 1. de la sistemul politic la sistemul mass-media; 2. de la sistemul politic către cetă□eni, electorat; 3. de la cetă□eni, electorat către sistemul politic; 4. de la sistemul mediatic la sistemul politic; 5. de la sistemul mediatic către cetă□eni, electorat; 6. de la cetă□eni, electorat către mass-media.

Aceste interrela□ionări de tip încruci□at conduc la schimbul continuu de produse informa□ionale ce satisfac atât necesită□ile politice □i mediatice, dar □i cele ale opiniei publice. Efectele mass-media notificate în urma procesului de stabilire a agendei politice prin intermediul strategiilor □i tehnicilor mediatice se identifică printr-un cadru ce cuprinde: reflectarea sistematică, transmiterea informa□iilor □i imaginilor în timp util, fragmentarea con□inuturilor, selectarea detaliilor, spectacularizarea, influen□area □i captarea aten□iei în direc□ia dorită, în special, influen□area cu finalitate politică.

Bibliografie

1. Beaufre A. Introduction à la stratégie. Préf. par L.B.H.Hart. - Paris: Armand Colin, 1963.
2. Thompson J.L. Strategy in Action. - London, New York: Chapman & Hall, 1995.

3. Bennett R. Corporate strategy and business planning. - London: Pitman Publishing, 1996.
4. Strategy Safari: A Guided Tour Through The Wilds of Strategic Management. - California, Free Press, 1998.
5. Oliver S. Strategii de rela□ii publice. - Ia□i: Polirom, 2009.
6. Boccia P. Comunicazione e mass media. Tecniche di comunicazione e relazione. - Napoli: Editore Liguori, 1999.
7. Hart L.B.H. Strategy. The classic book on military strategy. - New York: Plume, 1991.
8. Carey J.W. Communication as culture: essays on media and society. - New York: Routledge, 2009.
9. Boncu □. Psihologia influen□ei sociale. - Ia□i: Polirom, 2002.
10. Doise W., Deschamps J.-C., Mugny G. Psihologie socială experimentală. - Ia□i: Polirom, 1999.
11. Bunduchi I. □coala anului 2009: lec□iile evenimentelor din aprilie 2009. // Libertatea de exprimare □i defăimarea: prevederi legale □i practici reale. – Chi□inău: API., CJI. 2010.
12. Di Lauro D. La comunicazione strategica. Il modello sistemico relazionale. - Milano: Xenia Edizioni e Servizi Srl., 2010.
13. Поликарпова Е.В. Аксиологические функции масс-медиа в современном обществе. - Ростов-на-Дону: ИППК при РГУ, 2002.
14. DeFleur M.L., Ball Rokeach S.J. Teorii ale comunicării de masă. - Ia□i: Polirom,1999.
15. Moraru V. Mass media vs politica. - Chi□inău: CEP USM, 2001.
16. Belloni M.C. La comunicazione mediata. Trasformazioni e problemi. – Roma: Editori Carocci, 2002.
17. Mongardini C. Elementi di Sociologia. Temi e idee per il XXI secolo. – Milano: Publishing McGraw-Hill, 2011.
18. Losito G. Il potere del Pubblico: La fruizione dei mezzi di comunicazione di massa. - Roma: Carocci Editore, 2002.
19. O'Keefe D.J. Persuasion. Theory & Research. - London: Sage Publications, 2002.
20. Fabbri L. I quotidiani: politiche e strategie di marketing. - Roma: Ed. Carocci, 2007.
21. Ind N. The Corporate Brand. - London: Macmillan Business Press, 1997.
22. Stoiciu A. Comunicarea politică. Cum se vând idei □i oameni. - Bucure□ti: Humanitas-Libra, 2000.

Prezentat la redactie
la 11 decembrie 2012

DIMENSIUNI CONCEPTUALE ŞI METODOLOGICE ALE PUTERII POLITICE ÎN CALITATE DE COMPONENTĂ A RELAȚIEI PUTERE – OPOZIȚIE POLITICĂ

Valeriu MOŞNEAGA
Republica Moldova, Chişinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Ştiințe Politice şi Administrative, catedra Ştiințe Politice, şef-catedră, doctor habilitat în ştiințe politice, profesor, „Om Emerit"

Irina NICOLAEV
Republica Moldova, Chişinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Ştiințe Politice şi Administrative, catedra Ştiințe Politice
Doctorandă

Igor BUCATARU
Republica Moldova, Chişinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Ştiințe Politice şi Administrative, catedra Ştiințe Administrative
Doctor în ştiințe politice, conferențiar

This article examines the problem of political power in the power-state relations. From the political sconces' point of view, political power is the ability to shape and control the political behavior of others and to lead and guide their behavior in the direction desired by the person, group, or institution wielding the political power.

In the context of relation "power - opposition", political power is the capacity to influence, condition, mold, and control the comportment of political actor. That is to say, political power is the ability of one political actor - e.g., an individual citizen, a family, an interest group, a political action committee, a political party, or the government – to effect a desired change in the behavior of other political actors, persuading or forcing the latter to act in a manner they would not act in the absence of the former's impact on the situation. Actor A has political power over Actor B to the degree that he is able to motivate, inspire, incite, stimulate, or otherwise bring about some medication of B's political behavior - a modification in behavior favored by Actor A. A's political power, of course, would also include his capacity to induce B to continue doing something he is currently doing, if B would discontinue the behavior in the absence of A's inducements.

Atât politica, cât şi politicul pot fi definite doar prin intermediul relațiilor ce se configurează în vederea realizării scopurilor şi obiectivelor acesteia. Noți-

unea de politică, în opinia lui D.Fisichella, poate fi construită în urma elucidării „problemei cu privire la definirea relațiilor de tip politic” [1, 44]. Activitatea politică întotdeauna s-a manifestat doar prin intermediul unor relații „prin care persoane şi grupuri exercită puterea sau autoritatea pentru menținerea ordinii sociale într-un cadru teritorial” [2, 58]. Pe parcursul evoluției „zoo politikon” s-a modificat cadrul şi anturajul de manifestare a relațiilor politice, orientarea lor internă şi externă, actorii principali, însă esența a rămas aceeaşi, relațiile politice fiind nişte relații de organizare a societății, de conducere şi exercitare a actului guvernării, proces în care sunt încadrați actorii politici ce reprezintă o relație dihotomică a politicului: puterea politică şi opoziția politică.

Conceptul de putere politică este unul important şi determinant pentru identificarea specificului relației putere - opoziție. După expresia lui L.-P.Zăpîrțan „fără îndoială, conceptul de putere politică deţină o poziție centrală în orice construcție politologică” [3, 91]. Obiectul cercetării nu se referă la conceptul general al puterii politice, ci îndeosebi la calitatea sa relațională, ce presupune pe lângă existența purtătorului puterii şi a agentului care este influențat în cadrul acesteia. Şi nu pur şi simplu că este influențat, ci şi se opune influenței sau dominației, actului guvernării realizat de purtătorul puterii politice. Din care cauză, pe parcursul articolului prezent, autorii se vor axa pe reflectarea teoretică nu atât a conținutului conceptului de „putere politică”, cât asupra finalității acestuia, asupra perspectivei teleologice. În esență, activitatea politică este activitatea de cucerire, menținere, monitorizare, exercitare şi comunicare a puterii politice. Majoritatea specialiştilor în domeniul ştiințelor politice în încercările şi exercițiile de definire a politicii au specificat rolul important al puterii politice. Începând cu studiile filosofilor antici şi finalizând cu teoriile politologilor actuali, majoritatea autorilor au analizat fenomenul politic prin prisma puterii politice – Platon, Aristotel, Cicero, Toma de Aquino, N.Machiavelli, Th.Hobbes, A. de Tocqueville, Ch.-L.Montesquieu, M.Weber, R.Dahl etc.

Analiza particulară a conceptului de putere politică, din cadrul relației politice putere – opoziție, este necesară pe motiv că există o multitudine de abordări metodologice a subiectului, de unde şi diversitatea de accepțiuni. De modalitatea de tratare a conceptului de putere depinde şi conținutul conceptual al relației putere – opoziție. De exemplu, dacă se analizează puterea politică doar raportată la puterile în stat, atunci există riscul de a scăpa din vizorul ştiințific aşa aspecte ca alegerile, opinia publică, atitudinea societății civile etc. De cealaltă parte, dacă tratăm puterea politică doar prin prisma caracterului său relațional, atunci conceptul de opoziție politică se încadrează în cel de putere, şi iarăşi suntem limitați în acțiunea de explorare ştiințifică a obiectului de cercetare.

Studiul literaturii de specialitate a permis identificarea a patru abordări ştiințifice principiale şi principale a subiectului puterii politice, în calitate de componentă a relației politice putere – opoziție: antropologică, legal-instituțională,

sociologică şi behavioristă. Tratarea antropologică este sintetizată în studiile de antropologie politică semnate de G.Balandier, P.Clastres, J.-W.Lapierre ş.a. G.Balandier, pornind de la o abordare antropologică a fenomenului, consideră că: „recurgând la formula sintetică, se va defini puterea ca rezultând, pentru orice societate, din necesitatea de a lupta împotriva entropiei ce o ameninţă cu dezordinea” [2, 52]. Autorii atrag atenţia asupra caracterului organizator şi integrator al puterii politice, ce în diferite perioade istorice, prin diferite forme de manifestare a asigurat caracterul coagulat şi organizat al societăţii umane. Un rol important în arsenalul de instrumente ale statului întotdeauna l-a jucat coerciţia, care în opinia antropologilor este elementul ce a determinat trecerea de la relaţii de rudenie în organizarea societăţii la relaţii politice.

Subiectul utilizării forţei, coerciţiei în cadrul procesului de exercitare a puterii constituie un subiect la fel de important al relaţiilor de putere. Coerciţia este necesară nu atât pentru putere, cât pentru societate în întregime. P.Clastres, merge şi mai departe în corelarea termenilor putere – coerciţie, şi menţionează că „puterea este în esenţa sa coerciţie” [4, 51-65]. Un alt autor, antropologul M.Smith sintetizează o idee conform căreia puterea nu este altceva decât „capacitatea de a acţiona efectiv asupra persoanelor şi lucrurilor, recurgând la o gamă largă de mijloace care se întinde de la persuasiune la coerciţie” [5, 82-89]. Conştientizarea rolului coerciţiei derivă din aspectul teleologic al puterii de asigurare a organizării şi ordinii sociale. Trebuie să fim absolut conştienţi de faptul că „nu există nici o societate în care regulile să fie automat acceptate” [2, 51]. Mai ales nişte reguli impuse în virtutea codului de comportament edificat în baza opiniei majorităţii. Iar unde există majoritate, există şi minoritate, care poate şi să nu fie de acord cu stipulaţiile codului prescriptiv impus de majoritate. Nu există, cel puţin la moment, societăţi lipsite de contradicţii şi opoziţie. Nu există societăţi omogene, chiar şi totalitarismul a demonstrat existenţa opoziţiei. În aria de interes a antropologilor nu se regăseşte opoziţia politică, în calitatea ei politologică de structură politică organizată de alternativă puterii. Opoziţia pentru antropologi are o nuanţă socială şi se referă la rezistenţa structurilor sociale faţă de modernizare.

În acord cu abordarea antropologică, V.Măgureanu subliniază că „puterea politică serveşte necesităţii de a asigura echilibrul diferitor colectivităţi ce alcătuiesc societatea şi compatibilitatea activităţilor ce se desfăşoară în interiorul ei” [6, 74]. Specificul acestor definiţii sintetice, antropologice este anume caracterul generalizator, de a nu atrage atenţie asupra instrumentelor actorilor, ci a se concentra exclusiv asupra finalităţii – asigurarea organizării societăţii. Puterea politică, din acest punct de vedere, este tratată cu un grad înalt de generalizare, depăşind cazul puterii de stat, atribuindu-se un caracter social. O altă definire ce scoate în prim-plan rolul puterii politice în asigurarea ordinii sociale este: „puterea politică este universală, imanentă socialului, conferă autoritate unui ordin şi

constă în capacitatea elitei politice de a-şi realiza voința sa prin împărțirea, distribuirea relațiilor de putere şi prin codificarea normelor de drept necesare formării ordinii sociale pe care o doresc. Puterea este un mecanism de reglare a relațiilor sociale, capacitatea diriguitorilor de a-şi impune voința în organizarea şi conducerea societății" [7].

Următorul curent ştiințific de impact asupra tratării puterii politice, inclusiv în raport cu opoziția, este legal-instituționalismul. Inițial subiectul naturii actorilor relațiilor de putere a fost dezbătut în operele instituționaliştilor clasici şi moderni – Ch.-L.Montesquieu, J.Madison, M.Hauriou, G.Renard, M.Prelot etc. În cazul instituționaliştilor clasici, sensul relațional al puterii politice se reducea la separația puterilor în stat şi, respectiv, sistemul de pârghii şi contraponderi (checks and balances) între instituții. Ideea este că puterea în sens instituțional este redusă la activitatea instituțiilor statului, în aşa fel ca acestea să nu permită instaurarea tiraniei şi monopolizarea puterii politice de către o ramură anumită a puterii în stat.

Reprezentanții şcolii instituționaliste moderne, dezvoltând şi revizuind parțial ideile predecesorilor, disting două categorii de instituții în cadrul actului puterii: „instituții corp (numite şi instituții persoană prin referință la personalitatea lor juridică) şi instituții mecanisme (sau altfel spus, procedurile)" [8, 33]. „Primele corespund unei colectivități umane coordonate în funcție de nevoi sau valori comune care se supune autorității şi acceptă un sistem de norme stabilite. În acest instituțiile transcend indivizii ce le compun şi la care nu pot fi reduse. Cel de al doilea tip reprezintă un sistem de reguli de drept ce formează un ansamblu mecanic ce poate fi combinat cu alte ansambluri asemănătoare" [9, 43]. Aceste două tipuri de instituții se combină constituind împreună regimurile politice ce sunt vizibile în forma de organizare etatică. Analiza legal-instituțională (juridică) consideră instituțiile ca structuri fundamentale ce permit identificarea regimului politic şi permit departajarea între simpla voință a actorilor sociali şi interesele de natură politică. Această perspectivă a fundamentat curentul instituționalist din ştiința politică pentru care obiectele analizei sunt politice, fiind cercetate în funcție de fundamentul structural şi organizațional.

Curentul instituțional acordă o importanță prioritară în analiza fenomenului puterii politice unei realități apropiate – puterea de stat. În opinia savanților jurişti puterea de stat este o formă oficializată, instituționalizată şi materializată a puterii politice [10, 448-452]. Studiile constituționaliştilor actuali sunt inspirate din operele instituționaliştilor, care au fundamentat ideile cu privire la faptul că puterea de stat este o putere politică. De exemplu, J.Gicquel, A.Hauriou şi P.Gelard fundamentează aserțiunea în cauză prin argumentele [11, 112-117]: statul este un arbitru în societate; puterea nu mai este de natură patrimonială, autoritatea sa fiind una directă; sancțiunile pronunțate în numele statului sunt sancțiuni directe. Pe de o parte, instituționaliştii preferă să vorbească mai des despre pute-

rea de stat, considerând-o drept întruchiparea puterii politice, de cealaltă parte recunosc ca ceva indubitabil primatul puterii politice, prin faptul că puterea de stat este (doar) o formă oficializată a acesteia. Încă o observaţie este că în studiile juridice conceptul de bază utilizat este cel de putere de stat, moment poate şi ce se încadrează în conceptul şi filosofia ştiinţei juridice, însă care nici pe de parte nu acoperă toate realităţile şi necesităţile ce ţin de realizarea actului de putere politică. Abordările instituţionaliste cu privire la puterea politică, ce este strict raportată la conceptul de putere de stat şi chiar redusă la acesta, sunt criticate şi de către antropologi, care prin studiile lor demonstrează că puterea politică poate exista şi în afara statului sau mai bine zis, ea apărut anterior apariţiei statului [12].

O trăsătură fundamentală a puterii politice, din perspectiva legal-instituţională, este suveranitatea puterii politice, analizată prin prisma a trei faţete: suveranitatea naţională, suveranitatea poporului şi suveranitatea de stat [13, 283-285]. Caracterul suveran al puterii politice vizează „calitatea puterii de a fi instanţa supremă dintr-o societate, sau, altfel spus, inexistenţa unei alte autorităţi superioare ei, la care se poate face apel pentru a contesta deciziile” [6, 74]. Scopurile şi interesele politice fac ca suveranitatea politică să atribuie puterii politice o calitate superioară comparativ cu celelalte puteri sociale.

Din punctul de vedere instituţional, puterea politică este totalitatea instituţiilor şi mecanismelor legate de activitatea statului în vederea exercitării atribuţiilor sale constitutive. Abordarea legală tratează puterea politică în mod impersonal, ea nu este interesată de actori, ci de instituţii. Conform opticii legale, relaţia putere politică – opoziţie politică este una de natură instituţională, este vorba de raporturi dintre instituţiile ce reprezintă puterea (de regulă cele executive) şi instituţiile ce reprezintă opoziţia (legislativul, prin fracţiunile de opoziţie).

Abordarea sociologică a puterii politice iniţiată şi fundamentată ştiinţific de către M.Weber, reprezintă un punct de vedere distinct şi deosebit de viziunile teoretice analizate anterior [14, 8-24]. Momentul de specificitate este asigurat, primordial, de faptul că savantul este orientat nu spre analiza instituţiilor sau funcţiilor puterii politice, ci a componenţei sociale a acesteia – a actorilor antrenaţi în realizarea puterii politice. Relaţia dintre actorii politici ce reprezintă instituţiile puterii politice şi cetăţenii în calitate de sprijin social al autorităţii acestora reprezintă la fel o particularitate a punctului de vedere ştiinţific weberian.

Tratarea subiectului puterii politice din perspectiva sociologică implică, şi chiar impune, luarea în consideraţie a unor termeni necesari conştientizării exhaustive a obiectului de studiu cercetat ca: autoritate şi legitimitate. Aceste concepte reprezintă justificarea acţiunilor părţilor implicate în relaţiile de putere, pentru purtătorul puterii, de a acţiona, pentru obiectul acţiunii puterii, justificarea de a acţiona în corespundere cu indicaţiile acestuia. Într-un regim democratic autoritatea şi legitimitatea se referă atât la purtătorul puterii cât şi la opoziţia

reprezentativ-politică. Ambele părţi deţin mandatul înaintat de corpul electoral. Diferenţa, de regulă, se referă la aspectul cantitativ. Autoritatea şi legitimitatea celor ce deţin puterea politică se explică prin majoritatea voturilor obţinute de la alegători, comparativ cu forţele politice ce pot constitui opoziţia.

Autoritatea politică, privită în special, din punct de vedere legal are un caracter abstract şi impersonal. În acelaşi timp, „aparţinând fie instituţiilor, fie reflectată în texte de legi, reguli sau cutume cu care persoanele individuale se identifică temporar, autoritatea politică nu poate fi separată de purtătorii săi individuali” [8, 38]. Din punctul de vedere al ştiinţelor politice, personalizarea puterii este un proces firesc. Important însă ca în momentele de criză de identificat corect sursele tensiunilor social-politice. Este vorba de o criză instituţională, de o criză a sistemului instituţional existent care reprezintă o problemă mai gravă, în opinia autorului. Sau este vorba despre o criză generată de factorul uman, de incompetenţa clasei politice conducătoare. Depăşirea unor astfel de crize va necesita doar schimbarea persoanelor, ce deţin puterea, nu va presupune şi schimbări instituţionale fundamentale, ce ar afecta structura sistemului politic. Autoritatea „implică dreptul de a comanda, dar rămâne dependentă de recunoaşterea sa” [8, 38]. Consensul unei părţi a membrilor grupului care recunosc legitimitatea hotărârilor şi deciziilor deţinătorilor autorităţii este determinant pentru ca directivele să se transforme în acţiuni concrete. Chiar prin regulile de atribuire a puterii autoritatea desemnează în acelaşi timp instituţia (persoana) şi puterea formală pe care aceasta o posedă. Distincţia dintre autoritate şi putere constă în atributele acestora: dacă puterea presupune atât relaţii de „conducere-supunere”, cât şi „dominare-subordonare”, autoritatea se rezumă doar la prezenţa relaţiilor „conducere-supunere”. Raportarea legitimităţii puterii politice la conceptul de interes general al societăţii permite de a deduce răspunsuri la subiectele ce ţin de natura şi resursele puterii [15, 82-87].

Autoritatea politică se formează şi există în baza principiului legitimităţii. După cum menţionează M.Hastings „purtătorul puterii politice (conducerea) nu poate instala un sistem social coerent decât sprijinindu-se pe consimţământul celor conduşi. Acesta nu va fi acordat decât atunci când conducerea va fi raportată la o concepţie şi la o reprezentare a puterii juste” [16, 36]. Acest concept ce fundamentează supunerea faţă de putere în cadrul unui sistem politic democratic se numeşte legitimitate. L.-P.Zăpârţan defineşte legitimitatea drept „efortul puterii de mobiliza acele resurse ca să-i îngăduie o exercitare acceptată la scara întregii societăţi” [3, 96]. Legitimitatea puterii reprezintă acel accept, grad de încredere, din partea societăţii, exprimată iniţial prin vot, iar ulterior prin construcţia menţinerea unei opinii publice favorabile.

Legitimitatea nu trebuie confundată cu legalitatea, care este conformitatea pur şi simplu cu legea. Legalitatea este o componentă a legitimităţii absolut necesare, însă doar o componentă a acesteia. Unii autori propun şi alte abordări ale

relației „legitimitate-legalitate”. O.Trăsnea, în studiile sale, ne spune despre o legitimitate slabă, ce derivă doar din legalitate, şi o legitimitate consolidată ce se bazează şi pe suportul opiniei publice [17]. Nu aşi fi de acord cu această opinie, şi consider relevantă pentru cercetarea de față teza despre faptul că legitimitatea nu poate fi redusă la legalitate. Legitimitatea, în cazul dispariției suportului populației devine doar legalitate, în cazul dat purtătorul puterii nu se mai bucură de legitimitate, şi deține doar legal puterea în limitele temporale adecvate mandatului. De altfel, trebuie de subliniat caracterul fragil, efemer al legitimității, care nu a fost niciodată una permanentă. În fine, este absolut necesar la acest subiect, de amintit şi de celebra clasificare a legitimității realizată de M.Weber: legitimitate tradițională, charismatică şi legal-rațională [18]. Reamintim că pentru modernitatea şi contemporaneitatea politică este valabilă cea din ultimă modalitate care se inițiază în verdictul sufragiului universal, realizat în baza normelor juridice în vigoare.

În concluzie, abordarea sociologică a puterii politice se concentrează pe statutul acesteia raportat la sprijinul din partea societății. Viziunea ştiințifică dată tratează puterea nu doar ca ceva impersonal, ci deja prin prisma actorilor, forțelor politice ce dețin „monopolul coerciției”, nu doar pe motiv că dețin puterea, ci şi pe motiv că reprezintă o autoritate, se bucură de sprijin din partea societății în virtutea legitimității sale. Relația putere politică – opoziție nu este redusă la limitele instituționale ale legislativului, ci se referă la întreaga societate, la reacția socială față de calitatea şi conținutul guvernării.

Cea de a patra (din punct de vedere cronologic) abordare ştiințifică este cea behavioristă, ce aparține ştiinței politice. Chintesența „opțiunii behavioriste” este tratarea puterii politice nu prin puterea de stat, prin relațiile dintre instituțiile şi puterile statului, ci – tratarea relațională a puterii politice în calitate de relație socială. În termeni, prematuri aceasta ar fi vorba despre transcenderea limitelor statale, şi tratarea puterii politice în termeni societali. Reprezentanții cei mai importanți ale acestor demersuri au fost: D.Easton, M.Hastings, R.Dahl etc. Teoreticienii actuali ai curentului behaviorist recunosc meritul indiscutabil al sociologului german M.Weber de a fi primul care accentuează aspectul relațional al puterii din perspectiva societală: „puterea este şansa de a face să triumfe în sânul unei relații sociale propria voință, chiar în pofida rezistențelor, puțin contează pe ce trebuie să se sprijine această şansă” [18]. Este vorba despre o definiție numită interacționistă, în sensul în care accentul este pus pe relația pe care o presupune obligatoriu noțiunea de putere. Aceasta, în opinia lui M.Hastings, antrenează trei consecințe [16, 23]:

- puterea necesită prezența a cel puțin două părți;
- puterea nu este o esență. Nu există o natură abstractă şi neschimbătoare a puterii. Ea este o practică, chiar o experiență socială;
- exercitarea puterii este o sursă de comportament.

C.Sălăvăstru menționează că „puterea este o relație care priveşte un domeniu şi angajează două argumente: purtătorul puterii şi destinatarul puterii” [19, 173]. Existența unui singur actor, fie şi purtător al puterii politice, nu implică realizarea actului de conducere. Inspirându-se din literatura universală şi studiile antropologice, el foloseşte exemplul cu Robinson Crusoe, care a devenit purtător al puterii din momentul apariției lui Vineri. De unul singur acesta nu exercita nici un fel de putere. Trecând peste aceste momente beletristice şi revenind la demersul ştiințific am menționa în continuare principalele trăsături ale puterii politice, în scopul formării unei definiții descriptive, şi în mod primordial, cu scopul de a identifica conceptual obiectul de cercetare al tezei de față.

Abordarea behavioristă a puterii politice a fost dezvoltată într-o manieră ştiințifică argumentată şi fundamentală de către R.Dahl. Autorul a oferit în studiile sale o definiție, care în pofida revizuirilor ulterioare în baza unor critici pe alocuri justificate, a devenit celebră şi rămâne valabilă şi în zilele noastre. Este vorba de faimoasa definiție „relațională”, ce stipulează că „A are putere asupra lui „B” în măsura în care îl poate face pe „B” să facă ceva ce „B” altfel nu ar face” [20, 6]. prin „A” autorul desemnează elita conducătoare, iar prin „B” se înțelege cetățeanul, ce într-o societate democratică „percepe un set de alternative, dintre care consideră cel puțin una drept preferabilă oricărei alternative enunțate până atunci, îşi poate înscrie alternativa sa preferată printre cele care vor fi supuse votului” [20, 10]. Altfel spus, faptul că „A” are putere asupra lui „B” nu presupune (în condițiile unei societăți democratice) că acesta din urmă (cetățeanul) nu are nici un fel de influență asupra lui „A” (elitele). Mecanismul de feedback este cel ce asigură legătura dintre aceşti doi agenți, prin reguli democratice instituționalizate. Autorul nu se limitează în analiza sa la domeniul statului. Dimpotrivă meritul său este de a trece problema relației de putere în societate. Relațiile politice în viziunea behavioriştilor sunt nu relații statale, ci relații sociale, în ele fiind implicate nu puterile de stat doar, ci şi cetățenii, atât individual cât şi uniți în asociații. Puterea politică nu poate fi redusă doar la relația dintre puterile statului, ci este absolut necesar de a implica în „jocul puterii” şi societatea prin persoanele (individual cât şi organizate în grupuri sociale) interesate de vectorul şi calitatea procesului politic. Existența, în opinia lui R.Dahl, a mai multor centre de putere în societate (poliarhiile) este o dovadă a uni societăți veritabil democratice, poliarhiile fiind definite de autor drept un model al democrației optime.

O trăsătură distinctă a relațiilor de putere este asimetria puterii politice sau „inegalitatea rolurilor” participanților la exercițiul puterii [6, 65]. G.Balandier numeşte acest fenomen „disimetria” relațiilor politice: „puterea – indiferent cât de difuză este – implică o disimetrie în cadrul raporturilor sociale. Dacă acestea s-ar instaura pe baza unei perfecte reciprocități, echilibrul social ar fi automat, iar puterea ar fi sortită distrugerii” [2, 53]. La baza caracterului asimetric a rela-

ției de putere se situează diferența de potențial între purtătorul puterii şi partea ce suferă exercițiul puterii. Între aceste două se construieşte o relație determinantă, în sensul că comportamentul uneia modelează poziția şi comportamentul alteia, deoarece puterea, reamintesc este rezultatul şi construcția interacțiunii ambelor părți, cel ce deține şi cel asupra căruia se exercită puterea. Asimetria rolurilor în cadrul relației de putere exprimă un factor istoric şi tehnic totodată. Orice societate, indiferent de gradul şi nivelul de dezvoltare şi organizare socială, simte nevoia de a fi „reprezentată şi condusă la nivel global, de a-şi echilibra feluritele forme de putere din interiorul său, precum şi de a se manifesta în raport cu alte națiuni” [6, p.99]. În ceea ce priveşte fațeta tehnică a diferenței de potențial, atunci ea este una destul de diversificată, referindu-se la un număr divers de aspecte, atât calitative cât şi cantitative: factorul numeric reprezentativ, gradul de legitimitate, deținerea resurselor de putere etc. Toate aceste elemente şi provoacă diferența de potențial între cei ce conduc şi cei conduşi, între putere şi opoziție.

Un alt subiect important se referă la probabilitatea egalității de potențial, sau mai bine spus a efectului acestui scenariu teoretic. Majoritatea specialiştilor şi experților preocupați de chestiunea în cauză sunt de părere, că din punct de vedere ştiințific nu putem vorbi despre o eventuală „egalitate a puterilor”. În opinia noastră, nu este corect să se discute despre o eventuală simetrie sau egalitate, cu referință la puterea politică şi relațiile de putere. Sintagma „egalitate a puterilor” nu trebuie de confundat cu „echilibrul de putere”, care este pe larg utilizat în teoria separațiilor puterii şi de instituționalişti, în general. Echilibrul puterilor este un principiu, preponderent teoretic, ce este acceptat de către majoritatea specialiştilor în domeniu. Şi în pofida faptului că în practică, modernitatea şi contemporaneitatea politică, nu a reuşit să-l traducă sau transpună completamente, el rămâne a fi un fundament conceptual al constituționalismului modern.

Vorbeam mai sus despre opinia lui G.Balandier şi a altor antropologi, care este susținută şi de politologi ca, de exemplu P.Blau sau R.Dahl. P Blau este de părere că „interdependența şi influența reciprocă de putere egală indică lipsa de putere” [6, 65]. R.Dahl la fel este preocupat de acest aspect al relațiilor de putere, şi consideră că putem vorbi despre cazul unei „puteri nule”: „dacă probabilitatea ca „B” să întreprindă acțiunea y ca urmare a intervenției lui „A” este p1, iar probabilitatea ca „B” să întreprindă aceeaşi acțiune fără intervenția lui „A” este p2, atunci puterea lui „A” asupra lui „B” se măsoară prin p1-p2. În cazul în care p1=p2, puterea este nulă” [21]. Nulitatea puterii se referă la situația când agentul asupra căruia este exercitată puterea nu reacționează la fluxurile ce vin din partea deținătorului puterii politice, şi acțiunile sale nu sunt determinate nici într-un fel de intervențiile lui „A”.

Sunt de acord cu aceste puncte de vedere şi susțin că în interiorul unei societăți dacă se ajunge la o paritate de potențial între participanții la relațiile de putere atunci devine inoportună însăşi ideea de relație de putere. Nu există nici putere, nici opoziție. Situația sau este una de incertitudine cu potențial de declanşare a conflictului, sau una de armonie absolută, idee cel puțin la moment destul de utopică. Strict teoretic dacă să abordăm acest subiect, făcând abstracție de la probabilitatea realizării în practică, dispare orice diferență de potențial şi atitudine între părțile relației de putere. Există două variante de dezvoltare a unor astfel de raporturi. Pe de o parte, părțile se pot distruge reciproc, dacă vor dori să intre în competiție pentru acelaşi scop, sau se vor putea dezvolta pe traiectorii diferite, paralele chiar, pentru a nu se întretăia într-un anumit punct din sistemul politic. Acest scenariu ipotetic presupune şi dispariția opoziției, nu doar a deținătorului puterii. Descrieri a unor astfel de societăți se întâlnesc în istoria gândirii politice, aparținând atât autorilor care fac referință la trecutul sau începuturile imaculate şi ideale ale societății umane (J.-J.Rousseau şi „secolul de aur” – starea naturală a societății în care toți oamenii erau egali [22, 65]), cât şi aparținând autorilor ce vorbesc despre viitorul luminos ce va urma („socialismul ştiințific” al lui C.Marx şi F.Engels [23, 508-520]). În istoria politică a omenirii nu au existat situații de nulitate a puterii. Nu trebuie de confundat cu situația societăților totalitare, unde puterea este absolută şi nicidecum nulă.

Generalizând informația teoretico-metodologică analizată până la moment privind natura puterii politice, din perspectiva relației putere – opoziție, pot fi distinse unele concluzii. Astfel, metodologiile analizate pot fi grupate în două categorii. Din primul grup fac parte abordarea ştiințifică antropologică şi cea legal-rațională, care privesc „impersonal” puterea politică prin prisma funcțiilor şi instituțiilor sale. Al doilea grup este constituit în baza abordării sociologice şi celei behavioriste, care vizează mai mult partea „socială” şi personalizată a puterii politice.

Analizând cele două viziuni structurate, D.Fisichella consideră că putem vorbi despre o valență dublă a noțiunii de putere [1, 61]. Politologul este de părere că există un concept relațional al puterii politice şi un concept instituțional. Sub primul aspect, conform abordărilor inițiate de R.Dahl, puterea presupune o astfel de relație între unități sociale (subiecți individuali şi grupuri) în care comportamentul agentului „B” depinde de comportamentul agentului „A”. Această observație se referă atât la exercițiul puterii cât şi la posedarea acesteia. În ceea ce priveşte conceptul instituțional, atunci acesta se referă la puterea politică în calitate de instituție, sau utilizând expresia lui D.Fisichella „o putere care deține puterea şi o exercită” [1, 61].

În concluzie, analiza puterii politice prin prisma relației putere – opoziție se efectuează din perspectiva ambelor abordări ale conceptului de putere politică. Folosind caracteristica lui D.Fisichella prin putere politică se va avea în vedere,

prioritar, puterea care deține puterea politică, iar opoziția va fi cea care doreşte să-şi adjudece sieşi această putere. Puterea din punct de vedere instituțional este scopul şi finalitatea competiției dintre forțele politice ce dețin această putere, fiind la guvernare, şi forțele politice ce doresc să cucerească această putere, aflându-se la moment în opoziție, pe când din punctul de vedere al ştiinței politice relația putere – opoziție se desfăşoară între deținătorul puterii politice şi opoziția, în cadrul procesului de cucerire, exercitare şi posedare a puterii politice. Relațiile politice sunt relațiile de putere generate de purtătorul puterii şi forțele de opoziție care conferă sens şi motivație pentru deținătorul puterii politice.

Bibliografie

1. Fisichella D. Ştiința politică. Probleme, concepte, teorii. - Chişinău: CEP USM, 2000.
2. Balandier G. Antropologie politică. - Timişoara: Editura Amarcord, 1998.
3. Zăpârțan L.-P. Repere în ştiința politicii. - Iaşi: Editura Fundației “Chemarea”, 1992.
4. Clastres P. Echange et pouvoir: philosophie de la chefferie indienne. – Paris: L'Homme, 1962. http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/hom_0439-4216_1962_num_2_1_366449 (vizitat 19.09.2012)
5. Smith M. G. The study af social structure. - New York: Research Institute for the Study of the Man, 1998.
6. Măgureanu V. Studii de sociologie politică. - Bucureşti: Editura Albatros, 1997.
7. Bencheci D. Puterea politică şi ordinea socială în perioada de tranziție: manifestări şi interdependențe. Autoreferat al tezei de doctor în ştiințe politice. - Chişinău: Academia de Ştiințe a Moldovei, 2003.
8. Pîrvulescu Cr. Politici şi instituții politice. - Bucureşti: Editura Trei, 2002.
9. Prelot M., Boulouis J. Institutions politiques et droit constitutionnel. – Paris: Dalloz, 1990.
10. Arseni A. Drept constituțional şi instituții politice. Tratat elementar. Vol. I. - Chişinău: CEP USM, 2005.
11. Gicquel J., Hauriou A., Gelard P. Droit constitutionnel et institutions politiques. - Paris: Montchrestien, 1987.
12. Lapierre J.-W. Viața fără stat? - Iaşi: Institutul European, 1997.
13. Muraru I., Tanasescu S. Drept constituțional şi instituții politice. – Bucureşti: Lumina Lex, 2002.
14. Puterea politică şi coeziunea socială în Republica Moldova din perspectiva integrării europene. / Moraru V., Roşca A., Varzari P. (coord.). - Chişinău: IIESP AŞM, 2010.

15. Saca V. Interese politice şi relaţii politice. Dimensiuni tranzitorii. – Chişinău: CEP USM, 2001.
16. Hastings M. Abordarea ştiinţei politice. - Iaşi: Institutul European, 2000.
17. Trăsnea O. Valori şi norme politice. - Bucureşti: Editura Politica, 1988.
18. Poede G. Dominaţie şi putere în gândirea lui Max Weber. - Iaşi: Tipografia Moldova, 2002.
19. Sălăvăstru C. Discursul puterii: încercare de retorică aplicată. - Iaşi: Institutul European, 1999.
20. Dahl R. Poliarhiile: participare şi opoziţie. - Iaşi: Institutul European, 2000.
21. Dahl R. The concept of power. // Behavioral Science: Yale University, 1957. p.201-216. http://pcbfaculty.ou.edu/classfiles/MKT6293/WK4_Power_Dep/BS%2057%20Dahl.pdf (vizitat 05.09.2012).
22. Zavtur A., Moşneaga V., Rusnac Gh. Puterea politică şi conflictul social (studiu istorico-politologic). - Chişinău: CEP USM, 1999.
23. Nay O. Istoria ideilor politice. - Iaşi: Polirom, 2008.

Prezentat la redactie
la 23 septembrie 2012

МИГРАЦИЯ И ИНТЕГРАЦИЯ: МОЛДАВСКИЕ ТРУДОВЫЕ МИГРАНТЫ В ЕВРОПЕЙСКОМ СОЮЗЕ

Валерий МОШНЯГА
Республика Молдова, Кишинев, Молдавский государственный университет, факультет международных отношений, политических и административных наук, кафедра политологии
Заведующий кафедрой, доктор-хабилитат политических наук, профессор, заслуженный деятель образования и науки Республики Молдова «Om Emerit»

Валентин ЦУРКАН
Республика Молдова, Кишинев, Молдавский государственный университет, факультет международных отношений, политических и административных наук, лаборатория социологии политики
Заведующий лабораторией, доктор философских наук, доцент

The following article researches the way Moldovan labor migrants integrate into the EU countries. Judging by Eurostat's data, the author notes that the number of legal Moldovan migrants (that came to EU countries for various reasons) has changed noticeably. Thus, the more important reasons for migration are working and family reunification. At the same time, we need to mention that many Moldovan migrants arrive, depart or work illegally and have an irregular status.

Analyzing the primary aspects of Moldovan labor migrants' integration into the accepting states and societies, the author notes that the integration process is two-way: the accepting states set their rules for migrants' integration, and the migrants' own strive to integrate themselves into the new states and societies. The integration process is regarded as a seven-parameter procedure: learning the accepting country's language, job and labour mobility, family reunification, learning, political activity, permanent residential status, citizenship, antidiscrimination. The article shows the difference in understanding the parameters (MIPEX index), which is based on the states national policies. These are exemplified by the most popular European migration countries of Moldovan migrants. This article uses both statistical data and sociological research data, received from interviewing both migrants and experts on the matter from the Republic of Moldova and abroad.

В данной статье рассматриваются вопросы интеграции молдавских трудовых мигрантов в странах Европейского Союза. Опираясь на данные Евростата, автор показывает, что в странах Европейского Союза име-

ется значительное число легальных молдавских иммигрантов, которые прибыли в страны приема на основе различных причин. При этом важнейшими причинами иммиграции, получения легального разрешения являются трудовая деятельность и воссоединение семьи. В то же время отмечается, что значительная часть молдавских трудовых мигрантов прибывает, находится или осуществляет трудовую деятельность нелегально, обладает неурегулированным правовым статусом.

Анализируя основные аспекты интеграции молдавских трудовых мигрантов в принимающее общество, автор отмечает, что процесс интеграции выступает двусторонним процессом, включающим в себя как деятельность государства, проводящего соответствующие политики интеграции мигрантов, гражданского общества, так и стремление самих мигрантов стать неотъемлемой частью общества, страны Европейского Союза. Процесс интеграции молдавских иммигрантов рассмотрен в контексте 7 основных групп параметров, таких как овладение языком, работа и мобильность на рынке труда, воссоединение семьи, доступ к образованию, политическое участие, статус постоянного проживания, гражданство, антидискриминация. В статье показаны различия в понимании этих параметров (индекс MIPEX) на основе страновых национальных политик на примере основных стран притяжения молдавских трудовых мигрантов в ЕС. В представленной статье широко импользуются как статистические данные, так и материалы качественных социологических исследований, опросов трудовых мигрантов и экспертов как внутри Республики Молдова, так и за ее пределами, в государствах Европейского Союза.

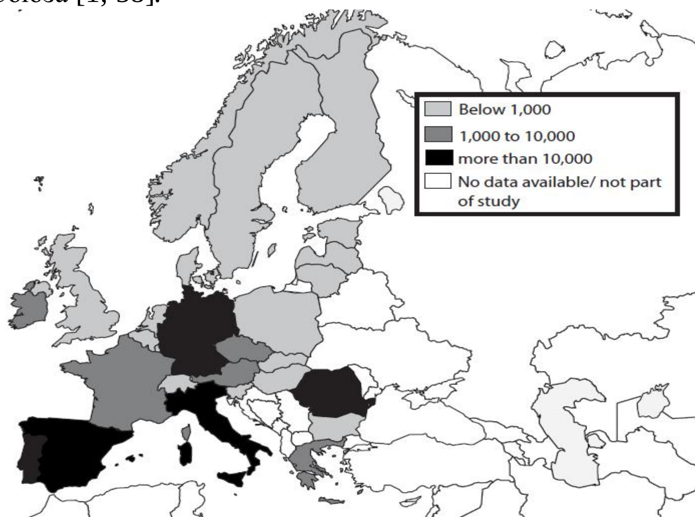
Введение

Становление Республики Молдова как нового независимого демократического государства сопровождалось демократизацией процедуры въезда / выезда из страны. Это совпало с глубоким кризисом, обусловленным как распадом милитаризованной административно-командной экономики Советского Союза, так и низкой эффективностью проводимых социальных и экономических реформ внутри страны. Падение жизненного уровня населения, интеграция в международное демократическое, культурное и образовательное пространство стимулировало рост миграционных настроений населения, которое стало активно эмигрировать как на стационарной (на постоянное местожительство) так и временной (на заработки, учебу и т.д.) основе. При этом вектор эмиграции, во всем многообразии форм ее проявления достаточно диверсифицирован. Среди наиболее популярных регионов и стран выделяются Россия, Украина, США, страны Европейского Союза. При этом Россия и страны Европейского Союза наиболее прив-

лекательны в плане международной трудовой миграции, как легальной, так и нелегальной.

Доля молдавских граждан среди иностранцев, легально проживающих / находящихся в Европейском Союзе, незначительна. В общей сложности их насчитывается 166.977 человек. В процентном соотношении это 0,49% от общего числа иностранцев, находящихся легально в странах ЕС. Однако, в ряде стран Европейского Союза доля молдавских граждан более значительна [1].

Рис.1. Количество молдавских граждан среди населения стран Европейского Союза [1, 58].

Среди отдельных стран молдавские граждане наиболее массово представлены (данные 2009 года) в Италии (89.424 человека, или 53,6% от общего числа молдаван в ЕС-27), Португалии - 21.353 человека (12,8%), Испании - 17.536 человек (10,5%), Германии - 13.214 человек (7,9%), Румынии - 10.450 человек (6,3%), Чехии - 8.435 человек (5,1%). Среди других стран, в которых имеется значительное количество молдаван, отметим Францию, Грецию, Ирландию.

Среди граждан, рожденных вне стран Европейского Союза уроженцев Республики Молдова 181.274 человек, что составляет 0,39% от общего числа граждан, «рожденных в чужой стране». Среди них больше всего проживает в Италии - 83.575 человек (46,1%), Португалии - 20.530 человек (11,3%), Румынии - 44.564 человека (24,6%), Испании - 16.837 человек (9,3%), Чехии - 8.379 человек (4,6%) [1, 57-58].

Большинство молдавских иммигрантов, рожденных в Молдове, это женщины (101.568 человек, 56,03%). В Италии их доля составляет практически 2/3 (63%). В Чехии, Португалии наблюдается преобладание мигрантов мужчин. Это свидетельствует о том, что имеются страны с молдавским мужским или женским мигрантским профилем. В то же время отметим ряд стран, которые характеризуются сбалансированными пропорциями в гендерном распределении молдавских иммигрантов. В первую очередь, это касается Испании, Ирландии [1, 58-59].

Это свидетельствует о том, что на смену индивидуальной миграции мужчин / женщин (в зависимости от странового профиля, обусловленного спецификой спроса на национальном рынке труда), приходит воссоединение семей, что соответствует следующему этапу развития процессов иммиграции, интеграции мигрантов в стране пребывания.

Молдавские граждане, легально находящиеся в ЕС, естественно, обладают соответствующими легальными разрешениями на пребывание в стране приема. При этом имеет место возрастание легальных разрешений, выданных официальными структурами [1, 59-60]. Так, если в 2008 году такими разрешениями обладали 201 986 человек, то в 2009 году – 240.634 человек. Рост составил 16,07%. Однако в 2010 году их численность несколько снизилась, составив 233.809 человек. Число молдавских иммигрантов в ЕС составляет 6,6% от общей численности населения Республики Молдова. Более половины всех разрешений приходится на Италию. В 2008 году ее доля измерялась 51,1% (103.232 человек). В 2009 году она возросла и составила 57,5% (138.274 человек). В 2010 году их доля возросла до 60,28% (140.954).

В Португалии численность молдаван, имеющих легальные разрешения на проживание, в 2008 году составляла 21.147 человек (10,5%). В 2010 году снизилась до 15.641 человека (6,7% от всех молдавских граждан, которые имеют разрешения на постоянное проживание в ЕС). Это объясняется тем, что эти люди подали документы на получение португальского гражданства.

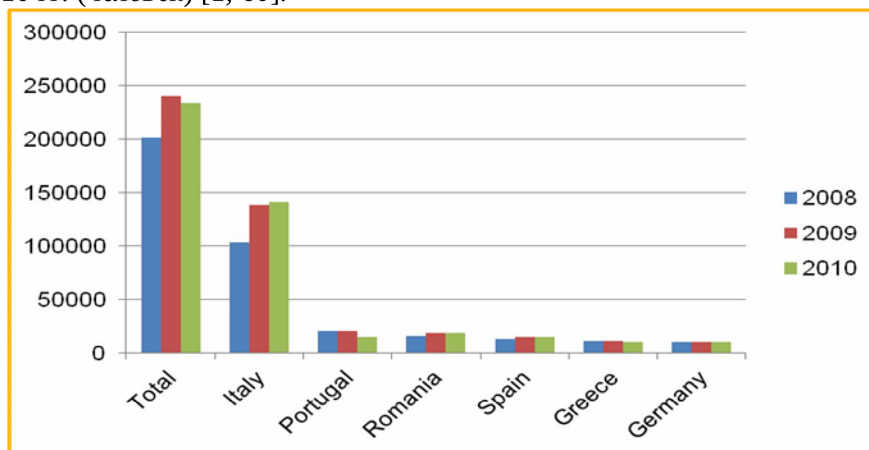
В Румынии в 2008 году постоянно проживало 15.919 молдавских граждан (7,9%). В 2009 году их было 18.497 (7,7%), а в 2010 году – 18.595 (7,9%). Однако следует учесть, что с 2009 года 6.230 молдаван, проживавших в Румынии, стали румынскими гражданами.

В Испании численность молдавских граждан, имеющих разрешение на проживание в стране, растет с каждым годом: в 2008 году – 13.418 человек (6,6%), в 2009 году – 15.342 (6,4%), а в 2010 – 15.045 (6,4%).

В Греции в 2008 году 11.273 молдаван имели легальное разрешение на проживание в стране (5,5%), в 2009 году – 11.809 (4,9%) и в 2010 – 10.814 (4,6%).

Среди других стран отметим Германию (10.387 постоянных молдавских резидента в 2010 году (4.4%), Чехию (7.435 резидентов (3,1%), Кипр (4.107 человек (1.8%), Францию (3.040 человек (1.3%).

Диаграмма 1. Численность молдавских граждан, обладающих разрешением на легальное проживание в странах Европейского Союза, в 2008-2010 гг. (человек) [1, 60].

Молдавские граждане руководствуются различными причинами при иммиграции в страны Европейского Союза.

Семейные причины, воссоединение семьи. В 2008 году на этом основании молдавским гражданам было выдано – 49.681 разрешений (24,6% от общего числа разрешений). В 2009 году их количество увеличилось до 64.003 (26,6%). Это происходит практически во всех странах. Больше всего разрешений по семейным причинам было выдано в Италии, Румынии, Греции [1, 61].

Образовательные причины, прибытие на учебу. В 2008 году получили разрешение на пребывание в стране ЕС-27 по причинам, связанным с учебой – 10.906 человек (5,4%). В 2009 году разрешений на основе этой причины было выдано несколько меньше – 10.569 разрешений (4,39%). Больше всего разрешений на пребывание в стране в связи с учебой было выдано в Румынии, Италии. Суммарная доля этих стран составляет около 80% от общего числа разрешений на учебу [1, 61].

Причины, связанные с трудовой деятельностью, работой. Люди приехали на работу, на заработки [1, 60]. В 2008 году было выдано 96.823 разрешений (47,94%). В 2009 году их количество серьезно выросло и составило в общей сложности 116.374 разрешений (48,36%). Количество выданных разрешений свидетельствует, что это наиболее многочисленная груп-

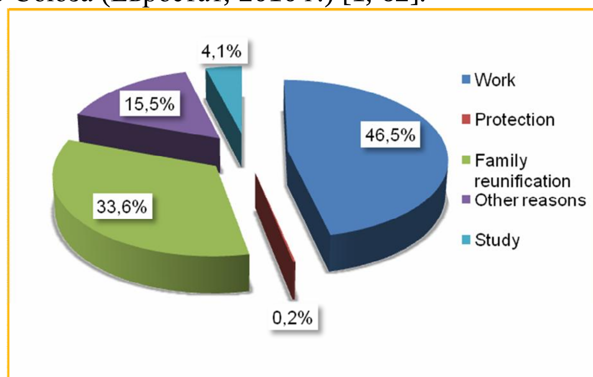
па молдавских иммигрантов в ЕС-27. Несомненным, абсолютным лидером в выдаче разрешений по трудовым причинам является Италия. На втором месте – Чехия.

Сравнительный анализ количества разрешений по семейным причинам и разрешений по трудовым причинам, их динамики в 2008-2009 годы, свидетельствует о том, что рост разрешений на основании семейных причин происходит более бурно. Это, на наш взгляд, говорит о том, что постепенно молдавская иммиграция в страны Европейского Союза начинает приобретать новые черты, обусловленные воссоединением семей, выравниванием гендерной пропорции в половозрастной структуре молдавской иммиграции в ЕС-27. Что, в свою очередь, свидетельствует о том, что люди собираются «пустить корни», осесть, интегрироваться в ЕС.

Другие причины. В 2008 году было выдано 42.414 (21%), а в 2009 году – 47.999 таких разрешений (19,95%). Наблюдается некоторое сокращение количества выданных разрешений. Наиболее массово такого рода разрешения выдаются в Португалии, Италии и Германии.

Однако, отметим, что приведенные выше данные о молдавских гражданах, находящихся в странах ЕС, касаются только тех, кто находится в странах приема легально, обладает легальным статусом на пребывание и трудовую деятельность [1, 61].

Диаграмма 2. Основные причины молдавской иммиграции в страны Европейского Союза (Евростат, 2010 г.) [1, 62].

Те же, кто находится нелегально в странах ЕС, не «попадают» в зону видимости и фиксации статистических структур стран приема. Специфика же молдавской миграции в Европейский Союз состоит в том, что помимо легальной формы она дополняется в значительной степени нелегальной миграцией, которая в основном является трудовой. Масса молдавских трудовых иммигрантов в странах приема обладают нелегальным статусом,

обусловленным нелегальным проникновением, нелегальным проживанием или нелегальным трудоустройством. Это, соответственно, сказывается на процессах их интеграции в странах Европейского Союза.

Трудно однозначно ответить на вопрос сколько в ЕС молдавских нелегальных трудовых мигрантов. Опросы свидетельствуют, что таких людей довольно много. К примеру, только в Италии, основном потребителе молдавских трудовых мигрантов в ЕС, их численность составляет не менее 40 тысяч человек. **Эксперт 5:** *«Согласно официальным данным итальянского правительства на территории Италии легально находится 132 тысячи молдавских граждан. Эта цифра была названа министром иностранных дел Италии Массимо д'Алема во время его визита в Кишинэу в январе этого года. Посольство же оперирует другой цифрой. По нашим данным число молдавских граждан, находящихся в Италии, составляет около 200 тысяч человек. Италия занимает второе место по численности молдавских мигрантов, диаспоры. Большинство из них прибыло в страну нелегально. Мы признательны правительству Италии за то, что из года в год растет число молдавских граждан, которым удается легализоваться в этой стране. Если в 2006 году было предоставлено 5 тысяч рабочих мест для молдавских граждан, по декрету Флусси-2007 года их доля выросла до 6.500. На это рабочие места представили заявления 38 тысяч молдаван. Таким образом, мы выходим к нашим статистическим данным – 132 тысячи плюс другие 38 тысяч»* [15, 105].

Обзор литературы

Проблемы интеграции молдавских граждан в зарубежье не получили еще должного освещения в молдавской научной литературе. Это обусловлено тем, что до сих пор акцент в исследованиях ставился на изучение феномена международной миграции молдавских граждан, выявления ее основных направлений, численности молдавских эмигрантов, в том числе и трудовых. В рамках этих исследований рассматривались и отдельные аспекты проблематики адаптации и интеграции молдавских граждан в отдельных странах ЕС [24; 19; 5; 27; 23; 22; 20; 18 и др.]. В этом плане отметим работу Мошняга В., Руснак Г. Мы строим Европу. И не только… [21].

Однако в целом проблемы интеграции в принимающих странах и возвращения / реинтеграции молдавских граждан на родине начинают исследоваться практически в последние несколько лет. Среди работ, в которых анализируются проблемы интеграции молдавских трудовых мигрантов в зарубежье, и в частности в странах Европейского Союза, назовем монографию В.Мошняги, В.Морару и Г.Руснака, в которой рассматривается трудовая миграция молдавских граждан в Италию [17]. Проблемы возвраще-

ния из стран ЕС и реинтеграции молдавских граждан на родине в условиях мирового финансово-экономического кризиса 2008-2010 годов рассматриваются в работах В.Морару, В.Мошняга, Г.Руснака [15]. В работе В.Мошняги, Е.Бурдельного, Л.Васильевой, Е.Малиновской [16] анализируются как проблемы интеграции мигрантов из стран Восточного соседства ЕС (Беларусь, Молдова, Украина), так и проблемы возвращения и реинтеграции в странах-донорах. При этом отметим, что во второй работе дан сравнительный анализ в контексте стран европейского региона СНГ, восточных соседей Европейского Союза.

Отметим, что все перечисленные работы опираются на данные количественных и качественных исследований по данной проблематике, проведенных как непосредственно самими авторами, так и другими исследователями, занимающимися исследованием проблем миграции молдавского населения.

Методология исследования

Целью данной статьи является рассмотрение проблем интеграции (в том числе и реинтеграции) молдавских иммигрантов в странах Европейского Союза [7, 156].

При написании данной статьи использовался метод анализа вторичных данных, полученных при рассмотрении статистических материалов и результатов социологических исследований, проведенных в Республике Молдова национальными государственными структурами и социологическими службами, международными структурами (Мировой Банк, Международная Организация по Миграции). В то же время при написании статьи использовался эмпирический и аналитический материал, научные гипотезы и выводы, изложенные в работах исследователей проблем международной трудовой миграции молдавского населения. Кроме того, мы использовали и метод анализа первичных данных, полученных в результате собственных социологических исследований, как опубликованных ранее, так и проведенных при подготовке данной статьи.

Мы исходим из того, что процесс интеграции является двухсторонним процессом взаимной адаптации как иммигрантов, так и стран приема (как на уровне государственных политик, так и граждан, населения страны). Данная трактовка интеграции совпадает с подходом, который принят в ЕС [7, 98]. Под интеграцией мигранта понимается процесс превращения иммигранта в неотъемлемую часть принимающего общества [2, 139; 10; 25].

Интеграция рассматривалась на основе методологии MIPEX, когда индекс интеграции национальных политик стран ЕС определяется на основе более 150 параметров, объединенных в 7 основных групп: мобильность на рынке труда; воссоединение семьи; образование; политическое участие;

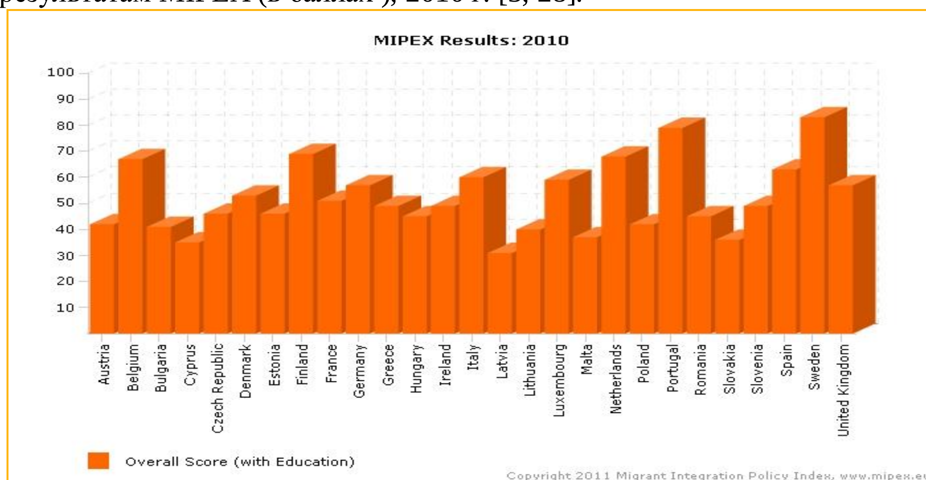
постоянное проживание; гражданство; недискриминация [9; 6; 12; 14]. При этом мы акцентировали внимание на основных странах приема молдавских граждан в ЕС: Германия, Греция, Ирландия, Испания, Италия, Португалия, Румыния, Чехия, Франция (рис.1).

Отметим, что эти индексы сопрягались с восприятием, субъективными оценками мигрантов (в первую очередь, трудовых мигрантов, как составляющих абсолютное большинство молдавских мигрантов в странах ЕС), их реальными действиями по интеграции в общее политическое и социально-экономическое пространство ЕС, дополнялись рассмотрением тех аспектов интеграции, которые, на наш взгляд, характеризуют стремления молдавских граждан к реальной интеграции в страны ЕС.

Интеграция в странах ЕС

Известно, что интеграция является двусторонним движением, предполагает усилия, стремления интегрировать и интегрироваться как со стороны самого мигранта, так и со стороны государства приема, которое разрабатывает и применяет соответствующую политику интеграции иностранных граждан, иммигрантов, которые находятся, проживают и работают на территории данного государства. В рамках Европейского Союза процесс интеграции, реализуемый на основе национального государства в рамках политики интеграции, дополняется соответствующими рекомендациями, стандартами, индексами интеграции на уровне евросоюзных структур [26]. В июле 2011 году Европейский Союз принял и реализует политику интеграции иммигрантов, граждан из «третьих», не-ЕС стран [4].

Диаграмма 3. Общий индекс интеграции мигрантов в странах ЕС по результатам MIPEX (в баллах), 2010 г. [3, 28].

Известно, что страны Европейского Союза не равноценны с точки зрения индекса политики интеграции в целом. Среди основных стран приема молдавских граждан разброс достаточно существенен, отличается практически в полтора раза, если сравнивать количественные показатели лидеров и аутсайдеров (данные 2010 года). Ряд стран обладают индексом выше среднеевропейского (52 очка): Португалия (79), Испания (63), Италия (60), Германия (57). У других индекс ниже среднеевропейского: Франция (51), Греция (49), Ирландия (49), Чехия (46), Румыния (45) [9, 11].

Качественное сравнение показывает, что все эти страны располагаются в двух основных группах: группа с нейтральным индексом (6 стран); и группа с благоприятным (в основном) индексом (3 страны). То есть, наиболее востребованные молдавскими иммигрантами страны Европейского Союза проводят политику интеграции, которая характеризуется в целом достаточной открытостью, позитивным пониманием и воплощением процессов интеграции. И, при этом, имеются определенные изъятия или недостаточная реализация интеграции для всех или определенных групп иммигрантов из третьих стран, не являющихся членами ЕС [9]. В том числе это касается и иммигрантов из Республики Молдова.

Среди наиболее привлекательных для молдавских мигрантов стран отметим, Португалию, Испанию, Италию, Грецию, Ирландию, которые до недавнего прошлого были странами массовой трудовой эмиграции населения и испытывают потребность в рабочей силе. Эти страны характеризуются толерантным отношением местного населения к трудовым мигрантам. Пример Португалии, проводящей одну из наиболее толерантных политик интеграции мигрантов в Европейском Союзе, в этом плане достаточно показателен [8].

Язык.

Процесс интеграции мигрантов начинается с овладения языком страны приема. Язык, как известно, выступает основным и главным инструментом общения между мигрантом и принимающим обществом. Страны приема придают процессу овладения языком серьезное влияние. Требование владеть языком страны иммиграции пронизывает все основные группы параметров индекса интеграции. Знание профессионального языка выступает условием для успешного продвижения на рынке труда, реализации принципа трудовой мобильности. Знание языка является необходимым атрибутом для получения статуса постоянного проживания и гражданства, воссоединения семьи (для членов семьи иммигранта) и др. Так, если в 1999 году только в Германии был экзамен на знание языка / интеграции

для получения постоянного статуса проживания, то сегодня эта практика узаконена и используется и в других странах (Португалия, Чехия, Италия) [9].

Отметим, что языковая интеграция молдавских граждан в большинстве стран Европейского Союза в основной своей массе проходит достаточно успешно. (Исключение составляет греческий язык, который не имеет аналогов в молдавской действительности).

Это вызвано, во-первых, тем, что население Молдовы по своим родным и используемым в стране языкам общения принадлежит к языковым группам, на которых говорят многие страны Европейского Союза. Естественно, задача овладения языком облегчается. Так, отметим близость романской языковой группы для молдаван, тюркской языковой группы для гагаузов, славянской языковой группы для русских, украинцев, болгар, всех русскоязычных граждан Молдовы. **РИ.6.** *«Язык мне давался легко, тем более что он похож с молдавским»* [17, 33].

Упомянем и то, что имеется определенная близкая социальная и языковая среда для молдавских мигрантов в странах ЕС, сложившаяся через еврейско-молдавскую диаспору в Германии, Израиле, других странах. Сегодня русскоязычная среда во многих европейских странах является ощутимым явлением. Аналогичная картина наблюдается и с румыноязычной средой в Европейском Союзе, которая также получила широкое развитие вследствие активного формирования румынской диаспоры на европейском континенте в последние 20-25 лет.

Во-вторых, в молдавской системе школьного и университетского образования изучаются многие языки стран Европейского Союза: румынский, английский, французский, испанский, итальянский, немецкий, болгарский языки. Несомненным достоинством постсоветского образования явилось то, что языковая подготовка серьезно улучшилась. Многие выпускники лицеев свободно владеют несколькими иностранными языками.

Кроме того, в-третьих, подчеркнем, что многие молдавские граждане в качестве подготовки к эмиграции, в том числе и трудовой, посещали курсы по изучению языка будущей страны приема. **РИ.33:** *«знания об Италии были поверхностными, а выбор был осознанным и готовился тщательно. Я записалась на курсы по изучению языка, ознакомилась с законами, и традициями»* [17, 21]. Правда, подчеркнем, что это не является массовым явлением, что объясняется, чаще всего, необходимостью срочного выезда на вакантное рабочее место в стране приема.

Однако не все так просто. Трудовые мигранты, выезжающие в Испанию и пытающиеся изучать язык дома, до выезда, нередко сталкиваются с испанской спецификой – необходимостью владеть диалектом соответствующего испанского региона. **РЕ.6:** *«я ходил на курсы по изучению испанско-*

го языка в своем городе. И полагал, что выкручусь, усовершенствовав язык на месте. Однако, разговорный язык в области, где я находился, отличался от того, что я изучал дома, и потому мне было трудно работать. Но уже через две недели я приноровился» [18, 142].

Практика показывает, что в силу этих причин молдавские трудовые мигранты в отличие от мигрантов из Украины и России достаточно быстро овладевают разговорной речью, без посещения специальных языковых курсов [13].

Эксперт 7: *«Молдаване, работающие в Италии, в этом отношении справляются очень хорошо, благодаря тому, что итальянский язык является языком романской группы, очень похож на румынский язык. Это несомненный плюс для молдаван. Если учить язык самостоятельно, пользуясь учебником или словарем, то изучение языка может продолжаться не два месяца. Если же вступать в контакт с местным населением и общаться на улице или на работе, то процесс овладения языком будет значительно короче, около месяца»* [15, 101].

Исследования показывают, что основная масса молдавских граждан стремится овладеть языком страны пребывания. Несомненно, что это связано в первую очередь с пониманием того, что знание языка обеспечивает более широкий доступ на рынок труда, возможность найти хорошую и высокооплачиваемую работу. Однако нельзя забывать, что изучение / владение языком страны означает, кроме того, и уважение к самому народу, его культуре и традициям.

В ходе проведенных социологических опросов мы не встретили трудовых мигрантов, не владеющих языком страны приема. Более того, люди говорили с гордостью, что они владеют языком [5]. Были респонденты, которые подчеркивали, что они и думают, и общаются с молдаванами, и пишут стихи на португальском [8], итальянском, других языках.

РИ.16. *«Не скажу, что знаю в совершенстве этот красивый язык, но стремлюсь учить правильно. До сих пор мне удавалось давать частные уроки математики итальянским детям и даже перевести на итальянский стихи, которые пишу в свободное время»* [17, 32-33].

Правда, отметим, что *«у основной массы молдавских трудовых мигрантов это чаще всего не литературный язык»*, **Эксперт 6** [15, 104]. Поэтому возможности для лучшего трудоустройства и профессионального роста достаточно ограничены. Нередко люди подчеркивают, что возможности овладения языком ограничены языковой (лингвистической) средой, в которой они живут или работают. **РТ.40:** *«Сначала было трудно – языка не знал. Но потом язык я выучил. Однако, это язык разговорный, не литературный. Поэтому спектр приложения сил очень ограничен… Да и язык учить было сложно. Нас на фабрике большинство было молдаване. Толь-*

ко трое итальянцев. Общение в основном на молдавском языке. Соответственно, круг общения ограничен одними и теми же людьми … С кем практиковаться в языке, если нет никакого общения с итальянцами?»

Работа, мобильность на рынке труда.

Успешность интеграции трудового мигранта в новый социум зависит от наличия работы, возможности зарабатывать деньги на свое пропитание и проживание, на содержание своей семьи на родине или в стране пребывания, если она находится рядом.

Отметим, что привлекательные для молдавских мигрантов страны не однородны в плане мобильности на рынке труда. По этому критерию выделяются несколько групп [9, 13]: группа с благоприятным индексом (Португалия – 94, Испания – 84), группа с благоприятным (в основном) индексом (Германия – 77, Италия – 69, Румыния – 68). С индексом ниже среднеевропейского (57 очков): группа с нейтральным индексом (Чехия – 55, Греция – 50, Франция – 49); группа с неблагоприятным (в основном) индексом (Ирландия – 39). Преимущество лидера над аутсайдером количественно измеряется в 2,4 раза.

Раскрывая качественное отличие между странами, отметим, что самая благоприятная ситуация существует в тех странах, где мигрант, обладающий правом на проживание и на работу, обладает теми же шансами на рынке труда, как и граждане страны. С первого дня пребывания в стране он и члены его семьи могут обращаться в поисках работы в частный и общественный сектор. Государство признает его квалификацию, полученную за границей. Мигрант может улучшать свои профессиональные качества посредством курсов повышения квалификации и учебных стипендий. Государство стимулирует мигранта, оказывая помощь в решении специфических потребностей, таких, к примеру, как овладение профессиональным языком и др. Служба занятости помогает выявить уровень профессиональной подготовки и использовать государственные услуги для трудоустройства. Трудоустроенный мигрант обладает теми же правами, как и любой другой работник в стране.

Срединное положение (нейтральный индекс) существует там, где не все иностранные резиденты, обладающие правом на работу, имеют равный доступ на рынке труда, в системе образования или к услугам трудоустройства. Например, только граждане страны и граждане стран ЕС пользуются равными шансами в общественном секторе и лучшими процедурами признания дипломов, полученных за пределами ЕС. Большинство иммигрантов могут воспользоваться общественными услугами для трудоустройства. Однако основным слабым моментом является наличие социальной поддержки, фокусированной на специфических потребностях мигрантов.

Такая помощь очень редка, особенно для женщин-мигрантов или молодых людей. Если мигрант нашел работу, он пользуется теми же условиями труда и доступом к профсоюзам, как и все граждане. В то же время эти работники, выплачивающие все налоги, отлучены от некоторых форм системы социальной безопасности.

В то же время наиболее неблагоприятно там, где мигрант не может полностью участвовать в экономической жизни страны, утрачивает свои амбиции и профессиональные качества. Он должен ожидать 5 лет, чтобы получить те же права на труд, образование и открытие собственного бизнеса, которыми обладают граждане страны. Но и тогда ему не разрешена трудовая деятельность в ряде секторов экономики и профессий. Работу он должен искать самостоятельно, без всякой поддержки или индивидуальной помощи, учитывающей его специфические потребности. Его квалификация, полученная за границей, не признается. Мигрант нередко отказывается от профессиональной карьеры, чтобы получить работу, которую он сумел найти. Предприниматели не обязаны предоставить ему те же условия работы и социальную страховку как его коллегам по работе.

Как показывает практика, иммигранты имеют лучший доступ и специализированную поддержку в странах с исторической иммиграцией. Франция оказывает помощь мигрантам, но в то же время не эффективно использует экономический потенциал мигрантов, закрывая для них многие сектора в экономике. В то же время в странах, которые недавно стали зависеть от работников-мигрантов (Чехия, Италия, Испания, Португалия), предоставляют им равные права как работникам, но игнорируют их специфические потребности, обусловленные рождением за рубежом. Румыния является страной, которая наименее подготовлена в плане будущих миграционных потребностей. Отмечается, что за последние годы больше легальных резидентов получили равный доступ для трудоустройства, повышения квалификации на курсах в таких странах как Греция, Испания, Португалия [9, 13].

К примеру, в Италии в 2007 году из 64.526 молдавских легальных трудовых мигрантов работали без перерыва, то есть 252 дня, 51.149 человек. Женщины составляют 2/3 всех легально занятых. Молдавские трудовые мигранты заняты в сфере услуг (особенно, домашние услуги и забота о больных и престарелых) – 2/3, в промышленности и строительстве – 22,1%, в рыболовстве и сельском хозяйстве – 5,2%. Не указали сферы занятости 6,9% [17, 14]. Общим является то, что основная (подавляющая) масса мигрантов не работает в соответствии с полученными знаниями, квалификацией, опытом работы, полученным на родине, вне страны приема в Европейском Союзе.

Зарплата у молдавских трудовых мигрантов, как мужчин, так и женщин, значительно ниже, чем зарплата в среднем по трудовым мигрантам. Это объясняется тем, что заработная плата в сфере услуг на 50% ниже, чем в других секторах (данные по 2004 году).

Эксперт 6: *«Месячная зарплата: согласно опросу, проведенному L'IMPS (национальный институт социального предвидения) составляют от 650-1000 евро в месяц для женщин и 1000-1500 евро для мужчин»* [15, 109].

Некоторая, незначительная часть молдаван фиксируется в сфере бизнеса. Если в 1998 году было отмечено только 2 индивидуальных предприятия молдавских граждан в Италии, то в середине 2008 года их было зафиксировано 1.493 (96,1% после 2002 года; 40% - в последние 2 года). Основная масса молдавских бизнесменов сосредоточена в строительстве – 70,2% (по всем трудовым мигрантам в Италии – 39,1%) и торговле – 8,2% (по всем трудовым мигрантам – 35,0%). Это свидетельствует о том, что формирование молдавского бизнеса в Италии идет тем же путем, как и у других этнических групп трудовых мигрантов. Правда, с определенным запаздыванием. В последнее время молдавские граждане начинают быстро «учиться». Как указывает газета «La Republica. Metropoli» (2009 г., 7 июня) на 31 декабря 2008 года в Италии было зарегистрировано 2.245 предприятий, созданных молдавскими гражданами. Для сравнения гражданами Украины на этот период было зарегистрировано в Италии 2.213 предприятий [17, 14-15].

Естественно, что такое положение в мобильности на рынке труда характерно для легального трудового мигранта. Ситуация с нелегальным трудовым мигрантом значительно сложнее и в лучшем случае может приближаться к наименее благоприятной ситуации. Отсутствие государственной помощи и поддержки в поиске работы, отказ от профессиональной карьеры и статуса, социальная незащищенность и зависимость от доброты и человечности патрона, неравноценность оплаты труда, отсутствие медицинской страховки, социальной защиты и поддержки. К сожалению, среди молдавских трудовых мигрантов, много таких, кто испытал прелести как нелегального, так и легального пребывания и трудоустройства, легального пребывания мигранта из «третьих», не-ЕС стран.

Говоря о поисках работы, легкости / сложности ее нахождения в стране приема, трудовые мигранты называют ряд факторов, которые определяют успешность ее нахождения и получения. В первую очередь, знание языка страны. **РЕ.12:** *«Возможно, но трудно самостоятельно найти работу за границей. Для этого надо знать язык и чтобы документы были в порядке»* [18, 150].

Во-вторых, учет менталитета работодателя, который не возьмет неизвестного человека на работу. **РИ.33.** *«Можно ли найти работу самостоятельно? Можно, но очень трудно, просто не каждый из нанимателей решится взять в свой дом постороннего человека. Поэтому чаще всего всё происходит через рекомендации знакомых»* [17, 39].

В-третьих, профессионализм соискателя рабочего места. В-четвертых, наличие легального статуса трудового мигранта. В-пятых, наличие информации о существовании рабочих мест. Поиск работы посредством активизации социального капитала, миграционных сетей: своих родственников, знакомых и друзей, находящихся на работе в Европейском Союзе. Отметим также и такую форму как использование современных коммуникационных возможностей (интернет) для поиска работы. **РЕ.9:** *«Думаю, что возможно найти самостоятельно работу за границей, особенно в случае, если ты являешься хорошим специалистом и владеешь государственным языком. Надо искать в интернете, в специализированных газетах или обращаться напрямую к работодателю»* [18, 146].

В-шестых, помощь, содействие, рекомендация со стороны того, кто знает патрона лично и кого знает и уважает работодатель как по профессиональным, так и личностным качествам. То есть наличие и использование существующих социальных сетей, родственников, знакомых трудового мигранта. **РИ.13.** *«Там, в Италии, я (с помощью своей родственницы) обратилась в агентство, чтобы мне нашли работу. При этом надо было заплатить 50 евро за услугу. Работу мне быстро нашли... Я работала сиделкой в одной семье»* [15, 121].

РЕ.9: *«Родственники, знакомые, которые работают в Испании, – вот те, кто в большинстве своем оказывают помощь молдаванам в трудоустройстве. Они используют свои связи, знакомства и трудоустраивают мигранта или посредством трудового контракта от своего работодателя, или посредством рекрутерской сети в Испании»* [18, 150].

РТ.36: *«Да, мне пришлось иметь дело с людьми, устраивающими тебя на работу. Это были румыны, украинцы, болгары, которые искали и продавали свое рабочее место. Если у тебя не было легальных документов, то они устраивали тебя на базе своих документов. Тебе платили меньше, потому что они брали свой комиссионный сбор»* [15, 131].

Получает ли трудовой мигрант заработную плату, равную зарплате местного жителя, гражданина страны ЕС? Обобщая сказанное мигрантами, можно сделать вывод, что за ту же работу трудовой мигрант получает меньше. На величину заработной платы влияет много факторов: продолжительность рабочего дня; профессионализм работника; легальный / нелегальный статус; законопослушность работодателя, его стремление соблюсти законы страны в отношении трудового мигранта и т.д.

РИ.34. *«Если у молдавского трудового мигранта документы в порядке, то он может получать заработную плату, такую же, как и итальянский гражданин .... Но мы, молдаване, молодцы, работаем столько, что даже забываем о себе и иногда получаем и большую зарплату»* [17, 177].

РИ.33. *«Я знаю, что мигранту платят больше, так как чаще всего он устроен неофициально. Однако я также знаю очень много случаев, которые мне рассказывали мои знакомые, что иногда нанимают на работу мигранта, а когда приходит день зарплаты, просто-напросто увольняют и не платят»* [17, 172-173].

РТ.24: *«Да, иногда патрону выгоднее взять на работу мигранта, потому что он ему платит меньше, чем испанцу. Особенно, если это малое или среднее по размерам предприятие. Крупные фирмы так не делают. Для выполнения определенных работ испанцы требуют более высокой зарплаты, и в этом случае патроны нанимают иностранцев»* [15, 131].

Адаптация и интеграция иммигранта в значительной степени зависит от наличия и функциональности его правовой и социальной защиты в стране пребывания. Наиболее зримо проблемы правовой и социальной защиты трудовой мигрант воспринимает на уровне оплаты его труда и труда местного жителя, наличии медицинской страховки, использовании свободного времени, возможности и реальности защищать свои права в государственных структурах, суде страны пребывания.

РЕ.3: *«Спрашиваете, если за одну и ту же работу трудовой мигрант получает меньше чем гражданин страны приема? Да есть такие ситуации. И у нас на фирме, к примеру, испанец получает больше чем мы, потому что мы являемся иностранцами и платим други налоги. Нам так объяснили. Был у нас случай, когда одному румыну не выплатили всю зарплату. И он обратился в суд. Профсоюзы помогли ему и патрон выплатил ему все и даже больше.*

В отношении прав человека. Не знаю таких ситуаций, чтобы трудовой мигрант защищал свои попранные права в судебных инстанциях. Очень трудно судиться с ними, особенно если иностранец, не очень знаешь их законы и язык... Находясь в Испании, ощущаю определенное различие в правах по сравнению с Молдовой. Как бы ни было хорошо, но здесь в Испании я иностранец и у меня другие права, в Молдове же по-другому: больше знаешь, но права практически не соблюдаются» [18, 152].

РЕ.12: *«Я сам был в такой ситуации, когда трудовой мигрант получал меньше, чем гражданин страны. Когда меня звали устанавливать уличную рекламу, мне платили меньше, чем испанцам. Им давали 80 евро за день, а мне - только 55-60.*

Защита прав в суде – лучше не попадать перед лицом закона, потому что в Испании суд может длиться долгое время и нужны деньги, чтобы оплатить услуги адвоката» [18, 153].

<u>РТ.39:</u> *«Остаться в Италии мы не хотим. Да, стремимся получить итальянское гражданство. Если ты - итальянский гражданин, то пенсия у тебя больше. Мы ведь оба уже предпенсионного возраста и должны думать о будущем. Если ты не итальянский гражданин, то пенсия у тебя маленькая, на уровне социальной. Мы же уже отработали достаточное количество лет, чтобы получать пенсию. И сами понимаете, что получать социальную пенсию и пенсию итальянского гражданина, которая значительно больше … Все понятно, обсуждать не надо. Сравнение не в пользу трудового мигранта. Даже с легализацией»* [15, 167].

Социальная защита предполагает не только наличие у работника рабочего места, гарантированной и оплачиваемой в соответствии с установленными государством стандартами заработной платы, но и медицинской страховки.

<u>РИ.52.</u> *«Имеются проблемы с медицинской помощью, так как страховок нет, а платная помощь очень дорогая. Поэтому, мы все проблемы оставляли до возвращения домой. По возможности, конечно. А если было необходимо, то оказывали помощь друг другу сами: делились своими лекарствами, медицинской консультацией. Среди нас ведь и врачи были и есть, помогали разбираться. У меня был случай, когда я упал, ударился. У меня был приступ эпилепсии. Мне помогли работавшие со мной мигранты. Лечился я в домашних условиях»* [17, 215].

Отсутствие работы, социальной и правовой защищенности толкает многих на антиобщественные и антигуманные действия.

<u>Эксперт 5:</u> «*Практически ежедневно имеем экстренные случаи: смерти, депортации, случаи, когда полиция приводит молдавских граждан, чтобы выправить проездные документы и т.д. И усыновление, и брошенные дети, и молдавские граждане, которые находятся в итальянских тюрьмах это также наши граждане. В прошлом году было выявлено 15 молдавских детей, привезенных родителями и брошенными на произвол судьбы в Италии. В 2008 году пока не имеем таких случаев. Они находятся в учреждениях, которые занимаются воспитанием детей. Не думаю, что тот, кто бросил ребенка в чужой стране, имеет право называться родителем.*

В настоящее время в итальянских тюрьмах находится 190 молдаван. Согласно итальянскому законодательству заключенные имеют право на помощь со стороны посольства, если они такую помощь попросят. Даже в ситуациях, когда расследование еще не завершено. Как в миланском случае, когда в качестве подозреваемых рассматриваются молодая девушка

и ее мать из Республики Молдова. Об этом много говорилось и в итальянских, и в молдавских масс-медиа» [15, 135].

Молдавские власти предпринимают определенные усилия для того, чтобы облегчить интеграцию молдавских иммигрантов в странах ЕС. В этом смысле отметим подписание соглашений в области трудовой миграции. Такое соглашение было подписано с Италией (2003 г.), в настоящее время ведутся переговоры по вопросам разработки и подписания соглашения, касающегося деятельности смешанных предприятий.

В 2008-2010 годы Республикой Молдова были подписаны двусторонние соглашения в сфере социальной защиты трудовых мигрантов с рядом стран Европейского Союза: с Болгарией (подписано 5 декабря 2008 года, вступило в действие 1 сентября 2009 года); с Португалией (подписано 11 февраля 2009 года, вступило в действие 1 декабря 2010 года); с Румынией (подписано 27 апреля 2010 года, вступило в действие 24 сентября 2010 года); с Люксембургом (подписано 14 июня 2010 года). В то же время ряд стран, заинтересованных проблемой регулирования миграционных потоков, выразили желание начать переговоры с Республикой Молдова по этому вопросу [28, 8]. В 2011 году эта практика была продолжена: с Португалией (26 октября 2011 года); с Чешской Республикой (29 ноября 2011 года); с Австрией (5 сентября 2011 года), с Эстонией (19 октября 2011 года).

Воссоединение семьи.

Как и по отмеченному выше параметру, среди отмеченных нами и выделяемых молдавскими трудовыми иммигрантами стран, выделяется несколько групп [9, 15]. Группа с благоприятным индексом (Португалия – 91, Испания – 85), группа с благоприятным (в основном) индексом (Италия – 74, Чехия – 66, Румыния – 65, Германия - 60). С индексом ниже среднеевропейского (60 очков): группа с нейтральным индексом (Франция – 52, Греция – 49); группа с неблагоприятным (в основном) индексом (Ирландия – 34). Ирландское отставание обусловлено, на наш взгляд, спецификой страны, отличающейся закрытым островным и небольшим по объему рынком труда. Количественное преимущество лидера над аутсайдером практически измеряется в 2,7 раза.

Как отмечают эксперты MIPEX самая благоприятная ситуация имеется в тех странах, в которых семьи успешно воссоединились и обладают социокультурной стабильностью, позволяющей стать активными членами общества. Семья мигранта не из ЕС обладает теми же правами и возможностями, что и семья граждан ЕС. По приезду мигрант предоставляет заявление на воссоединение с женой (мужем, партнером), детьми, зависимым родителям и дедушкам/бабушкам. Процедура бесплатна и проста. Власти не имеют оснований для отказа, если заявление правдиво и не представля-

ет угроз общественной безопасности. Государство благоприятствует воссоединению семей, помогая с доступом в школы, на работу, к социальным программам.

В то же время наименее благоприятная ситуация в этой области характеризуется тем, что мигрант, находящийся отдельно от семьи имеет мало перспектив интеграции в сообщество, в котором он живет. Ему необходимо долгое время ждать, чтобы стать резидентом, обладающим длительным статусом проживания. Но и тогда закон признает только простую нуклеарную семью. Спонсоры реинтеграции семьи должны выполнить трудные условия, не имея поддержки властей. Только те, кто обладает высокими доходами, стабильным рабочим местом и высоким баллом на тестах по языку / интеграции могут жить вместе со своей семьей. Процедуры оформления документов длительны, требуют больших затрат и носят скрытый характер. Закон обязывает членов семей зависеть от спонсора, потому что не предоставляет им право работать или пользоваться благами социальной помощи. У них нет разрешения на автономное проживание, даже если спонсор умирает, разводится или издевается над ними.

Для средне благоприятной ситуации характерно то, что большинство иммигрантов имеют право на воссоединение семей. Страны с запретительным пониманием семьи стремятся ввести обременительные условия для спонсора. Страны же с расширительным пониманием семьи часто стремятся ограничить условия, исходя из уважительного отношения к семье. Соискатели должны доказать «стабильный и достаточный» доход, часто больший чем необходим гражданам соответствующей страны, живущим на социальную помощь. Ряд стран требует знание языка или интеграцию. Но, учитывая то, что все больше стран делают так, это требование расширяется и на жен/мужей иммигрантов перед их приездом. Семьи получают разрешение на гарантированное проживание, равные права. Однако, для получения разрешения на автономное проживание, они сталкиваются с периодами длительного ожидания и тяжелых условий.

Известно, что гарантированная семейная жизнь это важное условие для интеграции иммигрантов. Как показывают результаты исследования, данный подход в большей степени характерен для Испании, Португалии, чем для Италии. В центрально-европейских странах благоприятные законодательные условия соседствуют с исключительно скрытыми процедурами. В последние годы Греция, Испания создают более благоприятные условия для реинтеграции семей, проводя политику соответствия национальных подходов и политик стандартам ЕС [9, 15].

Позитивное отношение к воссоединению семей со стороны государств приема было замечено мигрантами. Так, уже на рубеже 2003-2004 года молдавские власти отмечали рост в 2,5 раза количества выданных па-

спортов детям [15, 58]. И этот процесс продолжается сегодня, приобретает более зримые формы. Из Молдовы в 2011 году выехало (в рамках воссоединения семей) на постоянное местожительство за границу (не только в страны ЕС) 28 тысяч детей [11].

РИ.39: *«есть закон о том, что легальные работники, имеющие вид на жительство, могут подать заявление на въезд в Италию своих родственников, запросить для них визу на воссоединение семьи. Из знакомых, которых я приобрёл в Риме, я знаю несколько семей, которые так и сделали. И сейчас живут все вместе в Италии»* [17, 191].

Благодаря проводимой политике интеграции семей устанавливается более сбалансированная половая структура молдавского мигрантского сообщества за рубежом. В этом отношении наиболее показательны примеры Испании и Ирландии. Меняется демографическая структура, растет количество детей, как привезенных в рамках политики реинтеграции семей, так и уже рожденных в стране приема в воссоединившейся семье.

Позитивные подвижки в этом плане имеют место и в других странах. Так в Италии, основном потребителе молдавских трудовых мигрантов в Европейском Союзе, женщины составляют 2/3 всех легализованных молдавских трудовых мигрантов.

Таблица 1. Динамика численности легальных молдавских трудовых мигрантов в Италии (2001-2010 гг.) [17, 9].

год	*всего*	*% женщин*
2001	4.356	...
2002	6.861	71,9
2003	36.361	71,0
2004	37.971	69,0
2005	47.632	66,0
2006	55.803	65,1
2007	68.591	66,4
2008	89.424	66.4
2009	105.600	68.2

В то же время данные о рождениях детей среди молдавских мигрантов позволяют глубже понять состояние интеграционных процессов, увидеть их тенденцию. Согласно данным Ми-нистерства внутренних дел Италии в 2001-2006 годах было зарегистрировано рождение 2.043 детей, у которых родители являются гражданами Республики Молдова.

Таблица 2. Динамика рождения детей, у которых родители являются гражданами Республики Молдова (2001-2006 гг.) [17, 13]

год	*2001*	*2002*	*2003*	*2004*	*2005*	*2006*	*Всего*
всего детей	55	69	135	467	603	714	2.043

Образование.

И по критерию доступ к образованию интересующие нас страны также неоднородны. Выделяются 4 основных группы [9, 17]: группа с благоприятным (в основном) индексом (Португалия – 63), группа с нейтральным индексом (Испания – 48, Чехия – 44, Германия - 43, Греция – 42, Италия – 41). С индексом ниже среднеевропейского (39 очков): группа с неблагоприятным (в основном) индексом (Франция – 29, Ирландия – 25), группа с неблагоприятным индексом (Румыния – 20). Количественное преимущество лидера над аутсайдером измеряется в 3,2 раза.

Наиболее благоприятные политики интеграции в области образования характеризуются тем, что любой ребенок, который живет в стране, может пройти путь от детского сада до университета и получить самые высокие результаты, на которые он способен. Если у ребенка иммигранта есть какие-то нужды, то он получит от государства дополнительную помощь. Педагоги обучены признавать эти нужды. Ребенок имеет право на дополнительные занятия и обучение языку страны. Школа особым образом вовлекает родителей в процесс обучения их детей. Все дети могут записаться на курсы языка и культуры своих родителей. Школа придерживается межкультурного подхода в обучении. Ребенок, вместе с одноклассниками и педагогами учится жить в мультикультурном обществе.

В то же время наименее благоприятная ситуация с политиками в области образования характеризуется следующим: школа не выступает двигателем интеграции детей мигрантов. Многие дети, которые живут в стране, не имеют даже права на полное образование. Ограниченное число школ / проектов затрагивают идею интеграции. В большинстве случаев ребенок мигранта живет такой же жизнью, как и его одноклассники. И учителя не видят в этом проблемы. Они не имеют возможности установить контакт с родителями, которые говорят на другом языке и происходят из другой социальной среды. Часто ребенок недостаточно владеет ни языком своих родителей, ни языком страны, в которой живет. Это объясняется тем, что поддержка обучению языку слабая или полностью отсутствует. В результате ребенок, как и другие дети иммигрантов, попадает в менее качественную школу, в которой также не знают и не учат культурному разнообразию.

Ситуация срединного уровня характеризуется тем, что мало школ осуществляет оценку знаний, полученных ребенком до приезда в страну приема. Дети имеют право посещать детские сады и обязательную школу. Они имеют доступ к общим мерам поддержки отстающих учеников. Однако, специфику детей из семей мигрантов, чаще всего не замечают [9, 17].

В 2007-2008 учебном году в системе образования Италии зафиксировано 12.564 молдаван. При этом рост учащихся по отношению к 2006-2007 учебному году составил 21,0%.

В 2007-2008 учебном году в детских дошкольных учреждениях – находилось 9,0% молдаван; в начальной школе – 29,7%; в средней школе – 27,1%; в высшей школе – 34,2%. Сравнение с аналогичными показателями по категории всех мигрантов в Италии свидетельствует о том, что основная масса молдавских учащихся не рождена в Италии, а приехала в результате воссоединения семей.

Молдавских студентов больше всего в университетах Падуи и Рима (Университет «Sapienza»). Наиболее привлекательными являются факультеты экономики; медицины и хирургии [17, 14].

Эксперт 1: *«Многие учителя испанских школ и лицеев с восхищением говорят об успехах молдавских детей в овладении испанским языком и культурой»* [18, 148].

РТ.15: *«Наши дочки учатся в португальской школе. Учатся хорошо. Значительно лучше своих португальских одноклассников. Младшая – второклассница. С ней и у нее в школе проблем нет. Со старшей сложнее. Девочке уже 15 лет. Ее одноклассницы одеваются значительно лучше ее, ее же высмеивают, обижают. Думаю, что причина не только в том, что она хуже одета, но и потому, что она лучше учится. А она плачет, злится, не хочет идти в школу. Проблема адаптации и интеграции в этом возрасте воспринимается особенно остро. Она хочет домой, в Кишинев».*

РТ.17: *«наш старший сын учится в лицее и через два года его закончит. Он хорошо учится, является гордостью школы. У него один из самых высоких показателей по школе. С этим показателем (средним баллом), если он его сохранит до конца обучения в лицее, он сможет поступить в университет, в том числе и на медицинский факультет. У ирландцев медицина одна из самых, если не самая престижная специальность, и очень сложно поступить в медицинский университет. Надо набрать по результатам учебы в лицее более 90 процентов максимальных показателей»* [15, 175-176].

«В 2011 году этнический молдаванин, студент лиссабонского технического университета был признан лучшим студентом Португалии» [8].

Политическое участие.

И по этому параметру среди стран ЕС нет однозначно интеграционной политики [9, 19]. Группа с благоприятным (в основном) индексом (Ирландия – 79, Португалия – 70, Германия - 64), группа с нейтральным индексом (Испания – 56, Италия – 50, Франция – 44). С индексом ниже среднеевропейского (44 очков): группа с неблагоприятным (в основном)

индексом (Греция – 40), группа с неблагоприятным индексом (Чехия – 13, Румыния – 8). Количественное преимущество лидера над аутсайдером практически измеряется в 9,9 раза. По этому параметру существует наибольший разрыв между интересующими нас странами ЕС.

Наиболее благоприятный индекс интеграции в этой области, когда предоставляет равные шансы для участия в политической жизни для всех резидентов. Иммигранты обладают такими же гражданскими свободами как и граждане страны приема. Иммигрант может голосовать и быть кандидатом на местных выборах и пользоваться политическими правами после нескольких лет легального проживания в стране. Он может участвовать в региональных выборах, может быть избран и даже руководить иммигрантской консультативной структурой на местном, региональном или даже национальном уровне. Государство информирует иммигрантов об их политических правах и поддерживает формирование гражданского общества иммигрантов.

Наименее благоприятна ситуация, когда иммигрант не может воздействовать на политические решения на местном, региональном или национальном уровне, касающиеся его жизни. Государство ограничивает его фундаментальные гражданские права. Иммигрант не может создавать политические ассоциации, быть членом политической партии или журналистом. Только граждане могут голосовать. Он живет в городе, в котором власти даже не консультируются с мигрантами. Государство не проводит никаких политик стимулирования иммигрантов к участию в политической жизни. Ассоциации, которые представляют его интересы, не могут рассчитывать на государственное финансирование.

Средне благоприятная ситуация характеризуется тем, что большинство иммигрантов имеют мало возможностей получить информацию и улучшить политики интеграции в этой области. Неграждане ЕС могут быть кандидатами на местных выборах в 13 странах, голосовать на местных выборах – в 7 странах, на национальных выборах - в 2 странах (Португалия и Великобритания). Консультативные структуры существуют на местном уровне в 15 странах, на национальном уровне в 11 странах. Однако они создают незначительные возможности для активного участия мигрантов в совершенствовании политик. Около половины стран финансируют политическую деятельности мигрантов, в трети стран мигрантов информируют об их политических правах.

Предоставление гражданских и политических прав мигрантам – это индикатор доверия страны приема. Практически ни в одной стране Центральной Европы этого нет. 11 стран, большинство из Центральной Европы, имеют еще законы, которые не предоставляют иммигрантам основные политические права. Только Ирландия и Португалия предоставляют такие

же широкие возможности, как и скандинавские страны, Бельгия и Нидерланды. Эксперты MIPEX отмечают, что в этом плане необходимы конституционные изменения в Германии, Италии, Испании, сильная политическая воля во Франции.

Практика показала, что страны предоставляющие право голоса мигрантам имеют более широкие возможности для создания сильных консультативных структур. Политическое участие = право голоса + консультативные структуры (1970 г.). Обновлен интерес к консультативным структурам в Италии, Франции, Испании, Португалии, Ирландии, к праву голоса (Чехия, Греция). Национальные суды содействуют обеспечению гражданских прав (Испания). Консультативные структуры появляются тогда, когда власти принимают их во внимание (Португалия). Право голоса является более стабильным атрибутом. Его непросто добиться, но и отозвать труднее [9, 19].

Отметим, что гражданскими правами пользуются легальные мигранты, в том числе и молдавские граждане, проживающие в странах ЕС. К сожалению, мы не обладаем информацией относительно того, как они реализуют свое право голоса, участвуя в местных, региональных или даже национальных выборах стран приема. Полагаем, что активность не очень высока.

Участие в работе иммигрантских консультативных структур получило большую популярность. В Италии, Португалии, Испании, Греции в ряде муниципальных мигрантских консультационных структур молдавские граждане, обладающие легальным статусом проживания, являются членами руководства. *«Такая ситуация имеет место, к примеру, в Риме, других городах Италии. Имеются также случаи, когда они были или и сегодня являются руководителями таких консультационных комиссий»*, **Эксперт 6**.

Постоянное (долгосрочное) проживание.

По этому параметру отмеченные страны делятся на две группы [9, 21]: группа с благоприятным (в основном) индексом (Испания – 78, Португалия – 69, Италия – 66, Чехия – 65). С индексом ниже среднеевропейского (59 очков): группа с нейтральным индексом (Греция – 56, Румыния – 54, Германия – 50, Франция – 46, Ирландия – 43). Количественное преимущество лидера над аутсайдером измеряется в 2,8 раза.

Наиболее благоприятная ситуация в этом плане означает, что в определенный момент все легальные иммигранты имеют право самостоятельно решить остаться ли им на постоянное местожительство в стране. Процедура оформления проста и бесплатна. Единственный момент, который нуждается в прояснении, связан с аспектами безопасности страны или правдивости представленной информации. Иммигрант может опротестовать от-

каз / отзыв в предоставлении права на постоянное проживание. Позитивное решение по оформлению статуса постоянного проживания означает, что иммигрант обладает теми же правами как и граждане страны.

Наименее благоприятная ситуация характеризуется тем, что иммигрант будет постоянно рассматриваться как имеющий «временный» легальный статус, без реальных возможностей интегрироваться. Посредством системы различных видов разрешений статус постоянного проживания становится трудно достижимым. При этом этот статус увязывается, должен соответствовать критериям доходов и трудовой занятости. Вследствие сложности и дороговизны, отсутствия бесплатных курсов и учебных материалов мигрант даже не может попробовать сдать экзамен на знание языка и интеграции. Даже если он выдержал экзамен, его статус все равно остается нестабильным.

Средне благоприятная ситуация проявляется в том, что обладатели разрешения на постоянное местожительство могут жить, работать, учиться, выходить на пенсию как и граждане. Однако они должны выполнять определенные условия. Некоторые обладатели разрешений не могут получить статус постоянного жительства даже после 5 лет легального проживания в стране. Более того, эксперты MIPEX отмечают, что происходит ужесточение требований для получения статуса постоянного проживания: требования, которые ранее были необходимы для получения гражданства, стали требованиями для получения статуса постоянного проживания в Германии, Франции, Греции [9, 21].

В 2010 году [1, 62] разрешение на постоянное (долгосрочное) проживание имели 36.290 человек (15,5% от общего числа разрешений, полученных молдавскими иммигрантами в Европейском Союзе).

Отметим, что для значительной части молдавских трудовых мигрантов проблема получения статуса постоянного проживания нередко осложняется тем, что они сначала должны пройти этап перехода от нелегального статуса к легальному временному статусу, решая в дальнейшем вопросы получения статуса постоянного проживания.

От того, легально или нелегально человек находится в стране, зависит решение подавляющего большинства проблем, с которыми он сталкивается в мигрантской жизни. Большинство опрошенных мигрантов находится в стране пребывания легально. В то же время имеются и нелегальные мигранты, как и те, кто сумел изменить свой статус с нелегального на легальный. Как показали наши исследования по строителям в ЕС и в России, в странах ЕС значительно легче, больше возможностей трансформировать нелегальный статус в легальный [21, 25].

Таблица 3. Правовой статус нахождения молдавских трудовых мигрантов в принимающей стране (в процентах).

Правовой статус	***Россия***	***Европейский Союз***
Был изначально		
Нелегальный	82,7	78,1
Легальный	13,5	29,8
Изменен		
с нелегального на легальный	11,5	42,6
с легального на нелегальный	-	2,1
Стал в последствии		
Нелегальный	71,2	27,6
Легальный	25,0	70,3
Нет ответа	3,8	2,9

Представляет интерес мнения людей о плюсах и минусах как легального, так и нелегального статуса пребывания в Италии, Испании, других странах ЕС. У нелегального мигранта больше рисков быть обманутым, пойманным, депортированным и больше опасностей сорваться, переступить и нравственный, человеческий, и государственный закон.

PE.9: *«Конечно, существуют существенные различия между легальным и нелегальным трудовым мигрантом, в первую очередь в сфере защиты прав и свободы передвижения. Нелегальный мигрант более подвержен стрессам и социально незащищен. Легальный мигрант обладает правами согласно законодательству об иностранцах, может беспрепятственно вернуться на родину. Не думаю, что выгодно быть нелегальным мигрантом. То, что ты не платишь социальных выплат, не освобождает тебя от проблем, напротив, это лишь увеличивает стрессовое состояние»* [18, 151].

PE.4: *«Первое время я был на нелегальном положении, затем при помощи брата и его друзей легализовался. После легализации я почувствовал, что обладаю большим количеством прав и свобод в стране пребывания.*

В первую очередь, среди проблем, с которыми сталкивается трудовой мигрант, отметил бы нахождение работы, так как от нее зависит все: и оплата жилья, питания и отдыха. У нелегального трудового мигранта гораздо меньше прав и хуже отношение работодателей и местных жителей. Я сейчас имею вид на жительство в стране моего пребывания и считаю, что у меня здесь больше прав и свобод.

Выгоднее быть нелегалом только в том плане, что не надо платить налоги. Чтобы трансформировать нелегальный статус в легальный надо иметь хорошую работу у порядочного патрона» [18, 152].

РИ.48. *«А решение вопроса с легальной работой, - зависит от хозяев. Если они оформляют документы, то платить налоги придется самому. Из той зарплаты, которую получаешь. То есть, твой заработок уменьшается на приличную сумму. Если хозяева не хотят оформлять документы, то налоги платят они сами»* [17, 208].

РИ.33. *«Когда человек находится легально, он намного спокойнее себя чувствует в отличие от нелегала. Он спокойно ходит по улице, не переживает, что его остановят для проверки документов. Легальным мигрантам легче устроиться на работу»* [17, 173].

Гражданство.

Группа с благоприятным индексом (Португалия – 82); группа с благоприятным (в основном) индексом (Италия – 63); группа с нейтральным индексом (Франция – 59, Германия – 59, Ирландия – 58, Греция – 57). С индексом ниже среднеевропейского (44 очка): группа с неблагоприятным (в основном) индексом (Испания – 39, Чехия – 33; Румыния – 29) [9, 23]. Количественное преимущество лидера над аутсайдером измеряется в 2,8 раза.

Самая благоприятная ситуация в этой области заключается в том, что все резиденты, которые проживают и видят свое будущее в данной стране, получают полную поддержку для получения гражданства и полноправного участия в политической жизни. Все граждане могут иметь двойное гражданство. Ребенок, рожденный в стране от родителей иммигрантов, становится гражданином по рождению (принцип почвы), также как и все другие дети. Мигрант, рожденный в другой стране, может получить гражданство после 3 лет легального проживания в стране. Иммигрант имеет право на гражданство, если не имеет судимости в недавнем прошлом. Тест на знание языка и курс по гражданству бесплатны для соискателя, проводятся профессионально.

Самая неблагоприятная ситуация характеризуется тем, что государства, которые не стимулируют принятие гражданства, сознательно создают долговременный дефицит: дети и внуки мигранта считаются иностранцами. Для принятия гражданства иммигрант должен прожить не менее 12 лет в стране. Новый гражданин (бывший иммигрант) не может иметь двойного гражданства, хотя это допускается для граждан. Кроме того отметим и другие условия, усложняющие процесс принятия гражданства: наличие высоких доходов, оплата пошлины (1500 евро). Дорогостоящие, скрытные и трудные экзамены на знание языка и интеграцию. Процедура

целиком скрытная, без юридического надзора. Отзыв гражданства у нового гражданина возможен в любой момент

Средне благоприятная ситуация заключается в том, что двойное гражданство и принцип почвы становятся нормой для всех стран. Большинство этапов процедуры являются отбивающими желание получить гражданство. Для получения гражданства в среднем надо ждать не менее 7 лет. Причина в требованиях к получению статуса постоянного жительства. Половина стран обуславливает получение гражданства доходами и высокими пошлинами. У соискателей требуют знания языка на высоком или не конкретизированном уровне. Часто соискателям не оказывается необходимая помощь для прохождения тестов. Существуют достаточно скрытные процедуры принятия решения о гражданстве. Однако соискатели могут опротестовать решение и воспользоваться некоторыми механизмами защиты от безгражданства и отзыва гражданства.

Ирландия, Франция, Германия, Греция, Португалия предоставляют иностранным резидентам более благоприятные возможности для получения гражданства. Эксперты MIPEX отмечают, что в Германии более четко сформулированы тесты, сопровождаются курсами адекватной подготовки. В то же время резко возросли пошлины (Италия, Ирландия) [9, 23].

В последнее время численность молдавских граждан, которые подали заявление на получение гражданства одной из стран ЕС, возросло [1, 59]. В 2010 году это осуществили 4.931 человек (данные Евростата не включают информацию о заявлениях, поданных молдаванами в Румынии). В 2009 году таковых было 10.909. За период 2000-2010 годы 43.882 молдавских гражданина стали гражданами одной из стран Европейского Союза (в основном Румынии, Португалии, Италии, Болгарии, Германии, Великобритании, Ирландии).

В 2009 году 2.896 бывших молдавских гражданина стали гражданами Португалии. В 2010 году их стало еще на 2.675 больше, составив в целом 5.571 человек. Однако это только второй показатель. На первом месте – Румыния, которая предоставляет («восстанавливает») гражданство гражданам Республики Молдова. На третьем месте – Италия: 1.060 случаев предоставления гражданства (2010 г.) [1, 59].

Это объясняется тем, что ранее, для получения гражданства Италии требовалось длительное легальное проживание в стране (10 лет). В силу этого, к примеру, за период 2003-2007 гг. итальянское гражданство получили 879 человек. Основная масса получили путем женитьбы: молдаванки вышли замуж за итальянца. Один гражданин Молдовы получил итальянское гражданство вследствие натурализации.

Несомненно, что для получения итальянского гражданства пытались использовать и такой канал как фиктивная женитьба. **РИ.39.** *«Был один*

приятель, который женился на итальянке. Так к нему на протяжении года приходили домой из разных социальных служб с проверкой. Хотели убедиться, что брак не фиктивный. Проверяли сколько зубных щёток в ванной, есть ли совместные фотографии, общая ли у них спальня и так далее. Проводили беседы по поводу того, собираются ли они заводить детей, всё ли у них нормально, не собираются ли разводиться. А вообще фиктивные браки у них в стране довольно распространены. Даже есть негласная цена – итальянец / итальянка берёт от десяти тысяч евро, кому как повезёт, или кто как сторгуется» [17, 13].

Недискриминация.

Группа с благоприятным индексом (Португалия – 84); группа с благоприятным (в основном) индексом (Франция – 77, Румыния – 73, Ирландия – 63, Италия – 62). С индексом ниже среднеевропейского (59 очков): группа с нейтральным индексом (Греция – 50, Испания – 49, Германия – 48, Чехия – 44) [9, 25]. Количественное преимущество лидера над аутсайдером измеряется в 1,9 раза.

Самая благоприятная ситуация характеризуется тем, что все резиденты, независимо от их происхождения могут бороться с дискриминацией. Любой человек может предпринять действие против любой формы дискриминации и инструментов ее проведения.

Как свидетельствует практика и результаты социологических опросов, молдавские граждане, находящиеся на заработках в странах Европейского Союза, не испытывают дискриминации по расовым, политическим, религиозным основаниям. Это обусловлено как политиками интеграции и антидискриминации, проводимыми как в рамках ЕС, так и в каждой отдельно взятой стране. В то же время это объясняется и тем, что молдавские граждане демонстрируют высокую способность и готовность адаптации и интеграции в принимающем обществе, стремятся соблюдать законы и нормы поведения в стране приема, овладевают языком, не выделяются особенно по внешнему виду, который может вызывать неприязнь и опасения со стороны местного населения. Подчеркнем, что это объясняется так же и тем, что молдаване принадлежат к европеоидной (белой) расе, исповедуют христианство (православие или протестантизм). Общая численность молдавских граждан цыганской национальности незначительна. При этом, они в основном находятся на заработках в России или же, как свидетельствуют данные болгарских исследователей, используют болгарское гражданство при нахождении и трудовой деятельности в Европейском Союзе [29].

В то же время опросы показали, что определенная дискриминация все же имеет место.

РТ.52: *«Я была на месячной стажировке в Италии, в Милане. Ко мне приехала повидаться из Франции сестра, которая замужем и уже 8 лет живет в городке недалеко от Канн. Мы гуляли по Милану, сели в городской автобус. Автобус был переполнен. Люди буквально висели друг на друге. Однако отношение людей даже в таких условиях было очень доброжелательным. Между собой мы переговаривались на румынском (молдавском) языке. Стоящая рядом женщина, итальянка, проявила интерес к нам и спросила, на каком языке мы говорим. Я ответила, что на румынском языке. Видели бы вы ее лицо…*

Вокруг нас сразу же возникло пустое пространство, люди отхлынули от нас. Мы почувствовали их страх и настороженность. Никакой благожелательности уже не было и в помине … Выйдя из автобуса, мы долго обсуждали этот факт и пришли к выводу, что такое отношение итальянцев является результатом нецивилизованного поведения, преступности со стороны румынских граждан, в первую очередь цыган. Я после этого решила никогда больше не буду говорить, что я говорю на румынском. Только на молдавском языке».

Отметим, что многие молдавские граждане, имеющие румынский паспорт, дающий им право беспрепятственного нахождения в странах ЕС, по этой же причине не очень акцентируют свое румынское гражданство, подчеркивая, что они граждане Республики Молдовы. Молдавский паспорт не вызывает у населения стран ЕС такой настороженности.

Дискриминация чаще всего проистекает из статуса гражданина страны, не являющейся членом ЕС (из «третьей страны»), и особенно, из нелегального статуса трудового иммигранта, что отражается на его трудовой деятельности, заработной плате, социальной защищенности. **РИ.39.** *«Вообще всем бы посоветовал работать заграницей только легальным путём. Ситуация, в которой находится нелегальный работник, пребывающий на территории Италии, дает возможность воспользоваться слабостью его положения и работник становится полностью незащищенным и, как правило, получает заниженную зарплату. Часто "нелегалов" просто "кидают", потому что знают, что жаловаться им некому. В любом случае закон не будет на их стороне»* [17, 189].

Адаптация и интеграция мигрантов в стране приема является очень сложной и неоднозначной проблемой. Она зависит от многих факторов: от особенностей иммиграционной политики страны приема, от взаимодействия государства с гражданским обществом, от толерантности местного населения по отношению к мигрантам.

Успешность интеграции в принимающее общество молдавские трудовые мигранты увязывают с возможностью свободного передвижения, въезда в страны ЕС, в целом, с проводимой страной иммиграционной полити-

кой. Они отмечают позитивные моменты и в то же время видят и определенное ужесточение, сложности в оформлении въездной визы и др. Возможно, что эти проблемы связаны с современным экономическим и финансовым кризисом, необходимостью защиты своих граж¬дан на рынке труда.

РЕ.9: *«Я оценила бы испанскую миграционную политику как консервативную, закрытую, особенно в отношении мигрантов из Восточной Европы. Тем не менее, созданы механизмы приема мигрантов и их интеграции. Чаще всего мигранты легализуются посредством решений, которые принимает правительство в отношении нелегальных мигрантов или посредством заявок на трудоустройство, предоставляемых работодателями»* [18, 148].

И.35. *«Италия – одна из тех стран, которая предоставила полные права тем, кто приехал сюда работать, легализовала их, предоставила место работы. Считаю, что они поступают хорошо, проводят очень хорошую миграционную политику»* [17, 50].

РИ.39. *«Италия предоставляет ежегодно квоты для молдавских гастарбайтеров. Это хорошо!»* [17, 51].

РИ.6. *«В Италии в последнее время несколько ужесточилась миграционная политика, хотя иногда бывают моменты, когда власти идут навстречу иммигрантам, как например легализация людей, находящихся в стране незаконно»* [17, 51].

Эксперт 6: *«Нелегальные мигранты не обращаются ни к кому, боятся, чтобы их не выявили, особенно после принятия закона об экстрадиции (2008 год) в результате выборов нового правительства … Молдавские мигранты очень плохо знают законодательство, у них очень мало информации об итальянской миграционной политике и практике»* [15, 136].

Важную роль в процессе интеграции трудового мигранта играют отношения с представителями органов власти (полицией и др.).

РЕ.12: *«Существует много организаций, которые оказывают помощь мигранту. Однако если есть какие-то проблемы, лучше всего обратиться в полицию. Зависит от того, что это за проблема»* [18, 155].

РИ.40. *«Итальянская полиция хорошо обучена и понятлива»* [17, 54].

РИ.38. *«Итальянская полиция самая демократичная полиция в мире. Тебя задержат только тогда, если увидят, что ты нарушаешь. В остальном – иди своей дорогой. Они входят в твое положение, культурные и в то же время очень строгие в отношении тех, кто нарушает законы государства»* [17, 54].

Большую роль в социальной адаптации и интеграции трудовых мигрантов играют институты гражданского общества, особенно католическая церковь. Ее позитивную роль в социально-психологическом самочувствии отмечают все мигранты, независимо от наличия личной религиозности

трудового мигранта. Однако церковь выполняет не только функцию окормления паствы, но и оказывает посильную помощь в существовании трудовых мигрантов (как легальных, так и нелегальных), предлагая им кров, еду, одежду, помощь в поисках работы, социальной и правовой защите.

РИ.11. *«Церковь помогает всем мигрантам, кто бы не обратился. Еда, одежда, для вас или для детей. Или просто место для ночлега. Лечение, если вы туда обратились, то обязательно получите. Церковь, главным образом католическая, но есть и православные храмы (итальянские). В румынских селах также есть православные (румынские) церкви. Там служат на румынском, а также читают на греческом и русском языках»* [17, 112].

Верующие получают духовно-нравственную поддержку в храмах Русской или Румынской православных церквей. В этом плане отметим также и деятельность молдавских священников в Италии, других странах ЕС. Молдавская митрополия, входящая в состав Русской православной церкви стремится направить своих священников, способных вести проповедь на молдавском (румынском) или русском языках, на работу в зарубежье, где имеется значительное число молдавских прихожан.

Эксперт 8: *«Сегодня многие православные верующие из нашей республики выехали за границу, в зарубежье, как правило, в Россию, Италию, Португалию, другие страны Европейского Союза. Но и там, находясь далеко от родного дома, в большинстве своем в католических странах, наши христиане чувствуют потребность исповедывать веру, в которой они были крещены, исповедываться, получать священное таинство, молиться на родном языке.*

В этих условиях Православная церковь Молдовы не осталась в стороне от своих верующих. Поэтому в составе патриархата Русской православной церкви, департамента внешних сношений были основаны многие православные приходы для молдавских верующих, находящихся за пределами страны» [15, 147].

Респонденты отмечают также позитивную роль неправительственных организаций, социальных служб, призванных помочь мигранту в процессе социальной адаптации и интеграции.

РЕ.3: *«В то же время хочу отметить, что можно найти защиту в церкви. У них есть много организаций, которые оказывают помощь иностранцам, особенно марокканцам, арабам. В случае необходимости лучше всего обратиться в церковь или «Красный крест», Гражданскую гвардию»* [18, 156].

РИ.12. *«Социальные службы очень сильные. Помогают бедным, больным, инвалидам. Причем помощь эта реальная. Возьмите общественные организации, помогающие нашим мигрантам. Одно из самых известных и*

больших организаций это "Caritas". Туда может обратиться кто угодно, никому не откажут в помощи. Помощь самая разнообразная» [17, 55].

Эксперт 1: *«политика социальной интеграции иностранных мигрантов в Испании носит активный характер, действует ряд неправительственных организаций, которые оказывают социальную и психологическую помощь мигрантам. Среди них назовем такие как ARES, основанную в 1998 году, культурную ассоциацию OBATALA, которая оказывает услуги по информированию и социальной помощи румынским и молдавским мигрантам. Очень много общественных организаций оказывают волонтерские услуги по интеграции мигрантов. Волонтеры из числа медиков и учителей во внерабочее время оказывают бесплатные услуги мигрантам. Также активную роль играет Церковь и Красный Крест, которые оказывает помощь и предоставляют бесплатные обеды всем мигрантам. Например, Красный Крест размещает в своих лагерях мигрантов, которым негде жить. Правда, в последнее время многие социальные действия сокращены вследствие кризиса, поразившего Испанию»* [18, 148].

Снятию ностальгии, стресса за пределами родины, решению многих животрепещущих и важных для трудового мигранта вопросов в сфере поиска работы, жилья, получения совета, установления новых межличностных контактов, в целом интеграции в стране приема помогают активно складывающиеся молдавские сообщества за рубежом, формирующаяся молдавская диаспора [27].

РЕ.9: *«эти контакты с представителями молдавской диаспоры, которые выехали из страны и легально живут за границей, несут и определенный «интерес» для мигранта: где остановиться по прибытии или где найти более высоко оплачиваемое место работы. Несомненно, что иногда помогают друг другу советом. Например, если есть проблемы, то куда обратиться ... Не существует в Испании молдавских этнокультурных организаций, но существуют ассоциации помощи иностранцам. В Испании есть много румынских ассоциаций, куда приходят и наши, молдавские соотечественники»* [18, 159].

РИ.39. *«В Италии существует целая молдавская диаспора, куда можно обратиться за любой помощью. Там все друг за друга горой! … У нас даже были, и уверен, что и до сих пор есть, места и заведения, куда ходили только молдаване! ... Друзьями и знакомыми все обзаводились с лёгкостью. Но, конечно, чаще всего это были наши соотечественники. В этом нет ничего странного: свои люди в чужой стране, - как тут не сдружиться»* [17, 58].

РИ.4. *«Находясь за рубежом, как-то по-другому начинаешь осознавать важность родного языка, своей культуры. Боже, с какой радостью,*

если у меня получалось, я ходила на «Мэрцишор», какие-то другие культурные мероприятия, связанные с Молдовой» [17, 60].

Эксперт 6: *«Для улучшения жизни молдаван в Италии, по моему мнению, надо установить более прочное сотрудничество между гражданами, посольством в Италии и правительством Республики Молдова, в плане продвижения инициатив по информированию о социально-экономическом развитии в Молдове и о молдавских сообществах за границей.*

Кроме того, ощущается необходимость создания ассоциации молдавских граждан, с участием представителей правительства Республики Молдова на индивидуальной основе. Ассоциация не должна иметь целью посылку молдавских граждан на работу за рубеж. Она должна оказывать помощь и поддержку тем, кто уже находится в Италии, так и тем, кто хочет вернуться в Молдову» [15, 158].

В заключении отметим, что процесс социальной адаптации и интеграции иммигрантов в странах Европейского Союза выступает как сложный двусторонний процесс, в котором участвуют как принимающее общество, так и сами иммигранты. В ЕС накоплен значительный опыт интеграции мигрантов, осуществляются целенаправленные политики в этой области. Процесс интеграции носит комплексный характер и касается всех сфер жизни общества, распространяется на политическое участие, работу и трудовую мобильность, проживание, доступ к гражданству, системе образования, системе социальной и правовой защиты, обеспечению фундаментальных, гражданских и политических прав, реализацию языковых, религиозных, социокультурных потребностей людей. В то же время принимающие государства ожидают от иммигранта готовность и желание интегрироваться в новый для них социум, правовое, социально-экономическое и культурное пространство. Для создания более благоприятных условий разрабатываются общие в рамках ЕС подходы, осуществляется политика приведения национальных практик в соответствие с общими коммунитарными стандартами.

Молдавские иммигранты в странах ЕС, независимо от причин, которые вынудили людей выехать из страны, демонстрируют высокий уровень интеграции, стремление войти в принимающее общество на правах законопослушных граждан и цивилизованных людей. Успешность их интеграции в странах ЕС во многом зависит и от политик молдавского государства, его сотрудничества как со странами приема, так и с международными структурами в обеспечении прав и свобод молдавских граждан, их правовой и социальной защите за рубежом.

Литература

1. Cirlig V., Mosneaga V. Migration Movements between Moldova and the REU: Policies and Numbers. // ICMPD. Research Papers drafted within the framework of the “Building Training and Analytical Capacities on Migration in Moldova and Georgia (GOVAC)” project. Internship to ICMPD, September 2011. - Vienna, OstWest Media, 2012, p.42-75.
2. Choenni C. Integration policy in the Netherlands. // Labour migration. Management issues and migrant workers rights’ protection in Russia: Scientific Series “International Migration of Population: Russia and the Contemporary World” / Iontsev V. (Ed.) - Moscow: TEIS, 2005. — Vol.14, 2005, p.137-147
3. Chubinidze N., Kevlishvili M. Citizenship policies in Georgia and the European Union. // ICMPD. Research Papers drafted within the framework of the “Building Training and Analytical Capacities on Migration in Moldova and Georgia (GOVAC)” project. Internship to ICMPD, September 2011. – Vienna, OstWest Media, 2012, p.9-41.
4. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: European Agenda on the Integration of Third-country Nationals, SEC (2011) 957 final, http://ec.europa.eu/home-affairs/doc_centre/immigration/ docs/agenda/1_EN_ACT_part1_v10.pdf
5. Deleu E. I migranti moldavi in Italia. // Observatorio romano sulle migrazioni. V raporto. – Roma, Idos, 2009.
6. Engels D., Koopmans R. Germany‘s First Integration Indicator Report by the Federal Government Commissioner for Migration, Refugees and Integration. Concept, Findings and Development. Presentation. // 61th International Study Congress WAR “Integration and identity“, Leiden, Netherlands, 21-24 September 2011.
7. European Migration Network Asylum and Migration Glossary 2.0. – European Migration Network, January, 2012. (http://www.emn.europa.er)
8. Гоиш П. Основные аспекты интеграции иностранцев в Португалии. Презентация на «круглом столе»: Современная миграция: конец толерантности? // Мировой Общественный Форум «Диалог цивилизаций», 10-я ежегодная сессия, Родос, Греция, 3-7 октября 2012.
9. Huddleston Th., Niessen J., Chaoimh E.N., White E. Migrant Integration Policy Index III Romania, 2011 (http://www.mipex.eu)
10. Krieken, van, P. The EU Integration Agenda – Pros and Cons. Presentation. // 61th International Study Congress WAR “Integration and identity“, Leiden, Netherlands, 21-24 September 2011.

11. Lutenco V., consilier al prim-ministrului Republicii Moldova pentru probleme sociale. Participare la “masa rotunda” la “Fabrica”. // PUBLICA TV, 15 septembrie 2012.
12. Marik-Lebeck S. Austria’s Integration Indicators of the National Action Plan for Integration – Concept, Findings and Development. Presentation. // 61th International Study Congress WAR “Integration and identity“, Leiden, Netherlands, 21-24 September 2011.
13. Marques J.C., Gois P. Imigran□ii din Europa de Est în Portugalia: asemănări □i deosebiri între ucraineni, ru□i □i moldoveni. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). nr.4 (XLIII). - Chişinău: CEP USM, 2008, p.81-103
14. Marxer W. National Integration Report: Liechtenstein. Presentation. // 61th International Study Congress WAR “Integration and identity“, Leiden, Netherlands, 21-24 September 2011.
15. Морару В., Мошняга В., Руснак Г. Маятник миграции. – Кишинэу, Sirius, 2012.
16. Мошняга В., Бурдельный Е., Васильева Л., Малиновская Е. Проблемы реинтеграции и возвращения трудовых мигрантов из Европейского Союза в страны Пограничья. – Вильнюс, ЕГУ, 2012.
17. Mosneaga V., Moraru V., Rusnac Gh., Turcan V. Fațetele unui proces: Migrația forței de muncă din Republica Moldova în Italia. - Chisinau, Prime-Tierra, 2011.
18. Мошняга В., Цуркан В., Слободенюк Г. Испания глазами молдавских трудовых мигрантов. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Nr.3 (XLVI). - Chişinău: CEP USM, 2009, p.134-172.
19. Mosneaga V., Luptak M. Česko v plánech a strategiích moldavských pracovních migrantů. // Drbohlav D. (ed.) Nelegální ekonomické aktivity migrantů (Česko v evropském kontextu). – Praha, Karolinum, 2008, s.203-210
20. Мошняга В., Руснак Г., Цуркан В. Принудительный труд молдавских трудовых мигрантов-мужчин в контексте СНГ – Европейский Союз (по результатам социологических исследований). // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). – Chişinău: USM, nr.4 (XXXV), 2006, p.66-129.
21. Мошняга В., Руснак Г. Мы строим Европу. И не только… - Кишинев, Молд. ГУ, 2005.
22. Мошняга В. Молдавские гастарбайтеры в СНГ и “старом” зарубежье: (сравнительный анализ по результатам социологических исследований). // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiza politica). Partea XVIII. – Chişinău, USM, 2002, p.61-84.

23. Мошняга В. Молдавские гастарбайтеры в Западной Европе: состояние и проблемы. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XVII. – Chişinău, USM, 2001, p.113-134.
24. Perciun V. Migratia de munca in Israel. // Populația Republicii Moldova în contextul migrațiilor internaționale. Vol.II. - Iaşi, Pan-Europe, 2006, p.99-109.
25. Roßkopf R. Integration and identity. Concepts – Challenges – Universal Guidelines. Presentation. // 61th International Study Congress WAR "Integration and identity", Leiden, Netherlands, 21-24 September 2011.
26. Secretary-General of the European Commission, Commission Staff Working Document, The consolidation of the EU framework on integration, Report to the 2010 Ministerial Conference on Integration Brussels, 9.3.2010, SEC(2010) 357
27. Слободенюк Г. Механизмы социальной интеграции эмигрантов из Республики Молдова в Португалии (на примере Культурного Центра Молдовы «Centro Cultural Moldavo»). // Populația Republicii Moldova în contextul migrațiilor internaționale. Vol.II. - Iaşi, Pan-Europe, 2006, p.174-183.
28. Grecu L. Protec□ia socială a cetă□enilor moldoveni care muncesc în alte □ări – situa□ia actuală □i perspectivele pe viitor. // Popula□ie □i dezvoltare (Buletin de informa□ie □i analiză în demografie), martie, 2011 (5). http://unfpa.md/images/stories/Popul_dezv/Populatie_Dezvoltare_Nr_5.pdf
29. Marushiakova E., Popov V. Roma Migration in Europe: Trends and Challenges. Presentation. // Migratory Bridges in Eurasia, Moscow, Russia, 6-7 November 2012

Поступила в редакцию
30 октября 2012 года

COMPARTIMENTUL
RELAȚII INTERNAȚIONALE

GEOSTRATEGIA ÎN ANALIZA MEDIULUI INTERNAȚIONAL CONTEMPORAN

Constantin ESANU
Republica Moldova, Chişinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Ştiințe Politice şi Administrative, Catedra Relații Internaționale
Doctor habilitat in istorie, profesor

Viorica ȚÎCU
Republica Moldova, Chişinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Ştiințe Politice şi Administrative, Catedra Relații Internaționale
Doctorandă

This article aims at development of two objectives: first, to provide a support a more general introduction to theoretical debates in the confrontation of ideas on issues of geostrategy contemporary second aims to draw attention to the fact that theoretical and methodological are more than necessary given that most subjects in international relations is upgrading both conceptual and categorical apparatus and analysis techniques to meet the challenges of the international environment.

Introducere

Geostrategia, prin prisma rolului pe care îl are în cadrul funcționării sistemului internațional, suscită şi până în prezent un interes constant, creând dezbateri şi controverse în rândul specialiştilor din domeniul ştiințelor politice, materializate în abordări teoretice diverse, pe măsura importanței sale. Creşterea în complexitate şi dinamism a vieții internaționale, ca urmare a sfârşitului Războiului Rece şi accentuării procesului de globalizare a determinat atât teoreticienii, cât şi analiştii în geostrategie să perfecționeze metodele de cercetare pentru înțelegerea factorilor care determină schimbarea poziției actorilor în structura relațiilor internaționale, modificarea comportamentului acestora în mediul internațional şi cauzele care au condus la transformarea lumii atât în plan regional, cât şi global. În acest articol, nu intenționăm să analizăm termenul în utilizarea pe care a avut-o inițial, esențialmente militară, în raport cu forța sau cu ideea întrebuințării forței. Gânditorii militari au redactat în timp, opinii asupra evoluției spa-

ţiale şi asupra modului de a gândi spaţiul, cu scopul de a obţine victorii şi de a obţine decizii politice într-un spaţiu afectat de conflicte.

Prezentul articol urmăreşte realizarea a două obiective: mai întâi să ofere un punct de sprijin unei introduceri mai generale în dezbaterile teoretice din cadrul confruntărilor de idei pe probleme ale geostrategiei contemporane; în al doilea rând îşi propune să atragă atenţia asupra faptului că studiile teoretice şi metodologice sunt mai mult decât necesare în condiţiile în care majoritatea disciplinelor din domeniul relaţiilor internaţionale îşi modernizează atât aparatul conceptual şi categorial, cât şi tehnicile de analiză pentru a putea face faţă provocărilor din mediul internaţional.

Conceptul de geostrategie: fundamente teoretico-operaţionale.

Geostrategia considerată drept ”sora” mai mică a geopoliticii [4, 8], poate fi definită drept disciplina care studiază comportamentul actorilor ce-şi dispută / negociază interesele într-un câmp geopolitic [2, 43]. În prezent, termenul a căpătat o semnificaţie mai largă, fiind folosit în legătură cu puncte, zone, întinderi care nu au neapărat o semnificaţie pentru domeniul militar, ci şi pentru cel comercial, al potenţialului de control al diferitelor regiuni. În acest context de menţionat că, de multe ori, în analizele politice, geostrategia şi geopolitica sunt acceptate drept sinonime, deşi au obiect de studiu diferit, geopolitica indicând care este poziţia unui actor în structura sistemului internaţional [12, 2], iar geostrategia evidenţiind calea şi metoda prin care actorul se poate menţine în poziţia dorită [19, 251]. Astfel, geopolitica oferă modelul teoretic prin care un actor îşi schiţează politica de interese într-un spaţiu, iar geostrategia emite strategiile pentru realizarea intereselor, astfel încât îndeplinirea lor coerentă, corelată şi interdependentă să garanteze şi să conducă la realizarea scopului securităţii naţionale - realizarea şi afirmarea intereselor fundamentale ale ţării [2, 35]. Această distincţie are imensul merit al clarităţii şi simplităţii: geopolitica studiază interesele actorilor într-un spaţiu dat şi elaborează proiectul/scenariul, iar geostrategia indică căile şi mijloacele necesare pentru a le materializa.

Prin urmare, geostrategia este geopolitica aplicată, într-un cadru concret istoric, luându-se în considerare un adversar, un concurent real sau potenţial. În cazul geostrategiei, accentul este pus pe măsurile capabile să asigure securitatea naţională, să menţină protecţia, influenţa, dominaţia, sau alte avantaje în spaţii de importanţă strategică. Cu alte cuvinte, geostrategiile sunt rezultatul punerii în aplicare a raţionamentelor geopolitice în conducerea războiului şi / sau organizarea securităţii unei ţări. Geostrategiile fixează axele principale de acţiune în funcţie de factorii - favorabili sau factorii - obstacol, astfel încât să asigure o accesibilitate maximă la obiectivul stabilit. Elaborarea elementelor componente ale unei geostrategii se face în raport cu modul în care este organizat adversarul real sau potenţial, precum şi în funcţie de forţa sa. În pofida acestui fapt, geopo-

litica şi geostrategia se află într-o dependență atât de strânsă, atât din punct de vedere al fenomenului cât şi al teoriei, încât înțelegerea uneia nu este posibilă fără să se facă apel la cealaltă. Aceasta a dus nu numai la identificarea geostrategiei cu geopolitica [10, 631], geografia politică şi chiar geoistoria, dar şi la o confuzie între geostrategia-fenomen, geostrategia-teorie şi geostrategia-instrument de acțiune.

Geostrategia a urmat, cum era şi firesc, acelaşi drum al acumulărilor de date şi al precizării metodelor de lucru, al definirii obiectului de studiu şi al stabilirii poziției în cadrul sistemului ştiințelor în funcție de anumite condiții istorice şi social-politice concrete.

Analizând evoluția conceptului de geostrategie din punct de vedere semantic, opiniile privind domeniul de studiu a suportat de-a lungul timpului multiple modificări. Cu toate că, au fost elaborate multiple lucrări, mulți dintre autori utilizau în analiză, paradigmele clasice ale geografiei militare. Mai mult, se credea că geografia militară este suficientă pentru a studia importanța mediului geografic în confruntarea militară, geografii preferând mult timp în locul denumirii de geostrategie o denumire considerată mai academică - geografia războiului [8, 72].

Conceptul de geostrategie a fost lansat la jumătatea secolului al XIX - lea de către generalul italian G.Durando, însă timp de un secol acesta a fost folosit sporadic, de foarte multe ori fără a fi explicat [7, 276]. Studiul geostrategiei a cunoscut o explozie, în special în anii ´70, sec. XX în lucrările unor autori cum ar fi H.Coutau-Begarié, S.B.Cohen, C.S.Grey în care analizează fenomenul şi teoria militară contemporană. Dintre aceştia, doar H.Coutau-Begarié în lucrarea Traité de strategie [10, 672] identifică anumite deosebiri între geografia militară şi geostrategie, şi anume că, geografia militară este ”fundamental statică, căci era centrată pe terenul în sine şi atentă la permanențe”, iar geostrategia ”este esențial dinamică: importanța unei zone este mai puțin în funcție de caracteristicile ei proprii cât de locul ei în sistemul strategic global, deci totdeauna este supusă evoluției”. Însă nici el nu depăşeşte determinismul geografic, deşi afirmă că ”totdeauna, trebuie să te fereşti de tentația determinismului” [10, 665]. Reieşind din aceste considerente, analistul francez defineşte geostrategia ca fiind o ”strategie a marilor spații”, o „încercare teoretică de a sesiza conducerea simultană a operațiilor din teatre până atunci separate” [10, 663].

Pe de altă parte, fenomenul geostrategic este definit drept ansamblul căilor şi mijloacelor prin care un actor îşi materializează interesul într-un câmp geopolitic, iar totalitatea cunoştințelor rezultate din studiul comportamentului actorilor, ca şi ansamblul metodelor şi instrumentelor cu care se efectuează observarea, cercetarea şi analiza fiecărui actor în parte, alcătuiesc substanța unei discipline / teorii geostrategice fără ca acestea să aducă şi mult aşteptata clarificare conceptuală [3, 32].

Sfârşitul Războiului Rece şi evoluțiile pe care acesta le-a antrenat în sistemul relațiilor internaționale, au determinat o relansare a preocupărilor pentru redefinirea conceptului de geostrategie cât şi diversificarea perspectivelor de analiză a fenomenului geopolitic în raport cu analizele clasice. O sumară analiză a paradigmelor fundamentale ale geostrategiei arată că s-au produs rupturi epistemologice, metodologice, tehnologice şi polemologice în raport cu orizontul clasic al gândirii strategice [11, 304].

În noul context geostrategic asistăm la o diversificare şi o amploare fără precedent a fenomenelor şi proceselor politice, militare, economice, sociale, tehnologice, demografice, ecologice sau ideologice la diferite segmente spațiale, dar care au tot mai mult urmări la nivel regional, continental şi planetar. În aceste condiții, problematica spațiului - terestru, maritim, aerian şi cosmic - redevine o chestiune extrem de importantă. În consecință, actorii vieții internaționale tind să transforme în câmpuri de luptă spațiile interstelare, în măsura în care sferele de interes se vor întrepătrunde preponderent în spațiul economic, informațional şi imagologic, iar decizia se va obține prin utilizarea acțiunilor non-militare.

Sfera conceptuală a geostrategiei s-a lărgit, spațiul de aplicabilitate s-a amplificat, coordonatele de definiție s-au multiplicat, în timp ce principiile şi metodele ei s-au îngemănat, apropiindu-se de întreg. Dar, în esență, ea nu este altceva decât o modalitate de punere în operă a politicii, geostrategia rămânând tot acolo unde a fost totdeauna, între politică şi tactică. Nu ca mijlocitor, nu ca intermediar, ci în calitate de proiectant, constructor şi planificator al acțiunii.

Pornind de la asemenea considerente, în cele ce urmează vom analiza câteva dintre cele mai cunoscute definiții ale termenului geostrategie, aşa cum este utilizat în analiza mediului internațional. Urmărind doar tangențial folosirea conceptului în diferite abordări, vom puncta implicațiile majore ale semnificației acordate lui în teoriile cele mai influente. Astfel, potrivit generalului P.Gallois, geostrategia este ”studiul relațiilor dintre conduita politică a unei mari puteri pe plan internațional şi cadrul geografic în care aceasta se exercită” [15, 13].

Pe de altă parte, H.Coutau-Begarié consideră, geostrategia ”o încercare teoretică de a sesiza conducerea simultană operațiilor din teatre până atunci separate” [12, 49]. În acest sens, el este convins că ”nu există realitate, substanță geostrategică” deoarece ”ea nu este decât o raționalizare a reprezentărilor geopolitice”.

O caracteristică importantă este oferită şi de colonelul Golbery [11, 304], care susține că geostrategia este „geopolitica a securității naționale” şi propune divizarea, ca la geopolitică, în ramuri economice, politice, psihosociale şi militare, pentru a ajunge la o „viziune strategică universală şi bine integrată. Este o viziune foarte largă, dacă nu grandioasă, dar, care este dificil de utilizat. În fapt, securitatea este o noțiune astfel înglobantă încât geostrategia, astfel circumscrisă acestui fenomen, are vocația de a atrage totul.

În concepţia lui A.Vigarié, geostrategia reprezintă ”ansamblul comportamentelor de apărare raportate la cele mai vaste dimensiuni şi la cea mai mare varietate de mijloace de acţiune” [31, 9]. O astfel de definiţie este mai precisă decât cea a lui Golbery, care o substituie la o securitate mai vagă a apărării şi care insistă asupra schimbării dimensiunii. Fără îndoială că ar fi trebuit insistat asupra fondării geografice a acestei varietăţi de mijloace de acţiune. O altă perspectivă asupra geostrategiei indică faptul că aceasta este o strategie fundamentată pe exploatarea sistematică a posibilităţilor oferite de marile spaţii în termen de convenţie, de formă, de topografie, de resurse la toate ordinele.

Potrivit dicţionarului Larousse geostrategia ar fi „studiul relaţiilor de forţă între state pornind de la ansamblul de caracteristici geografice [21, 478]. Dicţionarul De la Défense et des Forces Armées, precizează ca geostrategia este disciplina care „analizează raporturile care există între politica de apărare promovată de un stat / grupuri de state în planul relaţiilor internaţionale şi cadrul geografic” [15, 13].

O altă viziune este prezentată în dicţionarul englez Websters Third New International Dictionary, în care geostrategia este definită în relaţie cu geopolitica, reprezentând „o ramură a geopoliticii care se ocupă cu probleme de strategie; combinaţia factorilor geopolitici şi strategici ce caracterizează o anumită regiune geografică” [11, 46]. Astfel de conceptualizări realizează o trimitere a conţinutului geostrategiei la geopolitică, strategie, relaţii de forţa între state, politica internaţională şi de apărare a unui stat, elemente pe care la fel n-ar trebui să le omitem dintr-o definiţie.

Trecerea în revistă a varietăţii accepţiunilor date geostrategiei reliefează creşterea complexităţii şi dificultăţii definirii contemporane a acesteia. Spectrul actual al definiţiilor este foarte larg şi generos în ceea ce priveşte obiectivele urmărite. Geopolitica poate fi considerată drept unul din cele mai fine instrumente de înregistrare şi măsurare a repartiţiei puterii pe suprafaţa pământului, instrument capabil să releve forţele ce contribuie la dinamica actuală şi de perspectivă a lumii. Reunind aceste dimensiuni putem înţelege astfel că geostrategia studiază starea actuală şi evoluţia viitoare a factorilor ce influenţează securitatea naţională şi colectivă, fundamentează şi aplică strategia necesară pentru îndeplinirea obiectivelor stabilite de puterea politică, stat sau grup de state pentru o anumită zonă geografică.

Metode şi tehnici de analiză geostrategică.

Abordarea geostrategică a unor probleme de complexitatea celor oferite de perioada contemporană implică, în mod obligatoriu, existenţa şi regăsirea pe parcursul demersului ştiinţific a unor categorii epistemologice operaţionale, care să dea consistenţă şi rigurozitate oricărei analize. O ştiinţă fără o ierarhie clară a categoriilor epistemologice, a conceptelor şi noţiunilor cu care operează nu poa-

te fi considerată construcție științifică, ea căzând în desuetitudine, aspect deseori reproşat geopoliticii [25, 90].

Principalele categorii epistemologice folosite în cercetarea geostrategică sunt: criteriile, principiile, metodele şi teoriile. Criteriul formează categoria epistemologică de bază, constând în existența unui element în funcție de care se realizează o clasificare a obiectelor şi fenomenelor geostrategice. Această clasificare se poate face pe baza unui indicator elementar: suprafață, numărul populației, apartenența etnică sau confesională etc.; a unor indici simpli: densitatea populației, sold migratorii, indicele segregării, rata inflației, rata şomajului, indicele de diferențiere etnică sau indicele dezvoltării umane, indicele sintetic al sărăciei, indicele libertății economice.

Având în vedere existența relativ scurtă a demersului geostrategic, nu putem vorbi despre un set de principii şi metode proprii, dar putem apela la un număr de principii şi metode general-valabile în domeniul științei, care să completeze cadrul teoretic şi conceptual geopolitic. Urmărind evoluția diverselor științe, aparținând atât sferei naturalului, cât şi sferei socialului, putem afirma faptul că acesta este un procedeu frecvent folosit în faza premergătoare ridicării disciplinei științifice la rangul de știință. În această primă fază, o atenție deosebită trebuie acordată adaptării principiilor şi metodelor generale la specificul cercetării geopolitice. Într-o fază ulterioară, principiilor şi metodelor generale trebuie să li se adauge principiile şi metodele specifice. Principiile folosite în cercetarea geostrategică reprezintă totalitatea elementelor teoretice fundamentale pe care se bazează orice raționament științific [19, 289]. Printre cele mai importante principii cu aplicabilitate în analiza geostrategică menționăm:

- principiul repartiției spațiale, care defineşte legăturile indisolubile ale fenomenelor şi proceselor politice, economice, sociale şi culturale de teritoriu, oferind posibilitatea studierii repartiției geografice a fenomenelor la nivel planetar sau regional;
- principiul cauzalității, care este implicat frecvent în explicarea schimbărilor intervenite în structura şi funcționalitatea spațiului geopolitic;
- principiul integrării, care defineşte conexiunile ce se stabilesc între elementele ce recompun complexul teritorial, regional sau mondial, ca o unitate sistemică, fiecare dintre acestea fiind privit ca o unitate taxonomică integrată şi integratoare.

Cât priveşte, metodele unei științe reprezintă acel ansamblu de reguli, norme şi procedee de cunoaştere şi transformare a realității. Metodele de cercetare sunt subordonate principiilor şi reprezintă modul sistematic de cercetare, de cunoaştere şi de transformare a realității obiective.

Teoria geostrategică se află într-o fază incipientă în ceea ce priveşte epistemologia, definirea şi identificarea paradigmelor şi metodelor de analiză şi chiar definirea obiectului de studiu.

Obiectul de studiu al acestei discipline în curs de fundamentare este, prin urmare, vag definit. În acest context trebuie subliniat că absența dezvoltării teoretice în domeniul geostrategiei se datorează faptului că spre sfârşitul Războiului Rece, confruntarea/disputa de interese se raporta cu precădere la forța militară [6, 68]. Amenințarea şi răspunsurile la amenințare, represaliile şi contra-represaliile, războiul limitat, echilibrul terorii, cursa înarmărilor, erau nu numai noțiuni omniprezente în vocabularul mass-media şi al opiniei publice, ci şi realități stringente ale ordinii mondiale din timpul războiului rece. În asemenea condiții, strategiile derivate sau având drept axă de referință strategia militară erau suficiente.

În mediul academic anglo-saxon, în anii `50-`60, a fost a fost folosit cu precădere termenul de *marea strategie* care avea drept scop să „coordoneze şi să conducă toate resursele unei națiuni sau a unei coaliții pentru a atinge obiectivul politic al unui război” [18, 406]. Deşi americanii nu vorbesc de marea strategie, ci de strategia națională, aceasta este importantă deoarece se face distincție între strategia națională de securitate şi strategia națională militară [18, 406]. Prima corespunde în fapt, cu ceea ce britanicii numesc marea strategie [9, 111-112]. Francezii au preferat conceptul de strategie generală ca"arta combinării tuturor mijloacelor de care dispune puterea politică pentru a-şi atinge scopurile urmărite" [16, 25-27].

Ideea unei strategii globale, totale, mari, generale etc. indica, în fond, nevoia de a pune de acord realitățile şi evoluțiile în ceea ce priveşte confruntarea în domeniul relațiilor internaționale cu teoria şi metodologia care trebuia să arate statelor calea eficientă pentru atingerea intereselor urmărite. Toate aceste strategii conțin elemente ne militare pe care le găsim în conținutul geostrategiei.

Mutarea centrului de greutate al confruntării, în viitorul mai apropiat sau mai depărtat, de pe teatrul de operațiuni militare pe cel al operațiunilor altele decât războiul, va determina cu necesitate intensificarea efortului de cercetare, de studiere, şi de analiză a fenomenului geostrategic pentru a se obține clarificările atât de necesare teoriei geostrategice. Este imperios necesar ca în analiza geostrategică să se opereze cu metode şi instrumente bine definite. Altfel nu se vor putea afla / valua tipurile de comportament ale actorilor în câmpul geopolitic şi nu se vor putea elabora scenarii geostrategice eficiente şi realiste care să evidențieze modul propriu de acțiune într-un asemenea câmp geopolitic. Este ştiut faptul că acțiunea geostrategică a unui actor într-o anumită regiune geopolitică este dată de intensitatea interesului, de capacitatea de a-l promova / impune, de viziunea pe care o aprobă / respinge privind ordinea mondială, dar mai depinde, cu siguranță, şi de comportamentul celorlalți actori prezenți în respectiva regiune geopolitică.

Desigur că ar fi uşor să se afirme că geostrategia studiază comportamentul actorilor care-şi dispută interesele într-o regiune, la nivel global. Însă, dacă

avem în vedere că acest comportament poate îmbrăca întreaga gamă de acțiuni de la negociere şi confruntare, observăm că lucrul nu este uşor de cuantificat şi precizat. În aceste condiții credem că ar trebui să se facă apel la patrimoniul epistemic şi metodologic al altor discipline, cum ar fi: strategia, diplomația, teoria relațiilor internaționale, polemologia etc.

Obiectul de studiu al geostrategiei va trebui să includă studierea totalității căilor şi mijloacelor prin care un actor îşi afirmă / impune controlul într-un câmp geopolitic, de la cele specifice strategiei, diplomației şi constrângerii până la cele aparținând strategiei militare. Cel mai adesea ea este definită şi analizată din perspectiva determinismului geografic şi a rolului mediului înconjurător în desfăşurarea conflictelor militare. Acest fapt nu numai că nu conduce la o diferențiere, ci chiar sporeşte confuzia şi o apropie (geostrategia), până la identificare, de geografia militară. Nu de puține ori se suprapun, nejustificat, acțiunea / fenomenul geostrategic – calea şi mijlocul prin care un actor îşi materializează interesul într-un anume spațiu geografic – cu teoria geostrategică – rezultat al observării, cercetării şi analizei comportamentului actorilor geopoliticii în acel spațiu [19, 289]. Chiar şi numai aceste două considerente ne obligă la o separare, o delimitare clară între fenomenul geostrategic sau geostrategia operațională, care ține de practica / acțiunea statelor / alți actori în cadrul relațiilor internaționale, şi teoria geostrategică ca parte a teoriei generale a relațiilor internaționale [22, 53]. Desigur că între cele două niveluri ale geostrategiei se stabilesc raporturi de ordonare / subordonare şi se influențează reciproc. Dezvoltarea unuia este condiționată de progresele / regresele ce se stabilesc în celălalt nivel, aşa după cum reiese şi din următoarele teze:

I. CERCETARE FUNDAMENTALĂ **- teoria geostrategică -** definirea comportamentului ideal al unui actor în câmpul geopolitic;

II. CERCETARE APLICATĂ – a**naliza geostrategică -** definirea şi găsirea comportamentului - posibil al unui actor în câmpul geopolitic;

III. ACȚIUNEA unui actor în câmpul geopolitic unde interesul său este vital **– geostrategia operațională;**

La nivelul la care se găseşte teoria geostrategică astăzi cred că M.Dogan şi R.Pahre [13, 80] au perfectă dreptate când afirmă că „În primele stadii ale dezvoltării sale, o disciplină nouă nu este decât un agregat de specialități născute din alte discipline”. Drept urmare, teoria geostrategică este cea care trebuie să dea răspuns la aceste probleme şi să ofere informațiile necesare pentru a se elabora un scenariu geostrategic optim.

Claritatea aparatului conceptual, precizia metodologică şi instrumentele eficiente pentru identificarea metodelor şi mijloacelor potrivite pentru o acțiune în câmp geopolitic înlătură prejudecățile în elaborarea scenariilor geostrategice. Totuşi, viziunile mecanicist-deterministe de tipul celor elaborate de M.J.Mackinder sau de A.T.Mahan,care şi-au construit modelul de analiză pe baza unor

postulate care nu pot fi demonstrate, n-au fost total abandonate de o serie de reputaţi analişti ai ordinii mondiale post-război rece.

Studiile şi cercetările bazate pe metode şi tehnici de analiză este dictată de însăşi transformările radicale care s-au petrecut în lume în ultimul timp, atât la nivel regional cât şi global. Nu surprinde faptul că şi disciplinele „clasice” – geografia politică sau istoria, şi-au modernizat metodologia. Analistul P.Reuber constată că cercetarea relaţiilor internaţionale cu ajutorul geopoliticii şi al geostrategiei a condus la schimbarea unor imagini şi reprezentări pe care Occidentul, de exemplu, le avea despre Asia, Orient în general, şi chiar la demitizarea unor scheme mecaniciste de tipul celor promovate de geopoliticienii începutului de secol XX. Din această perspectivă, s geopoliticii critice pot să arate mecanismele prin care s-au creat aceste „imagini–reprezentări” şi cum ele pot să manipuleze opinia publică şi chiar, uneori, pe diplomaţi şi lideri politici în situaţii de crize şi conflicte [28, 308].

La etapa actuală în analiza teoriei geopolitice şi geostrategice este dificil de identificat care sunt metodele şi tehnicile specifice acestor discipline. În acest sens, H.Coutau-Begarié afirmă că ”nu este sigur că există metode, cu adevărat, geostrategice” [10, 672] şi înclină să creadă că metodele geopolitice indicate de S.B.Cohen ar fi apte şi pentru investigarea geostrategică, însă transpunerea lor în analiză specifică nu este evidentă. Analistul american a indicat şase metode: istorică, morfologică, funcţională, behavioristă, sistemică şi analiza de putere [19, 247], însă asupra eficienţei folosirii lor, atât în analiza geopolitică cât şi în cea geostrategică, H.Coutau-Begarié are unele rezerve. Este posibil ca aceste îndoieli să fie îndreptăţite. Cele două discipline au obiect de studiu diferit şi, din această perspectivă, trebuie să aibă şi metode proprii, însă dacă avem în vedere că geopolitica şi geostrategia investighează aceea şi realitate – raporturile care se stabilesc într-un spaţiu geografic între actorii care îşi dispută / negociază interesele la un moment dat - cred că paradigmele şi metodele utilizate pentru cunoaşterea realităţilor unui câmp geopolitic pot fi mixate în funcţie de situaţia concretă. Astfel, dacă prin metodele geopolitice se pot descifra interesele pe care le au actorii într-o regiune sau alta a planetei, prin metodele geostrategice trebuie să aflăm cum şi prin ce mijloace îşi vor materializa aceştia interesele, cum vor putea să obţină supremaţia / controlul în respectiva zonă.

Pentru studiul comportamentului actorilor în câmpul geopolitic, metoda caracteristică teoriei jocurilor cu sumă constantă sau cu sumă variabilă oferă informaţii suficiente pentru a indica analistului pe ce cale – violenţă / nonviolenţă şi cu ce mijloace – negocieri / forţă îşi va materializa respectivul actor interesul în acea zonă. La întrebarea de ce trebuie să cunoaştem comportamentul adversarilor într-un câmp geopolitic, B.R.Schneider răspunde fără ezitare, parafrazându-l pe Sun Tzu, că numai aşa vom putea devansa intenţiile sale în acţiunile pe care le întreprinde şi vom reduce la maximum propriile pierderi. După ce a fost des-

cifrat tipul de comportament adoptat de actorul respectiv, se aplică metoda de analiză specifică disciplinei care studiază tipul de strategie adoptat de respectivul actor. Prin urmare, vom întâlni metode specifice strategiei militare, diplomaţiei, strategiilor mass-media, comunicării etc.

Prin procedeul intersectării, identificat de M.Dogan şi R.Pahre în cristalizarea obiectului şi metodelor specifice noilor discipline socio-umane, s-ar putea, într-un viitor nu prea îndepărtat, să se fundamenteze şi metodele proprii geostrategiei. Analiza istorică şi analiza de situaţie utilizate în teoria geopolitică pot fi folosite şi de geostrategie ca un stadiu preliminar de observare şi cercetare a câmpului geopolitic.

Efortul de cercetare se va face, astfel, în funcţie de natura şi intensitatea intereselor pe care le au actorii la un moment dat într-un spaţiu geografic, de locul pe care aceştia îl au într-o ecuaţie de putere, cât şi de percepţia pe care ei o au asupra câmpului geopolitic. Indicatorii care vor da starea câmpului geopolitic şi care devin pentru analist descriptorii necesari pentru investigarea acestei stări sunt: potenţialul de putere al fiecărui actor; interesul şi percepţia / reprezentările acestuia asupra relaţiilor pe care le are cu ceilalţi actori din câmpul geopolitic.

Întrucât în câmpul geopolitic nu acţionează actori impersonali, ci în spatele lor se găsesc întotdeauna oameni, indicatorilor / descriptorilor enumeraţi va trebui să li se asocieze şi analiza valorilor politice, morale, religioase, etice etc., care domină mentalul colectiv sau chiar individual dacă luăm în calcul liderii politici. M.Wight atrăgea atenţia asupra faptului că „Nu putem trata politica internaţională în mod simplist, în termeni mecanici. [...] Oamenii posedă nu doar teritorii, materii prime şi arme, ci şi opinii şi convingeri” [24, 16].

Ştiinţa „pură”, „obiectivă”, în analiza relaţiilor internaţionale, şi în egală măsură în geopolitică şi în geostrategie, este un mit. „Ştiinţa care renunţă să se pronunţe cu privire la problemelevitale”– sublinia S.H.Hoffman într-un interesant eseu despre teoria relaţiilor internaţionale – duce la o pseudo ştiinţă a comportamentului politic, care acceptă valorile stabilite de politicieni, întrucât ştiinţa empirică pură nu poate spune ce trebuie să facem şi în felul acesta îndeplineşte, în numele ştiinţei, o sarcină mecanică bazată pe premise trunchiate.

Analiştii militari K.L.Falk şi T.M.Kane susţin, la rândul lor, că există o parte a cercetătorilor din teoria relaţiilor internaţionale care cred că se pot aplica legi şi formule statistico-matematice pentru a descifra comportamentul actorilor, aşa cum „savanţii găsesc răspunsuri la întrebările legate de comportamentul particulelor subatomice” [19, 296]. Asemenea tendinţe apar când se fundamentează observarea şi cercetarea fenomenului politic internaţional pe premise false sau inadecvate. Cel mai adesea se porneşte de la credinţa că pot fi depistate legi şi principii ale acţiunii umane.

Unii analişti cred că observarea şi analiza faptelor pot să ne ajute să depistăm cauzele care le generează [19, 296], dar este doar o altă premisă care poate

conduce la concluzii inadecvate în cercetarea relațiilor internaționale şi, implicit, în analiza geopolitică. Realitatea pe care analistul o va descrie în urma observațiilor făcute asupra faptelor şi proceselor nu va fi niciodată identică, o „copie" fidelă a *realității-ființare*. K.N.Waltz atrăgea atenția, în acest sens, că „ceea ce credem noi că este realitate este în fapt un construct teoretic elaborat şi reelaborat în decursul anilor" [17, 19]. Informațiile brute nu au nici un înțeles, sunt fără noimă, dacă nu le asociem unei teorii adecvate. „Când privim lumea internațională, - afirma K.N.Waltz, - vedem un complex şi după câte se pare infinit şir de evenimente şi fapte" [19, 297]. Din această perspectivă, analistul se va lovi de un "zid"greu de penetrat: lipsă de precizie în măsurarea şi evaluarea faptelor, evenimentelor şi proceselor care "populează" la un moment dat câmpul geopolitic. De aceea este nevoie de existența unei teorii care să ofere paradigmele cu care să putem distinge între particular şi general, între esențial / relevant şi lipsit de importanță în dinamica evoluțiilor din mediul internațional / câmpul geopolitic.

Recurgerea la dimensiunea trecutului în analiza câmpului geopolitic este impusă de însăşi regularitățile şi ciclurile care intervin în evoluția umanității. Scopul acestui demers este, aşa cum sublinia şi S.H.Hoffman [26, 23] atunci când făcea raportul dintre cercetarea trecutului şi a prezentului în relațiile internaționale, nu de a transforma geopolitica în istorie, ci de a descoperi tendințele dominante de-a lungul istoriei şi liniile de continuitate în câmpul geopolitic analizat, de a descifra cauzele care determină modificări în ceea ce priveşte locul şi rolul unui anumit indicator de stare a câmpului geopolitic. Să ne gândim, de exemplu, la locul şi rolul potențialului de putere care n-a jucat acelaşi rol în ansamblul relațiilor dintre actorii care şi-au disputat interesele într-un spațiu, pentru toate perioadele de evoluție a comunității internaționale. Studiul trecutului altor "constelații" diplomatice sau situații istorice ne va îngădui să facem deosebire între noile probleme ridicate de evenimentele contemporane şi problemele vechi care se repetă în evoluția istoriei relațiilor internaționale [19, 298]. Comparând rezultatele obținute în cercetarea trecutului într-un anume câmp geopolitic, folosind metodele specifice cercetării istorice pentru momente specifici stării sistemului relațiilor internaționale, se pot afla atât liniile de continuitate, cât şi de discontinuitate în comportamentul actorilor şi se pot determina cu o anumită probabilitate tendințele ulterioare din respectivul câmp geopolitic.

Principalele metode ce pot fi folosite în cercetarea geostrategică sunt:

- *metoda inductiv-deductivă*, care constă în cunoaşterea realității geopolitice de la singular la general, pe calea deducțiilor logice, ca şi descoperirea ulterioară a singularului pornind de la general. Această metodă reprezintă, de fapt, o îmbinare dialectică între două metode, metoda inductivă şi metoda deductivă. Legătura dintre cele două metode se defineşte prin faptul că metoda deductivă se bazează pe generalitățile efectuate prin inducție. Metoda inductivă reprezintă

cunoaşterea realităţii geopolitice prin studiul singularului de la care se pleacă, la recompunerea pe baza deducţiilor logice ale generalului. Metoda deductivă pleacă de la generalizările realizate prin inducţie şi pe baza unor deducţii logice pornite de la premise ce conţin generalul, în final ajungându-se la cunoaşterea singularului, ca urmare a subordonării acestuia genului din care face parte. Importanţa acestei metode cu largă aplicabilitate rezultă din posibilităţile oferite, pe de o parte, de a clasifica, ordona şi abstractiza bogatul material faptic în vederea generalizării, iar pe de altă parte, de a putea trage concluzii, pe baza generalizării, asupra unor fapte particulare;

- metoda analizei şi sintezei, care reprezintă tot o metodă compusă dialectic ce are la bază metoda analizei şi sintezei ce se întrepătrund şi se condiţionează reciproc. Metoda analizei materiale, funcţionale sau mentale, constă în descompunerea obiectelor, fenomenelor şi proceselor studiate în părţile lor componente pentru observarea şi cunoaşterea în detaliu a caracteristicilor şi funcţiilor pe care le au. Metoda sintezei constă în integrarea mentală a părţilor obiectului descompus iniţial, prin analiză, în părţi componente, în contextul sistemului din care fac parte;
- metoda istorică, ce oferă posibilitatea completării cercetării fenomenelor şi proceselor specifice nu numai în desfăşurarea lor spaţială, ci şi în cea temporală. Înregistrarea apariţiei unui fenomen geopolitic, etapele evoluţiei şi desfăşurarea lui prezentă fac ca această metodă să reprezinte o necesitate în studierea geopoliticii;
- metoda cartografică, ce constă în cartarea fenomenelor urmărite şi întocmirea pe această bază a hărţilor necesare. Harta constituie reprezentarea în plan orizontal a suprafeţei terestre sau a unei părţi din ea, generalizată şi micşorată conform unei anumite scări de proporţie. Harta reprezintă un mijloc de informare de neînlocuit, un instrument de reprezentare evolutivă a fenomenelor şi proceselor studiate, a corelaţiilor dintre acestea sau dintre caracteristicile lor, dintre acestea şi teritoriul dat. Analiza fenomenelor înscrise pe hartă permite obţinerea imaginii raporturilor spaţiale, privirea sintetică a corelaţiei fenomenelor geopolitice. Geopolitica apelează la această metodă ca la un instrument de cunoaştere şi expresie ce redă localizarea fenomenelor în corelaţia lor spaţială, surprinse în diferite etape, şi relaţiile de cauzalitate reliefate de geopolitician prin studiile sale;
- metoda statistico-matematică, ce constituie una dintre metodele cu cea mai largă aplicabilitate în domeniul ştiinţelor, în general. Pornindu-se de la rapida evoluţie materială şi informaţională pe care o înregistrează umanitatea la începutul secolului al XXI-lea, se deduce necesitatea aprofundării şi în geopolitică a acestei metode, ce oferă posibilitatea cunoaşterii fenomenelor prin analize cantitative de detaliu. Această metodă permite înregistrarea, prelucrarea şi generalizarea unui volum imens de date strânse în diferite etape ale desfăşurării feno-

menului. În plus, ea oferă geopoliticianului posibilități sporite de rezolvare a problemelor cu care se confruntă şi pe care, cu metodele specifice, nu le-ar putea rezolva. Dezvoltarea actuală a geopoliticii nu se poate concepe fără utilizarea pe scară largă a indicilor statistici, care permit evidențierea anumitor aspecte ale fenomenelor cercetate;

- metoda modelelor, care este o metodă modernă ce constă în reprezentarea mentală a unui sistem ce există în realitate prin construirea specială de analogii cu care sunt reproduse principiile organizării şi funcționării acestuia. Ele servesc la uşurarea muncii de înțelegere a fenomenelor complexe, prin schematizare, aducând un plus de claritate.

Funcțiile analizei geostrategice.

Funcțiile analizei geostrategice. sunt în mare măsură cele pe care le are orice ştiință socio-umană, dar cu unele particularități şi elemente proprii. Referindu-se la menirea teoriei în analiza fenomenului politic contemporan, J.-L.Seurin afirma că, chiar dacă nu întotdeauna aceasta are un "caracter predictiv, ea poate avea o putere organizatoare şi o valoare critică" [11, 306].

Funcția de cunoaştere - Teoria geostrategică are menirea de a operaționaliza aparatul conceptual propriu şi de a defini metodele şi instrumentele specifice de analiză, de a "vedea"care dintre acestea i se potriveşte. Înarmat cu un asemenea "arsenal", specialistul sau analistul poate să cunoască realitatea dintr-un câmp geopolitic – principalii actori şi interesele ce-i animă, capacitatea de a le impune, mijloacele de a le materializa. Cunoştințele astfel dobândite nu vor avea astfel valoarea unor informații aleatorii sau empiric adunate şi vor permite analistului să evalueze corect şi oportun tipul de comportament al actorilor ce-şi dispută interesele într-o zonă / regiune geopolitică.

Funcția de orientare a comportamentelor actorilor în câmpul geopolitic are la bază capacitatea analistului de a folosi aparatul conceptual şi metodologic pentru a elabora scenariile geostrategice adecvate realității din câmpul geopolitic vizat. Teoria geostrategică poate influența astfel însuşi modul de a acționa al unui actor prin calitatea analizelor geostrategice pe care specialiştii le elaborează.

Funcția predictiv-exploratorie. Teoria geostrategică dezvoltă cercetătorului / analistului capacitatea de a prefigura situații geostrategice care nu există încă, dar care pot apărea într-un câmp geopolitic în funcție de evoluțiile economice, politice şi militare din acel spațiu. În planul realității internaționale, fenomenul geostrategic / geostrategia operațională poate fi definită ca fiind ansamblul căilor şi mijloacelor prin care un actor îşi impune interesul într-o anume zonă sau regiune geografică. Actualul sistem politic internațional rămâne, aşadar, încă dominat de state-națiuni. Acestea, prin urmare, vor fi actorii nu numai cei mai vizibili în mediul internațional, dar şi cei legitimi să apere interesele marilor co-

munităţi umane [19, 264]. Statele acţionează, în principal, pentru a-şi promova / satisface interesele naţionale în ciuda existenţei instituţiilor cu caracter integrator şi a intensificării procesului de globalizare. Prin urmare, actorii care se vor întâlni într-un anume spaţiu geografic se vor găsi în situaţia de a avea interese comune, dar şi opuse sau chiar conflictuale. În funcţie de obiectivele geopolitice pe care le urmăresc în acel spaţiu, actorii îşi adaptează şi geostrategia operaţională pentru a le atinge.

Prin urmare, în actualele rivalităţi geopolitice vom găsi utilizate strategii şi tactici aparţinând domeniului militar, dar şi cele specifice confruntărilor care astăzi, generic, sunt denumite altele decât războiul. Într-un câmp geopolitic, geostrategia operaţională încearcă, prin urmare, să integreze în variabile multiple strategii care, aplicate în mod singular, numai conduc cu necesitate la realizarea scopului urmărit.

Concluzii.

Sintetizând prezentarea problematicii geostrategice, evidenţiem următoarele dimensiuni ale geostrategiei:

În primul rând, este important de reţinut ca aceasta noua disciplina are un domeniu de studiu distinct in raport cu geografia si geopolitica, dar aceasta nu înseamnă ca ea trebuie sa facă obiectul unui tratament distinct fata de geografie si geopolitica. Geostrategia mai mult decât celelalte doua se manifesta prin logica intelectuala a acţiunii. Geostrategia studiază mizele securităţii, faptul militar gândit spaţial in primul rând, aflându-se mereu aproape de geografie pentru a primi de la aceasta sprijinul unei culturi a relativităţii, a aleatorului si de ce nu a omenescului. Geostrategia apelează la capacitatea geografiei de a pătrunde complexitatea lumii oamenilor, intr-un spaţiu geografic, numai astfel putând sa-si construiască teorii si modelări specifice prin luarea in stăpânire a spaţiului si a tot ceea ce este legat de aceasta, înţelegem astfel ca geografia, geopolitica, geostrategia reprezintă trei discipline distincte;

Este o ramură a geopoliticii care reprezintă în principal partea militar – acţională circumscrisă unor spaţii cu întinderi diferite;

Ca teorie, analizează, investighează şi anticipează prin metode proprii, echilibrul de forţe în interiorul unui stat sau între state, care influenţează securitatea naţională sau/şi colectivă;

Ca instrument, asigură punerea în practică a strategiilor unui stat sau grup de state pentru realizarea intereselor politico-militare şi de alta natură;

Ca linie de conduită a unui stat sau grup de state fumizează argumente pentru adoptarea unor decizii de interes major într-un spaţiu geografic bine delimitat;

Ca ansamblu general de informaţii, modele, construcţii teoretice trecute şi prezente, fundamentează pe baza unei analize dinamice a evoluţiei în viitor a

ansamblului factorilor ce reprezintă puterea unei entități statale sau macro-statale, strategia eficientă, în măsură să asigure succesul cu pierderi minime pentru situații cu riscuri maxime.

Reunind aceste dimensiuni putem înțelege astfel că geostrategia studiază starea actuală şi evoluția viitoare a factorilor ce influențează securitatea națională şi colectivă, fundamentează şi aplică strategia necesară pentru îndeplinirea obiectivelor stabilite de puterea politică, stat sau grup de state pentru o anumită zonă geografică.

Bibliografie:

1. Beaufre A. Introducere in strategie. Strategia acțiunii. - Bucureşti: Editura Militară, 1974.
2. Brzezinski Zb. Marea Tablă de Şah. Supremația americană şi imperativele sale geostrategice. - Bucureşti: Univers Enciclopedic, 1999.
3. Caron F. Géopolitique et géostrategie. // Géostrategique, Nr.58, 1995, pp.32-33.
4. Célerier P. Géopolitique et géostrategie. - Paris: P.U.F, 1955.
5. Chaliand G. Antologie mondiale de la strategie - des origines au nucléaire. - Paris: R.Laffont, 2001.
6. Chandler A. Stratégie, structure, décision, identité. – Paris: Dunod, 2003.
7. Chauprade A. Thual F. Dicționar de geopolitică: state, concepte, autori. – Bucureşti: Corint, 2004.
8. Ciobanu N. Geografia militară în perspectiva secolului XXI. // Revista de Ştiințe Militare, Nr.3, 2010, p.68.
9. Colson B. La Stratégie américaine et l’Europe. - Paris: ISC-Économica, 1997.
10. Coutau-Begarié H. Traité de strategie. – Sorbonne: Institut de Stratégie Comparée, 1999.
11. Daudel Ch. Geografie, geopolitică şi geostrategie: termeni în schimbare. // Emandi I.E., Buzatu Gh., Cucu V.S. (Coord.) Geopolitica. - Iaşi: Editura Glasul Bucovinei, 1994.
12. Dobrescu P. Geopolitica. - Bucureşti: Editura Comunicare, 2008.
13. Dogan M., Phare R. Noile ştiințe sociale. Interdependența disciplinelor. – Bucureşti, 1977.
14. Edward E.A. Les donnes evenimentielles. Origines et perspectives d' une methode scientifique en relations internationales. // Etudes internationales, vol.V, Nr.1, Quebec, 1974.
15. Eléments de géostratégie et défense de la France. - Paris: l'Institut d'Études de Securité, 1995.
16. Gallais P. Géopolitique, les voies de la puissance. – Paris: Plan FEDM, 1990.

17. Gray C.S. Războiul, pacea şi relațiile internaționale. O introducere în istoria strategică. - Ia□i: Polirom, 2010.
18. Hart B.L. Histoire mondiale de la Stratégie. – Paris: Plon, 1963.
19. Hlihor C. Geopolitica şi Geostrategia în analiza relațiilor internaționale contemporane – considerații teoretice şi metodologice. - Bucureşti: Editura Universității Nationale de Apărare "Carol I", 2005.
20. Kenneth W. Omul, statul şi războiul. - Iaşi: Institutul European, 2001.
21. Le petit Larousse. Dictionnaire encyclopédique. - Paris, 1995.
22. Lucien P. Strategie theorique. - Paris: Economica, 1998.
23. Mathey J.-M. Comprendre la strategie. - Paris: Economica, 1995.
24. Miroiu A., Ungureanu R.-S. Manual de Relații Internaționale. – Bucureşti: Polirom, 2006.
25. Motte M. Une définition de la géostratégie. // Géostratégique, Nr.58, Paris, 1995.
26. Nye J. Descifrarea conflictelor internaționale: teorie şi istorie. – Bucureşti: Antet, 2005.
27. Onişor C. Teoria strategiei militare. - Bucureşti: Editura Academiei de Înalte Studii Militare, 1999.
28. Raffestin C. Géopolitique et histoire. - Paris: Editions Payot Lausanne, 1995.
29. Schelling T.C. Strategia conflictului. - Bucureşti, 2000.
30. Teorie şi doctrină militară. - Bucureşti: Editura Militară,1971.
31. Vigarié A. Géostratégie des océans. - Caen: Paradigme, 1990.

Prezentat la redacție
la 15 octombrie 2012

Recenzent - ***Constantin SOLOMON***, doctor habilitat în științe politice, profesor

ASPECTE DEFINITORII A DIPLOMAȚIEI PUBLICE FRANCEZE LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI XXI

Rodica PANȚA
Republica Moldova, Chişinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Ştiințe Politice şi Administrative, Catedra Relații Internaționale,
doctorandă

In this article, the author analyzes the French public diplomacy and studies how a power such as France can obtain an influence at the international level; this has been made possible by the unique and special quality of French culture. Of course, France's influence has faced many challenges. As a result, the French government has adopted protectionist cultural policies. It can be said that globalization which has turned out to be Americanization in many aspects, is considered a major thereat for French identity.

Începând cu evul mediu, Franța a marcat istoria civilizației umane în multe privințe. Mult timp considerată un model de stat centralizat şi de monarhie absolută, timp de cîteva sute de ani Franța a fost țara cea mai întinsă din Europa precum şi cea mai populată, veritabilă putere continentală şi ulterior veritabilă putere colonială. Puterea sa de atracție s-a organizat mai ales în jurul culturii şi ideilor sale. Secolul al XVIII-lea, secolul luminilor, a fost prin excelență francez iar Revoluția franceză din 1789 a reprezentat o sursă de speranță şi schimbare pentru zeci şi zeci de alte popoare şi țări. Limba franceză devenind limba diplomației şi a oamenilor de cultură, iar din acest punct de vedere putem spune că prima globalizare a fost franceză.

În pofida ocupației de către Hitler în al doilea război mondial şi a rolului secundar jucat în timpul conferințelor de pace, Franța şi-a păstrat un rol al său în domeniul politic, economic şi mai ales cultural în perioada Războiului Rece. Actualmente, Franța este o putere nucleară şi face parte, împreună cu Statele Unite, Rusia, China şi Marea Britanie, din Consiliul de Securitate al Organizației Națiunilor Unite, iar pe plan european, Franța şi Germania reprezintă nucleul Uniunii Europene, axa pe care se bazează de fapt întregul edificiu, inclusiv cel al monedei unice europene.

Imaginea Franței a fost o constantă de-a lungul istorie sale, iar evenimentele sale politice, sociale, culturale care s-au succedat pe parcursul secolelor au împrumutat vecinilor europeni, trăsături care se păstrează în memorie. Mult timp pe scena internațională, Franța a crezut în misiunea sa universală determinată de ideea unei "mari națiuni" care are dreptul să impună lumii modelul său economic, a ideilor şi modului de viață. Astăzi Occidentul în general, dar şi Fra-

nța în particular nu doar pierde monopolul puterii, dar şi viziunea sa asupra modernității este discreditată. Lumea s-a schimbat de oarece este dificil de reflectat într-o manieră coerentă bulversările geostrategice şi geopolitice, lumea s-a schimbat de oarece noi trăim într-o lume caracterizată prin multiplicarea actorilor, ea continuă să se schimbe. Continuînd aceeaşi idee, F.Melloul consideră că a început un război mondial a conținutului, este o luptă care se dă între media pentru a controla informația; în televiziuni, pentru a domina audiovizualul; în cultură pentru a obține noi piețe; în sfârşit este o luptă internațională a schimburilor şi conținutului pe Internet [15, 15]. Aceată luptă este una de pe poziții inegale, pe de o parte un război de poziții între statele dominante, puțin numeroase care concentrează cea mai mare parte din schimburile comerciale, şi între state dominate şi emergente pentru a asigura controlul imaginilor. După ce Occidentul a pierdut monopolul asupra media, evenimentele şi conflictele pot fi raportate la o multitudine de puncte de vedere. Dacă anterior indivizii, cu excepția marilor oameni politici, nu erau considerați actori privelegiați ai relațiilor internaționale, astăzi ei exercită o influență din ce în ce mai importantă. Astăzi diplomația trebuie să combine tehnici tradiționale şi moderne de gândire, acolo unde statul este stăpinul deciziilor, el trebuie să atragă o atenție deosebită atitudinilor individuale, judecăților majorității indivizilor sau grupurilor de influiență internațională.

Strategia actuală a diplomației publice franceze

Astăzi credibilitatea şi imaginea pe care statele le proiectează sunt componente cruciale ale politicii lor externe, deoarece ele formează „politica lor soft". Credibilitatea unui stat față de membrii societății internaționale (state, instituții internaționale, societăți şi ONG-uri) depinde, printre altele, de capacitatea sa de a asculta şi de a se face auzit, iar un instrument care corespunde necesităților statelor de a-şi crea „puterea soft" este *diplomația publică*. Acest istrument de stat este puțin cunoscut, dar în contextul internațional actual va cunoaşte o amploare şi importanță [18, 194].

Majoritatea cercetătorilor îl consideră pe E.Guillion autorul sintagmei „diplomație publică" contemporană. Diplomatul de carieră, a folosit sintagma, în 1965, în legătură cu înființarea Centrului E.R.Murrow în cadrul Universității Tuft, Facultatea de Drept şi Diplomație. In materialul informativ al Centrului acest termen era definit drept „influența atitudinii publice în formarea şi executarea politicilor externe. Aceasta cuprinde dimensiuni ale relațiilor internaționale, dincolo de diplomația tradițională... [Inclusiv] formarea de către guverne a opiniei publice din alte țări; interacțiunea dintre grupuri de interese private din diferite țări; informarea populației privind afacerile internaționale şi influența acestora asupra politicii interne; comunicarea între cei a căror funcție este co-

municarea, precum diplomații şi jurnaliştii străini; (şi) procesul comunicării interculturale” [6, 5].

Franța nu are o tradiție în domeniul diplomației publice cum este cazul Statelor Unite ale Americii [17], această direcție a politicii externe fiind determinată de evoluția rapidă a contextului în politica internațională, revoluția din domeniul tehnologiilor de informare şi comunicare, perezența crescândă a actorilor non-statali în politica externă şi efectele procesului de mondializare care au jucat rolul de catalizatori ai diplomației publice [19, 6], inclusiv franceze. Franța nu a rămas izolată de aceste transformări, încercând să creieze propria variantă a diplomației publice.

La baza actualei diplomații publice franceze se află strategia prezentată în 2009 de B.Kouchner, ministrul Afacerilor Externe şi Europene a Franței în perioada 17 mai 2007 – 13 noiembrie 2010, într-un dosar numit „Un Minister în mişcare” (Un ministere en mouvement). În introducerea acestui document, B.Kouchner menționa că Franța mai mult ca niciodată are nevoie de o politică externă deschisă şi generoasă, de instrumente diplomatice, care i-ar permite să-şi traseze drumul într-un timp care se anunță pasionant şi dificil [24, 3]. Franța trebuie să fie mai bine prezentată în exterior, adică prezența ei trebuie să fie mai strategică şi mai bine adaptată la realitățile de pe teren [9, 28], pentru aceasta este necesară reformarea Ministerului afacerilor externe şi Europene (MAEE), care este determinată în primul rând de jocurile geopolitice care şi-au schimbat natura şi împreună cu ele s-a schimbat şi diplomația. Analiza raporturilor dintre state rămâne indispensabilă, dar ea trebuie să fie completată cu o expertiză care va ține cont de urgență şi de problemele globale. Din moment ce ministerul gestionează în străinătate ambasade, rezidențe oficiale, consulate, centre culturale şi instituții şcolare, Koushner considera că trebuie de aplicat o nouă strategie pentru aceste instituții prin crearea unei agenții care inițial trebuie să gestioneze acest patrimoniu ce va garanta ministerului o politică imobiliară mai reactivă, mai eficientă şi mai profesională. Pe termen mediu, ea va putea constitui un instrument de mutualizare a ansamblului patrimoniului imobiliar a statului francez în străinătate, iar în următorii ani acțiunile de diplomație publică se vor baza pe patru mari politici publice pe care ministerul le-a avansat: a). învățămîntul francez în străinătate; b). ajutorul public în dezvoltare; c). politică culturală exterioară; d). gestiunea mobilității studenților, cercetătorilor şi experților.

Franța are ambiția promovării unei politici externe mai eficiente iar imaginea Franței este produsul acestei politici şi a celor ce participă la difuzarea acestea. De aceea, este dezirabil de a face din Franța o referință şi o sursă de inițiativă, în acest scop MAEE va crea un Comitet ministerial a rețelei internaționale (CORINTE), cu acest comitet, statul va defini o strategie globală de acțiuni de stat.

Kouchner deasemenea a enunțat cinci activități concrete de diplomație publică:

1. Ministerul va iniția o mişcare de promovare a unei noi generații de ambasadori în beneficiul acțiunii şi imaginii Franței în străinătate, în acest sens ministerul se angajează să modernizeze gestiunea resurselor umane acordînd un loc mai important femeilor şi tinerilor diplomați.

2. Ministerul a decis de a lucra în parteneriat cu organizațiile non-guvernamentale, de exemplu ONG franceze din domeniul solidarității şi luptei contra sărăciei şi promovarea drepturilor omului.

3. Intensificarea cooperării dintre minister şi diverse instituții în scopul apărării intereselor economice franceze, deoarece apărarea întreprinderilor franceze şi promovarea exporturilor şi investiții franceze în strănătate constituie obiective majore.

4. Trebuie întotdeauna de mizat pe cultură şi educație ca un veritabil proiect politic pentru minister. Influența pe plan cultural internațional nu se decretează, ea se merită prin muncă, excelență şi deschidere. Kouchner estimează că trebuie de deschis spații de libertate şi nu de impus idei, trebuie create condiții de dialog.

5. Ambasadele, în care sînt reprezentate mai multe servicii de stat, pot pilota acțiuniile Franței în statele de rezidență şi de a asigura coerența proiectelor şi serviciilor [15, 71].

Franța îşi va păstra şi în continuare cele cinci imperative strategice: de a povesti o istorie şi a fi stăpînii acestei istorii, de a dezvolta şi fortifica realțiile dintre persoane, de a combate formele extremismului violent, a informa mai bine decidenții, a folosi resurse în funcție de prioritățile strategice [15, 72].

În 2010, F.Melloul, directorul Strategiei Audiovizualului exterior francez, în scopul eficientizării diplomației publice franceze a propus cîteva recomandări care sânt inspirate din lucrările lui G.Bruce [4, 5]. În primul rând, autorul considera că diplomația publică franceză trebuie să fie compusă din 5 piliere: Ministerul Afacerilor Externe şi Europene, Ministerul Apărării, Audiovizualul exterior al Franței, Institutul francez şi Agenția franceză de dezvoltare. Aceste instituții trebuie să coopereze între ele pentru a dota Franța cu o diplomație publică eficientă, organizată şi cooerentă, în conformitate cu deciziile politice asumate la nivel internațional şi pentru a aduce un aport mai mare în dosarele planetare. În egală măsură F.Melloul, consideră necesar de a institui funcția de reprezentant special pentru diplomație publică care ar fi numit de preşedintele francez şi care să se supună Ministerului Afacerilor externe. Acest reprezentant special ar avea ca misiune de a stabili o strategie de influență pentru a explica deciziile şi acțiunile politice a Franței mai ales în ceea ce priveşte ideologiile extremiste şi terorismul internațional.

Strategia de diplomație publică a Franței trebuie să țină seama de următoarele elemente: de a defini țintele geografice strategice prioritare, de a pune accentul pe ascultarea şi înțelegerea audiențelor vizate, de a crea un comitet de pilotaj care ar regrupa cei 5 piloni, inclusiv reprezentanți ai diplomației parlamentare, de a asocia la reflecții strategice reprezentanți din sectorul privat şi cel universitar, de a înscrie acțiunile diplomatice franceze pe o durată mare nu doar de scurtă durată, de a înțelege şi utiliza noile tehnologii, lucrînd asupra unei diplomații publice 2.0, de a pune în aplicare o strategie de studii, care ar permite de a evalua permanent eficacitatea deciziilor luate şi mai ales de a înțelege evoluția mediului internațional. Diplomația publică necesită discursuri coerente subliniind înțelegerea şi cooperarea pentru a atinge obiectivele enunțate mai sus, de aceea este necesar de a crea şi a menține o *rețea* care ar avea ca vocație de a reuni popoare, resurse şi idei [15, 9].

Ministerul Afacerilor Externe şi Europene - organismul principal al diplomației publice franceze

Creat în 1626 de cardinalul Richelieu şi având o tradiție de aproape patru secole, această instituție continuă să desfăşoare o politică externă activă, reprezentând un stat, care din perspectivă internă este caracterizat ca având o puternică imagine culturală în lume, care rămâne un atu considerabil, alături de industria ei, comerțul, educația, universitățile şi cercetarea.", iar celelalte state îi recunosc Franței „capacitatea excepțională de a primi cu brațele deschise cele mai diverse culturi şi de a încarna, astfel, promovarea diversității culturale". Din aceste două caracteristici care se regăsesc pe site-ul MAEE, se remarcă mai ales dimensiunea culturală a diplomației publice franceze, care este cea mai dezvoltată, având ca obiective promovarea Franței în exterior, dar şi facilitarea dialogului şi schimbului cu celelalte culturi. În contextul globalizării, acțiunile ministerului încearcă să se înscrie într-o abordare mai largă a globalizării, aducându-şi contribuția la „guvernarea armonioasă a mondializării", prin faptul că poate crea punți între societățile civile ale statelor partenere în domeniul cooperării culturale.

Din punct de vedere instituțional, Ministerul Afacerilor externe a Franței, se află sub control guvernamental, fiind abilitat de a stabili relații comerciale, diplomatice şi militare cu alte state, fiind în egală măsură responsabil de a informa preşedintele francez despre evoluția conjuncturii internaționale şi a situației economice, politice şi culturale din alte state în baza rapoartelor ambasadorilor Franței [14]. Principiile generale după care se organizează politica externă franceză sânt următoarele: dreptul popoarelor; respectul drepturilor omului şi a principiilor democratice; respectul şi cooperarea între națiuni; păstrarea independenței națională dar cu deschidere spre dezvoltarea solidarității regionale şi internaționale. Franța este după SUA, statul care are cea mai numeroasă reprezentare

diplomatică, 162 de ambasade, 26 de delegații permanente pe lîngă organizațiile internaționale, iar ministerul Afacerilor Externe are 16.500 de persoane [12, 2].

În 2009, structura MAEE a fost reformată prin crearea Direcției Generale a Mondializării, Dezvoltării şi Parteneriatelor. În broşura de prezentare a acesteea se menționa, „trecerea la o abordare mai transversală, tematică, funcțională, plecând de la situațiile şi provocările cărora trebuie să le facă față operând printr-o rețea de actori diversificați" [13, 2].

Până în anii '90, politica externă franceză a fost centrată pe subiecte de ordin politic ce se refereau la interesele naționale sau la nivel continental. Accelerarea mondializării, a fluxurilor transnaționale de diferit ordin(uman, de capitaluri, a mărfurilor, a serviciilor) şi înțelegerea riscurilor, mai ales de mediu care amenință planeta au modificat profund natura relațiilor internaționale amplificând considerabil interdependența globală în numeroase domenii bulversând frontierele dintre domeniile interne şi externe a politicilor publice. Prin urmare, obiectivele pe care Direcția şi le-a propus în contextul mondializării sunt următoarele: să contribuie la elaborarea unei mondializări mai bine gestionată şi mai solidară, să întărească influența Franței în Europa şi în lume (aici apare termenul de „diplomație publică de influențare", definită ca acțiune culturală externă, dar şi participare la dezbaterea de idei şi la formarea decidenților viitorului), să apere şi să promoveze interesele politice şi economice specifice ale Franței, să adapteze prioritățile legate de cooperarea pentru dezvoltare la noul context internațional [13, 7-8].

În cadrul Direcției Generale, acționează, o direcție specializată în politica culturală şi a limbii franceze, care „promovează influența Franței în marile dezbateri mondiale, în domeniul cultural, al media şi cel al Internetului, în special prin dialogul dintre culturi, precum şi prin promovarea limbii franceze şi a multilingvismului". Tot în subordinea Direcției Generale se află şi un Serviciu pentru programe şi rețea, care ghidează rețeaua culturală şi de cooperare externă.

Termenul de „rețea" este esențial în înțelegerea perspectivei franceze asupra diplomației publice. Această rețea externă are 4 componente: diplomatică, culturală, ştiințifică şi de cooperare, birourile Agenției Franceze pentru Dezvoltare şi instituțiile de învățământ franceze [7]. Prin rețeaua externă, diplomația publică franceză acționează coordonat pe mai multe planuri pentru manifestarea influenței şi a solidarității Franței în contextul mondializării. Rețeaua este formată din ambasade, consulate, servicii de cooperare şi acțiune culturală, stabilimente culturale, institute franceze de cercetare externe, licee franceze, misiuni arheologice şi alianțe franceze. Rețeaua are 145 de institute şi centre culturale în 92 de țări şi 1075 alianțe franceze în 134 de țări (o împărțire mai veche a rețelei includea doar aceste două mari categorii).

Diplomația culturală franceză

După J.Nye, soft power a unei țări se bazează pe 3 resurse: cultura sa (care trebuie să fie atractivă pentru alții), valorile politice şi politicile externe (când sânt percepute ca legitime). Diplomația culturală, consistă în a asocia imaginea țării cu cele mai bune realizări culturale, sau mai subtil de a propaga folosirea unei limbi, a referințelor estetice sau intelectuale, a genurilor care îi conferă țării un prestigiu şi o familiaritate cu viitorii parteneri. Fără libertatea societății civile nu există soft power, doar societățile libere au capacitatea de a seduce, dispunînd de o putere de creație. Nici un stat nu poate convinge inimile şi spiritele dacă nu încarnează în acelaşi timp, libertatea omului şi a ideilor.

Franța este percepută în lume ca o mare putere culturală. Deci putem afirma că Franța are legitimitatea de a se exprima despre cultura sa, dar însuşi conceptul de diplomație culturală a fost adesea criticat. De fapt, majoritatea analiştilor îl consideră proprietatea anumitor țări, a Franței îndeosebi, a Europei în general, un concept greu, dacă nu imposibil, de aplicat țărilor anglo-saxone. Probabil că P.Ricoeur are dreptate când susține că ideea de frontieră e necesară pentru a fixa limitele suveranităților naționale, dar în materie de schimburi culturale, e de preferat ideea unei „întretăieri de raze pornite din centre, din focare care nu sunt definite prin suveranitatea Statului-națiune, ci prin creativitate şi prin capacitatea lor dea influența şi germina în alte focare de răspuns” [20, 1]. Or, dacă diplomația culturală există şi se manifestă în întreaga lume, ea se datorează pluralității centrelor „emițătoare” pe scena geopolitică.

Cultura influențează economia prin diferite modalități: poate devansa operațiunile economice, să le facilite sau întrețină. Cultura constituie o piață care nu poate lăsa indiferentă economia. Un mare succes cultual, un patrimoniu istoric şi arhitectural, bogăția tablourilor antice atrag clienți, vizitatori a căror prezență are o valoare economică pentru țara care îi primeşte.

Franța se ghidează după o doctrină unică a culturii franceze înțeleasă ca un ansamblu global creat în jurul limbii franceze. J.D.Levitte, director general a relațiilor culturale ştiințifice şi tehnice la Ministerul de externe menționa: „Franța reprezintă un amestec unic de tradiție, cultură, artă de a trăi, de creativitate, înaltă tehnologie. Este amestecul pe care trebuie să-l punem în valoare. Şi nu este vorba doar de a difuza limba franceză, dar de a promova cultura într-un sens mai larg... de a difuza aceată imagine în globalitatea sa, mobilizînd toată gama de instrumente de intervenție” [21, 36].

Franța consideră limba sa, învățarea şi practicarea acesteea ca un simbol al culturii sale. Învățarea limbii franceze în străinătate este axa diplomației sale culturale încă de la începuturile diplomației culturale franceze. Treptat concepția s-a extins, înglobând patrimoniu imobiliar şi mobiliar, arhitectură, literatură, pictură, foto, muzică, teatru, audiovizual, cinema. Acest ansamblu de idei s-a regrupat în jurul termenului de Francofonie, inventat de geograful E.Reclus, la fi-

nele secolului XIX, termenul a fost mult timp utilizat şi a caracterizat diplomația franceză pe parcursul a unui secol şi jumătate, fiind oficializat şi aprofundat în anii ’60 ai secolului XX, când s-a creat o Francofonie internațională instituționalizată, regrupând state ataşate de folosirea limbii franceze [10, 6].

Franța este primul stat din lume care s-a dotat cu o diplomație culturală şi a construit o reațea statală puternică pentru a o coordona. În secolul XIX, statul francez a sprijinit inițiativele private care serveau ca bază a unei diplomații culturale exterioare. În 1883, a fost creată Alianța Franceză, ca un ansamblu de comitete locale, centre de învățare şi difuzare a limbii franceze [8, 12]. Crearea alianței franceze s-a datorat inițiativei lui P.Cambon rezident francez în Tunisia, idee susțininută de Ministerul de externe francez. Barselona a primit prima Alliance Francaise în Europa, ulterior Senegalul, insulele Maurice şi Mexico, America Latină devenind continentul cel mai fertil pentru rețelele Alianței Franceze. În 1886 Alianța Franceză a fost recunoscută ca instituție de utilitate publică de către Ministerul Afacerilor Externe, acest nou statut a acordat Alanțelor Franceze un loc aparte în cadrul logicii oficiale a politicii culturale franceze [5, 32], ele venind să completeze acoperirea geografică a centrelor şi institutelor franceze, iar activitatea lor este importantă pentru politica externă franceză, ele până în prezent fiind finanțate de MAEE.

Politica franceză este susținută de ipoteza conform căreea, cultura permite de a ajuta întreprinderile creînd un mediu favorabil pentru acțiunile lor. În secolul al XIX, formularea acestui principiu avea rezonanțe coloniale. Alianța franceză a rezumat această idee în termeni brutali: limba franceză - obiceiuri franceze, obiceiuri franceze - cumpărarea produselor franceze, cine ştie franceza devine clientul Franței [22, 76]. Această argumentare s-a modernizat odată cu apariția şi instituționalizarea unei piețe internaționale de arte. Diplomația culturală franceză şi-a dublat scopurile economice, actualmente acestea se referă la constituirea unei piețe de arte rentabile pentru economia franceză.

Obietivul actual declarat al Franței este de a rămîne o putere mondială din perspectiva limbii franceze care este una de bază în acțiunile culturale externe. Unul dintre obiectivele majore ale Franței este de a garanta că limba franceză va rămîne o limbă importantă, în contextual mondializării. Această abordare prin prisma mondializării se reflectă în acțiunea direcției dedicate a MAEE, Direcția Generală a Mondializării, Dezvoltării şi Parteneriatelor, ale cărei atribuții ating domenii precum politicile privind bunurile publice mondiale, politica de atractivitate a teritoriului francez, politica de susținere a companiilor franceze în exterior, dezvoltarea cooperării universitare şi ştiințifice şi atragerea studenților şi cercetătorilor străini, acțiunea culturală şi artistică pe plan extern şi predarea limbii franceze peste hotare etc.

Referitor la dimensiunea culturală a diplomației publice, J.-F.Rabot, din cadrul departamentului Dezvoltării şi Strategiei culturale franceze, afirmă că în

cadrul reformei de stat, rețeaua culturală franceză în strănătate este în plină schimbare. Ministerul de externe, a decis de a regrupa rețeaua culturală din străinătate, creînd o instituție unică Institut Francais. Acest proiect este alcătuit din trei elemente: o nouă agenție culturală, o rețea transformată profund şi o platformă numerică. Astfel ministerul doreşte de a arăta o nouă formă de prezență culturală în lume, de a deveni mai eficace şi mai mobilă.

Institutul Francez a fost creat prin legea din 27 iulie 2010 şi decretul din 30 decembrie 2010. Plasat dub tutela MAEE, este însărcinat în cadrul politicii şi a orientării statale, de a renova diplomația de influență, contribuind la «strălucirea» Franței în exterior printr-un dialog cultural şi susținând demersul francez de a asculta, de parteneriat şi de deschidere. Prezidat de X.Darcos, Institutul francez s-a substituit asociației CultureFrance, iar la activitățile dezvoltate de Culture France[1] în domeniul schimbului artistic şi primire în Franța a culturilor străine, s-a adăugat misiunea de a promova limba franceză, cunoştințe şi idei, dar şi crearea de agenți pentru rețeaua culturală franceză. Institutul francez revendică libertatea de expresie şi diversitatea în contextul mondializării, afirmând competența şi expertiza sa în domeniul promovării culturii franceze în lume şi încearcă să utilizeze Internetul şi rețelele sociale pentru difuzarea culturii şi transformarea acestora în vectori de influență franceză.

Misiunea declarată a Institutului francez consistă în: promovarea schimburilor artistice internaționale, difuzarea creației intelectuale franceze, difuzarea patrimoniului cinematografic şi audiovizual francez, de a susține dezvoltarea culturală a statelor din sud, încurajarea difuzării şi învățării limbii franceze, dezvoltarea unui dialog cultural cu scopul organizării festivalurilor în Franța sau străinătate, favorizarea movilității internaționale a creatorilor, cu programme de rezidență, coordonarea şi favorizarea acțiunilor cu colectivitățile teritoriale franceze din străinătate, de a acționa pentru diversitate culturală la nivel european, a asigura formarea şi continuarea carierei de agenți în cadrul rețelelor culturale ale lumii.

Reforma diplomației culturale pusă în aplicare de MAEE a permis o dublă reorganizare. În primul rând reorganizarea administrației centrale a MAEE prin crearea unei direcții generale a mondializării, dezvoltării şi parteneriatelor, cu această direcție de stat, ministerul dispune de un tur de control a cooperării internaționale franceze şi reorganizarea rețelei culturale în străinătate, prin fuziunea dintre serviciile culturale a ambasadelor şi consulatelor şi a centrelor culturale, ca institute franceze.

---

[1] *Bazele acesteia au fost puse de O.Poivre d'Arvor scriitor francez şi avea ca misiune, promovarea creației franceze în străinătate în toate domeniile, inclusiv al cărții sau cinematografului, un fel de «British Council à la française»*

Lupta pentru limba franceză este lupta a păstra cultura franceză [15, 65], mai ales că limba franceză este în recul în lume, în timp ce engleza este în ascensiune ca limbă universală de comunicare. Aceasă tendinţă se observă şi în cadrul Uniunii Europene, locul prin excelenţă a plurilingvismului, recunoscute ca limbi de lucru franceza şi germana sânt în scădere. În 1995, 45% din documente erau în engleză, 38% în franceză şi 8% în germană. În 2005, 72% în engleză, 14,4% în franceză şi 3% în germană. Învăţarea limbii franceze este în retragere şi în fostele ţări ale imperiului, în Africa şi Asia.

Cu toate acestea, franceza rămîne una dintre limbile de comunicare, a noua limbă cea mai vorbită de pe lume, singura alături de engleză vorbită pe 5 continente. Cel mai interesant este faptul că franceza este a treiea limbă pe internet.

Franţa, afectată de o pierdere semnificativă de notorietate în Europa şi în lume, mizează pe întărirea diplomaţiei sale culturale, pentru a-şi face prezenţa mai vizibilă, mai coerentă şi mai eficace. De asemenea, în parteneriat public-privat se pot găsi multe soluţii eficiente, cum ar fi construcţia sau renovarea unor licee franceze la Cairo, Londra sau Tokyo. În plus, o nouă agenţie va fi destinată promovării tot mai insistente şi atrăgătoare a universităţilor franceze, cu puncte de lucru funcţionale în principalele ţări-ţintă (cum ar fi China), care să furnizeze toate informaţiile necesare viitorilor studenţi, de la gestiunea burselor până la formalităţile de înscriere şi de obţinere a vizei, circa 50 milioane de euro vor fi utilizaţi în cadrul planului de relansare a limbii franceze prin formarea a 10.000 de profesori de franceză, dintre care 3.000 în ţările emergente.

De mai bine de un secol Franţa a iniţiat o vastă reţea de institute culturale franceze şi alianţe franceze. Centrele culturale depind direct de Ministerul Afacerilor Externe, reţeaua fiind asociată cu serviciile de cooperare şi acţiunile culturale ale ambasadelor. Reţeua se înscrie în cadrul diplomaţiei franceze şi se bazează pe voinţa concretă a autorităţilor franceze de a promova diversitatea culturală şi solidaritatea. Cunoaşterea limbii franceze deţine un loc esenţial, dar de asemenea participarea la dezbateri de idei, dialogul între culturi, coopararea culturală la fel ca şi promovarea studiilor în Franţa. Mai bine de 50 de mii de manifestaţii culturale sânt organizate în fiecare an şi aproximativ 150 de mii de consilieri ştiinţifici şi culturali sânt trimişi în ambasade pentru a coordona aceste domenii.

Franţa dispune de 159 de institute şi centre culturale franceze implantate în 92 de state, 1075 de alianţe franceze în 134 ţări. Jumătate din centrele ei culturale se regăsesc în Europa şi mai bine de 640 de mii de elevi urmează în fiecare an cursurile de franceză, accentul fiind pus pe franceza de afaceri sau franceza juridică.

R.S.Zaharna, consideră în spatele iniţiativelor de diplomaţie publică a actorilor, se află o perspectivă asupra comunicării, una fiind informaţională (care pune accentul pe construirea şi diseminarea mesajelor şi urmăreşte să controleze

felul în care sunt acestea receptate) şi perspectiva relaţională (care privilegiază construirea de relaţii şi urmăreşte relaţiile strânse şi de durată) [23, 86-96]. Perspective relaţională, pune accentual mai degrabă pe colaborarea cu publicul în locul controlului, şi ia forma unor evenimente sau a unor gesturi simbolice, mai degrabă decât planuri influenţare cu obiective clar definite. Această dimensiune pune accentual pe public, se urmăreşte implicarea acestuia în vederea creării canalelor de comunicare directă care se bazează pe satisfacţia părţilor, durata şi intensitatea relaţiei. Printre aceste iniţiative Zaharna aminteşte programele de schimburi educaţionale şi culturale, vizitele liderilor politici, institutele culturale şi lingvistice, programele de ajutor pentru dezvoltare, programele de înfrăţire a oraşelor, campaniile de construire de relaţii, reţele apolitice şi strategiile comune pentru împlinirea anumitor scopuri mutual dezirabile. Din această perspectivă centrele culturale au misiunea de a construi relaţii – cu indivizi sau comunităţi din ţara gazdă. Reţeaua culturală franceză se înscrie în această logică atât prin scopurile declarate cât şi prin acţiunile efective pe care le organizează. Centrele culturale beneficiază de avantajul că nu sunt comerciale. Oamenii nu sunt la fel de suspicioşi ca faţă de campaniile care promovează brandurile comerciale dintr-o anumită ţară sau calitatea serviciilor de turism [2, 97]. Prin urmare, institutele pot profita de credibilitatea lor crescută şi de specificul acţiunilor pe care le organizează – şi anume entertainmentul, care scade rezistenţa şi vigilenţa publicului – pentru a crea relaţii durabile. Franţa, pune accentul pe promovarea creaţiilor sale contemporane, probabil şi pentru că această cunoaştere a artiştilor contemporani favorizează crearea de legături cu artiştii din celelalte ţări şi realizarea de proiecte comune.

Institutele şi centrele culturale depind direct de Serviciul de Cooperare şi Acţiune Culturală al ambasadelor, iar obiectivele institutelor şi centrelor culturale sunt regionalizate, şi adaptate la contextul zonei în care se află. În Europa şi în majoritatea ţărilor dezvoltate obiectivele urmărite sunt predarea limbii franceze specializate, informarea cu privire la Franţa, promovarea studiilor în Franţa, a creaţiei culturale contemporane franceze şi participarea la dezbaterea de idei, în Africa centrele au mai ales misiuni de cooperare şi de promovare a culturii locale, deci de susţinere a dezvoltării culturale. Institutele şi centrele culturale organizează cursuri de limbă franceză, elaborează programe culturale – spectacole, dezbateri etc, promovează artiştii şi scriitorii francezi contemporani, construiesc parteneriate (cu organismele şi cercurile culturale şi de difuzare din ţara gazdă, cu implementatorii de programe, comunităţile locale de francezi şi comunităţile din ţara gazdă, cu companiile şi cu proiectele internaţionale care oferă finanţări) şi furnizează accesul la resurse moderne de informare – mediatecile.

Considerat un atu unic al Franţei, reţeaua de învăţământ francez în străinătate trebuie de dezvoltat, la fel şi capacitatea de a primi elevi străini, învăţământul reprezentînd un instrument de influenţă pentru limba şi statul francez, de

aceea se propune de a păstra şi dacă este posibil a extinde. Studiile superioare în Franța trebuie să fie obiectivul unei politici active din partea MAEE [11, 77]. Învățământul francez în străinătate trebuie să-şi păstreze vocația sa dublă de a servi compatrioții şi de a difuza limba şi influența franceza. Rețeaua franceză de învățământ în străinătate, prezentă în 130 de țări, este un specific francez fără echivalent la partenerii Franței, fiind gestionată de Agenția pentru învățământ francez în străinătate.

Audiovizualul exterior francez

Unul dintre elemntele cheie a diplomației publice pentru o națiune este capacitatea de a comunica cu cetățenii simpli a altor state. Ori o națiune nu poate să aibă o diplomație publică eficace fără a se baza pe un audiovizual exterior puternic. Dacă diplomația publică este coordonată de guverne, audiovizualul extern devine un instrument strategic. Mai multe guverne conştientizeaxă că a înțelege, informa, angaja şi convinge populația străină permite de a obține mai uşor scopuri politice. Unele state l-au integrat deja: Marea Britanie, China, Germania şi mai recent Turcia, Rusia şi Iran. Dominația mediilor occidentale este în diminuare în fața "Al Jazeera" şi "Al Arabia", ceea ce demostrează sfârşitul imperialismului media şi creşterea influenței media a statelor emergente. Ca şi în alte sectoare, elementul important este de a avea obiective clare; în materie de difuzare internațională, succesul este legat de selectarea pieței şi audienței țintă. Audiovizualul exterior nu este un instrument pentru a promulga un mesaj specific a politicii externe, ci un instrument în sensul de soft power a lui J.Nye: un audiovizual exterior eficient este cel care atrage admirația populației țintă, suscită admirație, respect ca în final să apară condiții pentru aplicarea politicii externe. În ultimii ani, mediul presei s-a schimbat considerabil odată cu dezvoltarea Internetului şi noilor tehnologii. Această bulversare a prezentat schimbări şi oportunități pentru difuzori, care văd în multimedia şi noile media elemente cheie şi prioritare ale strategiei lor.

În Franța în vara anului 2007, preşedintele Franței a decis de a moderniza şi coordona audiovizualul exterior, Radio France International, Monte Carlo Doualya (filiala arabă a RFI), France 24 (rețeua de informare internațională în limba franceză, engleză şi arabă) şi TV5 (canal francofon) pentru a-i ameliora gestiunea. Reforma a avut ca obiectiv de a ameliora coerența politicii audiovizuale externe, lizibilitatea orientărilor sale strategice şi eficacitatea acestora. Pentru a a realiza această reformă, Statul a decis crearea unei societăți holding, Audiovisuel Exterieure de la France, capitalul căruia este deținut de stat iar vocația sa este de a regrupa partcipanți publici din diferite societăți ale audiovizualului. Audiovisuel Exterieure de la France s-a creat în 2008 şi deține 100% din RFI şi France 24, şi 49% din TV5.

Radio France Internațional este un radio public francez de informare internațională, fondat în 1975, emite 24 de ore din 24 în franceză şi poate fi recepționat în 10 limbi (engleză, spaniolă, portugheză, chineză, persană, rusă, vietnameză, cambogiană, romană) are 400 de jurnalişti şi o rețea importantă de corespondenți. Dispune de prima rețea în lume FM (166 de frecvențe în 74 de state) şi este realuată de 780 de posturi de radio partenere. Radio Monte Carlo Doualya, este o filială arabofonă a RFI, fiind difuzată în state din Orientul Apropiat şi Mijlociu şi în Africa de Nord. Este unica frecvență FM pe teritoriul Libanului, care este difuzată în Beirut, Tripoli şi Saida din martie 2010.

Franța 24, a fost lansată în decembrie 2006, şi are ca misiune de a acoperi actualitatea internațională din perspectivă franceză 24 din 24 şi de a vehicula în lume valorile şi perspectivele franceze. Are o politică activă de parteneriat cu marile portaluri web (yahoo, MSN, Youtube) şi media internaționale ca New York Times. Evoluția audienței franceze a France 24 este în progresie constantă, mai bine de 20 de milioane de telespectatori.

Dimensiunea economică a diplomației publice franceze

Coloana vertebrală a diplomației publice este considerată imagininea de țară care prin definiție semnifică patrimoniul spiritual al unei societăți prin care aceasta se individualizează la scară globală sau regională, iar în funcție de coordonatele calitative, aceasta îi determină gradul de notorietate externă, îi fortifică sau dimpotrivă diminuiază prestanța şi prestigiul pe arena internațională, îi facilitează sau complică relațiile cu organismele mondiale, îi defineşte nivelul de previzibilitate în raporturile cu țările partenere. În literatura de specialitate se face distincția între imaginea de țară şi reputația unei țări, pe de o parte şi brandul de țară, pe de altă parte, care se creează printr-un proces de branding de țară. Brandul de țară a fost apreciat de Anholt ca fiind contextul reputațional şi percepția asupra mesajului ce se doreşte transmis, ceea ce condiționează în mod fundamental modul în care mesajul este primit şi interpretat de audiență [3, 226].

În crearea unui brand de țară un aspect esențial este cunoaşterea principalelor aspecte care influențează imaginea unei țări sau altfel zis dimensiunile brandului de țară, sau direcțiile în care se poate concentra brandingul de țară pentru a crea o bună imagine de țară. In conformitate cu concepția lui S.Anholt principalele dimensiuni ale brandingului de țară sunt: turismul, exportul produselor de marcă naționale, diplomația publică, investițiile şi imigrarea, cultura, şi oamenii ca simpli cetățeni ai țării devin reprezentanții şi ambasadorii țării.

Turismul este considerat a fi unul dintre cele mai vizibile aspecte ale brandingului de țară, care de obicei implică şi investiții majore atât în industrie ca atare, cât şi în activități de marketing. Turismul însă nu oferă decât o imagine unilaterală asupra imaginii unei țări, iar pentru crearea unei imagini complete pentru o țară este nevoie de asocierea imaginii prin turism cu alte domenii de

comunicare despre țara respectivă. Din perspectivă franceză, turismul este motorul economiei franceze. De mai bine de 15 ani, Franța este destinația turistică care primeşte cel mai mare număr de vizitatori străini, în 2011 stabilind un record de 81,4 milioane de turişti străini, în conformitate cu un raport a Direcției generale a competitivității industriei şi serviciilor [1, 1]. Una dintre instituțiile importante din cadrul turismului Francez este Maison de Paris, un grup de interes economic creat în 1987 şi plasat sub tutela Ministerului Turismului. Organismul reuneşte, într-un parteneriat, statul, colectivitățile teritoriale, lucrătorii din turism şi pe cei din marile sectoare economice. Misiunea sa este de a promova turismul francez în străinătate, având 35 birouri în 29 de țări.

O instituție importantă pentru dimensiunea economică a diplomației publice franceze este şi Agenția franceză pentru investiții internaționale, care a fost creată în 2001, fiind o instituție publică națională cu caracter industrial şi comercial plasată sub tutela ministerului economiei şi finanțelor şi a amenajării teritoriului. Lucrările agenției au început în 1992, când guvernul a decis de a continua practica începută în anii 70, de a adopta o atitudine pozitivă față de atragerea de investiții internaționale pe teritoriul său [9, 20]. Misiunea Agenției este promovarea, şi atragerea de investiții internaționale în Franța.

Agenția franceză pentru dezvoltare este un alt organism francez, având statut de instituție publică cu caracter industrial şi comercial şi de instituție financiară specializată pe de o parte pe finanțarea proiectelor de dezvoltare economică şi socială în statele în curs de dezvoltare, dar şi operator pivot a dispozitivului francez de ajutor public pentru dezvoltare. Plasată sub tutela ministrului Economiei, Industriei şi a Muncii, a Ministerului Afacerilor Externe şi Europene, ministerul de Interne. Are 1715 persoane şi dispune de 68 de agenții în toată lumea. AFD a consacrat 40% din activitatea sa internațională luptei contra schimbărilor globale, iar Africa subsahariană este zona de intervenție prioritară pentru politica publică franceză de dezvoltare.

Diplomația publică, aşa cum este percepută în mod tradițional, include susținerea guvernamentală a programelor în domeniul cultural, educațional şi informațional, schimburilor de cetățeni, emisiunilor orientate spre informarea şi influențarea audienței străine. Franța cu tradiții în domniul diplomației tradiționale, nu dispune astăzi de o diplomație publică eficientă sau cel puțin asemănătoare cu cea a SUA. Cu toate acestea, Se remarcă mai ales dimensiunea culturală a diplomației publice franceze, care este cea mai dezvoltată, având ca obiective promovarea Franței în exterior, dar şi facilitarea dialogului şi schimbului cu celelalte culturi. Franța este primul stat din lume care s-a dotat cu o diplomație culturală şi a construit o reațea statală puternică pentru a o coordona Franța, afectată de o pierdere semnificativă de notorietate în Europa şi în lume, mizează şi în continuare pe întărirea diplomației sale culturale, pentru a-şi face prezența mai vizibilă, mai coerentă şi mai eficace. Defapt varianta franceză a diplomației

publice se reduce în prezent la dimensiunea sa culturală, celelalte dimensiuni fiind în proces de creare şi eficientizare.

Bibliografie:

1. 81,4 millions de touristes étrangers en France en 2011, un record. // «Le monde», 18.07.2012.
2. Anholt S. Competitive Identity. The New Brand Management for Nations, Cities and Regions. - New York: Palgrave Macmillan, 2007.
3. Anholt S. Nation Brand as context and reputation. // Place branding, vol. I, nr. 3, 2005, p.224-228
4. Bruce G. Not Your Grandparent's Public Diplomacy. Public Diplomacy Retreat Department of Foreign Affairs. November 30, 2005 https://www.gwu.edu/~smpa/faculty/documents/PDRetreat_000.
5. Conte C. La diplomatie culturelle française: La culture face à de nouveaux enjeux? - Toulouse: IEP, 2008.
6. Cull N. Public Diplomacy before Guillon: The Evolution of a Phrase. http://uscpublicdiplomacy.org/pdfs/gullion.pdf.
7. Diaconu S. Institutul Francez din Bucureşti din perspectiva diplomației publice, http://ciorna.wordpress.com/sciences-po/institutul-francez-din-bucuresti-din-perspectiva-diplomatiei-publice/
8. Histoire de diplomatie culturelle des origines à 1995. – Paris: La documentation française, 1995.
9. Johansson G. La diplomatie publique: une comparaison entre la France et la Suède**,** Växjö universitet 2009, lnu.diva-portal.org/smash/.../FULLTEXT01
10. Kessler M.-C. L'apport de la culture à la diplomatie économique. // Géoéconomie, hiver 2010-2011. http://www.choiseul-editions.com/documents/Kessler.pdf
11. La France et l'Europe dans le monde sous la présidence d'Alain Juppé et de Louis Schweitzer. Livre blanc sur la politique étrangère et européenne de la France 2008-2020. http://www.diplomatie.gouv.fr/fr/IMG/pdf/LIVREBLANC_2008_2020.pdf
12. Le ministère des Affaires étrangères et européennes en bref. http://www.diplomatie.gouv.fr/fr/IMG/pdf/MAEEenBref-20avril-light.pdf
13. Le projet de la Direction generale de la mondialisation, du developpent et des parteneriats. http://www.diplomatie.gouv.fr/fr/IMG/pdf/Quai_d_Orsay-2.pdf
14. Loriol M., Piotet F., Delfolie D. Le travail diplomatique: un métier d'art: rapport de recherche pour le ministère des affaires étrangères et européennes (MAEE) Décembre 2008. - Paris: Ministère des affaires étrangères et européenne, 2008.

15. Melloul F. Développement de l’influence de la France sur la scène internationale, Une diplomatie publique à la française, 12 octobre 2010, p.15 http://directdumas.typepad.fr/files/influence_de_la_france_sur_la_sc_ne_internationale_f__melloul_oct_2010.pdf
16. Nicolaescu L. Imaginea României sub lupa! Branding şi rebranding de țară. - Bucureşti: Editura ASE, 2008.
17. Panța R. Diplomația publică americană post 11 septembrie 2001: elemente de continuitate şi shimbare. // Interferențe universitare – integrare prin cercetare şi inovare. – Chisinau, USM, 2012, p.267-270.
18. Panța R. Diplomația publică - instrument politic al soft power. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiza politica), Nr.4, 2011, p.193-203.
19. Potter E.H. Canada and the New Public Diplomacy. http://www.clingendael.nl/publications/2002/20020700_cliyaper_dip_issue81.pdf
20. Ricoeur P. Cultures, du deuil à la traduction. // «Le Monde», 25 mai 2004, p.1-19
21. Roche F. La Crise des institutions nationales d’échanges culturels en Europe. - Paris: L’Harmattan, 1998.
22. Roselli M. Le projet politique de la Langue française. Le rôle de l’Alliance française. // Politix, nr.36, 1996, p.73-94.
23. Routledge Handbook of Public Diplomacy. - New York: Routledge, 2009.
24. Un minister en mouvement. http://www.ambafrance-eau.org/IMG/dossier_final.pdf

Prezentat la redacție
la 15 octombrie 2012

Recenzent - ***Constantin SOLOMON***, doctor habilitat în ştiințe politice, profesor

CRIZELE ECONOMICE GLOBALE – RESTROSPECTIVA DETERMINANȚILOR SOCIO-ECONOMICI ȘI POLITICI MAJORI

Dumitru VASILESCU
Republica Moldova, Chișinău,
Academia de Studii Economice din Moldova
Doctorand, MBA in Business internațional, FHTW-Berlin

The article provides an overview of key determinants of the global economic crises, their categorization and general analysis. In particular, due attention is paid to equilibrium and disequilibrium determinants, general and specific, universal and rather new factors determining the global economic downturns and shocks. The article concludes in underlining that key determinants affect the global economic system in dynamic conglomerates.

Crizele economice globale de amploare sunt evenimente sau perioade care sunt induse sau generate de un set bine conturat de factori determinanți sau, mai simplu, *determinanți*. Un determinant poate fi considerat "un element care identifică sau determină natura la ceva anume, sau care stabileşte sau condiționează un anumit rezultat" [1]. Anume termenul *determinant* şi definiția acestuia poate cuprinde multitudinea de factori şi variabile, care induc sau contribuie la propagarea crizelor, în special pentru că vorbim de crizele globale.

În rezultatul unei minuțioase analize a literaturii de specialitate, una dintre primele observații este că, economiştii identifică principalii determinanți sau pun anumite accente, reieşind din înțelegerea lor proprie, dar şi din constrângerile de acces la date statistice, observarea parțială sau neobservarea unor fenomene, apartenența la anumite convingeri personale sau de grup. Marea lor majoritate afirmă că, din punct de vedere istoric, cele mai mari efecte economice au fost cauzate de factori ciclici, care au dus la sub-utilizarea muncii şi capitalului şi respectiv la scăderea produsului național sub nivelul care ar putea fi asociat cu angajarea completă. Componenta energetică care contribuie la crearea PIB a fost, dacă nu integral, cel puțin parțial neglijată de un număr considerabil de economişti.

A doua observație majoră este faptul că determinanții crizelor globale, prin definiția care le-a fost dată anterior, în mod teoretic, ar trebui să țină seama de cel puțin trei variabile de care depinde produsul intern sau, eventual, global. Aceste trei variabile, puse în mod simplist, ar fi capitalul, munca şi resursele energetice. Toate cele trei variabile ar fi interconectate prin dezvoltarea tehnologică şi inovații, pentru că modernizarea tehnologică presupune investiție, resurse umane, dar şi resurse energetice.

Vom începe analiza determinanților crizelor globale prin încercarea de a oferi o clasificare mai mult sau mai puțin comprehensivă a acestora în baza analizei literaturii de specialitate, dar şi reieşind din propriile observații aferente.

Problema delimitării determinanților este una actuală. Diverşi determinanți ai crizelor globale nu acționează în mod independent, ci în conglomerat. Acest fapt face dificilă distincția dintre un determinant real şi un catalizator, deşi în ambele situații vorbim de anumite elemente care au determinat natura crizei, au stabilit sau condiționat un rezultat anume. Determinanții, de regulă, acționează în conglomerate dinamice, şi nu statice. Unii determinanți influențează pronunțarea altora, astfel încât putem vorbi de determinanți propriu-zişi şi factori de propagare. Aceste specificități sunt dictate de faptul că procesele şi fenomenele economice nu au un caracter static, ci mai mult unul dinamic. De exemplu, evoluția datoriei externe poartă un caracter cumulativ, astfel încât falimentul, criza, inclusiv criza asociată unui nivel foarte înalt al inflației poate readuce situația economică la un anumit, nou nivel de echilibru. Totuşi nu toți factorii pot fi considerați ca şi determinanți ai crizelor economice globale. Există o serie de determinanți care au generat crize naționale sau regionale, dar nu şi crize de amploare globală.

Prin urmare, marea majoritate a determinanților crizelor globale pot fi clasificați după cum urmează:

A) **Determinanți de dezechilibru şi de echilibru** [2]. Putem, de exemplu, considera deficitul de cont curent al SUA ca fiind un posibil determinant de dezechilibru, care poate genera la un moment dat o stopare bruscă a investițiilor şi a transferurilor de la țările în curs de dezvoltare şi ruinarea întregului sistem financiar a ratelor de schimb. Datoria externă, în special sustenabilitatea şi mărimea acesteia, poate fi, de asemenea, catalogată ca fiind un determinant de eventuale dezechilibre. Promotorii ideii de dezechilibru susțin că dolarul SUA urmează să se deprecieze şi prin această modalitate poate fi soluționată problema deficitului de cont curent şi, eventual, promovată creşterea exporturilor. Deprecierea dolarului, aparent benefică pentru SUA, poate avea un efect dublu de ajustare reală (sporirea exporturilor) şi financiară. Totuşi deprecierea necontrolată a dolarului poate genera un dezechilibru şi mai mare, mai ales în condițiile în care interdependențele dintre țări au crescut considerabil. Pe de altă parte, ne putem referi şi la determinanții de echilibru. Un exemplu de determinant de echilibru ar fi nivelul scăzut al dezvoltării piețelor financiare în țările în curs de dezvoltare, care condiționează faptul ca investitorii străini să caute posibilități financiare pe piețele avansate, în special SUA, mai ales în condițiile unui deficit al contului curent, care face ca prețurile la active să fie în continuă creştere. Atât determinanții de dezechilibru, cât şi cei de echilibru pot induce situații de criză care, în anumite condiții, pot deveni crize globale. Este foarte interesant de analizat în acest sens evoluția ratelor de economisire şi investiții în țările în curs de dezvol-

tare şi cele dezvoltate. În ultimii ani, țările în curs de dezvoltare au luat poziția de creditori, iar cele dezvoltate de debitori, la bază fiind mai multe motive, inclusiv propensitatea de economisire, imperfecțiuni ale sistemului de protecție socială în țările în curs de dezvoltare, alte asimetrii. Exponenții de bază ai ideilor de dezechilibru şi echilibru sunt numeroşi, însă în mod special vom menționa pe Roubini (2009) [3], Obstfeld şi Rogoff (2005, 2009) şi Bernanke (2005) [4]. Multe studii aferente acestor economii relevă faptul că în calitate de determinanți universali ai crizelor globale pot fi considerate dezechilibrele globale (global imbalances) sau o serie de determinanți mai specifici, ce țin în special de limitările sistemului regulator financiar, de politicile macroeconomice incorecte din țările dezvoltate care au contribuit la creşterea/accentuarea dezechilibrelor globale.

B) **Determinanți generali şi specifici**. În calitate de determinanți generali pot fi considerate dezechilibrele globale în termeni de economii şi investiții şi, respectiv, cont curent. Din categoria determinanților specifici putem menționa cadrul regulatoriu financiar slab. Faptul că băncile şi-au asumat riscuri prea mari, beneficiind inclusiv de fragilitatea sistemului financiar global, la fel poate fi catalogat ca un determinant specific [2]. În mod evident părerile analiştilor se contrazic pe marginea determinanților atât celor generali, cât mai ales celor specifici. Spre exemplu, Acharya şi Schnabl (2009) nu consideră riscurile asumate de băncile din țările cu cont curent pozitiv (cum ar fi Elveția sau Germania) ca fiind determinanți specifici, din momentul în care băncile din SUA au fost la fel de mult implicate în proces. Afluxul masiv de capital din țările cu surplus către țările cu cont curent negativ şi inabilitatea sistemelor financiare din țările din urmă de a face față acestui aflux sunt puse, de asemenea, sub semnul întrebării de Kashyap (2009). Contul curent negativ al SUA, ca şi determinant specific al crizei globale din 2009, a fost şi acesta pus sub semnul întrebării de Serven şi Nguyen (2010). Caballero (2010) [5] susține că un determinant deosebit de important şi specific care a indus criza globală este reprezentat de cererea excesivă de instrumente de creditare şi atragere a investițiilor/acumulare a datoriilor. Această cerere, care, de altfel, creează dezechilibre globale, duce la micşorarea ratei dobânzii în SUA, fapt care induce un nivel tot mai sporit de acumulare de datorii şi presează sistemul financiar de a genera instrumente/active sigure. Astfel, determinantul specific de bază al crizei globale a fost identificat în declanşarea falimentărilor sau neîndeplinirii obligațiunilor de plată în baza unor credite acordate în condiții intransparente şi cu riscuri foarte mari de faliment (subprime defaults). Obstfeld şi Rogoff (2009) [6] consideră drept un determinant specific faptul că unele țări, în special SUA, au fost capabile să finanțeze dezechilibrele prin a împrumuta din exterior la costuri mici, astfel creându-se condiții propice pentru creşterea prețurilor la unele active. Creşterea prețurilor a încurajat consumul şi investițiile imobiliare.

Serven şi Nguyen (2010) susțin că dezechilibrele globale pot fi considerate ca fiind un determinant general, care la rândul său duce la o serie de determinanți specifici, printre care se numără, în special, fragilitatea agregată sporită [2]. În opinia noastră, dezechilibrele globale, chiar dacă pot fi considerate ca fiind determinanți generali, nu reprezintă o problemă în sine. Contează foarte mult amplitudinea şi durata acestor dezechilibre şi modul în care factorii decizionali iau sau nu în serios potențialul periculos al acestora. Un alt determinant specific ar putea fi creşterea costului capitalului în perioada post-criză pentru țările în curs de dezvoltare. Această creştere poate la rândul său aduce cu sine, pe termen mediu şi lung, alte dezechilibre şi eventuale crize naționale, regionale sau globale.

C) **Determinanți cu potențial permanent (tradiționali) sau determinanți noi**. Fostul şef al FED în SUA, A.Greenspan, într-un interviu devenit binecunoscut pentru mulți în perioada de criză şi imediat post-criză, a făcut, credem noi, o distincție clară între existența unor determinanți cu potențial permanent (tradiționali) şi anumiți determinanți noi, care nu au fost analizați în episoadele anterioare de criză. Aşadar, A.Greenspan vorbeşte despre *factorul uman* ca fiind un determinant tradițional şi permanent al crizelor financiare şi economice de amploare, în special referindu-se la cele două mari crize globale. Greenspan menționează: "*It's human nature, unless somebody can find a way to change human nature, we will have more crises and none of them will look like this because no two crises have anything in common, except human nature*" [7]. Referindu-se la criza globală din 2007-2009, Greenspan identifică câțiva determinanți noi, cum ar fi mecanismele regulatorii imperfecte şi sistemul financiar imperfect, dar şi perioada lungă de prosperitate care nu putea să dureze la nesfârşit şi care în mod rațional avea să aducă cu sine un eveniment de amploare care ar permite ajustarea mecanismelor şi a practicilor. Factorul uman este identificat ca fiind un determinant tradițional şi de alți economişti, inclusiv Reinhart, Rogoff (2009) [8]. În special este vorba despre caracterul avar al investitorilor, de faptul că multe decizii nu sunt raționale sau sunt dictate de asimetrii de acces la informație, incapacitatea bancherilor de a prevedea situațiile de criză etc.

Reinhart şi Rogoff, dar şi alți economişti, identifică şi determinanți specifici noi sau relativ noi, caracteristici în temei crizei globale din 2007-2009, cum ar fi:

1.Globalizarea. În viziunea economistului Friedman criza economică globală din 2007-2009 poate fi cel mai bine înțeleasă dacă este privită ca şi o criză a economiei politice. Mai mult decât atât, spune autorul, aceasta trebuie privită şi înțeleasă ca şi o criză globală care afectează SUA, Europa şi China, toate luate împreună, îmbină diverse aspecte particulare, dar are în temei un fir roşu unic: relația dintre ordinea politică şi viața economică. La nivel global putem deci vo-

rbi de o criză a economiei politice [9]. Criza globală reprezintă nu altceva decât o disfuncție a sistemului financiar, devenit global în rezultatul creşterii interdependențelor dintre marele centre financiare şi economice ale lumii, precum şi creşterea interdependențelor dintre aceste centre şi restul lumii sau invers. Creşterea interdependențelor nu a avut loc doar la nivel financiar, dar şi politic. Piețele internaționale nu au demonstrat din păcate capacități şi potențial sporit în a face o evaluare ex-ante a creşterilor rapide în unele sectoare sau segmente, care au generat boom-uri, şi nici în a preveni riscurile sistemice de lungă durată. Globalizarea, aşadar, inclusiv a piețelor financiare, şi internaționalizarea fluxurilor de capital, a comportat atât efecte benefice, cât şi riscuri majore. Literatura de specialitate abundă în analize atât ale riscurilor, cât şi ale beneficiilor acestui proces.

Economistul Eichengreen, consideră că globalizarea nu este un determinant al crizelor globale. Totuşi economistul acceptă două posibile şi existente conexiuni: a) faptul că procesul de globalizare a adus cu sine presiuni adiționale competitive care au încurajat comportamentul investitorilor, băncilor şi agenților imobiliari în SUA, dar şi a altor părți ale lumii, de a-şi asuma prea mult risc. Acest fapt a dus la suprapunerea acțiunilor băncilor şi piețelor la nivel național, avându-se în vedere SUA. Acelaşi lucru a devenit valabil şi în cazul competiției internaționale, în special când este vorba despre piața unică europeană. O a doua conexiune existentă şi determinantă este cea legată de disbalanțele globale (global imbalances) şi creşterea sporită a prețurilor la bunurile imobiliare. Disbalanțele globale au intensificat efectele negative ale unei regulări proaste a procesului investițional. Ratele scăzute la dobânzile pe termen lung au determinat gospodăriile casnice să-şi asume riscuri mai mari prin creditare ipotecară [10, 2-3].

2. Imperfecțiunea cadrului instituțional. Imperfecțiunea cadrului instituțional este considerată în literatura de specialitate fie ca şi determinant direct, dar şi ca unul care agravează criza şi complică soluționarea acesteia. Evident că aici este vorba nu doar de cadrul instituțional în marele centre financiare ale lumii, dar şi în țările cu economii în curs de dezvoltare. Cadrul instituțional slab dezvoltat sau imperfect face ca falimentele băncilor şi restructurarea acestora, de exemplu, să reprezinte nişte procese deficiente. Regulile contabile şi cele de a face publice datele financiare ale marilor corporații sunt deseori imperfecte. Drepturile creditorilor sau a celor care dețin hârtii de valoare pot fi şi ele eventual definite vag sau aceste drepturi nu sunt respectate. Acelaşi lucru este valabil şi pentru sistemul judecătoresc în diverse țări, inclusiv în marele centre financiare, care este deseori ineficient. Instituțiile mai performante, chiar daca acestea nu pot asigura prevenirea crizelor globale, sunt asociate de regulă în mod direct şi pozitiv cu o revenire mai rapidă în perioada post-criză [11, 4].

3. Imperfecțiunea sistemului financiar şi a piețelor financiare (precum şi legătura strânsă între finanțe şi comerț). Imperfecțiunea sistemului financiar din marele centre financiare ale lumii, în special SUA, Franța şi Marea Britanie, inovațiile din domeniul instrumentelor financiare, dar şi propensitatea de a asuma riscuri într-o manieră iresponsabilă, reprezintă una dintre cele mai mari sfidări ale procesului de globalizare a piețelor. Aceste imperfecțiuni au determinat, în opinia multor economişti, în temei, evoluția crizei economice globale de la sfârşitul anilor 2000. Globalizarea sistemului financiar, prin contribuția guvernelor, debitorilor, creditorilor şi instituțiilor financiare, a adus cu sine unele oportunități, dar şi riscuri. Oportunitățile sunt diverse, după cum sunt enunțate şi analizate în literatura de specialitate, în special când este vorba de țările în curs de dezvoltare. Totuşi liberalizarea piețelor financiare poate aduce cu sine şi situații de criză care să afecteze atât țările în curs de dezvoltare, de regulă mai vulnerabile, dar şi cele dezvoltate deopotrivă [12]. Imperfecțiunile de pe piețele de capital, precum şi legăturile financiare dintre țări, în cazul țărilor cu un nivel sporit de integrare în sistemul financiar global, pot conduce la răspândirea situației de criză [12]. Lipsa unei coordonări, a unui mecanism eficient şi lucrativ de coordonare financiară internațională, este un determinant major al crizei globale din 2007-2009, afirmă autorii. Imperfecțiunile din sistemul financiar pot genera creşterea excesivă a prețurilor la unele active, comportament iresponsabil al investitorilor, atacuri speculative împotriva anumitor valute [13]. Sindromul de îndatorare irațională sau supra-îndatorare odată cu liberalizarea sporeşte riscul crizelor, inclusiv riscul de contaminare internațională [14]. Liberalizarea piețelor financiare conduce cu sine şi fluxuri financiare de scurtă durată, deci nu neapărat implică ISD. Aceste fluxuri de scurtă durată pot fi considerați determinanți direcți ai crizelor, chiar dacă nu neapărat crize globale. Alte câteva studii confirmă faptul că liberalizarea financiară sporeşte probabilitatea crizelor financiare [15].

Bordo (2001) a studiat frecvența, durata şi impactul crizelor din ultimii 120 de ani. Economistul ajunge la concluzia că durata crizelor nu a devenit mai lungă sau impactul mai mare. Chiar dacă episoadele de criză sunt mai frecvente, acestea nu au devenit mai severe. Totuşi autorul nu a cuprins şi perioada 2007-2009, când criza financiară din SUA a căpătat amploare globală.

Demirguc-Kunt şi Detragiache au studiat relația dintre liberalizarea financiară şi crizele bancare din 53 de țări în perioada 1980-1995. Cercetătorii ajung la concluzia că probabilitatea crizelor bancare este mai mare în sistemele financiare liberalizate. Totuşi, odată cu consolidarea mediului instituțional, impactul liberalizării asupra fragilității băncilor este mai redus.

În temei, cele mai recente studii subliniază că liberalizarea financiară determină crize prin faptul că facilitează şi determină creşteri excesive şi căderi bruşte ale piețelor financiare. Liberalizarea piețelor financiare conduce la creşterea

accesului la piețele de capital internaționale, iar acest fapt conduce la o sporire semnificativă a accesului la finanțe. Reinhart şi Kaminsky (1999) susțin că vulnerabilitatea financiară a unei economii sporeşte odată ce datoriile insustenabile ale sistemului bancar cresc. Totuşi trebuie de subliniat că tendințele de ultimă oră în ceea ce priveşte crizele sunt diferite pentru țările înalt dezvoltate şi cele în curs de dezvoltare. Frankel şi Rose (1996) susțin că determinanții la nivel național sunt deosebit de importanți; astfel probabilitatea survenirii unei crize este mai mare în cazul țărilor care au un nivel scăzut de creştere economică, însoțit de un nivel înalt sau în creştere rapidă a datoriei externe prin creditare. Caprio şi Kingebiel (1997) susțin importanța factorilor naționali atât macroeconomici, cât şi microeconomici în determinarea situațiilor de criză bancară.

Schmukler, Zoido şi Halac susțin că imperfecțiunea sistemului financiar şi a piețelor financiare poate fi considerată un real determinant al crizelor globale. Legăturile financiare dintre țări, susțin autorii, dictate de interesul investitorilor de a-şi diversifica portofoliile financiare, pot determina crize globale. Deciziile investitorilor pot amplifica potențial crizele naționale, aceştia deseori fiind capabili să transfere activele dintr-o țară în alta, favorizând astfel fenomenul de contaminare.

Cel mai relativ nou este totuşi faptul că piețele financiare naționale şi internaționale sunt deosebit de vulnerabile la comportamentul inadecvat al investitorilor şi la efectele de panică [12]. Comportamentul inadecvat al investitorilor este în temei dictat de asimetriile informaționale. Starea de panică poate fi uşor propagată, mai ales în situațiile în care investitorii cred că nu doar o piață ar putea fi eventual afectată. Schmukler et al consideră astfel că fenomenele de panică pot afecta toate țările înalt dezvoltate şi în curs de dezvoltare.

Crizele globale pot fi generate de determinanți legați de imperfecțiunea piețelor financiare şi comportamentul creditorilor. Țările care sunt conectate la sistemul global prin intermediari financiari internaționali, investitori instituționali, pot fi deosebit de vulnerabile la crizele financiare. Atunci când un investitor de proporții sau un grup substanțial de investitori mici sunt afectați de o criză în una din țările în care aceştia au investit, aceştia sunt deseori nevoiți să înceapă vinderea activelor pe alte pieți, astfel determinând propagarea crizei. Kaminsky şi Reihart (2003) recunosc că determinanți globali pot fi considerați acei care afectează piețele de active în unul sau mai multe centre globale mondiale. Aceasta pentru că evidența demonstrează că în cazurile contrare criza s-a răspândit doar la țările din regiune, nu şi global.

Imperfecțiunile sistemelor financiare țin deci în temei de mai multe variabile, inclusiv asimetriile informaționale, creşterea bruscă a prețurilor la unele active, atacurile speculative, comportamentul inadecvat al investitorilor. Criza din 2007-2009 a avut un impact negativ asupra tuturor țărilor, indiferent de modul şi principiile de la baza dezvoltării sistemelor economice naționale. Krugman

(1998), Stiglitz (2000) şi Tobin (2000) susțin că intervenția statului în restricționarea fluxurilor de capital între țări poate fi benefică. Aceşti economişti susțin că guvernele pot minimiza costurile de integrare cu piețele financiare internaționale. Controlul fluxurilor de capital este eficient în termen scurt sau eventual mediu, investitorii fiind mai mereu capabili să găsească soluții pentru depăşirea barierelor impuse. Acelaşi lucru este valabil şi în cazul intervenției statului la capitolul de management al riscurilor. Politicile de management al riscului se axează în temei pe două paliere: a) consolidarea sectorului financiar național şi b) secvențierea liberalizării financiare. Un mecanism clar de management al riscului la nivel național şi o coordonare la nivel internațional în materie pot crea premizele necesare pentru evitarea şi managementul crizelor.

Acest determinant este menționat şi de economistul Eichengreen [10]. După părerea acestuia, totuşi, globalizarea nu poate şi nu este considerată ca fiind un determinant propriu-zis. Autorul susține că regularea slabă a piețelor de capital şi stimulentele perverse de pe aceste pieți au indus criza globală.

4. Reducerea bruscă a încrederii creditorilor şi a aşteptărilor. Nivelul încrederii investitorilor în performanțele economice ale unei țări, grup de țări, piețe sau segment economic, sau mai ales scăderea bruscă şi neaşteptată a încrederii şi a aşteptărilor asociate reprezintă un determinant specific al celor două mari crize globale de până acum. Acest determinant este unul deosebit de complex, dat fiind faptul că ține de esența umană, comportamentul deseori irațional al investitorilor, asimetriile de informații, creşterea sau descreşterea încrederii populației în instituțiile statului, creşterea sau descreşterea nivelului aşteptărilor vizavi de evoluția unui segment sau altul al economiei. Optimismul investitorilor, inclusiv şi în special al celor instituționali, cum sunt băncile, încrederea şi nivelul aşteptărilor este foarte complicat sau chiar imposibil de prezis. Reinhart şi Rogoff (2009) subliniază aportul şi importanța acestui determinant la declanşarea multor crize naționale, regionale, dar şi globale. Criza din 2009 a contribuit la reducerea gradului de încredere publică în instituții, atât la nivel public, cât şi privat [8]. Vedem aşadar că, de fapt, este vorba despre un cerc vicios, prin care factorul uman induce starea de criză, iar aceasta din urmă amplifică fenomenul de reducere a credibilității şi încrederii în sistem şi sub-sisteme per ansamblu.

5. Crizele din sistemele bancare în marele centre financiare. Crizele din sistemele bancare în marele centre financiare ale lumii pot degenera în crize globale, în anumite condiții specifice. Crizele bancare sunt considerate de Reinhart şi Rogoff (2009) ca fiind unul dintre principalii factori determinanți ai crizelor globale, împreună cu crizele datoriilor suverane, în special, dar nu doar limitate la datoria externă. Laeven şi Valencia (2008) oferă o definiție foarte clară şi modernă a unei crize bancare sistemice suverane. În cazul unei crize bancare

sistemice sectoarele financiare şi corporative ale unei ţări întâmpină un număr considerabil de falimente; instituţiile financiare şi corporaţiile suferă constrângeri substanţiale la plata contractelor la timp. În rezultat creditele neperformante cresc în volum, iar capitalul sistemului bancar este epuizat. Această situaţie poate fi însoţită de preţuri în stagnare la unele active, cum ar fi bunurile imobiliare, creşterea rapidă la ratele reale ale dobânzii, şi la o încetinire sau reversare a fluxurilor financiare. În temei, în cazul în care o astfel de criză se extinde în afara hotarelor unui centru financiar mondial şi se răspândeşte rapid în alte ţări conectate prin legături financiare şi comerciale, putem vorbi de o criză de amploare, eventual una globală. Ca şi determinant al crizelor globale, crizele bancare suverane au fost foarte numeroase în perioada 1970-2007. Laeven şi Valencia au identificat 124 de crize bancare sistemice în această perioadă. În aceeaşi perioadă autorii constată circa 208 crize naţionale valutare (currency crises), de altfel şi 63 de episoade de criză a datoriilor suverane (sovereign debt default) şi restructurări ale datoriei suverane. Laeven şi Valencia pun împreună toate datele despre cele trei tipuri de crize sau conglomerate (crize mixte). Autorii încearcă să explice criza globală din 2007-2009, ţinând cont de experienţele anterioare de criză. Astfel, Laeven şi Valencia au observat căderea pieţelor şi mecanismelor de creditare ipotecară în SUA (subprime mortgage crisis), iar pieţele globale monetare au fost negativ afectate. La etapa iniţială, criza creditării ipotecare s-a manifestat prin lipsa lichidităţilor în sistemul bancar, fapt ce a condus la scăderea bruscă a cererii pentru titlurile de valoare garantate cu active. Pierderile în sistemul de creditare şi deprecierea activelor au suferit şi mai mult odată cu scăderea preţurilor la bunurile imobiliare şi accelerarea falimentelor ipotecare. Pierderile la creditare ale băncilor din SUA au fost afectate considerabil, profiturile reducându-se cu 83.5% în trimestrul IV al lui 2007, comparativ cu anul precedent [11, 4]. Laeven şi Valencia consideră totuşi că în cazul crizei globale din 2007-2009, efectele căreia se fac resimţite şi la momentul scrierii prezentei lucrări, trebuie analizată o combinaţie de determinanţi macro- şi microeconomici. În termeni macroeconomici excesul de lichiditate indus de ratele reduse la dobânzile bancare a condus la creşterea cererii şi a investiţiilor rezidenţiale, astfel încât preţurile la bunurile imobiliare au crescut considerabil. Această perioadă în SUA, în particular, a fost însoţită de un cont curent deficitar sporit, circa 7% din PIB în ultimul trimestru al anului 2005. Riscurile asumate totuşi au dus rapid la degenerarea situaţiei, inclusiv în sistemul bancar. Din cauza imperfecţiunilor în sistemul bancar şi regularea ineficientă în SUA, dar şi a legăturilor unor mari bănci europene cu segmentul de creditare ipotecară din SUA, criza a devenit una de amploare globală.

6. Imperfecţiunea politicii monetare în marele centre financiare şi economice. Politica monetară, dar cu precădere coordonarea deficientă a politicilor

monetare, poate fi considerată un determinant real şi important al crizelor globale. Este, de altfel, un determinat emergent, nou, pentru că dezvoltarea sistemelor financiare şi evoluțiile economiei globale au făcut ca politicile monetare să devină tot mai complexe şi conectate la alte seturi de politici naționale. Politica monetară este şi un instrument de luptă cu crizele globale. Totuşi la nivel global putem vorbi de o necoordonare şi o percepție diferită în diferite centre financiare ale lumii asupra politicii monetare, direcției acesteia etc.

Politica monetară promovată de băncile centrale din UE şi SUA, luate în caz aparte, este, teoretic vorbind, foarte apropiată ca formă şi conținut. În acelaşi timp observăm deosebiri fundamentale şi aşteptări fundamental diferite, chiar uneori divergente, mai ales când luăm în calcul modul în care politica monetară este elaborată şi aplicată în practică. Un exemplu clar în acest sens este politica monetară a ECB şi FED. Ambele instituții au drept obiectiv fundamental stabilitatea prețurilor. Viziunea privind modul în care economiile răspund sau reacționează la determinanții ce afectează creşterea economică şi inflația sunt totuşi diferite. Într-o perspectivă simplistă FED se aşteaptă ca odată cu încetinirea creşterii economice şi implicit a cererii, în mod automat va încetini sau se va reduce inflația. ECB are o viziune proprie, conform căreia această legătură nu este întocmai una automată. De aici vine şi reducerea de către FED a ratei dobânzii, precum şi ezitarea în paralel pe acelaşi segment din partea ECB [16, 12].

Multe studii din domeniu punctează în special imperfecțiunea politicilor monetare în marele centre financiare. Totuşi nu toate aceste cercetări văd o legătură directă de condiționalitate şi determinare.

Cecchetti (2008) consideră că în cazul crizei din 2007-2009, dată fiind specificitatea acesteia, instrumentele tradiționale de politică monetară au fost de utilitate redusă [19], aceasta chiar şi în condițiile în care autoritățile centrale aveau în principiu posibilitatea de a injecta lichiditate în sistemul financiar, dar totuşi întâmpinau dificultăți în a avea o impresie foarte clară asupra instituțiilor financiare care aveau cel mai mult nevoie de această lichiditate. Potențialul politicii monetare nu a fost deci suficient pentru a determina nepropagarea crizei şi în sistemul real al economiei [19].

7. Creşterile rapide ale unor segmente economice (bubbles) şi brusca devalorizare ulterioară. Literatura de specialitate consideră creşterea rapidă a unor segmente economice drept un determinant cu potențial sporit (Laeven şi Valencia, 2008). În special este vorba de creşterea nivelului de creditare ipotecară, creşterea prețurilor la bunurile imobiliare ca rezultat al liberalizării financiare [11, 4]. Cecchetti (2008) subliniază creşterea extraordinară a prețurilor la locuințe în SUA, în special referindu-se la dinamica prețurilor la locuințe în raport cu prețul de închiriere pe această piață. Astfel, autorul subliniază că în cazul SUA din perioada pre-criză, prețul unei locuințe este de 9-11 ori mai mare

decât chiria anuală achitată pe piață, în mediu. Începând cu anii 2000 totuşi, prețurile la locuințe au crescut substanțial; raportul preț/chirie a atins apogeul în 2006, atingând nivelul de 14,5, sugerând astfel existența sau creşterea unui *bubble* în sectorul de locuințe rezidențiale. Aceste nivele de prețuri au fost prea mari pentru a fi justificabile prin variabile fundamentale. Aşadar o ajustare de circa 20%, conform lui Cecchetti, a fost necesară, fie prin scăderea prețurilor la locuințe, a ratelor la chirii sau o combinație dintre cele două. Existența acestui bubble a condiționat şi determinat inițierea unei crize la nivel național. Creşterea prețurilor la apartamente a condus la sporirea consumului din partea celor care dețin bunuri imobiliare. Potrivit lui Case, Quigley şi Shiller (2005), la creşterea bunăstării deținătorilor de bunuri imobiliare, prin creşterea prețurilor acestora, consumul proprietarilor creşte în medie cu 0,11-0,17%. Ca rezultat, consumul a crescut considerabil, în special prin creditare.

8. Excesul de lichiditate la nivel global – indus în 2007-2009 de rate foarte mici la dobânzile bancare setate de FED şi alte bănci centrale, inclusiv dar nu numai în țările înalt dezvoltate, ca rezultat al recesiunii din 2001 din SUA [11, 4].

9. Acumularea masivă a datoriilor suverane. De rând cu imperfecțiunea sistemului financiar global, crizele bancare asociate, acumularea masivă a datoriilor suverane, prin împrumut pe piețele internaționale sau naționale, este considerată fiind unul dintre potențialii factori majori ai crizelor globale. Acest fapt este subliniat de Reinhart şi Rogoff (2009), dar şi de multe alte studii anterioare, fiind confirmat inclusiv de evoluția situației în jurul crizei din 2007-2009.

Reihart şi Rogoff cataloghează acest determinant ca unul cu un potențial deosebit de mare, care a indus diverse tipologii de crize, inclusiv crizele datoriilor suverane, crizele bancare, crizele legate de ratele de schimb, crizele inflaționiste etc. Totuşi această acumulare masivă a datoriilor nu se transleazǎ neapărat în crize globale, pentru aceasta fiind evident nevoie de alte variabile.

Criza globală din 2007-2009 a dus inițial la creşterea considerabilă a riscului crizelor sistemice ale datoriilor în țările dezvoltate, dar şi în curs de dezvoltare. Au apărut atunci suspiciuni asupra capacității guvernelor de a-şi onora obligațiunile, în temei suspiciuni care s-au concentrat în țările înalt dezvoltare. Datoriile suverane în multe țări au depăşit cota de 60% din PIB (este vorba de datoria guvernelor), iar aceasta la rândul său a dus la faptul că amplitudinea sau marja posibilă pentru intervențiile expansioniste, fie de politică monetară sau fiscală, a fost considerabil redusă [20]. Acumularea datoriilor suverane poate aşadar induce o nouă criză globală de proporții sau amplifica anumite crize regionale, cum ar fi cea curentă din zona euro.

Baldacci, Gupta, et al. [21] subliniază cel puțin patru argumente în favoarea acestui argument şi forța determinatoare a acestuia. În primul rând, un nivel înalt de îndatorare sporeşte riscul de insolvență şi costul de a împrumuta adițional. În al doilea rând, un nivel înalt al datoriilor suverane reduce din abilitatea guvernului de a utiliza politica fiscală în calitate de mecanism contra-ciclic, în special în cazurile în care se produce o criză. În al treilea rând, ratele sporite la dobânzi, determinate de datoria acumulată, pot avea un impact negativ asupra creşterii PIB şi a productivității. În cele din urmă, necesitatea de înăsprire fiscală, în lipsa unei deprecieri a cursului valutar, în condițiile unui spațiu limitat pentru politică monetară expansionistă în mai multe economii naționale concomitent, poate aduce cu sine o reducere periculoasă a cererii globale agregate.

10. Variația semnificativă a prețurilor la principalele materii prime, în special petrol. Prețurile la principalele materii prime, dar în special la petrol, pot prezenta un determinant potențial al crizelor globale. Reducerea prețului la petrol poate determina o capacitate scăzută a țărilor exportatoare de a-şi finanța propriile datorii suverane. Această tendință poate la rândul său determina creşterea ratelor la împrumuturi în marele centre financiare şi la o destabilizare a situației, în special odată cu intensificarea legăturilor financiare şi comerciale dintre țări.

Pe de altă parte, prețurile înalte la petrol reprezintă o amenințare serioasă asupra funcționării economiei globale. Mai mult decât atât, prețurile înalte la petrol afectează negativ procesul de restabilire a economiilor afectate de criza globală din 2007-2009 [22]. Creşterea prețului la țiței este considerată ca fiind unul dintre determinanții crizei în 2008 şi a recesiunii ce urmează [23]. Creşterea ulterioară ar putea pune sub semnul întrebării dezvoltarea mai multor sectoare care depind cel mai mult de această materie primă, dar în special transporturile şi industria în țările cu ritmuri sporite de creştere, inclusiv China şi India, dar şi în țările înalt dezvoltate, în special SUA.

Considerații speciale trebuie făcute la cercetările lui J.Hamilton şi N.Roubini, în special referindu-ne la tematica variației prețurilor la petrol. Prin unul dintre modelele sale economice Hamilton a demonstrat că acest determinant a şi catalizat criza globală recentă. Acesta a demonstrat, pornind de la prețul în 2003, care ar putea fi impactul creşterii acestuia, anticipând impactul asupra creşterii PIB. Roubini este de aceeaşi părere, evidențiind că întreaga restabilire a sistemului economic global de după criză este puternic amenințată de creşterea prețurilor la petrol, în special referindu-se la efectele dezastruoase asupra SUA, UE şi Japoniei. După Roubini, nu bubble în segmentul bunurilor imobiliare sau imperfecțiunea sistemului financiar global au determinat criza globală din 2007-2009, dar prețul la petrol. Ambii economişti afirmă în temei că situația financiară din marele centre economice ale lumii depinde mult mai mult de prețul la pet-

rol şi în măsură mai mică de situaţia pe piaţa serviciilor financiare sau piaţa locuinţelor private.

Hamilton pune în discuţie problematica resurselor petroliere limitate şi subliniază că producţia globală de petrol şi preţul la aceasta, creşterea spectaculoasă a cererii de piaţă, în special din partea ţărilor în curs de dezvoltare, face ca problematica variaţiei preţurilor, politicii de stabilire a preţurilor şi impactul determinator general al preţurilor asupra dezvoltării economice să devină una deosebit de actuală. Totuşi este deosebit de complicat sau chiar imposibil, după Hamilton, de estimat cererea şi oferta de petrol pentru următorii ani, acest determinant devenind şi mai important. Hamilton, făcând referinţă la evoluţia pieţei globale de petrol, subliniază faptul că în ultimii 50 de ani mai multe evenimente de caracter geopolitic au făcut ca oferta de petrol să varieze, reducerile fiind încadrate într-o marjă de 4-9%. Totuşi, creşterea substanţială a preţului la petrol, nefiind determinată de vreun eveniment sau criză politică de amploare, a început în 2004 şi a accelerat rapid în 2007. Cauza principală a acestei creşteri este explicată prin creşterea rapidă a cererii din partea economiilor emergente, pe fundalul stagnării producţiei globale [24, 18]. Hamilton observă 11 episoade de creştere drastică a preţului, 10 dintre care au determinat o recesiune în SUA, excepţie făcând recesiunea din 1960. Mulţi alţi cercetători au elaborat modele care descriu legătura non-lineară negativă dintre preţul la petrol şi creşterea reală a PIB în SUA, Canada, zona euro [25]. Alte studii demonstrează că per ansamblu efectul creşterii preţului este relativ nesemnificativ. Odată ce pieţele forţei de muncă devin mai flexibile, cota-parte a preţului la petrol în totalul cheltuielilor este în scădere, politicile monetare sunt mai bine coordonate etc. Hamilton ajunge la concluzia că creşterea preţurilor la petrol în 2007-2009 a fost daca nu cel mai important, atunci unul dintre determinanţii majori ai crizei globale.

Studiile recente cu caracter socio-economic relevă o varietate impunătoare de diverşi determinanţi ai crizelor globale, în special făcându-se referinţă la episodul de criză globală din 2007-2009. În mod evident părerile economiştilor se divizează când este vorba de identificarea ansamblului de determinanţi ai crizei, iar argumentările sunt din cele mai diverse. Ori, în cazul crizei din 2007-2009 nu putem spune cu certitudine că un determinant anume a avut un impact socio-economic deosebit. Este vorba mai degrabă de o situaţie în care un ansamblu de determinanţi a dus la declanşarea crizei şi la propagarea acesteia pe pieţele internaţionale. După părerea noastră, problematica determinanţilor crizelor globale trebuie privită în ansamblu complex, iar în calcul trebuie luaţi o multitudine de factori, nu doar cei de ţin de capital sau productivitatea muncii. Imperfecţiunile politicilor şi pieţelor financiare, imperfecţiunile politicilor monetare în marele centre financiare, globalizarea, nefuncţionalitatea instituţiilor, creşterea preţurilor la resursele energetice, lipsa de coerenţă şi coordonare, sunt doar câţiva dintre determinanţii majori. Creşterea interconexiunilor dintre ţări şi pieţe ne impu-

ne să gândim din ce în ce mai complex şi global despre unele probleme şi deficiențe care eventual la etapa incipientă au doar o conotație națională.

Bibliografie

1. http://www.merriam-webster.com/dictionary/determinant
2. Serven L., Nguyen H. Global imbalances before and after the global crisis, http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/IW3P/IB/2010/06/29/000158349_20100629131919/Rendered/PDF/WPS5354.pdf
3. Roubini N. Will the Bretton Woods 2 (BW2) Regime Collapse Like the Original Bretton Woods Regime Did? The Coming End Game of BW2, 2009. http://www.rgemonitor.com/
4. Bernanke B. The global saving glut and the U.S. current account deficit, 2005. http://www.federalreserve.gov/boarddocs/speeches/2005/200503102/default.htm
5. Caballero R. The other imbalance and the financial crisis. NBER Working Paper 15636. 2010.
6. Obstfeld. M., Rogoff K. The unsustainable U.S. current account position, revisited, 2005 http://elsa.berkeley.edu/~obstfeld/NBER_final.pdf
7. http://news.bbc.co.uk/2/hi/8244600.stm
8. Reinhart C.M., Rogoff K.S. This time is different. Eight centuries of financial folly. - Princeton University Press, 2009.
9. Friedman G. Global economic downturn: a crisis of political economy, http://www.stratfor.com/weekly/20110808-global-economic-downturn-crisis-political-economy
10. Eichengreen B. Globalization and the crisis, http://emlab.berkeley.edu/~eichengr/globalization_crisis_4-29-10.pdf.
11. Laeven L., Valencia F. Systemic banking crises: a new database, IMF, 2008, http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2008/wp08224.pdf.
12. Schmukler S., Zoido P., et al. Financial Globalization, Crises, and Contagion, World Bank, 2000.
13. Obstfeld M. Speculative Attack and the External Constraint in a Maximizing Model of the Balance of Payments,. // Canadian Journal of Economics, Canadian Economics Association, vol.19 (1), February. 1986, p.1-22.
14. Corsetti P., Presenti F., Roubini N. Paper tigers? A model of the Asian crisis, European Economic Review 43(7), 1999.
15. Demirguc-Kunt C., Detragiache F. Financial Liberalization and Financial Fragility, World Bank, 1999
16. Schmukler S., Zoido P., et al., Financial Globalization, Crises, and Contagion, World Bank, 2000.

17. Building trust and confidence in international investment, Report by countries participating in the "Freedom of investment" process, OECD, 2009, http://www.oecd.org/dataoecd/18/47/42446942.pdf.
18. Dougherty C. Fundamental differences explain why ECB does not follow Fed on rates, http://www.nytimes.com/2008/03/05/business/worldbusiness/05iht-euro.4.10749512.html?_r=1&pagewanted=all
19. Cecchetti S.G. Monetary policy and the financial crisis of the 2007-2008, http://fmwww.bc.edu/ec-j/sems2008/Cecchetti.pdf
20. Gooptu S., Braga C.A.P. Debt management and the financial crisis, World Bank, 2010, http://siteresources.worldbank.org/EXTPREMNET/Resources/C12TDAT_207-218.pdf
21. Baldacci E., Gupta S., et al., Getting debt under control, Finance and Development, vol.47, no.4, http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2010/12/baldacci.htm
22. http://www.guardian.co.uk/business/2011/dec/14/iea-high-oil-prices-global-economy
23. Stevenson T. The oil price is the new eurozone crisis, http://www.telegraph.co.uk/finance/comment/tom-stevenson/9150415/The-oil-price-is-the-new-eurozone-crisis.html
24. Hamilton J. Oil prices, Exhaustible resources, and economic growth, 2011, http://dss.ucsd.edu/~jhamilto/handbook_climate.pdf.
25. Jiménez-Rodríguez R., Sánchez M. Oil Price Shocks and Business Cycles in the Major OECD Economies, 2005.

Prezentat la redactie
la 14 decembrie 2012

COMPARTIMENTUL
<u>BIBLIOGLOBUS & INFO</u>

INFORMAȚIA
privind susținerea tezelor de doctor / doctor habilitat în ştiințe politice în Consiliile ştiințifice specializate din Republica Moldova în anul 2012

nr.	*Autorul*	*Denumirea tezei*	*Conducător / consultant Ştiințific*
Teze de doctor			
1	***BULICANU Victoria***	*Influenta politica a mass-media: presa Republicii Moldova din perspectiva modelului mediatic anglo-saxon.*	***Victor MORARU,*** *Doctor habilitat în ştiințe politice, profesor (conducător ştiințific)*
2	***DOLGII Elena***	*Strategii si mecanisme de guvernare politica a Consiliului Europei. Cazul Republicii Moldova*	***Valentina TEOSA,*** *Doctor habilitat în ştiințe politice, profesor (conducător ştiințific)*
3	***EJOV Alexandr***	*Impactul imaginii politice asupra procesului electoral*	***Valeriu MOSNEAGA****,* *Doctor habilitat în ştiințe politice, profesor (conducător ştiințific)*
4	***NICOLAEV Irina***	*Dimensiuni politice ale rela□iei putere – opozi□ie în contextul transformărilor democratice din Republica Moldova*	***Valeriu MOSNEAGA,*** *Doctor habilitat în ştiințe politice, profesor (conducător ştiințific)*

5	***PRISAC Igor***	*Implementarea metodei sinergetice în analiza şi eficientizarea sistemului politic din Republica Moldova*	***Alexandru ROSCA,*** *Doctor hsbilitat în ştiințe filosofice, academician (consultant ştiințific)*
6	***PUTINA Natalia***	*Unitatea teritorială autonomă Găgăuzia în contextul procesului politic din Republica Moldova: general □i particular*	***Gheorghe RUSNAC,*** *Doctor habilitat in istorie, profesor, academician (conducator stiintific);* ***Valeriu MOSNEAGA,*** *Doctor habilitat în ştiințe politice, profesor (consultant ştiințific)*
7	***SLOBODENIUC Ghenadie***	*Dimensiuni politice ale dezvoltării potențialului uman în contextul globalizării (cazul Republicii Moldova)*	***Valentina TEOSA,*** *Doctor habilitat în ştiințe politice, profesor (conducător ştiințific)*
8	***VARZARI Vitalie***	*Securitatea nationala a Republicii Moldova in contextul optiunii de integrarea europeana*	***Victor JUC,*** *Doctor în ştiințe filosofice, conferentiar (conducător ştiințific)*
Teze de doctor habilitat			
1	***JUC Victor***	*Edificarea rela□iilor post-război rece: aspecte teoretico-metodologice □i replieri geostrategice*	***Alexandru ROSCA,*** *Doctor hsbilitat în ştiințe filosofice, aca-*

			demician (consultant ştiinţific)

Informaţia a fost prezentată
la redacţie la 21 decembrie 2012
de către profesor V.MOŞNEAGA

MOLDOSCOPIE

(PROBLEME DE ANALIZĂ POLITICĂ)

Nr.4 (LIX), 2012

REVISTĂ ŞTIINȚIFICĂ TRIMESTRIALĂ

Bun de tipar 20.12.2012. Formatul 70x100 $^{1}/_{16}$.
Coli de tipar 16,5. Coli editoriale 13,6.
Tirajul 50 ex.